

באתי לרגני ה'תשי"ח

©

כל הזכויות שמורות

5778 ~ 2018

Printed in the USA

להערות והזמנות:

umedayeik@gmail.com

פתח דבר

לקראת היום הבהיר יו"ד שבט הבא עלינו לטובה, ובהמשך למה שהו"ל בשנים האחרונות¹, הגנו מוציאים לאור תדפיס מהספר "ומדייק במאמר" (הנמצא בשלבי העריכה), על המאמר ד"ה באתי לגני (הב') ה'תשי"ח, הכולל לשון קדשו של רבינו באמירת המאמר (בלשון אידיש), עם הערות וצינונים (על חלקים מהמאמר) בדרך אפשר מאת המו"ל – הנקראים בשם "דקדוקי תורה" (ע"פ ל' אדה"ז בתניא קו"א קס, ב), אשר כשם כן כוונתם, לגלות עוד יותר איך שכל דברי רבינו הם מדויקים בתכלית, וכדי ש"מזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו"² הקדושה, הטמונה בכל שורה ואות מהמאמר. ובסופו באו גם "מילואים לדקדוקי תורה", לתוספת ביאור, מקורות נוספים, וכיו"ב. ותקוותינו שהספר יעזור ללומדי המאמר לעיין ולהתעמק בו בכחינת "תן לחכם ויחכם עוד", וגם יסייע להם בקיום הוראת רבינו הק' לכתוב הערות וביאורים בהקובצים הנדפסים מזמן לזמן.

* * *

מצד ריבוי הצינונים שב"דקדוקי תורה" הנ"ל, נכתבו הצינונים בסגנון יותר קצר מהרגיל, למען ירוץ בו הקורא – וכמו בצינונים לספרי המאמרים תרכ"ו-תשי"א הושמט הראשי תיבות "סה"מ", וצויין: "תרכ"ו ע' רב" וכיו"ב. ועד"ז ברוב סדרת "מאמרי אדה"ז", צויין רק: "תקס"ח ח"ב ע' תרפז" וכיו"ב. ובשאר כרכי הסדרה (שאינם ע"ס השנים), וכן בסדרת "מאמרי אדה"א", הושמטה תיבת "מאמרי", וצויין: "אדה"ז הקצרים ע' כד"ו"אדה"א שמות ח"א ע' קנח", וכיו"ב. וכל ספר שהופיע בב' מהדורות ונשתנו מספרי עמודיו, צויינו מספרי מהדורה הישנה בסתם, ומספרי מהדורה החדשה בסוגריים, כמו: "תרס"ו ע' תקמד [ס"ע תשמז]", וכיו"ב.

היות שישנם הרבה צינונים לד"ה באתי לגני ה'שי"ת והדרושים השייכים אליו, נציין בזה את מקום מוצאם של דרושים אלו, והקיצורים שהשתמשנו בהם בתוך הספר:

שתי ידות אוה"ת – אוה"ת תרומה (ח"ה) ע' א'תקיג-א'תקמז.

(1) תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשט"ז (ג.י. תשע"ו). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשי"ז (ג.י. תשע"ז).

(2) ע"ד ל' אדה"ז בתניא שם, וע"פ מארז"ל (כ"ר פס"ז, ח. ועוד) שצדיקים דומים לבוראם.

שתי ידות תר"ל – סה"מ תר"ל ע' צא"צו. [אתם נצנים תר"ל א – סה"מ תר"ל א ח"ב ע'
תקכד-תקלג. אתם נצנים תרנ"ג – סה"מ ליקוט ח"ב ע' ה"א].

שתי ידות תרל"ג – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קנ"קנו.

תרל"ג מהדו"ק – באתי לגני תרל"ג מהדורא קמא – סה"מ תרל"ג ח"ב ע' תקסג-תקסח
[ולהעיר ממ"ש שם ע' תקסג בהערה מגוכתי"ק בראש העמוד: "הנחה ישנה והלשון אינו
טוב והמכוון אמת"].

תרל"ג – באתי לגני תרל"ג (מהדורא תנינא) – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קא-קיא [תרמ"ד ע'
רצו"דש].

תרנ"ח – באתי לגני תרנ"ח – סה"מ תרנ"ח ע' רח"ר"ד.

תרפ"ו [תרצ"ב] – באתי לגני תרפ"ו [תרצ"ב] – סה"מ קונטרסים ח"א רכז, ב – רלד, ב
[תרפ"ו ע' רלא-רמג. תרצ"ב ע' רפח"דש].

והכריח תרצ"א – והכריח התיכון תרצ"א (חלק ממנו) – סה"מ קונטרסים ח"א קנה, א –
קנט, ב [תרצ"א ע' קפז"קצ].

תרצ"ט – באתי לגני תרצ"ט – סה"מ קונטרסים ח"ב תיד, ב – תיז, ב [תרצ"ט ע' 123-
131].

תש"י – באתי לגני ה"שי"ת – מאמר א (פרקים א-ה): סה"מ תש"י ע' 111-118. מאמר ב
(פרקים ו-י): שם ע' 119-125. מאמר ג (פרקים יא-טו): שם ע' 131-137. מאמר ד
(פרקים טז-כ): שם ע' 151-155.

* * *

וזאת למודעי, אשר מנהג רבותינו נשיאינו לדורותיהם הוא, שכתובת דרושי הדא"ח
שלהם (הן בעצמם, והן ע"י מניחים) היא בלשון הקודש (בדרך כלל), ולכן אין מכוונת
ספר זה לשמש כתחליף ללימוד מתוך הנחה מהמאמר שבלשון הקודש. ולאידך, הורה
רבינו³ ש"בכדי צו פארשטיין די אמיתית הכוונה פון די "דברי תורה" פון רבותינו נשיאינו
איז ניט מספיק לערנען זיי ווי זיי זיינען איבערגעזעצט געווארן אין לשון קודש דורך
אנדערע⁴, און מען מוז אנקומען צו די ווערטער וואס זיי האבן געזאגט אין אידיש, כמובן

(3) לקו"ש חכ"א ע' 448 (משיחת ש"פ יתרו תשמ"א).

(4) ובהע' 16 שם: "משא"כ הענינים שנכתבו בלה"ק ע"י רבותינו".

מאגה"ק שם⁵.

גם כדאי לציין⁶, שבשיחת ש"פ נשא תשמ"ג (התוועדות ח"ג ע' 1594 ואילך – בלתי מוגה) איתא:

"דובר כמ"פ שבמקום להתפלפל בדיוקי הלשונות בענינים שנתבארו בהתוועדות, אם כך הי' הלשון או כך הי' הלשון וכו' – מוטב לעיין במקורות שמהם הובאו הדברים שנתבארו בהתוועדות, ובפרט שלאחרונה נהוג לציין את מקור הדברים כו'. ובפשטות: כאשר מתפלפלים בדיוקי לשונות כו' – הרי יתכן שלשון מסויים לא הי' בתכלית הדיוק כו', פליטת הפה, וכיו"ב. ולכן ביקשתי כו"כ פעמים שיעיינו במקורות המצויינים כו' ועי"ז יבינו את תוכן הענין לאשורו (ובדרך ממילא יחסכו את השקו"ט בדיוקי הלשונות כו').

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי⁷ שאדמו"ר האמצעי לא רצה שיעמדו על דיוקי הלשונות בדבריו כו'. בנוגע לאדמו"ר הזקן, הרי ידוע עד כמה מדייקים בלשונו . . . בנוגע לאדמו"ר האמצעי, לא היתה דעתו נוחה מזה שידייקו בלשונו כו'. והוקשה לי בזה ב' דברים: (א) מכיון שאדמו"ר האמצעי הי' "ממלא מקומו" של אדמו"ר הזקן, וכידוע ש"ממלא מקום" ענינו שהוא ממלא את כל המקום של קודמו (בכל הפרטים כו') – כיצד יתכן חילוק כזה בין אדמו"ר הזקן לאדמו"ר האמצעי? (ב) לשם מה סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור זה, מה נוגע ענין זה אלי?

והביאור בזה: לשונו של אדמו"ר הזקן הוא בקיצור נמרץ – לשון קצרה, ולכן מדייקים בלשונו בתכלית הדיוק כו'. ולעומת זאת – לשונו של אדמו"ר האמצעי הוא בתכלית ההרחבה – "רחבות הנהר" . . . ומפני גודל האריכות וההרחבה . . . אי אפשר לכווין⁸ בנוגע לדיוקי הלשונות בתכלית הדיוק כו'.

והשייכות דסיפור זה אלי (שלכן סיפר לי זאת כ"ק מו"ח אדמו"ר) מובנת אף היא – שהרי גם אני צריך לבקש שלא יתפלפלו בדיוקי הלשונות כו', אלא להתרכז בעיון והבנת תוכן

---

(5) סימן כה (קמא, א).

(6) בהבא לקמן ראה גם שערי לימוד החסידות ע' עב-עג, וש"נ.

(7) ראה גם רשימות חוברת קצט ע' 12 [313]. רשימת היומן ס"ע קן מ"חורף תרצ"ה. ויין": "האמצעי לא הי' רוצה אז מ'זאל היטען וערטער. וכן אצל הצ"צ ומהרשנ"ע. על של אדה"ז הקפידו. אדה"ז הי' מקפיד שידייקו בתיבות ג"כ".

(8) ולהעיר שבהמשך השיחה (התוועדות שם ס"ע 1595 ואילך) מזכיר מ"ש בלקולוי"צ (אגרות ע' רסו) ש"כל מה שנאמר בתושב"כ ובתושבע"פ . . . כולם ממש אמר ה', ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהם ממש . . . ההלכה שעלי' אמרו אח"כ שבדו"ת היא כולם ממש אמר ה' . . . וה' עצמו אמר ההלכה והוא אומר שבדו"ת היא".

הענין, ע"פ מקורות המצויינים בו".

אך לכאורה משמע (מהל' הבלתי מוגה): (א) שהפלפול ששולל הוא דוקא כזה שלא הי' שייך אם היו מעיינים תחילה בהמקורות שצויינו. (ב) שאפילו בגודל האריכות וההרחבה דאדמו"ר האמצעי הי' אפשר לכוין את הל' בדיוק, רק שלא הי' בתכלית הדיוק (כפי שהי' אצל אדה"ז). (ג) שמה שרבינו הוצרך לבקש שלא יתפלפלו הי' רק מרומז בהסיפור דאדמו"ר האמצעי, אבל אינו אותו הענין שהי' אצל אדה"א. כי אדה"א לא רצה בזה מצד גודל האריכות וההרחבה שלו – היינו מצד המשפיע, ואילו רבינו הוצרך⁹ לבקש ע"ז מפני התוצאות¹⁰ של העדר העיון בהמקורות – היינו מצד גישת המקבלים¹¹.

* * *

תודתנו נתונה בזה לספריית אגודת חסידי חב"ד והנהלתה עבור עזרתם, וכן לספרי' הלאומית שבירושלים והנהלתה.

הספר נערך ע"י הרה"ת ר' זאב וואלף בער שי' אדלר.

* * *

ובעמדינו בסיום החודש אשר בו "דידן – דהספרים – נצח"¹², ובו נקבע¹³ היום הבהיר ה'

---

(9) וע"ד הצחות י"ל, שבתשד"מ גם אדה"ז הי' צריך לבקש כן, מאותו הטעם – כמ"ש בשיחת ליל י"ב סיון תשד"מ (שיחה ג – 10:30 – ראה התוועדויות ח"ג ע' 1985 ואילך): "וואס אט דא האט זיך אנגעוויבן, כמדובר כמה פעמים, אז מ'כאפט זיך אן אן א ווארט, און מ'פארגעסט אויפן תוכן הענין, במילא ווערט שאלות נפירוקי ותירוצים און הסברות און טוחן הרים זה בזה – עוקר הרים וטוחנן זה בזה, מיטן גאנצן שטורעם . . . (14:10) כאמור, פון וואנעט קומט די גאנצע קשיא? ווארום מ'האט זיך אנגעכאפט אן די ווערטער פון דעם אלטן רבי'ן, אן די ווערטער פון "הלכות הלכות" – אן קיין שימת לב, בנוגע צו וואס זיינען געזאגט געווארן די ווערטער פון קונטרס אחרון, און בנוגע צו וואס פאר א ענין איז געזאגט געווארן דאס וואס דער רמב"ם שרייבט בהקדמתו לשלחן ערוך".

(10) ראה מה שמבהיר רבינו בהמשך לשיחה הנ"ל בפנים (ע' 1595), בנוגע "לכל השאלות המשונות ששאלו ופלפלו" במ"ש בהתוועדות קודמת.

(11) וראה גם שיחת ש"פ תולדות תשד"מ (התוועדויות ח"א ע' 517): "לפעמים מתפלפלים בענין מסויים, בדיוקי התיבות וכיו"ב, ומרוב הדיוק בתיבות שבהם מלוכש נושא הענין, שוכחים אודות תוכן הענין עצמו. [ולדוגמא . . . כאשר מדייקים בפירוש רש"י . . .] וזוהי שורש הטעות בכל השקו"ט המיותרת, שהרי אם היו שמים לב לתוכן הענין, היו רואים שהקושיא מעיקרא ליתא". ש"פ חוקת תשד"מ (התוועדויות ח"ג ע' 2082): "וכמדובר כמ"פ ש"תופסים" כמה תיבות, מבלי לראות מהו התוכן דכללות הענין, ביחס לאיזה ענין נאמרו תיבות אלו, וכיו"ב, ובהתאם לכך ממהרים להסיק מסקנות ולשאל קושיות, וזאת – בה בשעה שהדברים פשוטים כל כך, עד שלא עלתה על דעתי שיש צורך להבהיר ולשלול זאת".

(12) סה"ש תשמ"ח ח"א ר"ע 184.

(13) סה"ש תשמ"ח שם. תש"נ ח"א ע' 207, הע' 69 בשוה"ג.

טבת, "יום¹⁴ זה, וואס דאס איז דאך פארבונדן אויכעט מיט דער שחרור פון ספרים, און פדיון שבויים פון ספרים", ל"יום סגולה" ו"עת רצון" בכל הקשור לנצחונם של הספרים (ע"י הלימוד בהם כו'),

ומכיון ש"אז¹⁵ ס'קומט צו נאך א ספר, קומט צו אין די אלע ספרים וואס מ'האט פריער – נאך פאר דעם – כמובן בפשטות, אז דורך דערויף וואס ס'קומט צו די ידיעות שבספר החדש, קומט צו אויכעט א הוספה אין די ידיעות אין די ספרים וואס מ'האט געלערנט נאך פאר דעם, אדער מ'גיט לערנען – און די ספרים האט מען שוין – און מ'גיט לערנען, נאך אמאל איבערלערנען, וכיוצא בזה",

והיות "אז¹⁶ ס'דאך דא א קבוצה פון ספרים וואס ווארטן נאך אויף זייער פדיון שבויים, אז זיי זאלן אומגעקערט ווערן צו זייער אמת'ן בעל הבית, וואס דאס איז דאך נשיא דורינו, דער רבי דעם שווער, אין זיינע ד' אמות",

הנה יהי רצון שספר הנוכחי (והלימוד בו) "זאל¹⁷ נאך מערער צוהיילן אומקערן די אומקערונג פון די ספרים האמורים, נוסף אויף די ספרים וואס זיינען שוין אומגעקערט געווארן, צוזאמען מיט די כתבי יד המצורפים לספרים אלו. ועוד והוא העיקר, אז דאס זאל גייען צוזאמען – ואדרבה, והוא העיקר – צוזאמען מיט די גאולה, און די סיום הגאולה, די התחלת הגאולה צוזאמען מיט סיום הגאולה בפשטות, על ידי האמור ומוזכר לעיל, אז "בנערינו ובקנינו ובכנינו ובכנותינו", צוזאמען מיט אלע ספרים, צוזאמען מיט די ספרים וואס מ'האט שוין אומגעקערט – און כתבי יד – און וואס מ'וועט אומקערן תיכף ומיד ממש, ועוד והעיקר, אין א פרשיות פון "בנערינו ובקנינו ובכנינו ובכנותינו", האנשים והנשים והטף, איז "ארו עם ענני שמיא", צוזאמען מיט די החלטות טובות בנוגע צו צדקה און צו מעשים טובים בכלל ובפרט – וועט מען גלייך זיין (כמדובר) בארצנו הקדושה, דארטן ירושלים עיר הקודש, ובהר הקודש, ובבית המקדש השלישי, ותיכף ומיד ממש!"

מבון "יד מנחם"

כ"ח טבת, ה'תשע"ח
יום הולדת הקל"ח של הרבנית הצדקנית מרת חנה נ"ע

(14) שיחת אור לה' טבת תשנ"ב (שיחה ב – 0:45).

(15) שם (0:10).

(16) שם (1:00).

(17) שם (1:40).

בס"ד. מוצש"ק י"א שבט, ה'תשח"

באתי¹ לגני אחותי פלה, זאגט² ער זיך³ אויף⁴ דערויף אויף⁵
מדרש, לגני⁶ לא נאמר אלא לגנוני, למקום⁷ שהי' עיקרה תחילה,

— דקדוקי תורה —

- (1) [שה"ש ה, א]. תש"י (רס"א), וכל הדרושים: "באתי לגני אחותי כלה".
- (2) תש"י, תרצ"ט, תרל"ג מהדו"ק: "ואיתא...", וכן ("ואי...") בתרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח. תרל"ג:
"ופי". וכבפנים כ"ה גם בתשי"א (0:20), תשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז
(0:03), תש"כ (0:02), ועוד. וראה הערה הבאה.
- (3) כ"ה גם בתשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תש"כ (0:02), ועוד. ואולי
י"ל ש"ער" קאי (גם) על בעל ההילולא (שלא הזכר כאן בפירוש), ו"זאגט ער זיך... אין מדרש" היינו
שבעל ההילולא אומר כן מעצמו בפירוש המדרש, אף של' המדרש הוא באו"א (כמבואר במילואים
להערה 5, ובשוה"ג 4). ואולי "זאגט ער זיך" מרמז גם להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבן זיך אריין"
בעניני התורה שלימדו (כמבואר בשוה"ג הנ"ל). וראה גם שוה"ג 10. ולהעיר שבתשכ"ג-ה (ועוד) נזכר
"דער בעל הילולא" בפירוש.
- (4) תש"י, תרצ"ט: "במדרש רבה (במקומו)", וכן בתרפ"ו [תרצ"ב] ("במקומו בארוכה"), תרל"ג
("במד"ר במקומו"), תשכ"ח (0:10), וכן (או עד"ז) בכל המוגהים, ועוד. תר"ס ע' קלד, תער"ב ח"א ע'
ריט, מי א-ל כמוך שבהערה 15, תש"ז ע' 151 [תרפ"ג ע' קן], ועוד: "ע"פ באתי לגני". סה"ש תש"ב ע'
128: "אויפ'ן פסוק באתי לגני". לקו"ד ח"ב רצה, א: "אויף דעם פסוק באתי לגני". וכבפנים כ"ה גם
בתשי"א (0:20), תשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תש"כ (0:03), ועוד.
וראה שוה"ג 3.
- (5) תש"י, ועוד (שבהערה הקודמת): "במדרש רבה (במקומו)" [- שהש"ר עה"פ ה, א] וכיו"ב. ועד"ז
תשי"א (0:20), תשכ"ח (0:10), ועוד. תרנ"ח, תר"ס ותש"ז שם, עטר"ת ומי א-ל כמוך שבהערה 15,
תרפ"ז שבהערה הבאה, ועוד: "במד"ר" (סתם). תרל"ג מהדו"ק: "במדרש" (סתם). סה"ש תש"ב שם:
"אין מדרש" – וכ"ה גם בתשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:03), תשי"ז (0:03), תש"כ (0:03),
ועוד. ואולי מרמז לעוד מקומות במדרש (במד"ר – אבל לא "במקומו", וגם במדרשים אחרים) שבהם
מובא הדרשה ד"לגני... לגנוני", עה"פ באתי לגני (- "אויף דערויף") – במדב"ר פי"ג, ב; פסיקתא דר"כ
פ"א ויל"ש נשא רמז תשיא (שבהערה 7); מדרש הגדול פקודי מ, לד – וכמבואר במילואים.
- (6) תש"י, תרצ"ט (שהש"ר), תרל"ג: "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני", וכן בתשי"א (0:25)
[באידיש], ורס"א), ועוד. תרפ"ו [תרצ"ב], ותרנ"ח: "לגני לגנוני" (סתם), וכן ברובם ככולם של
המוקלטים והמוגהים. תרפ"ז ר"ע פג: "ואי' במד"ר לגן לא כתיב אלא לגני לגנוני", ועד"ז תשכ"ח
(0:15), ועוד: "לגן לא נאמר אלא לגני...". וראה תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] בסופו: "בתוכו לא נאמר אלא
בתוך כאו"א כו". חגיגה כו, רע"ב: "מנורה לא כתיב בה תמיד", וברש"י: "כלומר תמידין האמורין
במנורה לא תמיד יום ולילה קאמר... ע"ש, ומ"ש עפ"ז בהכתב והקבלה ("וודאי כוונתם בלא כתיב
חלוף המוכן לבד") שבמילואים, אות ג. ואולי מרמז בזה רבינו שהכוונה הוא לא רק "לגנוני" אלא גם
"לגני" (לג"ע – כמ"ש בהערות 35, 36), כידוע בכללי אל תקרי (ראה במילואים). ולהעיר מתנחומא
נשא כ: "ד"א באתי לגני, אמר ר"ש... באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני... ד"א יבוא דודי לגנו,
אל תקרי לגנו אלא לגנוני", ובנחלת בנימין (זיטאמיר תרנ"ח) במילואים לשם (ע' רמו): "ד"א באתי לגני
אל תקרי לגני אלא לגינוני כו' כצ"ל".
- (7) תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "למקום שהי' עיקרי בתחלה", וכן בכל המוגהים, תשי"א
(0:35), תשכ"ב (0:10), תשל"ח (0:15), ועוד. ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר): "...מתחלה". פסיקתא [ועד"ז

שעיקר⁸ שכינה פתחתונים היתה⁹ – וואס¹⁰ אזוי איז געווען בבריאת העולמות. און¹¹ דערנאך, איז¹² על ידי חטא עין הדעת, איז¹³ דאך נסתלק געווארן מן¹⁴ הארץ לרקיע

דקדוקי תורה

יל"ש] שב(מילואים) להערה 5: "במקום שהיא [- שהוא] עיקרה מתחלה". וראה תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] בסופם (שבהערה 10): "...למקום שהי' עין קרי בתחלה. . היו מאירים תחלה בבחי' חפץ חסד...". תוס' (הדר זקנים) יתרו יט, כ: "...באתי לגני. . באתי למקום שביתתי שהייתי מתאוה לדור תחלה...".

8) תש"י, תרנ"ח, תרל"ג: "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", וכן בכל המוגהים. תרמ"ב ע' שז: "שעיקר שכינה הי' בתחתונים". אבקת רוכל (לרבינו מכיר) ספר ראשון, ח"ב (מנטובה שי"ז, ויניציאה שכ"ו, ועוד): "ובבראשית רבא מתהלך בגן עדן א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב אלא מתהלך מקפץ ועולה שעין קר שכינה בתחתונים היתה". בתשי"א (0:40), תשי"ב (0:35), תשט"ו (0:05), תשי"ז (0:05), ועוד: "ווארום עיקר...". ובתשי"ד (0:10), ועוד: "וואס עיקר...". ועד"ז תשל"ח (0:20), ועוד: "אז עיקר... ע"ש) – ואולי הם ב' פירושים ב'דעיקר" (הנ"ל), וא"כ אולי "שעיקר" (שבפנים) הוא לרמז לב' הפירושים, או (גם) שאפשר לצרף ב' הפירושים יחד (משא"כ אילו נאמר כאן "דעיקר" הי' נראה כציטוט מתש"י בלבד), ויל"ע. וכפנים כ"ה גם בתשט"ז (0:05), תשכ"ב (0:10), פדה בשלום (הב') תשמ"א, ס"ו (מוגה – ומציין ע"ז: "שהש"ר פ"ה, א" ע"ש), ועוד.

9) הדגש על "היתה", וכ"ה גם בתשכ"ד (0:15), תשל"ח (0:20), ועוד. ואילו בתשי"א (0:45), תשי"ב (0:35), תשי"ד (0:10), תשט"ז (0:05), תשי"ז (0:05), תשי"ט (0:15), ועוד, הדגש על "בתחתונים".

10) במדב"ר פי"ב, ו (שבתשל"א ס"ד, הע' 31): "...מתחלת ברייתו של עולם שרתה השכינה בתחתונים...", (ולהעיר מתרע"ח [תש"ד, תשי"א] שבהערה 22, תש"ה ס"ע 169). תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] בסופו (שבהערה 7): "...דעיקר שכינה בתחתונים היתה. וי"ל דכל הגילויים שממשיכים ע"י עבודה היו מאירים תחלה בבחי' חפץ חסד הוא מצד עצמו, ותכלית הכול[ונה] בבריאת העולמות הי' . . להמשיך . . ע"י אתכפיא ואתהפכא" ע"ש. תער"ב ח"א ר"ע ש: "...שהרי כן הי' בתחלת הבריאה . . דעיקר שכינה בתחתונים היתה . . והגילוי הי' רק מצ"ע שלא ע"י עבודה . . רק מה שכל המשכות שע"י עבודה הי' תחלה מצ"ע...". וליתר ביאור – ראה עת"ר, אעת"ר, ועוד שבמילואים. וראה גם תש"ד ע' 83: "...בריאת העולמות שבא בסדר דע"ס ועולם על מלואו נברא ועיקר שכינה בתחתונים היתה...".

שערי אורה (לר"י גיקטליא) שער א (ח, א) [הובא בשל"ה ר"פ תרומה (שכד, א)]: "בתחילת בריאת העולם עיקר שכינה בתחתונים היתה...". צרור המור ר"פ שמיני: "...כמו שבבריאת העולם עיקר שכינה בתחתונים היתה...". וכפנים עד"ז ("בריאת העולם...") גם תשל"ל (0:25), תשל"ב (0:15), תשל"ז (רס"א), מוצש"פ משפטים תשל"ח (שיחה א – 50:29), ועוד.

11) תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "ועל ידי...". אוה"ת דברים (ח"ו) ע' ב'קפג: "...ואח"כ ע"י חטא אדה"ר נסתלקה השכינה...". תרמ"ב ע' קפט: "...רק אח"כ ע"י חטא עה"ד נחסר". תרמ"א ע' תקכ (הנחת אדנ"ע): "...ואח"כ ע"י פגם מיעוט הירח וחטא עה"ד...". ע"ש (ובע' חצר, וראה גם שם ע' מז, ע' ש), ועד"ז תרנ"ב ע' נד: "...רק שאח"כ נעשה חסרון ע"י חסרון הלבנה וחטא עה"ד ונעשה תולדת חסר". וראה גם תרנ"ט ר"ע קמח ע' קנה. תרצ"ב ע' תלא. תש"ד ע' 75: "ואח"כ ע"י חטא הדורות...". וכפנים כ"ה גם בתשי"ד (0:10), תש"כ (0:15), תשכ"א (0:10), ועוד. ועד"ז תשל"ח (0:20), ועוד. ואולי מרמז (גם) למ"ש בלקו"ש ח"ו שיחה ליו"ד שבט – כמבואר במילואים.

12) תש"י, תרנ"ח: "ועל ידי חטא ע"ה הדעת", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג, פלה"ר שבהערה הבאה.

13) תש"י, תרצ"ט (שהש"ר), תרנ"ח, תרל"ג: "נסתלקה", וכ"ה באוה"ת שבהערה 11, תרמ"ג שבהערה הבאה, קונטרסים ח"א ככו, רע"א [משא"כ בתרצ"א ע' יא: "נסתלק", וצ"ב], תשי"ב (0:45), (רס"א), תשי"ד (0:20), תשל"ח (0:30) – "נתעלה, נסתלקה", ועוד. הדר זקנים שבהערה 7: "...נסתלק ועלה לרקיע ראשון" (ועד"ז ר"י אבן שועיב שבמילואים להערה 5, אות ב. אלשיך ומהר"ם שי"ף

הא', און¹⁵ דערנאך על ידי החטאים¹⁶ שלאחריו, איז¹⁷ ער¹⁸ <נְסֵתָ... נְתַעַ...¹⁸>
נסתלק געווארן מַרְקִיעַ לַרְקִיעַ, ביז¹⁹ דעם רְקִיעַ השביעי.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

שבמילואים). פלח הרמון וישלח צג, סע"ב (הנחה ממאמר הצ"צ): "...שע"י חטא עה"ד . . נעשה הסתלקות אלקות כידוע שע"י חטא עה"ד נסתלק לרקיע הא'...". תרל"א ח"א ע' עג (שבמילואים להערה 10, אות ב ע"ש): "...אור שבעת הימים, שאור שנברא ביום ראשון . . רק שע"י חטא עה"ד נסתלק האור וגנוז [אצ"ל: וע"י חטא דור המבול ודור הפלגה נסתלק עד למעלה מז' רקיעים...]" ע"ש. ולהעיר מתשי"א (ס"ב): "...נסתלקה . . שנסתלקה... ע"ש. וכבפנים עד"ז גם בתשמ"ג (0: 50). וראה גם הערה 18.

(14 תשי"י: "מארץ לרקיע". תרנ"ח: "מן הארץ לרקיע" (וכ"ה בתשכ"ה (0: 20), ועד"ז תשי"ז (0: 15)). תרצ"ט (שהש"ר, במדב"ר (ועד"ז פסיקתא) הנ"ל הערה 5), תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג (ומהדו"ק), תש"ה הנ"ל הערה 10: "לרקיע הראשון". סמיכת חכמים (קדושה וברכה) לברכות סא, א (קכג, ב): "...איתא במדרש מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך מקפץ ועולה מן הארץ לרקיע...". שער ההקדמות דרושי פרצוף רחל דרו"ד (סט, ג [שסד, סע"ב]): "...שארז"ל כי אדה"ר העלה את השכינה לרקיע הא'...". יפה תואר (השלם) לוי"ק פכ"ג, ג סד"ה כך: "...וכמ"ש לעיל ס"א [- ב"ר] פי"ט שבימי אדם נסתלקה שכינה לרקיע הא'...". תרמ"ג ר"ע סח: "נסתלקה לרקיע הא'...", ועד"ז תשי"א (6: 45, 7: 15), תשי"ד (0: 25), תשכ"ו (0: 25), ועוד. וכבפנים עד"ז גם תשי"ב (0: 45) – "הראשון").

(15 תשי"י: "וע"י חטא קין ואנוש . . ואח"כ בדור המבול נסתלקה". תרל"ג: "וע"י חטא קין . . חטאו דור אנוש . . וע"י חטא דור המבול והפלגה וסדומי' והמצרי' בימי אברהם" (ועד"ז תרצ"ט ושהש"ר) – ושוב באמצעו (ע' קד): "...שע"י החטאים סלקו השכינה", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב] בסופו, מי א-ל כמוך תרח"ץ [ה'ש"ת] [קונטרסים ח"ב תכח, ב. תרח"ץ ע' רפג]. תרל"ג מהדו"ק: "אך אחר חטא עה"ד . . ואח"כ ע"י חטא דור המבול ודור הפלגה וכמה חטאים", ועד"ז תרל"ו ח"ב ר"ע תקס (הנחת אדני"ע). וכבפנים עד"ז גם תשי"ד (0: 25), תשכ"ה (0: 20), ועוד.

(16 לכאורה אפ"ל הלי' "החטאים" ו"שלאחריו" ע"פ תשי"א, תשי"ד, ותשט"ו – כמבואר במילואים. וכבפנים ("החטאים שלאחריו") כ"ה גם בתשי"ג (רס"א), תשי"ט (רס"א), תשכ"ד (0: 30), ועד"ז תשט"ו (0: 15), תשי"ז (0: 10), ועוד. ואילו בתשט"ז (0: 10), תש"כ (0: 20): "חטאים שלאחריו".

(17 תשי"י: "נסתלקה השכינה מרקיע א' לב' וג' . . נסתלקה מרקיע ג' לד'". תרצ"ט (שהש"ר, ובמדב"ר ותש"ה שבהערה 14): "נסתלקה לרקיע . . נסתלקה לרקיע . . נסתלקה לרקיע . . נסתלקה לרקיע . . נסתלקה לרקיע...". ועד"ז תרל"ג. תנחומא (באבער) נשא כד: "...עמד קין והרג את הבל, מיד סילק שכינתו מרקיע הראשון לרקיע השני..." ע"ש. יפה תואר (השלם) לב"ר פ"ג, ט: "...שגרמו לו לסלק שכינתו מרקיע לרקיע...", ועד"ז ארש רבה (לבעהמ"ס וצוה הכהן שבמילואים להערה 169) לב"ר שם, אות יט: "...ומחט' האדם ודורות החוטאים נסתלקה מרקיע לרקיע...". וראה חנה אריאל (מצה וכוסות) עז, סע"א: "...וכמ"ש במדרש שז' דורות סלקו את השכינה מרקיע לרקיע...". מאמר שני המאורות קכז, רע"ב: "...ידוע מארז"ל שדור אנוש והמבול והפלגה סילקו השכינה מרקיע לרקיע עד ז' רקיעים...". ועוד. וראה גם מדרש אלפ"א ביתו"ת ור' יוסף יעבץ שבמילואים, כלי יקר שבהערה 20. וכבפנים עד"ז גם תשי"ב (0: 50), תשכ"ה (0: 25), ועוד.

(18 עקידה שבהע' 22: "...כל הדורות ההם שסלקו השכינה . . היה בטבעם זה השתוף מתחלת בריאתם רק שנסתלק...". מגדל דוד (להרדב"ז) שה"ש ו, ב (שבמילואים): "דודי ירד לגנו . . מעמקי עולם העליון אשר נסתר ונסתלק שם ונתעלה מעין כל...". ועד"ז הדר זקנים שבהע' 13: "נסתלק ועלה . . בא קין והרג את הבל אחיו עלה עד לרקיע השני". וראה גם מד"ר, ע"ח, אלשיך, אדה"ז, ועוד שבמילואים. (19 תרצ"ט (שהש"ר, ובמדב"ר ותש"ה שבהערה 14), תרל"ג: "...נסתלקה לרקיע השביעי". תרמ"ב

און²⁰ דערנאך, דיי²¹ צדיקים – על ידי עבודתם – האבן²² דאס ממשיך געווען פון²³

— דקדוקי תורה —

שבעה ערה 8: "...עד לרקיע השביעי", ועד"ז תרל"ג מהדו"ק, תרפ"ו [תרצ"ב] (וראה גם תרנ"ח). אלשיך תרומה כה, ח (ד"ה ואחשבה): "...עלתה כמאמרם ז"ל מאדם ועד אברהם עד הרקיע השביעי...". יונת אלם פכ"ז: "...עיקר שכינה בתחתונים . . מי יקום לי עם מרעים, אלו שבעה דורות שהעלו אותם עד הרקיע השביעי...". וראה ר' יוסף יעבץ, מאמר שני המאורות שבעה ערה 17. וכפנים ("דעם") כ"ה גם בתשי"ד (0:30), תשל"ו (0:40).

20) תשי"ג, תרל"ג מהדו"ק, תרל"ו שבעה ערה 15, תרמ"ב שבעה ערה 8, תער"ב ח"ג ע' א'תיג, תרע"ח, [תש"ד, תשי"א] שבעה ערה 22, ועוד: "ואח"כ...". פי' ר' יוסף יעבץ לתהלים מזמור כט (שבמילואים להערה 17), הקדמה הב': "...לרקיע הז', וכמו שהזכירו בב"ר, ואחר באו אברהם יצחק ויעקב...". גבורות ה' פס"ו (פז, א-ב): "ובמדרש רבות בפרשנ' בראשית . . ואחר כך עמדו ז' צדיקים...". כלי יקר (לאנייאדו) יהושע א, א (ד, א): "וכמו שארז"ל שהשכינ' נסתלקה מרקיע אל רקיע, ואח"כ הצדיקי' הורידוה...". וכפנים כ"ה גם בתשכ"א (0:30), ועוד. לביאור המשמעות – ראה במילואים.

21) תשי"ג, תרצ"ט (שהש"ר): "עמדו שבעה צדיקים", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג. קונטרסים ח"א יט, א [תרפ"ט ע' 78]: "ועמדו דורות הצדיקים...". (וראה כלי יקר שבעה ערה הקודמת). לקו"ד שבעה ערה 4: "דורך די זיבען צדיקים, זיבען דורות...". אדה"ז ענינים ר"ע שז [ח"ב ר"ע תצא]: "...בא אברהם אבינו וע"י עבודתו הוריד לרקיע הראשון...". (ועד"ז ר"ע שה [תסט]). תרמ"ב ע' שכח: "שבא אברהם . . וע"י בירור בירורים שבירר . . וע"י עבודתו הוריד השכינה", ע' שסז (שבעה ערה 8): "אברהם . . שע"י שהי' . . בטל לאלקות . . וע"י בירור הניצוצות שבירר . . ופרסם אלקותו בעולם, ועי"ז הוריד . . עד שמשו הורידה למטה לארץ . . מפני שהי' דור השביעי וע"י עבודתו ע"ש. תרפ"ז ע' פג (שבמילואים להערה הקודמת, אות ה): "...דהעובד הראשון הי' אברהם...". ע"ש. תרצ"ט ע' 149: "והאבות ע"י עבודתם המשיכו אור וזיו בעולם" (ע"ש ובתרפ"ז הנ"ל). נתחומא פקודי ו: "עמד אברהם וסגל מעשים טובים . . משה ביום שהוקם המשכן" (ועד"ז תשל"ח (0:40): "ע"י מעשיהם הטובים"). יפה עינים (לבעהמ"ס יפ"ת) פ' צו (צ, ד): "ואברהם . . היה ראשון אשר הוריד השכינה . . כדאי' בב"ר פי"ט, ע"י עבודתו ותורתו". ולהעיר מההמשך בתשי"ג (ע"פ שהש"ר): "אברהם זכה . . עד כי משה", ובתער"ב ח"א ע' ש: "עד שבאו האבות וזכו כו' דקדק לו' וזכו, היינו שע"י עבודה דוקא המשיכו" (ואולי מפרש רבינו ש"זכה" שבתשי"ג קאי גם על 'ויצחק . . עד כי משה", אף שבשהש"ר (ותרצ"ט) "זכה אברהם . . עמד יצחק . . עמד משה", ויל"ע). וכפנים כ"ה גם בתשכ"ח (0:40), ועד"ז תשט"ו (0:25), ועוד. ולהעיר מתשי"ד שבמילואים.

22) תשי"ג (ובמדב"ר שבעה ערה 14): "והורידו את השכינה" (וכ"ה בתשי"א (ס"ב), תשי"ב (רס"א), ועד"ז תשל"ח (0:45), ועוד), ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג. תרל"ג מהדו"ק, תרפ"ז שבעה ערה 6: "והמשיכו את השכינה" (ועד"ז תשי"ג (רס"א)), ועד"ז אוה"ת שמיני ר"ע כה, תרע"ח ע' רעא [תש"ד ע' 194, תשי"א ס"ע 257], קונטרסים [תרצ"א] שבעה ערה 13, ועוד. תרמ"א שבעה ערה 11: "נסתלקה שכינה . . בא אברהם המשיכו למטה מרקיע הא' כו' עד בא משה...". שערי אורה [של"ה] שבעה ערה 10: "...ונסתלקה שכינה . . אברהם יצחק ויעקב ע"ה התחילו להמשיכה למטה . . והמשיכוה קצת המשכה...". ע"ש. עקידה שער מד (צו, א) שבעה ערה 18: "...בשתוף הזה נברא העול' . . נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים . . והוחל השתוף והמשיכוהו שבעה האבות להיות מקבילים אל הדורות שסלקו אותו...". וכפנים כ"ה גם בתשכ"ב (0:20), ועד"ז תשי"א (7:25), תשי"ב (0:55), תשט"ו (0:35), תשכ"ד (0:45), ועוד.

23) תשי"ג: "עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה למטה . . מרקיע ז' לו' . . מו' לה', עד כי משה...". תרנ"ח: "מרקיע הז' לרקיע הוא"ו". תרל"ג מהדו"ק: "...למטה, אברהם . . ואח"כ יצחק . . וכולם כו' עד משה...". וכפנים עד"ז גם בתשכ"ח (0:50), ועוד.

רָקִיעַ הוּא' לְרָקִיעַ הוּא', און דערנאך למטה, ביוז²⁴ משה רבינו, וואס²⁵ ער איז דאך כל השביעין חביבין, האט²⁶ דאס ממשיך געווען מַרְקִיעַ²⁷ הא' לארץ. און²⁸ אט²⁹ דאס איז אויכעט³⁰ וואס ער³¹ זאגט

— דקדוקי תורה כח —

(24) תש"י: "עד כי משה". תרנ"ח, תרל"ג: "עד משה". תרל"ג מהדו"ק, שער ההקדמות שבהערה 14, אדה"ז ענינים ר"ע שז [ח"ב ר"ע תעא] שבהערה 21, תרפ"ז שבהערה 6: "עד משה רבינו ע"ה". בונה ירושלים ע' צה-ו [אדה"ז הקצרים ע' ח] [ב"פ], קונטרסים [תרפ"ט] שבהערה 21, תרצ"ב שבהערה 11: "עד מרע"ה". וכבפנים כ"ה גם בתשי"ט (0: 45), תשכ"ב (0: 25), תשל"ח (0: 50), ועוד.

(25) תש"י: "שהוא השביעי (וכל השביעין חביבין)". ובהערת רבינו: "וכל השביעין: ויקרא רבה פכ"ט, יא. — ראה ג"כ סד"ה החודש הזה ש"ת", ויק"ר שם: "כל השביעין חביבין לעולם. . . באבות שביעי חביב אברהם. . . עמרם, משה, וכתוב ומשה עלה אל הא-להים", ה'ש"ת שם (ר"ע 29): "...הנה השביעי החביב הוא משה רבינו ע"ה...". וראה גם תרל"ה ח"א ע' צב-ג: "משה שביעי חביב המשיך גם משה הוי' דלעילא. . . מ"ת ע"י משה שביעי חביב". וכבפנים עד"ז גם תשמ"ו (0: 55), ועוד.

(26) תש"י: "הורידו". תרצ"ט (שהש"ר, ב"ר פ"ט, ז [שבלקו"ת צו י, סע"ד]), תרפ"ו [תרצ"ב], תש"ה ר"ע 170: "והורידה". תרנ"ח, תרע"ח [תש"ד, תשי"א] שבהערה 22: "הורידה", ועד"ז תרל"ג. תרל"ג מהדו"ק: "המשיך את השכינה למטה במשכן", ועד"ז תרפ"ז שבהערה 6 ("בארץ"). קונטרסים [תרצ"א] שבהערה 13: "המשיך גילוי אלקות למטה בארץ". עקידה שבהערה 22: "...עד שבא משה רבן של נביאים והמשיכו המשך כללי... ע"ש. תר"מ ח"א ע' תי: "...עד משה המשיכו למטה". תרע"ח (ר"ע רדע) [תש"ד (ע' 197), תשי"א (ס"ע 260)] הנ"ל: "...והמשכה זו הוא שהמשיך משה, שז"ע משה הורידה משמים לארץ", ועד"ז תרע"ח ע' קלח, ע' ערה [תש"ה ע' 173], ועוד. וכבפנים כ"ה גם בתשי"ב (1: 10), תשכ"ב (0: 30), ועד"ז תשי"א (8: 00, 7: 40), ועוד.

(27) תש"י: "למטה בארץ". תרצ"ט (שהש"ר), תרפ"ו [תרצ"ב]: "לארץ". תרל"ג: "מרקיע הראשון. . . לארץ", וכ"ה באלשיך שמיני ט, כג. תש"ה ע' 158: "מרקיע לארץ". וראה שער ההקדמות, יפ"ת, תרמ"ג שבהערה 14. וראה גם ויק"ר פ"א, ג: "...יָרַד זה משה. . . שהוריד את השכינה...". ובעץ יוסף: "מרקיע השביעי לארץ, וכדאי' בב"ר פ' י"ט". וכבפנים כ"ה גם בתשי"ד (0: 50), תשט"ו (0: 45), תשט"ז (0: 30), תשי"ט (0: 50), ועוד, ועד"ז תשי"א (7: 45).

(28) תש"י: "...הורידו למטה בארץ. ועיקר גילוי אלקות הי' בבית המקדש, דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד. . . וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ועד"ז תרצ"ט ("...ואחד מישראל"), תרנ"ח. תרל"ג מהדו"ק: "...למטה במשכן, וזהו מ"ש ושכנתי בתוכם", ועד"ז תרל"ג.

(29) [קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר כאן "אט" כבפנים].

(30) לכאורה אפ"ל בפשטות: שהמבואר בפנים הוא פ"י הכתוב באתי לגני, וגם פ"י מ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ואולי גם מרמז למ"ש בכ"מ שחזרת השכינה לתחתונים התחיל כבר במתן תורה — ראה תשל"ח (ט"ו שבט) ס"א, ובהע' 6 שם: "...תנחומא נשא טז "עמד משה והורידה לארץ שנאמר וירד ה' על הר סיני". וכ"ה במ"כ לב"ר פ"ט, ז" ע"ש, ובמ"כ שם: "עמד משה כו'. דכתיב וירד ה' על הר סיני". וראה יפה תואר (השלם) לב"ר שם [יפה קול (השלם) לשהש"ר כאן]: "עמד משה והורידה. כדכתיב וירד ה' על הר סיני, ונאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם...". ולהעיר מתשל"ח (1: 00): "...מרקיע הא' לארץ. . . וירד הוי' בהר סיני — במתן תורה. . . ושכנתי בתוכם, אז זאל ווערן אויכעט דער שכינה בתחתונים בכל העולם כולו...". ועוד. וראה הערה הבאה.

(31) אולי קאי (גם) על בעל ההילולא, ור"ל (ע"ד תרמ"ד ע' רכב [חצר] שבמילואים) שהטעם ש"ועשו לי מקדש... הובא בתש"י בהמשך להורדת השכינה שע"י משה (ואילו "וירד הוי' על הר סיני" לא הובא

דער³² ועשו³³ לי מקדש ושכנתי בתוכם, אז³⁴ זאל זיין דער עיקר שכונה, פתחתונים, אזוי³⁵ ווי זי איז געווען, לגני³⁶ לגנוני. וואס³⁷ דאס ווערט אויפגעטאן דורך די עבודה פון צדיקים, וואס זיי זיינען משכין וממשיך דער מרום וקדוש ביו למטה, על ידי עבודתם – פון אתכפיא סטרא אחרא, וואס³⁷ דעמאלט איז דאך אסתלק יקרא דקודשא בריך הוא בכולהו עלמין, און ווי דער דיוק³⁸ אין דערויף, אז³⁹ דאס איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

הוא, מפני שדוקא "ושכנתי בתוכם" הוא עיקר שכונה בתחתונים "אזוי ווי זי איז געווען" (כדלקמן בפנים), משא"כ ההמשכה שבהר סיני היתה לאותו מקום שהי' עיקרי בתחילה (עזה"ז התחתון), אבל לא באותו אופן. ליתר ביאור – ראה במילואים. וראה הערה הקודמת.

(32) "דער ועשו..." – כ"ה גם בתש"ז (0:45), תשי"ז (0:50), ועוד.

(33) [תרומה כה, ח].

(34) תשי" לפנ"ז: "וזהו באתי לגני לגנוני למקום שהי' עיקרו בתחלה, דעיקר שכונה בתחתונים היתה".

(35) תרל"ג מהדו"ק: "...ושכנתי בתוכם. וזהו באתי לגני כמו שהי' בגני", ועד"ז תרל"ג (ע' קב): "דפי' באתי לגני הוא לג"ע", ולקמן שם (ס"ע קד): "...בבהמק"ד שהאיר. . וזהו באתי לגני לפי המד"ר, והיינו

כמו בגן... ע"ש. וראה גם עת"ר ע' רטז [שיח]: "וכמו"כ הי' בבהמק"ד דכתי' באתי לגני לגנוני שהי' כמו הג"ע...", ועד"ז תרס"ח ר"ע קמז, תער"ב ח"ג ע' א'רנה. וראה גם סה"מ ליקוט ח"ב ר"ע מג

(תרנ"ה), ע' נא (תרנ"ה), תר"ס ס"ע קלד, ועוד. ולהעיר מתרפ"ו [תרצ"ב] בסופו: "...דנשיי שהם

צדיקים בלימוד התורה וקיום המצות הם הממשיכים גילוי אלקות בעולם שהי' גילוי האור כמו שהי'

קודם החטא, וזהו באתי לגני לגנוני. . דעיקר שכונה בתחתונים היתה. . שבעה צדיקים. . והורידו את

השכינה למטה לארץ, ומשה. . על ידו דוקא ניתנה התורה לישראל, היינו הניתנת כח ועוז דע"י התורה

ומצות. . שממשיכים להיות הגילוי... ע"ש (וראה גם תרצ"ט ע' 115). וראה הערה 31. ולהעיר מתשי"ז

(1:35): "עיקר שכונה, וואס מ'איז איר ממשיך, אזוי ווי זי איז געווען פריער, און נאך מערער", ועד"ז

תשי"ב (2:15), תש"ז בסופו (45:20), ועוד.

(36) ע"פ מ"ש לעיל בפנים "לגני לא נאמר אלא לגנוני", וע"פ המובא בהערה הקודמת, אולי פירושו,

שדוקא כשמצרפים ב' הפירושים (כנ"ל הערה 6 ע"פ כללי אל תקרי שבמילואים לשם), לגני – למקום

שדומה לגן עדן, ולגנוני – למקום שהי' בו עיקר שכונה, דהיינו: למקום שדומה לג"ע קודם החטא

כשהי' בו עיקר שכונה – דוקא לפ"ז מוכרח להזכיר "ושכנתי בתוכם" ולא הר סיני (כנ"ל הע' 31), ויל"ע.

(37) תשי" לפנ"ז: "וזהו צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה, דצדיקים. . שהם משכינים (היינו

ממשיכים) בחינת שוכן עד מרום וקדוש, שהי' בגילוי למטה. . דהנה תכלית הכוונה. . שהי' גילוי

אלקות למטה ע"י עבודת האדם, ע"י אתכפיא ואתהפכא. . וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך

כאו"א, והוא ע"י העבודה בעבודת הברורים בבחינת אתכפיא ואתהפכא, וכמאמר כד אתכפיא סט"א

אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין" (ובהערת רבינו: "וכמאמר כד: ראה תניא פכ"ז. לקו"ת ר"פ

פקודי. שם פ' חוקת ד"ה על כן יאמרו פ"ב"), ובהקיצור: "...דירה בתחתונים, ונעשה ע"י אתכפיא

ואתהפכא". תרפ"ו [תרצ"ב]: "וזהו לגני לגנוני, דע"י עבודת הצדיקים בלימוד התורה ממשיכים גילוי

אלקות. . דירה בתחתונים". וראה גם תרכ"ו ע' רה: "והצדיקים על ידי עבודתם ממשיכים בחינת דירה

בתחתונים". שתי ידות תר"ל (ע' צד) [אתם נצבים תרל"א (ע' תקל) ותרנ"ג (ע' ט)]: "שזהו ע"י

דאתכפין"א סט"א דוקא דאז אסתלק...".

(38) ראה גם תרמ"ג ר"ע קח, ע' קיט, אג"ק אדנ"ע ח"א ר"ע קז [תר"ן ע' תקב], ע' רלב (מתר"ס), תר"ס

ר"ע פ, תרס"ו ע' תס [תרו], אעת"ר ע' קנז, תער"ב ח"ב ר"ע א'קצב.

(39) תשי"י: "והנה מ"ש בכולהו עלמין, הכוונה על מדריגת האור דהוא בכולהו עלמין בשוה" (ובהקיצור:

בכולהו עלמין – דער יקרא דקודשא בריך הוא וואס ער איז בכולהו עלמין בשוה. וואס⁴⁰ דאס איז דאך ניט דער אור הממלא כל עלמין, וואס דעמאלט איז דאך אין⁴⁰ עולם דומה לחבירו, נאר⁴¹ דער אור הסובב כל עלמין, וואס לגבי זיינען כולהו⁴² עלמין בשוה. אין⁴³ דאס ווערט נמשך דורך דעם עשו⁴⁴ לי מקדש ושכנתי.

וואס⁴⁵ דאס איז דאך אויכעט וואס אין דער משכן איז דאך דערנאך געווען דער אחת העבודות, וואס אחת פון לשון מיוחד⁴⁶ –

⌘ דקדוקי תורה ⌘

”שזהו בכולהו עלמין בשוה“), ועד”ז תרצ”ט [תרנ”ח].

(40) תש”י: “...דאינו דומה עולמות עליונים לעולמות תחתונים . . . עולם האצילות . . . דאינו דומה כלל לכמו שהוא בעולמות בי”ע . . . כ”ז הוא בהאור שבא להחיות את העולמות בבחינת ממלא כל עלמין“, ועד”ז תרצ”ט [תרנ”ח] (“...אינו דומה בריאה ליצירה ויצירה לעשי’...“), וראה גם תרמ”ג ר”ע קח. עטר”ת ע’ קב: “...גילוי הקו . . . בא בריבוי התחלקות בעולמות . . . שיש עולמות אין מספר ואין עולם א’ דומה לחבירו...“. וראה גם תרמ”ט ס”ע תנט (הנחה): “...עולם הדיבור . . . מקור . . . לנבראים דבי”ע . . . ואין עולם דומה לחבירו, וזהו שאלקים לשון רבים...“, ועד”ז שם ע’ תסג. שערי היחוד והאמונה (לר”א מסטאראשעלי) שער ב, ספ”א (טו, סע”א): “...יש כמה עולמות בבחי’ אצי’ וקודם אצי’ כמבואר בע”ח. והנה אין עולם דומה לחבירו באין ערך”.

(41) תש”י לפנ”ז: “והיינו אור הסובב כל עלמין שמאיר בכל העולמות בשוה“, ועד”ז תרצ”ט [תרנ”ח]. תקס”ה ח”א ס”ע קפה: “...שוה ומשוה קטן וגדול . . . סובב ומקיף כל עלמין בשוה . . . לגב” שניהם שוים...“. וראה גם שרש מצות התפלה פמ”ח (קמו, רע”ב): “סוכ”ע . . . מאיר ומקיף על כולם בשוה ולא שייך לומר שמקיף ע”ז העולם יותר מזה . . . לכן נק’ סוכ”ע כי כל העלמין לא יוכלו לקבל את האור בפנימיותם...“. אוה”ת בהר (ח”ג) ע’ תתקד: “...לגבי הארה זו המאירה מעצמותו ית’ שווין כל העולמות העשי’ ואצי’ בהשוואה א’ ממש וזהו פי’ סוכ”ע“. ועוד. וראה הע’ הבאה. וכפנים עד”ז תשל”א (2: 25).

(42) [קשה להבחין אם נאמר “כולהו עלמין” או “כל העלמין”].

(43) תש”י (סוס”א): “...שנמשך האור . . . בכל העולמות בשוה . . . יקרא דקוב”ה בכולהו עלמין . . . שנמשך אור הסובב כל עלמין שאופן המשכתו בבחי’ סובב ומקיף בכל העולמות בשוה . . . וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם . . . ע”י העבודה דבחינת אתכפיא ואתהפכא . . . שמאיר ומתגלה אור הסובב”.

(44) להעיר משמור פמ”ט, א: “...אבל בני עשו לי מקדש של יריעות וירדתי ושכנתי בתוכם שנא . . . וכבוד ה’ מלא את המשכן” – הובא בפלח הרמון ויקהל (שי”ל בתשי”ז) ר”ע שלד (הנחה ממאמר הצ”צ) בהמשך למ”ש שם ר”ע שלג: “...ושכנתי בתוכם היינו שנתגלה בחי’ הסוכ”ע למטה ולכן נתלבש ביריעות המשכן שהם לבושים להתגלות הסובב” (וראה גם תו”א ויקהל פח, ג-ד. לקו”ת נשא כא, א. כג, ב-ג. כד, ג-ד. קרח נג, ב. ובכ”מ).

(45) תש”י (רס”ב): “והנה זאת היתה העבודה במשכן ומקדש בעבודת הביוררים דבחינת אתכפיא המביא ומעלה לבחינת אתהפכא חשוכא לנהורא, ולכן אחת העבודות שהי’ במקדש הוא ענין עבודת הקרבנות“, ועד”ז תרצ”ט, תרנ”ח. וכפנים עד”ז גם תשט”ז (0: 55).

(46) ראה רש”י יחזקאל מה, טו: “ושה אחת מן הצאן. מיוחד שבצאנו . . . מבחר נדריכם“. רש”י חגיגה ג, סע”א: “חטיבה אחת. שבח אחד, שבח מיוחד, לומר אין כמוך...“ (הובא בקונטרסים ח”א קס, רע”ב [תרצ”א ר”ע קצג], ע”ש מ”ש מהערוך [ערך אמר הג’] בשם רה”ג). וראה גם רש”י תולדות כו, י: “אחד העם. המיוחד בעם זה המלך“, נשא ז, טו: “פר אחד. מיוחד שבעדרו“. יומא לד, רע”ב: “לכבש האחד .

47 עבודה המיוחדת⁴⁸ – איז דאך געווען דער ענין הקרבנות, וואס⁴⁹ קרבנות איז דאך עולה עד רזא דאין סוף, ומקרב⁵⁰ די כחות ביחד, און⁵¹ דערנאך איז דאך דער

דקדוקי תורה

. מיוחד שבעדרו" (ועד"ז מגילה כח, א). סנהדרין צג, ב: "ויען אחד מהנערים, מיוחד שבנערים". חולין פג, רע"ב: "יום אחד, יום המיוחד". בכורות יז, א: "בשעיר . . . אחד, המיוחד ובא מששת ימי בראשית". ב"ר פצ"ח, יג: "כאחד שבטי ישראל, כמיוחד של שבטים". במדב"ר פי"ט, ז: "ושם האחד אליעזר, שם אותו המיוחד". שהש"ר עה"פ ד, ט: "באחד עֶנְק מְצוֹרֶנְךָ, זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך", ועד"ז רש"י שם (על אברהם). זח"א קכה, סע"א (מדה"נ): "מאי שם האחד פישון? המיוחד מכולם...". ועוד. וראה הערה 48.

47) להעיר ממכילתא דרשב"י יתרו כ, ה: "...כל עבודה המיוחדת לשם . . . ומה הן העבודות המיוחדות לשם? זביחה וקטור השתחוויה ונסוך...". מלמד התלמידים (לר"י אנטולי, בן דור הרמב"ן – ליק תרכ"ו) ר"פ אמור: "...ללמוד וללמד תורת השם . . . לעבוד העבודה המיוחדת לשם כקרבן ותפלה". בית אלקים (להמבי"ט) שער היסודות ספ"ז: "...העבודה מיוחדת לא-ל ית' ולא לזולתו, כי לא מצינו בתורה שם עבודה בשום מצוה כ"א בקרבנות ובתפלה, וזו היא העבודה המיוחדת לא-להים...". ועד"ז רפי"ח. 48) ראה זח"א קכה, ב (מדה"נ) שבהערה 46: "אחת היא יונתי תמתי, אחת היא – מיוחדת היא", ועד"ז זח"ב יד, סע"ב, מצו"ד עה"פ (שה"ש ו, ט). רש"י יחזקאל ז, ה: "רעה אחת רעה. רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות...". מצו"ד שמואל א א, ה: "מנה אחת. ר"ל מיוחדת ביופי..." (ע"ש ובתרגום ורש"י), תהלים פט, לו: "אחת וגו'. שבועה מיוחדת נשבעתי...". (ועד"ז בפ"י ר"א בן רמוך שם). ל"ת להאריז"ל בראשית (ו, א [ח, א-ב]): "...אותו העצם שהוא הלוי . . . אחת מהנה לא נשברה, שהיא אחת המיוחדת, אותו עצם...". (ועד"ז שם (וסהלי"ק) תהלים לד, יז). שם (ועד"ז סהלי"ק) מלכים ב ד, א: "ואשה אחת . . . ואשה א' המיוחדת בין הרבה נשים . . . אחת היא יונתי תמתי . . . אחת המיוחדת לטוב יותר משאר בני הנביאים...". (וראה אוה"ת ולקו"ש שבמילואים, אות ב). לקו"ת אמור לה, סע"א: "...העטרה האחת שנותן בראשו, וע"ז אמר הפייט יוקדש באחת משלש קדושות, היא האחת המיוחדת...". ועוד. וראה גם יין הרוקח (לבעל הרוקח – לובלין שס"ח) רות ג, ג: "ושמת שמלת[ך], חסר י' . . . שמלה אחת המיוחדת . . . לכך כתיב שמלתך אחת המיוחדת". וראה הערה הנ"ל. וראה גם תשכ"ח, תשל"ב, תשל"ו, ותוספת ביאור שבמילואים.

49) תש"י (ס"ב, ר"ע 113): "דידוע דקרבנות הם ענין קירוב הכחות והחושים" (ובהערות רבינו: "דכתיב אדם: ראה קונטרס לימוד החסידות פי"ב. ד"ה טעמה תש"ט (קונטרס סב) פ"ב ואילך. דידוע דקרבנות: ראה טעמה הנ"ל, וש"נ" ובהערת רבינו בתש"ט שם (ע' 29): "הקרבן שהוא מלשון קירוב: דאמאי אקרי קרבן ע"ש שמקרב (ספר הבהיר, הובא בשל"ה שם [ריא, ב]). ועייג"כ פע"ח שער התפלה פ"ה]], ולקמן (סוסי"ח): "...דוירח הוי' את ריח הניחוח, דרזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס" (ובהערת רבינו שם: "דדוא דקורבנא: ראה זח"ב רלט, א. זח"ג כו, ב. – נתבאר לעיל פ"ב (קונטרס עד). בד"ה טעמה תש"ט (קונטרס סב). ועוד").

50) תש"י הנ"ל: "...קירוב הכחות והחושים". תורת העולה (להרמ"א) ח"ב, פ"א (טעם היו"ד): "...מה שנתגלה אלי מדברי הזוהר בסוד הקרבנות . . . כל מה שבעולם התחתון יש לו כח ודוגמ' בעולם העליון, והוא כחו ומזלו . . . והם המלאכי' וכחו' המרכבה העליונה . . . של רחמי' . . . של דין, ומקצתם רוחניי' יותר ממקצתם, והם גבוה מעל גבוה וגבוהי' עליהם . . . וזהו סוד הקרבנות, כי כשהקרבן נקרב כתקונו . . . מקרב הכחות העליונים ביחד . . . זה לקטתי מדברי הזוהר והם דברי' הנתני' בסיני", ח"ג, פ"ג: "וזהו כוונת בעלי הקבלה שאומרים שהקרבן היה בא להקריב הכחות כולן ביחד כו' . . . הכחות כולן סתומין מקורבין יחד בלי התגלות נגד הברואים . . . וזה לשון ס' הזוהר פ' ויקרא [זח"ג ה, רע"א] . . . האי דאיקרי קרבן . . . מאינן כתרין קדישין, דמתקרבין כולהו כחדא, ומתקשרי' דא בדא, עד דאיתעבדו כולהו חד

נחת רוח לפני, וואס דאס איז די המשכה למטה, ביוז⁵² דעם ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל.

און ער איז אויף דערויף מבאר אין דעם מאמר פֿאַרוכח⁵³, ווי⁵⁴ אזוי די עבודה איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

ביחודא שלים, ועד"ז הרח"ו, ועוד שבמילואים. וראה מילואים להערה 48, סוף אות ב. (51 לקו"ת פינחס עז, רע"ג: "...מ"ש בקרבנות ריח ניחוח לשון נח"ר, וגבי נח כתיב וירח ה' את ריח הניחוח..." (וראה תש"י סוסי"ח שבהערה 49), שם עח, רע"ד: "...עולה בבחי' ריח ואח"כ ניחוח לשון נחות דרגא שהן המשכת אור א"ס ב"ה...". ביאורו אמור קמא, סע"ד [קסג, א]: "ופי' ריח ניחוחי ידוע שע"י. . ריח הקרבן. . נעשה ענין נח"ר למעלה, וענין נח"ר הוא ענין ירידה והמשכה למטה...". אדה"א דרו"ח ח"א ע' קכד: "...וירח הוי' את ריח הניחוח. . בבחי' ירידה והמשכה למטה אח"כ שנקרא ניחוח". מים רבים תרל"ו ע' קח: "שבקרבנות. . פי' לפני הוא א"ס בעל הרצון, ונח"ר לפני – לפני בעל הרצון, שאמרת...". ועד"ז אוה"ת בראשית (ח"ו) תתס, רע"ב. תרנ"ט ע' קעא [ס"ע קפה. תש"ד ר"ע 125]: "...נח"ר לפני כמו שהוא בעצמותו", ועד"ז תקס"ח ח"א ס"ע שלד, תרס"ו ע' כ, ר"ע כט, ע' נו, ס"ע עו [ר"ע כח, ס"ע מ, ס"ע עו, ר"ע קב], תער"ב ח"א ע' תי, ועוד. וראה גם לקו"ת נשא כב, ד: "בקטרת. . ע"י עבודת האדם באתכפי' ואתהפכא עולה לריח להיות ע"י ניחוח נחת רוח והמשכה מעצמותו ומהותו ית'...". שה"ש מט, רע"א: "בקרבנות. . פי' ניחוח לשון נחת רוח וגם לשון חות דרגא, והמשכה זו היא מעצמותו ית'...". ועוד.

(52 תש"י (סוסי"ב): "...וכמו שע"י קרבן הגשמי הרי מתברר הניצוצי דצ"ח, הנה כמו"כ ע"י ההקרבה ברוחני הרי מתברר ומתהפך החשוכא דנה"ב לנהורא, וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דבתוך כל אחד ואחד הרי ע"י עבודתו בבחינת אתכפיא והעיקר המביא לידי אתהפכא. . אסתלק יקרא דקוב"ה. . בחינת סוכ"ע", ולפנ"ז (ס"א שבהערות 28, 37, 43): "...וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כאו"א, והוא ע"י העבודה בעבודת הבירורים בבחינת אתכפיא ואתהפכא. . וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד ע"י העבודה דבחינת אתכפיא ואתהפכא..." (ובתרצ"ט (מקביל לתש"י לפנ"ז) שבהערה 28: "...מישראל"), ושוב ברס"ב (שבהערה 45): "...העבודה במשכן ומקדש בעבודת הבירורים דבחינת אתכפיא. . אתהפכא. . ולכן אחת העבודות שהי' במקדש הוא ענין עבודת הקרבנות". וראה גם תרכ"ט ע' קז [קטז. תרל"ט ע' ח"ב ע' תמד]: "...אנחנו בני' הם היכל ה' כו' גילוי בחי' או"א"ס כמו ניחוח דקרבנות וכמ"ש במ"א. . ושכנתי בתוכם, בתוך תוך פנימיות נקודת לבב נש"י", ועד"ז קונטרסים ח"ב שעה, א-ב [תרצ"ו ע' 5-133].

(53 ע' 4-112.

(54 תש"י לפנ"ז (רס"ב) שבהערה 45: "...שהי' במקדש. . ענין עבודת הקרבנות, שהוא עבודה רוחני שבנפש. . וענין עבודת הקרבן בעבודה בנפש האדם הוא, דכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן להוי' מן הבהמה מן הבקר ומן כו'". תש"ח ע' 132 [תרפ"ה ע' רעט-רפ]: "...ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ואמרז"ל [הערת רבינו הובאא במילואים] כל מקום שנאמר לי אינו זו לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. . בעוה"ז הרי עתה ביהמ"ק חרב (יבנה במהרה ע"י משיח צדקינו), ואיך הוא אינו זו כו'. אלא זהו ושכנתי בתוכם, ואמרז"ל בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כאו"א, דכשם שבעת שביהמ"ק קיים הרי הי' ההשאה בתוך כאו"א, הנה כמו"כ גם עתה דכשאין ביהמ"ק קיים הוא ג"כ ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א, דכאו"א הוא מכוון לשבתו ית'". תרל"ב ח"א ע' ע-עא (ועד"ז אוה"ת תרומה (ח"ה) ע' א'תכד-ה): "במד"ר פי' ויקרא פ"ב כל מקום שנא' לי אינו זו לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. . הקרבנות להקריב לי. . וצ"ל הלא עכשיו ליכא מקדש וקרבנות, ובמתנות כהונה שם פי' הגם שכעת ליכא בהמ"ק וקרבנות מ"מ כל הני דחשיב כולם עומדי' עדיין, וצ"ל זה. . וזהו שאינו זו, שגם עכשיו יש בחי' בהמק"ד. . וזהו אדם

אויכעט דא – אזוי ווי זי איז געווען בשעת בית המקדש הי' קיים בגשמויות, אט אזוי איז אויכעט דא דער אדם כי יקריב מכם קרבן להוי', אז⁵⁵ ער טוט דורך מיט זיך אט די גאנצע עבודת הקרבנות. דערנאך⁵⁶ איז ער אויכעט ממשיך, אז דערפאר שטייט⁵⁶ דאך אויכעט⁵⁶ אז דער משכן איז געבויט געווארן פון עצי שטים, וואס⁵⁷ שטים איז

דקדוקי תורה

כי יקריב מכם...", ובהנחת ר"א זעליגסאהן (שם ר"ע ולא-ב): "...האיך ישנם גם עכשיו, אלא הענין שישנם בעבודה ברוחניות. כל הדברים שהיו במקדש ישנם ג"כ עכשיו בעבודה. . . והקרבנות הוא כמ"ש אדם כי יקריב מכם קרבן...". וראה גם הגהת הצ"צ לתקס"ז ("...כי יקריב לשון עתיד הכונה על התורה והתפלה דעכשיו...") שבמילואים.

55) תש"ט (שבעה ערה 49) ע' 31: "...ובפרט בקרבן האמיתי שהוא בעבודת האדם כנ"ל שפועל בעצמו כל עניני הקרבן", ולעיל שם (ע' 29) כשמסיים ביאור "כל עניני הקרבן" שבהאדם עצמו: "וזהו"ע עבודה שקאי על עבודת הקרבנות. . . ולזאת גדלה מעלת עבודת הקרבנות".

56) תש"י (רס"ג): "ובזה יובן מה שהמשכן הי' מעצי שטים דוקא. . . ולכן הי' מעצי שטים, ולקמן (ס"ה, ע' 118): "...לכן הי' המשכן מעצי שטים דוקא", ולקמן (רד"ה היושבת בגנים): "ולכן הי' המשכן מעצי שטים. . . והנה בזה יובן מה שעצי המשכן נקראים בשם קרשים, וכמ"ש [תרומה כו, טו] ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים. וביאור הענין. . . ק' ר'... – ולכאורה אין נוגע שם סיום הכתוב "עצי שטים עומדים". ואולי מ"ש כאן בפנים "שטייט", היינו שרבינו מפרש ש"עצי שטים עומדים" הובא שם בהמשך ל"ולכן הי' המשכן מעצי שטים" שלפנ"ז, וכדי להוסיף שלא רק "ועשית את הקרשים" הי' מעצי שטים, אלא גם ("אויכעט") "עומדים" (- הקמת ובניית המשכן, כפרש"י עה"פ: "...אורך הקרשים זקוף. . . ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים...") הי' מעצי שטים, וכדלקמן בפנים: "מ'נעמט פון דעם שטים דלעומת זה און מ'שטעלט אויף דער שטות דקדושה". ויל"ע. וראה גם ויקהל לו, כ: "ויעש. . . למשכן עצי שטים עומדים". ולהעיר מאסת"ר פ"ט, ב: "עצי שטים ועצי ברושים אמרו. . . שממנו נעשה המשכן ונבנה בהמ"ק".

57) תש"י (רס"ג): "דהנה שטה פי' נטי'. . . וכן פי' שטות. . . דידיעה והשגה הוא דרך המיצוע, וההטי' מזה נק' שטות. והנה יש שטות דלעו"ז וכמ"ש כי תשטה אשתו, ופי' רש"י תט מדרכי הצניעות, וכתוב וישב ישראל בשטים" (ובהערת רבינו: "דהנה שטה: ראה בכהנ"ל המשך וככה תרל"ז פט"ל ואילך. קונטרס ומעין"). תרצ"ט (ועד"ז תרנ"ח): "דהנה שטים הוא לשון שטות כמו כי תשטה אשתו...". וככה הנ"ל פט"ל (ס"ע נג [ח"ב ע' תעב]): "פי' שטים הוא ל' שטות, ששרש התי' היא ל' שטה שפי' ענין נטי' מל' כי תשטה אשתו והתרגום על ויט אליה וסטא לוותה, וכן פי' רש"י כי תשטה מדרכי הצניעות, ועש"ז נק' היצה"ר שטן שמשטה את האדם מדרך הטוב...". קונט' ומעין (הנ"ל) מ"א, רפ"א [ועד"ז תש"ח ע' 3-132, תרפ"ה ע' רפ]: "...במד"ר (בלק פ"כ) מפרש שטים ל' שטות. דהנה בס' השרשים בשרש שטה פירש שטים [- שטה] מלשון הטי', וכמו כי תשטה אשתו פירש"י כי תשטה תט מדרכי הצניעות. והתרגום על ויט אלי' (בראשית לח. טז) וסטא לוותה, ועש"ז נק' היצה"ר שטן ע"ש שמשטה ומטה את האדם מדרך הטוב [והישר] ואח"כ משטין למעלה ונוטה אל הקטרוג [דבזה שהוא מטה את האדם מדרך הישר הוא עושה את האדם לשוטה]. וזהו ג"כ מה שמפרש במדרש שטים ל' שטות כי ענין השטות הוא ההטי' מדרך האמת וכן מצינו בדרוז"ל שחברו ב' ענינים אלו, וכדאיתא בגמרא (סוטה ג. א) ע"פ כי תשטה אשתו, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, הרי שהשטה ושטות הוא ענין אחד, שהוא ההטי' מדרך האמת ודרך הטוב [וזה שהוא נוטה מדרך האמת והישר הוא שוטה]...". וראה גם לקו"ת שה"ש לט, סע"ב: "שיטים הוא מלשון שטות וגם מלשון שטו העם...". ועוד. וראה הערות הבאות.

דאך דאס פון לשון שְׁטִי⁵⁸ וּשְׁטִי⁵⁹ מן הדרך – דער אשה⁶⁰ כי תשמה⁵⁸.
וואס⁶¹ בכללות גייט דאס אויף א נשמה ישראלית

❧ דקדוקי תורה ❧

(58) "שְׁטִי" . . תשטה" – לכאורה פירושו, שע"פ תש"י, וככה, קונט' ומעין, ותש"ח שבהערה הקודמת, "שטים" ו"תשטה" הם משרש א' שניקודו מתחלף בין שטה לשטה, ופירושו נטי' והטי'. ולכן מ"ש רז"ל תשטה מל' רוח שטות (כאילו הניקוד הי' תשטה) הוא ענין א' עם פ"י הפשוט, כי שניהם הם ענין הנטי' מדרך הישר (וע"ד מ"ש בתש"י רס"ג). ואולי "שְׁטִי" הוא גם (ע"פ) שם הפועל של ל' "שטות" – ולהעיר ממדרש אגדה (באבער) תרומה כה, ג [ועד"ז מדרש לקח טוב שם]: "ועצי שטים, שיועצים [עצות] ל[ה]שטות את ישראל מייחוד מלכם". ולהעיר גם מדמיון הניקוד בין "שְׁטִי" ל"נטי", ומתש"ח הנ"ל: "וזה שהוא נוטה . . הוא שוטה". וראה ר"י אבן ג'נאח שבהערה הבאה.

(59) לכאורה הוא ע"פ התרגום וּשְׁטָא לוותה" שבהערה 57 (וראה רש"י עה"פ: "מדרך שהי' בה נטה..."), ואולי גם ע"פ ס' השרשים לר"י אבן ג'נאח ערך שטה: "השין והטת וההא . . כי תשטה אשתו . . וענין הלשון הזה נטיה וסור מן הדרך, ותרגום ויט אליה – ושטה לותה, וכן תרגום סר מהר – סטו בפריע...". וראה תשא לב, ח; עקב ט, יב; ס' שופטים ב, יז: "סרו מהר מן הדרך", ובתרגום: "סטו בפריע מן אורחא". בלק כב, כג: "ותט האתון מן הדרך", ובתרגום: "וסטת אתנא מן אורחא". פ' ראה יא, כח; וילך לא, כט: "וסרתם מן הדרך", ובתרגום: "ותסטון מן ארחא". עקב ט, טז: "סרתם מהר מן הדרך", ובתרגום: "קְסִיתון בפריע מן אורחא". מלאכי ב, ח: "סרתם מן הדרך", ובתרגום: "קְסִיתון מן אורחא". וראה גם תצא כא, יח: "בן סורר ומורה", ובתרגום: "בר סטי ומרי", וברש"י: "סורר. סר מן הדרך". ולהעיר מיל"ש בלק רמז תשעא: "וישב ישראל בשטים . . אל תקרי בשטים אלא בסטים, נעשו לפני הקב"ה כסוטה זו שסטת על בעלה". מדרש תהלים עה"פ קא, ב [יל"ש תהלים רמז תתנה]: "...משבט שמעון . . עשה סטים שנאתי . . שעשה בשטים". הדרת קודש (אדם שכלי) לר' שמעון בן שמואל (משנת ק"ס – טיהינגין ש"ך, זאלקווי תקס"ה, ועוד) עיקר הי"ג: "...ישבו ישראל בשיטים . . יוצא מעין, ר"ל עיון שכלו, מבית ה' ישקה השיטים, שהוא לשון סוטה... ע"ש. וראה גם אג"ק ח"ו ע' שנ (כ"ב אלול תשי"ב): "...סטי' קטנה מן הדרך הנכון... ח"י"ג ע' שמה-ו (ה' מנ"א תשט"ז): "...ונטי' מן הדרך . . סטי' קלה מדרך האמת לאמתו . . הסטי' מן הדרך...". ח"י"ט ר"ע תו (ט"ו באב תש"כ): "...בתחלת הסטי' מן הדרך...".

(60) ראה במדבר ה, יב: "איש איש כי תשטה אשתו", שם, כט: "אשר תשטה אשה תחת אישה". אדה"א במדבר ח"ג ע' א'רסח-ט: "...והוא מ"ש אשה כי תשטה תחת אישה . . כמו אשה כי תשטה, את כי שטית . . כמ"ש אשה כי תשטה...". ועד"ז שו"ת חות יאיר סל"א ד"ה ועל דבר: "הקשית לשאול שאלה כזו, אשה כי תשטה תחת אישה...". ועוד. וראה גם תרפ"ב ר"ע שיז: "...ולמה בפרשת סוטה אמר איש כו' אשתו, והול"ל אשה כי תשטה... ע"ש. ועד"ז דבק טוב עה"פ: "...לפי שלא כתב אשה כי תשטה", וכ"ה בקיצור מזרחי עה"פ (ועפ"ז בשפ"ח) בשם הגו"א: "...ה"ל להתחיל . . באשה, לומר אשה כי תשטה ומעלה וגו'" (ובגו"א לפנינו: "והוי למכתב כי תשטה אשת איש"). רי"ף לע"י סוטה ב, א (ד"ה כי): "...למה פתח באיש דהיל"ל אשה כי תשטה תחת אישה, שכן כתיב בלשון האלה, ואת כי שטית טומאה תחת אישך...". עיון יעקב שם (ד"ה כי): "...דה"ל למכתב אשה כי תשטה תחת בעלה...". ועוד. ולהעיר מהידוע "שגם קס"ד וקושיא בתורה – תורה היא" (נסמן במילואים). ולהעיר מפתשגן הדת (לרי"א לנדא (שבהערה 411) – ווילנא תרל"ד) בכפלים לתושיה עה"פ: "...יתכן משני אופנים, או מסבת רעת תכונות האשה כי תשטה ותפנה מדרך הישר...".

(61) תש"י (ס"ג, ע' 5-114): "...והרוח שטות מכסה . . ונדמה לו אשר עודנו ביהדותו . . שבטבע כל ישראל שאינו רוצה . . להיות נפרד מאלקות . . אפילו בדרגות הפחותות בקל שבקלים ופושעי ישראל . . ואינו רוצה ח"ו להפרד מאלקי ישראל, דכזה להיות ח"ו וח"ו נפרד מאלקי ישראל אין ביכולת שום בר

בשעת⁶² זי גייט אראפ מדרך הישר, וואס⁶³ דאס איז דרך⁶⁴ המלך – מלכו של עולם,

— דקדוקי תורה —

ישראל, אבל . . . בשארי עבירות ר"ל, הרי אינו יודע . . . שנעשה עי"ז נפרד . . . ונדמה לו כי הוא עוד ביהדותו . . . ובד"כ הוא כיסוי הנה"ב שמכסה על הנה"א, ולקמן (ס"ד, ע' 7-116): "דגם במדריגות הנמוכות . . . ע"י חבל דנשמה ה"ה קשורים בהעצמות, וכביכול שהם (נש"י) נחלתו של מעלה . . . על עצם הנשמה הרי אין שום דבר המעלים ומסתיר . . . דאיש ישראל אינו רוצה . . . ח"ו להפרד מאלקות . . . אבל בשארי עבירות ח"ו . . . אינם נרגשים אצלו כ"כ...". וראה לקר"ש ח"ב ע' 3-311 (מיו"ד שבט תשי"ג): "מאמר באתי לגני . . . ברענגט א ראי' פון . . . כי תשטה אשתו . . . דער פסוק כי תשטה האט א באזונדערע שייכות צו . . . אין אדם עובר עבירה כו' . . . אידן זיינען דעם אויבערשטנס אשה . . . אויך בזמן הגלות . . . פארוואס איז אויך אן עבירה קלה אזוי שטארק נוגע, וויילע די נשמה, דער נפש הבהמית, דער נפש הטבעית און דער גוף זיינען דעם אויבערשטנס אשה...". ע"ש. וראה גם אלף המגן (לבעהמ"ס פלא יועץ) עה"פ: "איש איש כי תשטה אשתו, ידוע שיש לנו עם הקב"ה דין אשה ובעלה, וגם הגוף הוא כאשה אצל הנשמה, וז"א איש איש כי תשטה אשתו, שנכנס בו רוח (ש"י)טות...". תרפ"ג ר"ע עדר [סה"ש תרפ"ו ע' 105]: "דער צ"צ . . . איש איש כי תשטה אשתו, טייטשט ער אזוי, איש איז עצם הנשמה, כי תשטה איז הארת הנשמה המלוכשת בגוף...". ע"ש. ולהעיר מקול ארי' (לרא"ל המוכיח מפולנאה, תלמיד הבעש"ט) ס"פ במדבר: "איש איש כי תשטה אשתו, קודם פי' האלשיך הק' אשת חיל מי ימצא, כי הרוח נקרא בעל לנפש . . . והנשמה נקראת אשה לגבי נשמה לנשמה...". ע"ש.

(62) תש"ח [תרפ"ה] שבהערה 57: "לנקרא היצה"ר שטן ע"ש שמשטה ומטה את האדם מדרך הטוב והישר . . . דבזה שהוא מטה את האדם מדרך הישר הוא עושה את האדם לשוטה . . . כי תשטה אשתו, אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות . . . וזה שהוא נוטה מדרך האמת והישר הוא שוטה". אוה"ת ויקהל (ח"ו) ר"ע ב'רכג: "וזה"ל השורש ישע . . . השטה ודרך [אוצ"ל כבש"י: מדרך] הישר ע"ד כי שטית תחת אישך, לשון נטייה והסרה, ע' בשרשים ערך שטה . . . עצי שטים הן מין ארז גדולי קומה זקופה כל ישתו מדרך הישר . . . עכ"ד. וא"כ עשיית הארון מעצי שטים שיהי' הולך בדרך הישר ולא ינטה ולא יסור, היפך כי תשטה אשתו". הוספה לקונט' העבודה ס"ע 56 [אג"ק אדהריי"צ ח"ב ע' שיט]: "לכאשר איזה נשמה ח"ו סרה מדרך הישר ונפלת לעמקי הקליפות ר"ל...". סה"מ אידיש ס"ע 132: "אז א איד גייט אראפ פון דרך הישר פון תורה ומצות...". וראה ל' הכתובים שבהערה 59. ראב"ע תהלים יד, ג. מצו"צ ישע"י א, ה; תהלים עח, ה. פתשגן הדת שבהערה 60. ועוד. וכפנים עד"ז רשימות שבהערה הבאה, תשי"ג (ס"ז), תשי"ט (1: 30, ס"א), תשכ"ד (3: 25), ועוד.

(63) ש"ך עה"פ חוקת כ, יז: "דרך המלך נלך. דרך שיוורנו מלכו של עולם . . . לא נטה ימין ושמאל. מדרכו של מלך עולם". אדה"א שבמילואים להערה הבאה: "למי שהולך אחרי המלך [שבנקל לן] למצוא הדרך הישרה, מאחר שהוא דרך המלך [שהמלך] הלך בה, שמסוקל ומנוקה, דאין בה נטיעה בדרך עקלתון...". תפלה למשה (לר"מ אלמושיניו) שבמילואים הנ"ל: "...הדרך הכולל לכל העול' דרך המלך דרך ישר לפני איש . . . ונוטים מדרך המלך . . . היוצא מדרך המלך . . . יתרחק . . . מדרך המלך . . . מהדרך הישרה . . . אל הדרך הישרה . . . מהדרך הישרה . . . שהיא הדרך הישרה . . . וידירכוהו בדרך ישרה . . . שידריכם וישירם אל הדרך הישרה...". משאת בנימין סוסע"ז (ד"ה אם שלמים): "נגווזו ועברו דרך המלך מלכו של עולם, דרך אמת הטוב והישר...". (ועד"ז אג"ק חכ"ה ע' מו: "בדרך האמת הטוב והישר, דרך המלך שהתווה לנו מלכו של עולם"). וראה גם תשב"ץ ח"ד חוט המשולש (לרשב"ץ האחרון) סוסל"ד: "...נכונה וסלולה, דרך המלך מלכו של עולם יקרא לה" (ועד"ז אג"ק ח"ג ע' תעג כ"ד אלול השי"ת): "דרך המלך מלכו של עולם, דרך סלולה ומבוארה...". (ועוד). ולהעיר מרשימות ח"נ ע' 5, 11 [49, 43] (מ"בלק. ש"ת וישי"). "...באו לשטים, מל' כי תשטה אשתו, הסרה מדרך המלך מלכו ש"ע...". אג"ק ח"א ע' רעו (ב' ניסן תש"ד): "שעונותיו – ל' עיקום ועיוות שסר ר"ל מדרך המלך מלכו של עולם". וכפנים עד"ז תשי"ז (2: 25).

וואס⁶⁵ בכללות איז דאס דער ענין פון שטות דלעומת זה. און⁶⁶ אויף דערויף דארף מען האבן – זאל זיין די עבודה פון אתכפיא סטרא אחרא, וואס זי בריינגט זיך דערנאך צו אתהפכא, וואס⁶⁷ מהפכין חשוכא לנהורא ומרירו למיתקו – וואס מ'נעמט פון דעם שטים דלעומת זה און מ'שטעלט אויף דער שטות דקדושה, דער אַהניא⁶⁸ לי' שטותא לסבא,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

64) אולי אפ"ל הוספת "דרך המלך..." (ראה הערה הקודמת): (א) שמבאר טעם השינוי בתשי"ח ל"שטה פי' נטי" (ע"ד ל' תרל"ז שבהערה 57), במקום "שטים מלשון הטי" . שטים שרשו שטה . . פי' א) הטי" שבקונט' ומעין מ"א פ"א וקיצורו (אף ששוב ממשיך בתשי"ח: "והיינו . . וההטי" . . ההטי" . . וההטי"), וכן ברס"ה שם וקיצורו: "הטי' למטה . . הטי' למעלה . . ההטי' למעלה . . שטות והטי") – שהוא לרמז שענין שטים הוא נטי' מ"דרך המלך", שעליו נאמר "לא נטה ימין ושמאל" (ולהעיר שגם בקונט' ומעין (שבהערה 57) מביא ל' השרש ישע (שבתרל"ז הנ"ל): "ונוטה אל הקטרוג"). (ב) שמרמז ל"משל" ו"פתגם" הידוע דאדהרי"צ (המובא במילואים), שע"י נטי' קלה מדרך המלך כחוט השערה, מגיע סוף סוף להיות תועה בסבכי היער.

65) תשי"ח (רס"ג) שבהערה 57: "...יש שטות דלעו"ז וכמ"ש כי תשטה אשתו . . תט מדרכי הצניעות, וכתוב וישב ישראל בשטים, שהוא ענין השטות דלעו"ז..."

66) תשי"ח (סוס"ב) שבהערה 52: "...ע"י עבודתו בבחינת אתכפיא, והעיקר המביא לידי אתהפכא כו', הנה כד אתכפיא סט"א...", ולקמן (רס"ג) שבהערה הקודמת: "ובזה יובן . . שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא . . ולכן הי' מעצי שטים . . והנה יש שטות דלעו"ז...", ולקמן (ס"ה, ע' 118): "...שהעבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא . . והיינו דמהשטות דלעו"ז יהי' בבחינת שטות דקדושה . . וזה בא ע"י עבודת האדם בעבודת הביוררים שלו, שפועל לאתהפכא חשוכא לנהורא...", ולקמן (רד"ה היושבת בגנים): "...דהעבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא . . שמהפכין שטות דלעו"ז לשטות דקדושה". וראה הערה הבאה.

67) זח"א ד, סע"א (שבתניא פי' – טו, א-ב): "מאן מנכון די חשוכא מהפכין לנהורא וטעמין מרירו למיתקא", ובתניא שם לפנ"ז: "שמהפכין הרע ומעלים אותו לקדושה". לקו"ת שה"ש מא, סע"א [ועד"ז הנחות הר"פ (שי"ל כסלו תשי"ח) ע' קסו]: "וזהו ענין [- וכמו שאיתא] מהפכין חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא. פי' מרירו למיתקא הוא קאי על שבירת התאוה שיהפוך כל מדותיו ורצונותיו לה' וחשוכא לנהורא הוא כשמחשבתו ודיבורו בתורה אז במקום החושך יאיר אור ה'...". בונה ירושלים ר"ע צ [אדה"ז הקצרים ע' תעא]: "...ידוע מאמר הזהר כל מאן דלא מהפך חשוכא לנהורא ומרירו למיתקו כו' לית לי' חולקא כו', והוא ענין הפיכת הרצון שהוא מס"נ, דהיינו כשיבא לו איזה תאוה יהפכה כולה שיהי' לה' לבדו...". ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ח ס"ע קכג (ד' טבת תשי"ט): "ובל' הזוהר אתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למיתקו" (וכ"ה ("אתהפכא...") בתשל"ח (2:35)). וראה גם הערת רבינו שבמילואים. וראה הערה הקודמת.

68) [הדגש על הא' (וכ"ה בתשט"ו (5:45), תשט"ו (2:35) – ע"ש), תשל"ח (2:15), ועוד], ולא נשמע הה']. תשי"ח (רפ"ה): "...דהנה ארז"ל (כתובות יז ע"א) . . רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת . . א"ר זירא אהני לי' . . ואמרי לי' שטותי לסבא (שהי' מתנהג כשוטה, רש"י)...". לפנינו בגמ' שם: "אהנייה". וכבפנים ("אהניא") כ"ה בעין יעקב, כת"י מינכן (ב' פעמים), ורומי א', ב', וד'. ובכת"י רומי ג' ואיזה דפוסים ישנים: "אהניא". [ולהעיר מלקו"ש חכ"ז ע' 222, הע' 47: "אהניא"]. "אהניא לי' שטותא" – כ"ה בתרס"ו ע' תקנח [ס"ה"מ תרס"ו ע' ט] [הנחת אדהרי"צ]. תרפ"א ע' קסט. תרנ"ח ע' רלג (הנחה). לקוטי לוי"צ על מארז"ל ע' קנט, אג"ק ע' תא. וכ"ה גם בתשט"ז ותשל"ח הנ"ל, ועד"ז תשט"ו הנ"ל.

וואס⁶⁹ דערפאר איז ווערט ער דאך א „פֿ...“⁷⁰ < בן עולם⁶⁹. וואס כפלות איז דאס, אז מ'נעמט די עצי שטים, און מען בויט דערפון אויף דער משכן, וואס דארט איז דא דער עיקר שכינה.

< און⁷¹ דערמיט איז... דערנאך⁷¹ איז... > און ווי ער איז ממשיך אויך⁷² מבאר זיין, אז⁷³ די עצי שטים ווערן אנגערופן בשם קרשים, בשם קרש⁷³ — וואס⁷⁴ די

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(69) בתניא שבערה 67 (טו, סע"א) מבואר שאלו שמהפכין הרע ומעלים אותו לקדושה (שזוהי מעלת צדיק גמור) נק' "בני עליה". וראה תענית כב, רע"ב: "ר' ברוקא חוזהה . . הוה שכיח אליהו גביה, א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי? . . חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה, א"ל האי בר עלמא דאתי . . מסרנא נפשאי . . הנך תרי . . נמי בני עלמא דאתי . . מבדחינן עציבי . . תיגרא . . טרחינן ועבדינן להו שלמא" ע"ש, ובמהרש"א: "משום דקאמר ראיתי בני עליה והמה מועטים, קאמר מי איכא בהאי שוקא א' מהמיעוט" ועד"ז בקרן אורה (וראה ריקאנטי שבמילואים). ובגאון יעקב שבגל' הע"י שם (בשם הביבאגי ורי"פ) ביאר שאלת רב ברוקא ע"ד "בר עלמא דאתי", שר"ל האם יש כאן אנשים שנתקיים בהם עולמך תראה בחייך, ע"ש. וראה של"ה רסט, סע"ב: "...נפש רוח ונשמה הם מספירת בינה ולמטה . . תפארת ומלכות סוד עולם הזה, וחיה יחידה מצד זיווג העליון חכמה ובינה שהוא סוד עולם הבא, והנה בני עליה שהם מועטים רואים עולמם בחייהם, דהיינו זוכים גם כן לסוד חיה יחידה... (ולהעיר מתש"כ ותשמ"ב שבמילואים). ואולי "בן עולם" שבפנים מרמז ל"עולמך" ל' יחיד, והיינו שנעשה בן עולם הבא, אבל באופן שאין לו אלא עולם א' (עוה"ב), כי גם בחייו רואה עולמו. ולהעיר גם משינוי המשך ל' הזהר שבערה הנ"ל: "...מאן דלא מצפא . . בההוא עלמא... — במקום "עד לא יתון הכא" ע"ש. ולהעיר מירושלמי פאה פ"א, ה"א: "וגמילות חסדים: דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, כבוד בעולם הזה, וחיים לעולם הבא. רבי שמואל בר רב יצחק הוה נסיב שיבשתי' והוה מהדס קומי כליא . . ר' שמואל בר רב יצחק גמיל חסידים נפקין למגמל ליה חסד . . דהדין סבא דקמת ליה שבשתי" ע"ש. ב"ב י, רע"ב (כבע"י): "...שאלו את שלמה בן דוד, אי זהו בן העולם הבא, אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד . . כי היכי דאיתנן הכא איתנן התם..." (וראה הערה 378), ופרש"י: "אותם שחולקים להם כבוד בעולם הזה מחמת חכמת זקנתם", ובמהרש"א: "...שלא יתבייש . . בזקנותו" ע"ש. ואולי אפשר גם לדמות בין הנהגות ר"ש בר ר"י והזנדרקנא ואינשי בדוחי שבתענית הנ"ל (ולהעיר מכש"ט ס' ח, לז, נח, צג, ערב, שעה). ויל"ע.

(70) ראה תענית (ומהרש"א וקרן אורה) שבערה הקודמת: "בר עלמא דאתי". ועוד.

(71) תש"י שבערה 73: "והנה בזה יובן...". ולהעיר מתש"ז (2: 50): "דערמיט וועט מען אויך פארשטייען...". תשי"ז (2: 45): "און דערנאך איז ער ממשיך, אז דערמיט איז אויך מדוייק...".

(72) עד"ז גם תש"ז ותשי"ז שבערה הקודמת. ואולי הוספת "אויך" מרמז שזוהו ענין הב' שעליו איתא בתש"י "בזה יובן" (כבערה הבאה), כשהכוונה ב"זה" הוא מה ש"עיקר] העבודה במשכן ומקדש הוא לאנת]הפכא חשוכא לנהורא" — כי ברס"ג (שבערה 56) איתא ג"כ: "ובזה יובן מה שהמשכן הי' מעצי שטים דוקא", ע"ש. ולהעיר גם מרס"ט: "במשכן ומקדש שהי' העבודה לאהפכא חשוכא לנהורא . . וזהו ג"כ מה שקרשי המשכן הם עצי שיטים עומדים דוקא", ורס"י: "וזהו ג"כ שנקראים קרשים".

(73) תש"י (רס"ו): "והנה בזה יובן מה שעצי המשכן נקראים בשם קרשים, וכמ"ש ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים", ולקמן (רס"י): "וזהו עצי שטים, שהוא מה שמתברר מהשטות דלעו"ז, וזהו ג"כ שנקראים קרשים". ולכאורה "בשם קרש" שבפנים הוא פירוש ל"בשם קרשים" שבתש"י, שר"ל שכ"א מעצי המשכן נק' בשם קרש (וביחד נק' קרשים), ולא ש"קרשים" הוא שם — ולכן נתבאר

אותיות פון תורה זיינען זיי דאך מלשון אַתָּא⁷⁵ בוקר, זיי זיינען דאך ממשיך אור, און⁷⁶ זיי אליין באווייזן אויף דעם⁷⁷ ענין אויף וועלכע דער נאמען איז ארויפגעלייגט געווארן – וואס דער⁷⁸ אותיות פון קרש איז דאך א⁷⁹ ק' ר' און א ש', וואס⁸⁰ ער זאגט אויף דערויף אין זהר, אזי⁸¹ ק' און ר' איז

דקדוקי תורה

רק תוכנם של אותיות "קרש", ולא תוכנם של האותיות "ים". ולהעיר מתרומה כו, יח: "ועשית את הקרשים למשכן עשרים קרש" (ועד"ז שם, כ: "עשרים קרש") – בל' יחיד, אף שמדובר בעשרים – שלכאורה הוא שם המין (ראה לקו"ש ח"ה ע' 252, חט"ז ע' 82-3, חי"ט ע' 97, וש"נ), היינו עשרים ממין ה"קרש" (ולהעיר מתשד"מ, ס"ז (בלתי מוגה): "שם המין (שמורה יותר על החיות) "ע"ש). אבל בתשי"ט (2: 30): "...קרשים... דער נאמען... פון די קרשים, וואס... יעדער פון זיי ווערט אנגערופן בשם קרש..." ע"ש. ויל"ע. וכבפנים עד"ז תשט"ז (12: 50, 2: 55).

74) גנת אגוז (לר"י גיקטליא) ח"ב (נט, ד): "אותיו מלשון (ישעי' מא, כג) [הגידו] הָאוֹתִיו (הגידו) וכן אמר שומר אתא בוקר". פי' החייט (מנח"י) לס' מערכת האלקות פ"ג (יא, א) [הובא בשל"ה הקדמה ג, א]: "אותיות מלשון אתא". עבודת הקודש בהקדמה (ג, סע"ד) [של"ה שם ל, ב. אוה"ת שלח (ח"ב) ע' תעא]: "ואותיות מלשון אתא בקר". לקו"ת שה"ש לג, סע"ג (ועד"ז תקס"ח ע' יד): "...אותיות התורה והתפלה... הנה אותיות הוא מלשון אתא בוקר שהן המביאות והממשיכות אור א"ס ב"ה מההעלם אל הגילוי... כי תרכב על סוסך כו' שהן אותיות התורה...". וראה גם תו"א מקץ מב, ב: "ואותיות מלשון אתא שהוא לשון המשכה, שהאותיות הן המשכות שבהן ועל ידן נמשך להיות התורה". [ישעי' כא, יב].

76) שעהיה"א פ"א (עז, א): "...בכל הנבראים שבעולם השמות שנקראים בהם בלשון הקדש הן הן אותיות הדבור... שמגיעות ומתלבשות באותו נברא להחיותו... שיוורד החיות... להתצמצם ולהתלבש ולהתהוות ממנו נברא פרטי, וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה. מעשרה מאמרות...". ספ"ז (פד, ב): "...אבן ד"מ שמה מורה כי שרשה משם העולה ב"ן במספרו ועוד אלף... משם אחר...". לקו"ת ראה כו, ג: "אבן א' ב"ן שהוא בחי' בהמה בגי' ב"ן, אלא שנמשך בו בחי' א' שהוא שם מ"ה במילוי אלפין, והיינו בירור נה"ב ע"י נה"א...". אתהלך ליאזנא (כסלו תשי"ח) ר"ע ריח: "...ואותיות תפוח שהם מורה על איכות התהוותו מן כח המצמיח היא מאד בירידת המדרגות...". [הדגש על "דעם"].

78) ל' יחיד (ולא "די"), ועד"ז תשט"ז (14: 10), ועד"ז (16: 45), תשי"ז (3: 05). ואולי שייך להמשך הל' בפנים "א ק' ר'". ועד"ז לקמן בפנים: "איז דאס די אתוין" (ולא "זיינען..."). וראה הערות 79, 82.

79) תשי": "...דאות ק' ר'... הנה ק' ר'". והבריח תרצ"א: "שהאותיות ק"ר הנה שני הצירופים שלו...". ילקוט חדש ערך בריאת העולם סקי"ג: "שאות קר". ולהעיר מזו"ח רות פח, ג (כגי' מדרש הנעלם ויניציאה שכ"ו, ודפוסים הנפוצים): "עד שבאו ק"ר מחוברים יחד". וביסוד שירים קראקא שני"ג, וזו"ח ויניציאה תי"ח, אמשטרדם תס"א, קושטאנדינא ת"ק: "עד שבאתה...", וכ"ה ביסוד שירים טיהונגן ש"כ: "עד שבאת'...". מק"מ שבהערה 81: "ק' ור' רומזת". תורת לוי"צ שבהערה 83: "האותיות... הוא אותיות ק"ר דשקר". וראה גם זהר הרקיע שבהערה 87: "...בחי' ק' ור' ובחי' ש" (משא"כ בשער מאמרי רשב"י שבהערה 87: "...בחי' ק' ובחי' ר' ובחי' ש"").

80) תשי": "בהקדמת הזהר... איתא". תרצ"ט (תטז, א): "...איתא בזהר", ועד"ז תרנ"ח (ע' ריא). ועד"ז והבריח תרצ"א (קנת, א [ע' קפז]): "...בזהר (הקדמה ד"ב ע"ב)", שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]: "...בזהר בראשית ב[ה]הקדמה [דף ב ע"ב]". לקו"ד [תרצ"א] שבהערה 84: "ווי ער זאגט אין זהר בענין שק"ר". 81) זהר (ותשי" שם: "...ק' ר' אתון דאתחזיאו על סטרא בישא אינון", תשי" לקמן (סוס"ח) שבהערה

דאס⁸² די אתוין פון סטרא אחרא, פון⁸³ לעומת זה, און⁸⁴ דעם ש' נעמען זיי כד⁸⁵ ס'זאל זיין – שיקרא⁸⁶ לא קאי – כד⁸⁷ [מ']זאל האבן דעם חיות <פון⁸⁷ ניט> פון

⌘ דקדוקי תורה ⌘

84: "...ובסט"א ממולא ממח"ז כו', וזהו מה שא' בזהר ונטלין אות שיי"ן...". תרצ"ט: "דאתוין ריי"ש וקו"ף אתוין דזיופא אינון". לקו"ד [תרצ"א] שבהערה הנ"ל: "...קיום הסט"א מוז האבען א יניקה . . דאותיות ק' ר' אתוון דזיופא אינון...". שער מאמרי רשב"י לזהר כאן (שבהערה הנ"ל): "...דלית סטרא אחרא דלית בה . . וק'ר אתוון דאתחזיאו על סטרא בישא אינון . . ולפיכך הם אתוון דאתחזיאו על סטרא אחרא" [ועד"ז זהר הרקיע כאן (יא, א-ב), הדרת מלך (לבעל המק"מ) סי' עה הנס' באוה"ת נ"ך ח"א ע' נ], וראה מאמר הפסיעות להרח"ו [כג"י שער מארז"ל] שבהערה 83. מקדש מלך לזח"ג רסו, א: "אבל ק' ור' רומזת לקליפה". מגלה עמוקות סו"פ שלח: "ש' היא יסודא דקשוט וק"ר מן קליפה אינון". וראה המשך שער מאמרי רשב"י וזהר הרקיע (יא, סע"א) הנ"ל שבהערה 87. וכפנים ("אחרא") עד"ז תשט"ז כמ"פ (15: 14, 20: 15, 10: 16, 30: 16, 05: 19, 45: 43).

82) ל' יחיד – וראה מק"מ שבהערה הקודמת: "ק' ור' רומזת". וראה הערות 78, 79.

83) מאמר הפסיעות להרח"ו (כג"י סו"ס חסד לאברהם (אמשטרדם תמ"ה) כג, א) [וחלק מהשינויים שבג"י שער מארז"ל י, רע"ג (לז, ב)]: "גם את זה לעומת זה עשה הא-להים וכמו שיש נה"י (ב) [ד]קדושה (כמו כן) יש נה"י (ב) [ד]קליפה וגם הם [ב]צורת ש אלא דאינון בפרודא פירוש [כין] ק"ר [הם] בגימטריא ש [אלא דאינון בפרודא] שנפרד היסוד [דסט"ר אחרא] מנצח (ו) הוד דידיה וז"ס ק"ר" ע"ש. ולהעיר מעטרת"ס ס"ע קכח ואילך, תרפ"ז ע' עח ואילך. וכפנים עד"ז גם תשי"ז (05: 3), ועוד. ולהעיר מתורלו"צ ע' ריט: "האותיות המראים על סט' דלעו"ז הוא אותיות ק"ר דשקר". וראה הע' 81.

84) זהר [ותשי" רס"ו]: "ובגין לאתקיימא נטלי אן[ות] ש' בגווייהו", תשי" לקמן (סוס"ח): "וזהו שא' בזהר ונטלין אות שיי"ן שהוא מה שלוקחין הארה דהארה מהארת החיות דקדושה וזהו הקיום שלהם". שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]: "ונטלי עמהם אות שיי"ן...". ועד"ז תרנ"ח, תרצ"ט. מאמר הפסיעות להרח"ו שבהערה הקודמת: "ש של ש(ע) [ק]ר הנאחזים החיצונים [בה] שהם ק"ר (ולוקחים ש) ונעשי(ת) [ם] שק"ר", וכ"ה (ולוקחים ש"י) בגי' זהר הרקיע לזח"ב צד, ב (נו, רע"א). שער מאמרי רשב"י כאן: "ש' . הואיל ואתוון דזיופא נטלין לך . . כי ממנה קיומם והעמדתם דלית סטרא אחרא דלית בה נהירו דיק מסטרא דקדושה". אוה"ת אמור (ח"ג) ע' תתסב: "...וזהו ענין אתוון דזיופא נטלין לך למהוי עמהון כי החיצוני אין להם חיות ויניקה וקיום רק מהקדושה, וכשמוציאים הניצוצי קדושה מהם...". לקו"ד ח"ד תשמב, רע"ב [סה"ש תרצ"א ע' 255]: "...אויך אפילו דער חיות און קיום הסט"א מוז האבען א יניקה מן הקדושה, ווי ער זאגט אין זהר בענין שק"ר, דאותיות ק' ר' אתוון דזיופא אינון, און שקר אליין קען דאך קיין חיות ניט האבין, דערפאר נטלין אות שיי"ן". וראה ביאוה"ז צ"צ ח"ב ע' תתקנב: "השיי"ן היא אות דקשוט ג' קויין". וראה הערה 87.

85) קשה להבחין בסגנון הדברים, ולכאורה אפשר לפרש בב' אופנים: (א) שמ"ש בפנים "שיקרא לא קאי" הוא כתוספת ביאור במוסגר, ור"ל שהטעם שק' ור' צריכים להש' דקדושה הוא לפי שמצד עצמם הם ענין של שקר שאין לו חיות. (ב) ששיעור הדברים הוא: "כדי ס'זאל זיין שיקרא לא קאי", ור"ל שרק לאחר שק' ור' נוטלים הש', אז נעשה מציאות ה"שיקרא (ד) לא קאי". ויל"ע. וראה הערה הבאה.

86) תשי" לקמן סוס"ט: "דאות קו"ף הרי יש לו רק רגל א' . . דקיימו הוא בחד סמכא ואינו קיום, והוא דשיקרא לא קאי...". (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]), ובהערת רבינו: "בחד סמכא ואינו קיום: שבת קד, א. וראה זח"ג כז, ב". שבת שם: "קו"ף קדוש ריי"ש רשע . . שיי"ן שקר תי"ו אמת . . ומ"ט שיקרא אחדא כרעיה קאי, ואמת מלבן לבוניה ("...תחתי אותיותי' כמין לבניה...". רש"י)? קושטא קאי, שיקרא לא קאי" [וראה זח"ג שם שבמילואים]. ולהעיר מוזח"ב קטז, א: "...אוקמוה מ"מ בחגיגה על מה העולם עומד? על עמוד אחד ששמו צדיק שנאמר וצדיק יסוד עולם . . דאי בר נש יעדי

קדושה, וואס⁸⁸ דאס איז דער ענין ש' <שבינתיים⁸⁹> – וואס גייט מיט זיי צוזאמען⁸⁹. און⁹⁰ די עבודה דארף אין דערויף באשטיין, אז פון די לעומת זה דארף מען מהפך זיין, און זאל ווערן א קרש דקדושה. איז ער פריער⁹¹ מבאר דעם ענין פון ר' און ק', און פארוואס זיי זיינען אין לעומת זה, און⁹² זאגט אז ס'דאך דא די פיר אותיות: א⁹³ ד' און א ר', וואס זיי זיינען כמעט ווי שוים זה לזה, און⁹⁴ אזוי איז אויכעט א ה' און א' ק', וואס זיי זיינען אויכעט כמעט ווי שוים זה לזה.

— דקדוקי תורה —

קוצא דד' מן אחד ישתאר אחר . . . באתריה שקר וכאלו ההוא בר נש בני שמיא וארעא על שקר, וקושטא קאי שקרא לא קאי... ע"ש.

(87) קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "פון קדושה" הוא בהמשך לזה ("פון ניט פון קדושה") או במקומו. ולהעיר מההמשך בזהר הרקיע (יא, סע"א) [ועד"ז שער מאמרי רשב"י] שבהערה 81: "כן ס[ט]א" יש לה בחי' ק' [ובחי' ר'] ובחי' ש"י" (וראה הערה 79, מאמר הפסיעות שבהערה 83), ועד"ז תשט"ז (16:10): "אפילו דער ש' וואס אין קרש איז דאס אויכעט א ענין פון ניט קדושה". פלח הרמון אמור ע' שמא (הנחה ממאמר הצ"צ): "...כידוע דאות הקו"ף הוא חיות הקליפה והסט"א . . . וכן אות הרי"ש הוא בחי' רע, אך חיות הקליפה אין לה קיום מצד עצמה, רק ע"י שמקבלים מאות השי"ן שהוא אות דקדושה...". (88) תרצ"ט: "אות שי"ן שזהו אות דקושטא" (וראה תשל"ז הנ"ל).

(89) קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "וואס גייט... הוא בהמשך לזה ("שבינתיים, וואס גייט מיט זיי צוזאמען") או במקומו. וראה זהר [תש"י] שבהערה 84: "ובגין לאתקיימא נטלי א[נ]ת ש' בגווייהו הוי קשר", ובתש"י ממשיך (שלא על סדר הזהר): "ולעיל מיני" . . . אי' הואיל ואתון דזינפא נטלין לך למהוי עמהון לא בעניא . . . דלא אתקיים שיקרא... – וא"כ מ"ש בפנים מתאים להסדר בתש"י. וראה לקמן בסוף המאמר: "מאכט ער פון דעם שקר פון עולם, און פון דעם קשר פון עולם . . . קרש דקדושה".

(90) תש"י לקמן (רס"י): "...כאשר מהפך החשוכא לנהורא . . . וזהו עצי שטים, שהוא מה שנתברר מהשטות דלעו"ז, וזהו ג"כ שנקראים קרשים, שהוא מה שמתברר משק"ר וקש"ר, ומבירור זה נעשה קרשי המשכן. ובעבודה הוא שע"י העסק בתורה וקיום המצות מהפכים ההרגש דעולם (דעם וועלט געפיהל) על הרגש אלקי . . . מהפכים לנהורא...". תרצ"ט [תרנ"ח] בסופו: "...בבהמק"ד נעשה הבירור שנתהפך משטות דלעו"ז לשטות דקדושה והוא ג"כ ענין מה שמשקר נעשה קרש". (91) תש"י ס"ו-ח.

(92) תש"י (רס"ו): "הנה ק' ר' הן לנגד ד' וה"י, ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והבירוח תרצ"א.

(93) תש"י: "דד' ורי"ש הנה דומים זל"ז בדמותן וכן בפירושן . . . דד' ורי"ש הם שוים בפירושם . . . דר' וד' דומים בתמונתם ופירושם, ובהקיצור: "ד' ור' שניהם פי' דלות" (ובהערת רבינו: "דומים זה לזה: בכהנ"ל ראה זח"ג קפ, ע"ב. פרדס שער האותיות פ"ג. אוה"ת ס"פ לך"). תרנ"ח [ועד"ז תרצ"ט]: "דריש ודלת הם בציור א', וגם פירושם א"י ע"ש, ועד"ז והבירוח תרצ"א. פרדס שער כז (האותיות) פ[כ]ג הנ"ל (נעתק בתו"א מג"א (הוספות) קיח, א [אוה"ת מג"א ר"ע רמא], אוה"ת לך פח, א, ביאורו צ"צ ח"א ע' תפט, מים רבים תרל"ו ר"ע קמג): "...בין ד' לריש . . . שרמזו שתי האותיות . . . אל הדלות והעוני", שם פכ"ה: "ובזהר פרשת חקת [קפ, ב הנ"ל] . . . רי"ש או דל"ת שהכל אחד כדפי' בפכ"ג...".

(94) תש"י (רס"ח): "...שמאות ד' נעשה ה' . . . בסט"א נעשה מר' ק', דק' ה"ה דומה בתמונתו לאות ה', אלא שבאות ה' הרגלים הם בשוה, ובאות ק' הרגל השמאלי הוא יורד למטה". וראה הערה הקודמת – ואולי "אויכעט כמעט ווי שוים" שבפנים מרמז, שרובה של אות ה' הוא אות ד' שממנה נעשה, ורובה של אות ק' הוא אות ר' שממנה נעשה – ולכן גם ה' וק' נחשבים לכמעט שוים זל"ז.

און⁹⁵ אעפ"כ זיינען זיי הפכיים זה מזה, <ביז⁹⁶ וואנעט אז מ'זאגט, אז > ביו מ'זאל⁹⁷ מחליף זיין איינעם אויפן צווייטן, איז⁹⁸ דעמאלט אז ער מחריב את העולם, און⁹⁹ ווי ער בריינגט די דוגמא, אויף שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד – מוז דאך שטיין א ד', און¹⁰⁰ אזוי אויכעט, די לא תשתחוה לאיל אחר – מוז שטיין א ר'. און ער איז מבאר דער¹⁰¹ חילוק פון ד' און ר' אזוי ווי כפשוטו – וואס¹⁰² די צורת האותיות איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

95) תש"י (ס"ו, ע' 119): "והנה אע"פ . . ומ"מ ה"ה מובדלים ומחולקים בענינים . . ומ"מ ה"ה מובדלים ומרוחקים זמ"ז בתכלית", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח.

96) קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "ביז" הוא בהמשך לזה או במקומו. ולהעיר מתשי"ז (3: 25): "ביז וואנעט, אז מ'איז מחליף איינע אין דעם צווייטן..."

97) תש"י: "וכאשר יחליף הרי"ש במקום הדלי"ת או ד' במקום הר'..." , ועד"ז תרצ"ט, והבריח תרצ"א, תרנ"ח, שתי ידות תרל"ג.

98) תש"י: "ה"ז מחריב עולמות ח"ו...", ועד"ז תרצ"ט [תרנ"ח] ("ה"ה כאן]לו . . ה"ה כאן]לו"), והבריח תרצ"א ("ה"ה כאילו . . ה"ה מחריב"). ובהערת רבינו: "ה"ז מחריב: ויק"ר פ"ט, ב", ויק"ר שם: "שמע ישראל . . אחד, אם את עושה דל"ת רי"ש, אתה מחריב את כל העולם כולו. כי לא תשתחוה . . אחר, אם אתה עושה רי"ש דל"ת נמצא את מחריב את כל העולם כולו" (וראה ויק"ר הוצ' מרגליות), ועד"ז תנחומא בראשית א, אגדת שמואל פ"ה [וראה גם סוטה כ, א. עירובין יג, א]. הלי' ס"ת לא' הקדמונים (גנזי מצרים (אוקספורד תרנ"ז) ע' 32-31): "גרסינן במסכ' דסוטה [הנ"ל] . . משום ר' מאיר . . אצל ר' ישמעאל, אמ' לי . . וזה שאמ' ר' ישמעאל לר' מאיר . . מפרשי טעמה דמילתא בני מערבא באגדתא דויקרא ובאגדתא דשיר השירים [שבעה' הבאה] . . שמע ישראל . . אחד, אם עושה את דר' הרי אתה מחריב את העולם. כת' כי לא תשתחוה . . אחר, אם עושה אתה רד' הרי אתה מחריב את העולם" (וראה גם תשי"ז (3: 30): "הרי אתה מקריב עולמות"). ועד"ז יל"ש שה"ש רמז תתקצ: "...רי"ש אתה מחריב את העולם [אבל בדפו"ר: "רי"ש אתה מחריב כל העולם"] . . דל"ת אתה מחריב את העולם."

99) תש"י: "וכמו כל המאריך באחד מאריכים לו ימיו ושנותיו, ובלבד שידגיש בהדלי"ת, ואם מחליפו ח"ו באות רי"ש ה"ז מחריב עולמות". שתי ידות תרל"ג: "שארז"ל ברכות מצורע פ"ט ובשה"ש ע"פ ראשו כתם פז, שמע כו' אחד, שאם אתה מחליף ד' לריש אתה מחריב העולם", ויק"ר שם (שבעה"ש ע"פ 98): "שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד, אם את עושה דל"ת רי"ש...", שהש"ר שם (עה"פ ה, יא): "כתיב שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד, אם תעשה מן הדל"ת רי"ש..."

100) תש"י: "וכן לא תשתחוה לאל אחר, וצריך להדגיש אות רי"ש, ואם מחליפו ח"ו בדלי"ת ה"ז מחריב עולמות". ויק"ר (שבעה"ש הקודמת): "כי לא תשתחוה לא-ל אחר, אם אתה עושה רי"ש דל"ת...". שהש"ר שם: "לא תשתחוה לא-ל אחר, אם תחליף רי"ש בדל"ת..."

101) תש"י (ס"ו, ר"ע 120): "והנה הפרש ביניהם בתמונתם הוא" (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והבריח תרצ"א (קנט, ב)), ולקמן (רס"ז): "שבזה מתחלק תמונת הדלי"ת מתמונת הרי"ש". פרדס [נעתק בתו"א, אוה"ת, ביאורו, מים רבים] שבעה"ש 93: "והנה יש חילוק גדול בין ד' לריש". וראה גם ס' המנהיג הלי' תפילין נוסח ג (ירושלים תשל"ה ח"ב ע' תרכב): "ויש לה תג מאחוריה . . והיא החילוק בין דל"ת לרי"ש בתג של אחריה". וכפכפנים עד"ז תשל"ח (5: 45). וראה הערה 105.

102) שער ההקדמות סוף הקדמה א (ועד"ז ע"ח שער א (דרוש עגולים ויושר) סוף ענף ד): "...דרך אחרת כדי להמשיל ולצייר בה הדברי' העליונים . . בחינת כתיבת צורת האותיות, כי כל אות ואות מורה על אור פרטי עליון...". ע"ש. וראה לבוש או"ח סל"ו, סוס"א: "...שכל אחד מורה על כח מיוחד ופעולתו מיוחדת . . כן אומר אני ג"כ שעל הדרך הזה בעצמו נשתנו התמונות וצורת האותיות . . פעולותיהם

דאך מורה < אויף¹⁰³ דעם אור ש... > אויף דעם אור וועלכן זיי זיינען ממשיך, ווי ער זאגט אין שער היחוד והאמונה¹⁰⁴ — איז¹⁰¹ דער חילוק איז, אז¹⁰⁵ א ד' האט א נקודה מאחוריו, בשעת¹⁰⁵ די נקודה איז ניטא איז דעמאלט¹⁰⁶ איז דאס א ר'. וואס¹⁰⁷ אע"פ

— דקדוקי תורה כח —

וצינורותיהם בסוד השתלשלות השפע וכוונות משונות זה לדין וזה לרחמים... ע"ש. לקו"ת שבהערה 74: "...אותיות... שהן המביאות והממשיכות אור א"ס ב"ה מההעלם אל הגילוי", ולעיל בפנים ליד הערה הנ"ל ("...זיי זיינען דאך ממשיך אור"). וראה לקמן ליד הערה 136: "ווי גערעדט, איז דאך דער צורה מורה אויפן אור וואס ער איז ממשיך". וראה הערה 104.

103) להעיר ממבוא שערים שער ה ח"ב, פ"ז: "נבאר ענין האותיות שהם הכלים... והם הם הכ"ב אותיות...", ובהגהת ר"י צמח: "נ"ל לומר, שהאותיות הם כלים בערך האור שבתוכם...". תש"ז ע' 141 [תרפ"ג ע' צז]: "...ענין המל' הוא בחי' אותיות, והנה האות' הם כלים אל האור, ולא זה בלבד שמקבלים את האור בתוכם, כמו הכלי שמקבל את האור, אלא עוד זאת שהם מגלים את האור, אמנם כ"ז הוא דוקא באותיות מסודרים... האור שבתוכם...". תרנ"א ע' כו-ז: "...ידוע דאותיו' מסתירים על העצם, וכמו אותיות דתושב"כ שהם מסתירים על העצמות האור שבהם שיש בהם עמקות גדולה מאד בסודות ורוזין דאורייתא ורוזין דרזין... וכמו"כ ג"כ באותיות דתושב"כ כמו במשנה... הגם דלכא' הרי האותיות מגלים שכל כו', אך זהו לגבינו נק' גילוי... לגבי המקבלים הרי האותיות הם גילוי אור... כשהאותיות הם מסודרים לפי אופן השכל אז האותיות מגלים קצת מן האור המלוּבש בתוכם... האור שבתוכם... ע"ש.

104) שעהיה"א ספ"א: "...ותמונתן בכתב היא מורה על ציור ההמשכה כמ"ש לקמן...". פ"ב בהגהה: "ולפי שכל אות ואות מכ"ב אותיות התורה היא המשכת חיות וכח מיוחד פרטי שאינו נמשך באות אחרת, לכך גם תמונתן בכתב כל אות היא בתמונה מיוחדת פרטית המורה על ציור ההמשכה והתגלות האור והחיו' והכח הנגלה ונמשך באות זו, איך הוא נמשך ונתגלה ממדותיו של הקב"ה ורצונו וחכמתו". 105) תש"י (ס"ו, ר"ע 120): "דאות ד' הרי יש לו יו"ד מאחוריו... משא"כ רי"ש אין בו יו"ד" (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והבריה תרצ"א (קנט, ב)), ובהקיצור: "בד' קדושה יו"ד מאחוריו... משא"כ באות ר"י". תקו"ז תכ"א (מב, ב): "...להאי נקודה דאיהי קוצא דאת ד'... לא יפסיק להיא נקודה, דאם יפסיק, בגיניה אסתלק קוצא מן ד' מן אחד ואשתאר אחר...". שם (נז, ב ואילך): "...בנקודה, דאיהי קוצא דאת ד' מן אחד... ואם משקר [בברית מילה — ע"ש], אעבר קוצא מן ד' מן אחד, ואחזי דאשתאר אחר, ובגין דא אמר קרא לא תשתחוה לא-ל אחר וגו'". שער מאמרי רשב"י [ועד"ז זהו הרקיע (יא, ב)] הנ"ל הערה 81: "...ונעשית ד' ע"י נקודת [- נקודה] י' זעירא היושבת בגג הרי"ש... ע"ש. עטר"ת ר"ע קכט (הנ"ל הערה 83): "דאות ד' יש לו נקודה בגגו מאחוריו, ובאות ר' לא יש הנקודה" (וראה הערה 106), ועד"ז תרפ"ז ס"ע עח ואילך (שבהערה 109). וראה גם ירושלמי שבת פ"ז, סוה"ב: "יש שהוא כותב נקודה אחת... רי"ש ועשאו דל"ת". נוהג כצאן יוסף הל' דקדוק: "אם תתן נקודה... בר' ישוב ד', ולכך המוסיף נקודה או גורעה מחריב עולמות... כי אם יגרע נקודה מהד', יחרף בה' אחד".

106) להעיר משתי ידות אוה"ת [תרל"ג]: "כשיש כמו יו"ד זעירא היושבת בגג הרי"ש [ש' אז הוא ד'". 107) תש"י (שבהערות 93, 95): "דד' ורי"ש הנה דומים זל"ז בדמותן וכן בפירושן, דד' הוא מלשון דלות ועניות... וכן אות רי"ש הוא מלשון עניות ודלות... וכתב ריש ועושר... והנה אע"פ דד' ורי"ש הם שוים בפירושם... והיינו דגם דר' וד' דומים בתמונתם ופירושם", ובהקיצור: "ד' ור' שניהם פי' דלות". והבריה תרצ"א: "רי"ש ודל"ת הנה... פירושם א'... דדל"ת הוא ל' דלות ועניות... וכן אות רי"ש פירושו עניות... ריש ועוני... דהגם דהרי"ש ודל"ת פירושם אחד", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. פרדס שבהערה 93: "...בין ד' לריש עם היות שרמז שתי האותיות... אל הדלות והעוני". אוה"ת מג"א ס"ע ב'שעח [ע' קצא]: "המל' כשהיא בגלות ע"ז מורה אות רי"ש שהוא ל' ריש ועוני... בין רי"ש לדל"ת עם

וואס סיי א ר' און סיי א ד' זיינען זיך ביידע מורה אויפן ענין פון ריש ודלות¹⁰⁸, אבער¹⁰⁹ אין דעם ד' איז דא די נקודה מאחוריו¹¹⁰, וואס¹¹¹ בכללות דער ענין הנקודה וואס האט ניט קיין התפשטות, איז דאס דער ענין הביטול. וואס דאס איז דאך דער פללות החילוק פון קדושה ביו לעומת זה, ווי¹¹² ער זאגט אין תניא, אז קדושה איז דאס א דבר הבטל, לעומת¹¹³ זה איז דאס דער ענין פון ישות וגבהות¹¹⁴

⌘ דקדוקי תורה ⌘

היות שרמזו שתי האותיות על הדלות והעוני" (- ומציין לפרדס הנ"ל). פרדס שם פכ"ה (שבהערה 93): "רי"ש או דל"ת . . שתייהם מורות על עוני המלכות ודלותה" (ועד"ז אוה"ת נ"ך ח"א ע' תרלא). אור החמה לזח"א נא, א: "ד' שמורה דלות ועוני", ולזח"ג קפ, ב [הנ"ל בהערת רבינו]: "ד' לשון דלות ועוני . . או לשון ריש ועוני . . היא ריש . . זה מורה על הדלן? [ת והעוני וזו מורה על הריש והמסכנו, ואמנם הכל עולה ענין א'"].

108 לכאורה נאמר: "ודלות", ואולי מרמז שזהו לפירוש שמותיהם "רי"ש ו"דלי"ת". וראה הערה 116.
109 תרפ"ז ס"ע עח-ט (הנ"ל הערה 105): "שבה"ד יש יו"ד ונקודה . . דבאות ד' . . יש נקודה שהו"ע הביטול והוא אזעירת גרמה שהו"ע הביטול שבבחי' מל" ע"ש.
110 [קשה להבחין אם נאמר "מאחוריו" או "מאחורה"].

111 תש"י (ס"ו): "דאות יו"ד מורה על הביטול ואזעירת גרמה . . וזהו דמלכות דאצילות נעשי' נקודה תחת היסוד, והיינו ביטול והנחת עצמותה לגבי שארי ספירות", ועד"ז תרצ"ט, תרצ"א, תרנ"ח. עטר"ת שבהערה 105: "והיינו דהנקודה הו"ע הביטול, והו"ע אזעירת גרמא בחי' הביטול שבמל", ועד"ז תרפ"ז שבהערה 109. פר"ת ר"ע מ [תרפ"א ע' קנז]: "...דבחי' מל' . . להיותה בבחי' נקודה שאין בה התפשטות כו'. וענין המיעוט דנקודה הו"ע הביטול". וראה תו"ח בראשית כא, ב: "...כח מה דחכ' שהוא בבחי' ביטול בעצם בבחי' האין בעצם שהוא בהעדר ההתפשטות לגמרי והוא בחי' נקודה די' שאין לה התפשטות כלל...". שער האמונה פי"ב (כה, רע"ב): "...בחי' נקודה תח", שהאמונה אינה רק ביטול העצמות מכל וכל . . כנקודה שאין לה התפשטות...". ועוד. וראה גם מהר"ל שבמילואים.

112 תש"י (סוס"ו): "וזהו כל ענין הקדושה שיהי' בבחינת ביטול בתכלית", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. תניא פ"ו (י, ב): "וצד הקדושה אינו אלא השראה והמשכה מקדושתו של הקב"ה, ואין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתב'...", פי"ט (כד, ב): "וזהו כלל בכל סטרא דקדושה שאינו אלא מה שנמשך מחכמה שנק' קודש העליון הבטל במציאות באור א"ס ב"ה המלוכש בו, ואינו דבר בפני עצמו כנ"ל...", ובמ"מ הגהות והעק"צ מרבינו: "כנ"ל. ע"ל פ"ו...". אוה"ת וארא ס"ע ב'תרד: "...ואא"ס שורה בדבר הבטל אליו דייקא כמבואר בלק"א" (ועד"ז עבודת הלוי (לר"א מסטאראשעלי) דרושים לקי"ס לא, רע"ג: "...כי אין הקב"ה שורה כ"א על דבר הבטל אליו כמ"ש בלק"א..."). שבועות (ח"ו) ע' א'תשכד [ח"א הוספות ע' 53]: "...נודע שאין הקדושה שורה אלא על דבר הבטל נגדו ית' בחי' אין, וכל דבר . . יותר בטל . . הוא קרוב שם יותר...".

113 תניא פכ"ב (כז, ב ואילך): "...הס"א . . נקרא בשם א-להים אחרים שהיא ע"ז ממש . . אינה בטילה כלל לגבי קדושת הקב"ה . . עיקר ושרש ע"ז הוא מה שנחשב לדבר בפני עצמו נפרד מקדושתו של מקום ולא כפירה בה' לגמרי . . מחשיבים עצמם ליש ודבר בפני עצמו, ובוזה מפרידים את עצמם מקדושתו . . כי אין קדושה עליונה שורה אלא על מה שבטל לו ית' כנ"ל...". אדה"ז נביאים ע' מד [תקע"ב ע' רלה-ו]: "...סנחריב היה לו שר למעלה . . קליפה גסה וקשה כ"כ להיות כופר במציאות השי"ת לגמרי שהוא בחי' מציאות נפרד לגמרי ממנו ית', ולמה תבדל משאר כל הקליפות שכולם מודים בה' ואינן נפרדים לגמרי כ"כ . . זלע"ז עשה האלקים...". תער"ב ח"א ס"ע רח: "...כך בלעו"ז יש ג"כ ע"ס . . רק שהן בבחי' הפירוד בתכלית מאלקו' בבחי' ישות וגסות...". ע' תכו-ז: "...וזהו הכלל בסט'

און א מציאות נפרד. וואס¹¹⁵ מצד אט א דעם ביטול, איז אע"פ וואס ער שטייט נאך אין א דרגא פון דל"ת¹¹⁶, אבער ער געפינט זיך אין קדושה. משא"כ אז ס'ניטא דער ענין פון ביטול, ס'ניטא אט א די נקודה שמאחוריו, איז אט א דעמאלט ווערט א ר', וואס דאס איז דער אתון דלעומת זה.

און איצטער¹¹⁷ איז ער מבאר דעם ענין פון ק', און זאגט אז¹¹⁸ ק' איז בדוגמא פון א ה'. כדי מ'זאל פארשטיין דעם ענין פון א ק', איז ער פריער¹¹⁹ מבאר וואס איז דער ענין פון ה', וואס¹²⁰ א ה' קומט דאך לאחר הד',

❧ דקדוקי תורה ❧

דקדושה שהן בבחי' ביטול . . משא"כ הסט"א שנק' סט"א מפני שהן צד אחר שאינו צד הקדושה, והיינו שאין בהם ביטול ואדרבה הן בתכלית הישות והגסות ודבר נפרד לגמרי...". תרנ"ט ע' קנה [קסה, ועד"ז תש"ד ר"ע 93]: "...כשנמשך המקיף בבחי' פנימיות הרי צ"ל ביטול דוקא, והקליפות שהם בחי' יש...". ובקונטרסים ח"ב שכג, ב: "...שהם יש ומציאות", ובתוצ"ב ר"ע תמה: "...שהם יש ומציאות נפרד". ועוד. וראה הערה הבאה.

(114) כש"ט סי' שצג (שברשימת רבינו שבעה' 301, ובהע' 317): "...שאינן נחת רוח לפניו ית' בגבהות ח"ו, כי תועבת ה' כל גבה לב . . שצריך להתקרב להש"י בגבהות ושפלות . . דיש קטנות וגדלות בקדושה ולעומ' זה בסט"א, דבסט"א קטנות היינו . . לזה צריך להשתמש בגבהות . . בדרכי ה' . . ואח"כ . . צריך להשמר מכל צד גבהות, וישפיל א"ע לפני הש"י ולפני כל, וזהו קטנות שבקדושה . . הגבהות מטמא טהורים ח"ו, והגבהות נק' . . מצד הקליפה . . הגבהות של הקליפה...". ע"ש. וראה הע' הקודמת.

(115) "וואס מצד אט א דעם ביטול" – כ"ה גם בתשי"ז (4:00), ע"ש.

(116) קשה להבחין אם ר"ל "דל"ת", או "דלות", וראה הערה 108.

(117) בתש"י סעיף ח – שלמדו בשנת תשח"י, ע"פ הסדר דפרק לשנה.

(118) תש"י (ר"ע 122): "דק' ה"ה דומה בתמונתו לאות ה'" (ועד"ז תרצ"ט (תטז, סע"ב), תרנ"ח (ס"ע ריב)). שתי ידות תרל"ג (ס"ע קנב) [ועד"ז אוה"ת (ס"ע א'תקיג)]: "...בס' זהו הרקיע להאריז"ל והובא ג"כ בסה"מ שאות ק' הוא דוגמת ה'...", שם לקמן (ס"ע קנג [א'תקיד]): "כי ק' דוגמת ה'". ובזהו הרקיע שם (יא, א-ב) [וכ"ה בס' הדרת מלך (ס"ה"מ) ח"א סי' עד-ה (שבאוה"ת נ"ך ח"א ע' נ)]: "כי ק' דוגמת ה' מזוייפת כקוף בפני אדם . . הנה ק' דוגמת ה'...", ועד"ז בשער מאמרי רשב"י לזח"א ב, ב.

(119) תש"י (ס"ע 121).

(120) תש"י: "והנה בקדושה נעשה מאות ד' ה'", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והכריח תרצ"א (קנט, רע"ב). שתי ידות אוה"ת [תרל"ג] לפנ"ז: "[ש]מבחי' ד' נעשה אח"כ [אות] ה'", ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח לקמן שבהערה 126. אותיות דר"ע נוסח ב (קראקא של"ט – ה, ג) [ועד"ז תו"ש לך יז אות מו, ע"ש]: "ומפני מה כתוב אחר [ה]דלית ה"א? ללמדך שכל העושה גמילות חסדי' נאמר עליו המון גוים נתתיך". תקון תפילין (לר"א מזונשהיים (שעליו ס' ברוך שאמר) – במהד' ירושלים תשל"ע צה): "ג גומל ד דלים . . כתוב מיד אחר הד' הה"א, היינו הנקודה שבה"א...". ע"ש. וראה גם נתיבות עולם (להמהר"ל) נתיב הנדיבות: "...הה"א שיש בה שני חלקים, האחד הוא ד' והשני הוא הנקודה שהוא בתוך הד', עד שנעשה מזה ה"א. ודבר זה מורה לך כי החמישי נבדל מן הארבע . . ויש להבדיל ולהפריש החמישי ולתת אותו אל הש"י ולצדקה [בדפ"ר: לצדקה] . . וזה שהה"א הוא אחר הדל"ת, וזה כמו שאמרו ז"ל, מאי טעמא פשיט כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת, שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים, ואח"כ הה', שיש לו לוותר עד החומש הנרמז בה', ויתן אל הדלים...". גבורות ה' ספכ"ו: "הה"א שהיא גאולה באה גם כן

נאר¹²¹ וואס דען, אין עם ווערט נוסף דער רגל השמאלי. און ער זאגט דא אויף דערויף, אז¹²² דער ד' איז ממשיך אין דעם ה' – דורך וואס? דורך מעשה¹²³ הצדקה. וואס¹²⁴ דאס איז דער ענין וואס ד' – איז ווערט דאך ג' ד', וואס¹²⁴ אויף דערויף זאגט דאך די גמרא¹²⁵ אז דאס איז גומל דלים – איז¹²⁶ בשעת דער ד' ד'.

דקדוקי תורה פא

אחר הדלית'ת' שהיא שעבוד".

(121) תש"י: "דה' הרי יש בו ג"כ אות יו"ד מלפניו והוא רגל השמאלי דאות ה", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. אוה"ת שה"ש ח"א ס"ע רצג: "ההפרש בין ד' לה' הוא רק בחי' יו"ד שהוא רגל השמאלי של הה"א הנוסף על אות ד' ועי"ז נעשה ה".

(122) תש"י: "ובאות ה' היו"ד מלפניו . . . וזה נעשה ע"י הצדקה . . . שמאות ד' נעשה ה' . . . שהד' מקבל מהג' ועי"ז נעשה אות ה", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, ועד"ז שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]. לקו"ת תצא לט, א: "...והמשכה זו היינו בה' תתאה היא בחי' המעשה, והיה מעשה הצדקה, מעשה דייקא . . . והוא בחי' ה', כי צדק מלאה ימינך, שנק' צדק בלא ה', וכשמלאה ימינך התפשטות והמשכות החסד, אזי הוא נק' בתוספת ה' צדקה...". ומ"ש בפנים שהד' הוא הממשיך, ועד"ז לקמן ליד הערה 126 – אולי מפרש בזה שמ"ש בתש"י (ועד"ז בסיעתו) הנ"ל "שמאות ד' נעשה ה", היינו שזה נעשה (גם) מפעולת הד' עצמו (ולא רק ע"י השפעת הג' שמתקבלת בהד'), ואולי מרמז (גם) לזח"ג קסב, ב: "יוסף רביעאה איהו", המבואר בהרח"ו שם ע"פ זח"ג רד, א (שברשימת רבינו שבהערה 134) ע"ש.

(123) הנחות הר"פ (שי"ל כסלו תשי"ח) ס"ע ו (שבהערות 132, 163): "ע"י מעשה הצדקה...". וראה לקו"ת שבהערה הקודמת. ולהעיר משתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג]: "וכמ"ש בכהאריז"ל בענין צדקה שנותן לעני ודל".

(124) תש"י: "וכמארז"ל ג' ד' גומל דלים, שהד' מקבל מהג'... (ובהערת רבינו: "וכמארז"ל ג' ד': שבת קד, א"). תרצ"ט: "וכ"ה בגמרא ג' ד' הוא גומל דלים", ועד"ז תרנ"ח ("גמול"). וראה הערה הבאה. (125) בשבת שם: "אתו דרדקי . . . ואמרו . . . גימל דלית גמול דלים... (ככתש"י ותרנ"ח שבהערה הקודמת), אבל בתרצ"ט (שבהערה הנ"ל): "בגמרא . . . גומל דלים...". ביאורו בלק (שברשימת רבינו שבהערה 134) כג [קז], סע"א: "כמש"א הני דרדקי . . . גימל דלית גומל דלים", שם, ד: "...למה שאמרו גימל גומל דלים . . . והוא מארז"ל גימל גומל דלים" [וכ"ה בדפו"ר (ל, סע"א – לא, א), אך במהד' תשע"ה (ריח, רע"ב – ריט, סע"ד): "גמול . . . גמול . . . גמול", ועד"ז תקס"ח ע' רפז-רצ: "גומל . . . גמול" . . . גמול" (כמ"ש בס' הערכים אות גימל"ל שוה"ג להע' 28)], ועד"ז אוה"ת בלק (ח"ג) ע' תתקכד: "וזהו ענין גימל גומל דלים . . . כי ענין ג' ד' גומל דלים" [- וכצ"ל בביאורו צ"צ ח"ב תתרה]. ועד"ז שם ע' תתקכו, תו"א (שברשימה הנ"ל): "ולכך נק' גימל"ל שהוא גומל דלים", אוה"ת חנוכה (ח"ב) שלד, ב (שברשימה הנ"ל). וראה גם אג"ק ח"י ע' תג (כ"ג אדר תשט"ו – לרש"י זוין): "וכמרומו במסכת שבת ק"ד ע"א: ג' ד' ה' ו', גומל דלים – שמו של הקב"ה... ע"ש. לקו"א ואו"ת להה"מ, תולדות יעקב יוסף, מאור עינים, קדושת לוי, ועוד שבמילואים. ואולי ר"ל שמהמשך הגמ' שם: "...פשוטה כרעיה דגימל"ל לגבי דלית, שכן דרכו של גומל חסדים [- ולא "גמילות חסדים"] לרוץ אחר דלים", מוכח שהגימל"ל מרמז גם על הגומל (דלים) עצמו, ולא רק על ההוראה לפועל לגמול דלים. ולהעיר מסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 549: "די גמרא זאגט "גימל"ל דלית" – גומל דלים". ד. ה. אז גימל"ל איז מרמז אויפן משפיע מלמעלה (גומל)... (ועד"ז תו"מ תשמ"ד ח"ג ע' 2060. ולהעיר מחסד לאברהם (לר"א המלאך) שבמילואים). ס' המנהיג הלי' תפילין נוסח ב (ירושלים תשל"ח ח"ב ע' תריב): "ונמצא במדרש, ג' ד' גומל דלים ובספר בן סירא ובשבת פ' הבונה, מאי טעמ' כרעיה פשוטה דדלת לגבי גימל? דלימצי ליה נפשיה, לדל ימציא את עצמו לגומל הדלים . . . ומאי טעמ' מהדר ליה רגליה דגימל לגבי דלת? דלהוי

דערנאך ווערט נמשך אין ה' <על¹²⁷ ידי מעשה ה'...>, ווערט¹²⁸ נמשך דערנאך דער יחוד ווי¹²⁹ ער איז אין ד', וואס דאס איז אהור באהור – וואס די נקודה איז מאחוריו, און¹³⁰ בא' א ה' שטייט דאס – פון דער נקודה¹³¹ ווערט זיך דערנאך דער רגל השמאלי – דער מלפניו, וואס דאס איז די יחוד פנים בפנים, וואס דאס איז א יחוד בשלימות. ועל¹³² ידי מעשה הצדקה ווערט פון דעם ד' – ה',

⌘ דקדוקי תורה ⌘

גומל דלים וליהדר אבתייהו". פי' האותיות וצורתן לר' סעדי' אבן דאנאן שבמילואים. (126) תש"י (ר"ע 122): "שהד' מקבל מהג' ועי"ז נעשה אות ה". תרצ"ט (ועד"ז תרנ"ח): "ועי"ז נעשה אח"כ ה". שתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג] שבהערה 120: "מבחי' ד' נעשה אח"כ ה' דהיינו כשחזרת מבחי' אב"א לבחי' פב"פ". וראה לקו"ת שבהערה 122: "...והמשכה זו היינו בה' תתאה. . . בחי' הוי"ו שהוא ענין ההמשכה". במ"ש בפנים שהד' הוא הנמשך (ולא המקבל ככתש"י הנ"ל) – ראה הערה 122. (127) ראה הערות 122, 123.

(128) תש"י לפני' (ס"ע 121): "ובדלי"ת הוא מאחוריו, והיינו שמורה על אופן היחוד, דאות ד' מקבל מאות ג' שקדם אליו, והוא יחוד אב"א. תרצ"ט: "דדל"ת היא בחי' אהור באהור ולכן היו"ד בה מאחורי", ועד"ז תרנ"ח ("הוא. . . בו מאחוריו"). ואולי "דאס" שבפנים (בניגוד ל"ער" שלפניו) הוא להתאים גם ל"היא" שבתרצ"ט. (129) ראה הערה 131.

(130) תש"י (שבע' 121, 122): "דה' הרי יש בו ג'כ אות יו"ד מלפניו והוא רגל השמאלי דאות ה', אל א שהוא מלפניו. . . ובאות ה' היו"ד מלפניו, שהיחוד הוא בבחינת פנים בפנים", ועד"ז תרצ"ט ("...ובנה"א היא מלפני' והוא בחי' יחוד פנים בפנים"), תרנ"ח ("...ובה"א הוא מלפניו והוא בחי' יחוד פב"פ").

(131) "די נקודה. . . פון דער נקודה..." – אולי "די נקודה" קאי על הנקודה שמאחורי אות ד', ו"פון דער נקודה" קאי על הנקודה שמאחורי אות ה', והיינו שכשהד' נמשך באות ה', נעשה תחילה הנקודה שמאחורי אות ה', ומהנקודה שבאות ה' גופא שוב נעשה היו"ד שמלפניו (רגל השמאלי). ואולי מבאר בזה: (א) שפי' ל' "ג"כ" שבתש"י (שבהערה הקודמת) הוא, שנוסף על היו"ד (הנקודה) שמאחורי אות ה', יש בו עוד יו"ד מלפניו. (ב) שמה שממשיך בתש"י (שבהערות 128, 130) "ובדלי"ת הוא מאחוריו. . . ובאות ה' היו"ד מלפניו" (ועד"ז בתרצ"ט ותרנ"ח, ע"ש), היינו שהנקודה שבאות ה' לא נחשב (כ"כ) מאחוריו (וראה לקמן בפנים (ליד הערה 207): "רגל השמאלי פון ה'. . . באוויזט אז ס'דא. . . ניט די נקודה מאחוריו"), כיון שמנקודה זו נעשה הרגל השמאלי שמלפניו. ואולי זהו גם מ"ש לעיל בפנים "ווערט נמשך דערנאך דער יחוד ווי ער איז אין ד'", היינו שתחילה נמשך באות ה' היחוד באופן דאחור באחור (כפי שהוא בהד'), ושוב מהיחוד אב"א שבאות ה' גופא ("דער נקודה"), נמשך שלימות היחוד, יחוד פנים בפנים (ועד"ז "נעשה אח"כ ה' דהיינו כשחזרת מבחי' אב"א לבחי' פב"פ" שבשתי ידות שבהערה 126, קאי על ב' השלבים שבמשך חזרתה: (א) יחוד אב"א שבאות ה', ועי"ז (ב) יחוד פב"פ שבאות ה'). ולכאורה אפ"ל כל הנ"ל ע"פ ביאורה"ז קד, סע"ב [רח, ד]: "ידוע דיש ג' מדרגות במל', הא' כאשר היא עדיין דבוקה בז"א בבחי' אב"א, והב' כאשר נסתר כל פרצופה שיש לה בבחי' אב"א ונעשית רק נקודה אחת תחת יסוד ז"א כו', וזה נעשה קודם שתחזור ותבנה בבנין פרצוף חדש בי' ספי' דאצי' להיות היחוד פב"פ, שבהכרח הוא שתעש' בחי' נקודה אחת תחת היסו' תחלה, והג' כאשר יש בה י"ס בבחי' אצי' ומתייחדת בבחי' פב"פ, כמבואר בע"ח בכמה דוכתי". ויל"ע.

(132) תש"י לפני' (שבהערות 120, 122): "נעשה מאות ד' ה'. . . וזה נעשה ע"י הצדקה. . . שמאות ד' נעשה ה'", ועד"ז תרצ"ט [תרנ"ח] ("נעשה מדל"ת ה"א. . . שנעשה מדל"ת ה"א"), שתי ידות אוה"ת [תרל"ג] שבהערות הנ"ל ("...שנעשה מן ד' ה'"). הנחות הר"פ ("שיל' כסלו תשי"ח) שבהערה 123:

און¹³³ פון וואנעט האט דאס דער ד' האט ער דאס פון דעם ג' שלפניו, וואס דאס איז דער גומל דלים. און אויף דערויף איז מבאר דער אלטער רבי¹³⁴ בארוכה¹³⁵, און¹³⁶ דער צורת אות הג' – וואס ווי גערעדט¹³⁷, איז דאך דער צורה מורה אויפן אור וואס ער איז ממשיך – איז¹³⁶ א ג' שטעלט ער זיך צוזאמען פון שני אותיות: פון א ו', און א י' למטה. וואס¹³⁸ א ו' איז דאך ענינו אויכעט¹³⁹ אז בראשו¹⁴⁰ איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

”ע” מעשה הצדקה גשמי ממש יעשה יחוד באצ” למעלה מן ד’ יעשה ה”’. תו”א מקץ לח, סע”ד [לקו”ת שלח מד, סע”ד]: ”שהדל”ת . . נעשה ה’ ע”י . . המצוה, שמצדק נעשה צדקה” ע”ש. (133) תש”י (שבהערות 124, 126, 128): ”דאות ד’ מקבל מאות ג’ שקדם אליו . . גמול דלים, שהד’ מקבל מהג’ ועי”ז נעשה אות ה”’. וראה תרצ”ט שבהערה 124 (”גומל”).

(134) ברשימת רבינו (מראה מקומות וראשי פרקים) להמאמר [צילום גוכתי”ק בתו”מ תשי”ח ח”ב ע’ v [VII], תו”מ סה”מ תשי”ח ע’ v, תו”מ סה”מ באתי לגני ח”א ע’ רסג, וצילום יתור ברור בחוברת מאמרי באתי לגני שי”ל השנה (ע”י וה”נ בלה”ק) ע’ יג-ד]: ”אדה”ז תו”א נט, א ה-סע”ג (ביאורה”ז בלק זחג רד, א אוה”ת שלד” – ולכאורה פירושו, שמציין למ”ש בתו”א נט, א בביאור צורת אות ג’, ולמ”ש בזה בביאורה”ז בלק [קז, סע”ג – קח, א [ריט, ג – רכ, רע”ב]) על זח”ג רד, א, ובאוה”ת חנוכה שלד, א-ב (ששם מביא ומבאר זהר וביאורה”ז הנ”ל).

(135) לכאורה אריכות בזה מאדה”ז נמצא רק בביאורה”ז שם (או בצירופו עם תו”א ועוד שבהערה הבאה). (136) תו”א וארא נט, א (שברשימת רבינו שבהערה 134): ”שצירופי האותיות [– ראה במילואים] . . וכן גימ”ל הוא קו א’ שהוא וי”ו עם נקודה שהוא י’ תחתיו . . הוי”ו למעלה והי”ד למטה”. ביאורה”ז קז, ד [ריט, ג-ד] (שברשימה הנ”ל): ”...בציור תמונת אות הגימל . . תמונת אות הגימל ידוע שהוא כולל ב’ אותיות וי”ו וי”ד . . ענין צורת הגימל, דהנה מבואר למעלה (מ)[ב]צורת הגימל...”, ובאוה”ת בלק (ח”ג) ר”ע תתקכו, פינחס (ח”ד) ע’ א’קסה: ”בבה”ז . . צורת אות גימל”, חנוכה שלד, סע”א (שברשימה הנ”ל): ”...בבה”ז שם שזהו ענין תמונת אות גימל שהוא וי”ו ורגל השמאלי הוא יו”ד”, בשלח (ח”ז) ע’ ב’תרעו: ”הגימל”ל הוא ו’ ולמטה יו”ד . . וכמ”ש בבה”ז...”, ועד”ז נ”ך ח”א ר”ע רט (וראה גם בא ע’ שיט, שמע”צ (ח”ד) ע’ א’תשצג). וראה גם תקס”ה ח”ב ע’ תשכג (שבמילואים להערה 145, אות ב): ”וכידוע בצורת הגימל שהיא וי”ו וי”ד הפוך מלמטה נדבק בו”. תקס”ג ח”א ע’ עג. תרס”א ותער”ב שבהערה 160. סה”מ תשכ”א ר”ע 283 [ע’ קיט]. לקמן בפנים (ליד הערה 194, ע”ש): ”דער אות פון צדי”ק וואס . . ס’שטעלט זיך פון שני אותיות”.

(137) לעיל ליד הערה 102, ע”ש.

(138) תו”א שם: ”וענין הוי”ו יו”ד הרי זה דוגמת אות וי”ו אלא שתמונ’ אות וי”ו הוא יו”ד וי”ו להורות . . יו”ד בראשית השפע כו’ ונמשכה בשפע הוי”ו אח”כ כידוע . . המשך האור והשפע מן המשפיע” ע”ש. ביאורה”ז שם: ”אות וי”ו מורה בכל מקום בחי’ ירידת אור ושפע מעילה לעלול, כי צורתו מוכחת כן שהרי ראשו יו”ד ונמשך ומתקצר עד למטה”. לקו”ת במדבר ז, ד: ”מבחינת ו’ שהוא המשכה מיו”ד שבראשו מה שנמשך ויורד מלמעלה למטה” (וראה המשך הלי’ שבהערה 157, ולידה בפנים). מטות פה, רע”ד: ”...והוי”ו דואתה מורה על המשכה זו כי תמונת ו’ הוא שבראשו כמו יו”ד ונמשך משם קו דק”, ועד”ז הנחות הר”פ (שי”ל כסלו תשי”ח) ע’ פו: ”והוי”ו מורה על המשכה כי צורת וי”ו בראשו י’ ונמשך משם קו דק”, ועד”ז תקס”ח ח”א ר”ע נד. תו”ח חיי שרה קכג, ד: ”...ענין הוי”ו שבראשו יו”ד”. ויצא כד, סוע”א: ”אות הוי”ו שראשו יו”ד ואח”כ נמשך מן הי”ו קו קצר”. וראה גם תקס”ד ר”ע ריב. תקס”ה הנ”ל הערה 136. אמ”ב שבהערה 142. וראה הערה הבאה. ולהעיר מתקו”ז תל”ד (עז, סע”א): ”...דאת י’ על רישיה, כגוונא דא ג’”, ת”ע (קכ, רע”ב): ”ג’ אית לה רישא וגופא זונבא, רישא דא י’...”.

דאך א י', און דערנאך קומט אראפ א קו דק, וואס¹⁴¹ כפללות איז דאס מורה אויף א המשכה מלמעלה למטה. וואס¹⁴² די המשכה, ווען¹⁴³ זי קומט אראפ פון אן עליון

דקדוקי תורה

139) תער"ב ח"ב ס"ע תתסד: "ואות ג' הוא וא"ו ויו"ד בסופו . . . ואות וא"ו הוא ג"כ יו"ד וא"ו אלא שהיו"ד בראשו". ולהעיר מאוה"ת תבוא (ח"ב) ע' תתשיא-ב: "כשעושין ה"א עושין תחלה יו"ד . . . שהיו"ד יש ג"כ יו"ד בראשו רק שנוסף עליו קו ארוך . . . וזהו ענין הוי"ו שיש יוד בראשו..." (ועד"ז שה"ש ח"ג ר"ע תתנב. ביאוה"ז צ"צ ח"א ע' שסה). תרמ"א ס"ע שח (בשוה"ג): "אלף מציאותו בחי' יו"ד, כי יו"ד בראש ויו"ד בסוף, וא"ו באמצע שענין הו"ו הוא ג"כ יו"ד בראש כנודע".

140) להעיר מתשי"רס"ז: "והיו"ד . . . הנה הוא ראש לכל האותיות, דכל אות הרי תחלתו אות יו"ד".
 141) אגה"ת פ"ד (צד, ב): "הוי"ו מורה על המשכה מלמעלה למטה". לקו"ת במדבר (ו') שהוא המשכה . . . מלמעלה למטה", מטות ("והוי"ו דואתה מורה על המשכה זו"), הנחות הר"פ ("והוי"ו מורה על המשכה") וביאוה"ז ("אות וי"ו מורה בכל מקום בחי' ירידת אור ושפע מעילה לעלול . . . ונמשך ומתקצר עד למטה") שבהערה 138. ולהעיר מאו"ת סוסקנ"ח [ועד"ז לקו"א סוסקיי"ג]: "וה"ה המשכה נק' וא"ו בכ"מ [בכל מקום]" (ולהעיר מההמשך: "בכל לשון כללות" ע"ש). תו"ח משפטים תח, רע"א [רפג, סע"ב]: "אות הוי"ו דקדו"ש המורה בחי' המשכה והירידה מלמעלה למטה כידוע דכל וי"ו הוא ציור המשכה קצרה מגבוה לנמוך..." ועד"ז תקס"ה ח"א ע' רנב (נוסח ב), תקס"ח ח"א ע' קצז ("...כל וא"ו הוא בחי' המשכה . . . צורת הוי"ו שבראשו יו"ד ונמשך ממנו קו למטה..." ע"ש). תקס"ב ח"א ע' קנד: "כל וי"ו מורה צימצום המשכה מלמעלה למטה כידוע" (ולהעיר של' אגה"ת הנ"ל נוסף במהדו"ב (שקלאב תקס"ו)), ועד"ז תקס"ו ס"ע קכד [ח"א ר"ע שכג], תק"ע ע' קנ, שם ע' קסח. אעת"ר ס"ע ג: "...בכללות המשכה דהקו הוא בחי' הוי"ו דש' הוי"ו . . . הוי"ו בראשו יו"ד . . . וכנודע דבכל המשכה יש בחי' עצם והתפשטות..." ועד"ז תרס"ט ע' מו, תרצ"ו ר"ע 164 באריכות, ע"ש. תו"א שבהערה 148: "...וכך הוא סדר כל ההשתלשלות". קונטרסים [תרצ"ג, ועד"ז עטר"ת (ר"ע תקלב)] שבהערה 145: "דאות וי"ו הוא המשכה וגילוי אלא שעודינה המשכה בבחי' כללות", ועד"ז תרס"ו ס"ע רח [ערה]. וכבפנים עד"ז גם תשי"ז (10: 18).

142) לקו"ד ח"ד תשד, סע"א [סה"ש תרצ"א ע' 153]: "א המשכה אדער השפעה מעליון לתחתון מוז זאיין בדרך צמצום העליון לפי ערך ואופן התחתון . . . דער צמצום וואס דער משפיע איז זין מצמצם..."
 תער"ב ח"א ע' שיח-ט: "...ההשפעה מהעליון אל התחתון, והו"ע ירידת ההשפעה ממדרגתה כמו שהיא בהעליון . . . עד שנעשית לפ"ע התחתון כו'. וכמו עד"מ בהשפעת השכל מהרב אל התלמיד..." ע"ש, ועד"ז תש"ג ע' 130: "נמשכת השפעת העליון . . . בערך המקבל . . . מהרב המשפיע אל התלמיד המקבל . . . דעם היותם רחוקים זמ"ז בתכלית המרחק . . . הם במהות א' . . . ונופל בהם ענין עליון ותחתון . . . דהרב הוא עליון . . . והתלמיד הוא תחתון..." ע"ש (ותער"ב שבהערה 147). קונטרסים ח"א רט, ב [תרצ"ב ע' קסט-קע]: "ויודע שיש בזה סדר בהמשכה והורדת אור השכל . . . שבתחלה נמצא נקודה . . . דכמו"כ למעלה הנה גילוי האור הוא ע"י ירידה וכמ"ש בתו"א [וירא יד, א] ד"ה פתח אלי' וזהו ל' אצי' בלה"ק שהוא ל' ירידה והשפלה ממדרגתו העליונה . . . הרי פי' ואצלתי הוא אוריד ואמשיך..." ע"ש (ובעטר"ת וקונטרסים ח"ב שבהערה 145). אמ"ב שער הק"ש סו, ב-ג: "הא' והחי"ת דיח"ע . . . מן הא' נעשה וי"ו . . . והוי"ו דמא' דיח"ע אינו אלא דרך המשכה מעליון לתחתון לכך הוא . . . קו שהוא הוי"ו". שערי תשובה ח"ב כה [צט], ב שבהערה 156: "...הוי"ו . . . שנמשך הקו שזהו התגלות גמור בבחי' המשכה וירידת ההתפשטות למטה..." ולהעיר מאדה"א שבהערה 148: "דא' ראשו יו"ד ואמצעו וי"ו . . . המשכה דמשפיע שהוא הוי"ו . . . צמצום היו"ד שבראשו הוא כדי להיות בחי' המשכה דמשפיע עצמו . . . דבכל ירידות המדרגות מעליון לתחתון צ"ל ע"י בחי' ביטול וצמצום העליון..." ע"ש. וראה הערות 143, 145.
 143) לקו"ת מטות פו, סע"א (שבמילואים להערה 146): "כשהיה צ"ל המשכת האור להתהוות הנבראים

צו א תחתון, איז אט דעמאלט¹⁴⁴ דארף¹⁴⁵ זיך פריער¹⁴⁶ דער עליון אין זיך מצמצם זיין – דאס¹⁴⁷ זאל זיין בערך התחתון, ביז¹⁴⁵ וואנעט אז באַ עם בלייבט >¹⁴⁸ י

❧ דקדוקי תורה ❧

בעלי גבול . . צ"ל צמצום עצום בתחלה...", ועד"ז אדה"א במדבר ח"ה ע' א'תשנדה-: "...כאשר הוצרך להיות השפעה והמשכה מעצמות אור א"ס ב"ה . . שבהכרח צ"ל תחלה ע"י צמצום והעלם דאור העצמו' ממש . . כנ"ל במשל דמשפיע . . שמוכרח לצמצם כל בחי' עצמותו . . כאשר בא לכלל בחי' השפע להיות נק' משפיע מלמעלה למטה בדילוג ערך". תו"ח שבהערה 145 (רט, רע"ב [קנ, רע"ג]): "הוי"ו שהולך ביושר מלמעלה למטה ראשו כיו"ד . . זהו הילוך השפע דה"א הנ"ל שיוכל לבא בגילוי למקבל שהוא גילוי השפעת השכל כאשר בא בבחי' המשכה למטה למקבל". וראה הערה הבאה.

(144) "ווען . . דעמאלט" – אולי מדגיש בזה, שגם הצמצום שבהעליון הוא חלק מההמשכה (ולא לפני ההמשכה), ונעשה "אט דעמאלט" כשההמשכה כבר "קומט אראפ", ואולי מפרש כן גם במקומות שבהערה הקודמת. ולפ"ז מ"ש כאן "פריער", היינו לפני שאר ההמשכה (ולא לפני התחלת ההמשכה), ומ"ש לקמן "וואס דאס איז די התחלת ההמשכה", לכאורה נכלל בזה גם פעולת הצמצום ולא רק היורד הנשאר לאחר הצמצום (וראה הערה 151). ואולי גם מפרש בזה בל' התו"ח שבהערה הבאה (ועד"ז בכ"מ), שהיורד מורה (לא רק על הנשאר כנקודה, אלא) גם על הפעולה ד"מצמצם". ויל"ע.

(145) תו"ח בשלח רט, א [קנ, ב] (שבמילואים אות א): "וכידוע דאות היורד דשם הוי"ו שאינו רק כנקודה לבד . . מורה . . שמעלים ומצמצם בתחלה כל בחי' אור השפע שבעצמותו לגמרי עד שנשאר רק כמו נקודה א' לבד . . והמשל . . צריך שהרב . . לצמצם עצם אור..." (ועד"ז תרנ"א ע' כב, תרנ"ו ס"ע רנ ("הרב . . צריך לצמצם"), שם ר"ע שסח, תרנ"ז ע' פו ("המשפיע . . שמוכרח בתחלה לצמצם"), תרס"ו ס"ע רז [ר"ע ערה]). אמ"ב שער הק"ש נח, א [צ, רע"ג]: "דבחי' נקודה דיו"ד העליון הוא הצמצום דעצמות אא"ס שמתצמצם בעצמו עד . . עד"מ צמצום כל עצמות המשפיע שמצמצם ומניח כל שכל עצמו ולא נשאר אצלו רק כנקודה אחת לבד כדי שיוכל להיות מקור אח"כ להשפיע לכלי התלמיד המקבל שאינו בערך לגביו כלל ונק' צמצום המשפיע כדי להשפיע..." ע"ש. קונטרסים ח"א רנב, ב [תרצ"ג ע' תפ-תפא, ועד"ז עטר"ת ע' תקלא]: "...בהכרח שהמשפיע יעלים כל אור שכלו העצמי בעצמו לגמרי ונשאר רק נקודה א' . . שהיורד היא בחי' הנקודה שנשארה אחר הצמצום..." ע"ש (ועד"ז תער"ב ח"ב ע' תתסז-ח). תרס"ב ע' רלו [תרפ"ו ע' כב]: "צריך לצמצם א"ע . . שיהי' בבחי' קירוב בערך המקבל ומצמצם ההשפעה שלו שתבוא בגילוי בערך המקבל . . שיהי' בערך המקבל" ע"ש. עטר"ת ר"ע יא [ועד"ז קונטרסים ח"ב שלג, רע"ב, ע"ש]: "...צריך לצמצם עצמו היינו לירד ממהותו העצמי להיות בערך אל המקבל ולצמצם השפעתו כו' וכמו וירדתי ואצלתי אוריד ואמשיך כו' - ע"פ תו"א שבהערה [142]...", ועד"ז תער"ב ח"א ע' תפ-תפא, ח"ב ע' תתפו, ע"ש. ה'ש"ת ע' 108 [ועד"ז עטר"ת ר"ע תסו, וראה גם ע' תצח]: "...המשפיע צ"ל תחלה שיהי' שייך אל המקבל . . צריך לצמצם עצמו ולהעלים אור שכלו בעצמו, שע"ז הוא יורד מעצמותו ונעשה שייך אל המקבל . . ושייכות זו אינו מספיק עדיין כ"א צריך לצמצם את עצמו למצ[ו]ן בעצמו צנור ודרך איך ומה להשפיע אל המקבל...", ועד"ז תרצ"ב [תרנ"ח] שבמילואים אות ה. ולהעיר מתשח"י שבמילואים שם. לתוספת ביאור ומקורות נוספים – ראה במילואים.

(146) למקורות נוספים ע"פ בראשית א, א (ורש"י שם); שבת עז, ב; משלי כט, יא; ועוד – ראה במילואים. וראה הערה 144.

(147) תרס"ב [תרפ"ו] שבהערה 142: "...שהי' בערך המקבל". תרס"ג ח"א ס"ע ד [תרפ"ה ע' י. תש"ח ר"ע 11]: "שמתצמצם באופן שיהי' בערך המקבל". תרפ"ב (מהדו"ח) ע' שמג, ע' שעח [תרפ"ו ס"ע שנד]: "ובהכרח הוא שיצמצם א"ע, עד שימצא חיצוני' דחיצוני' שיהי' בערך המקבל". ועד"ז תרמ"ז ס"ע מח. תרס"ח ע' כו. תרפ"ב (מהדו"ח) ע' קעב. תרפ"ד ע' קכח. תרפ"ה ע' קסא ("תהי'"), ר"ע קסט

פְּרָאשׁ... א¹⁴⁹ י', <וואס¹⁵⁰ דאס איז דער הַב...> וואס¹⁵¹ דאס איז די התחלת

דקדוקי תורה

(”תהי”), ר”ע רכט. תרפ”ז ר”ע לב. קונטרסים ח”ב רצג, ב. תש”ז ר”ע 239. ועוד. ולהעיר מתערב ח”ב ע’ תשעו: “...באור שבא בבחי’ צמצום שיהי’ בערך אל התחתון . . . שאינו בערך התחתון . . . המשל . . . משפיע ומקבל . . . מן העליון אל התחתון” ע”ש. וראה לקו”ד, תער”ב, תש”ג שבהערה הנ”ל. עטר”ת [ועד”ז קונטרסים ח”ב] שבהערה 145.

148) להעיר מתרס”ט ע’ מה: “...אל”ף הוא יו”ד בראש . . . היו”ד הוא בחי’ הצמצום כנקודה . . . ואח”כ הוא”ו הוא בחי’ ההמשכה שלאחר צמצום הנקודה...” ע”ש (ובתרע”ח ע’ שפז-ח שמקשרו עם ענין יודי”ן ווי”ן), וראה גם תו”א יתרו סט, ג: “א’ הוא יו”ד למעלה ויו”ד למטה וי”ו באמצע, להורות כי ההמשכה שהיא הוא”ו היא באה ע”י צמצום שהיא היו”ד שבראש . . . וכך הוא סדר כל ההשתלשלות...” ע”ש (וראה מה שמוסיף ע”ז באדה”א במדבר ח”ב ע’ תמג שבהערה 142). אוה”ת שמות ע’ יז (שבמילואים להערה 145, אות ב): “...היו”ד הוא ח”ע . . . כשנמשך יו”ד בראש הוא”ו” (ועד”ז פלח הרמון משפטים ע’ רעה שבמילואים הנ”ל) ע”ש. תרמ”א שבהערה 139: “אלף . . . יו”ד בראש . . . הוא”ו הוא ג”כ יו”ד בראש כנודע”. וראה גם לקו”ת ראה שבהערה 151, קונטרסים [תרצ”ג] הנ”ל הערה 145 (רנג, א [ר”ע תפכ]): “(ש)היו”ד שבראש הוי”ו”. לשקו”ט בהמשמעות – ראה מילואים להערה הנ”ל, אות ג, ושוה”ג 112.

149) ראה תקס”ח הנ”ל הערה 138 (ר”ע סב): “הוי”ו יש בראשו יו”ד והיו”ד הוא בחי’ צמצום והעלם כנקודה אחת בלבד כנודע”. וראה גם תו”א חיי שרה טז, ד: “...שהיו”ד עצמה נמשכה ונעשית וי”ו, כי לפי שהיו”ד הוא בחי’ צמצום לכן יכול להיות ממנה המשכה בבחי’ וי”ו מן היו”ד עצמה”. וליתר ביאור ומקורות נוספים – ראה במילואים להערה 145, אות ב-ג.

150) להעיר מתרנ”א ע’ כג (הנ”ל הערה 145): “...דלולי זאת הצמצום אינו שייך שם ההבדל בין חיצוניות לפנימיות” ע”ש. תרנ”ז ע’ קלט: “...ע”י הנקודה דוקא, דלולא צמצום הנקודה תחלה לא הי’ מתגלה גם חיצוניות ההשכלה . . . אינו ניכר הבדל כלל בשכל הרב בין חיצוניות לפנימיות...” (ולהעיר מתרצ”ט ס”ע 74) ע”ש. תש”ט ע’ 4-133 [תרפ”ד ע’ שז, ועד”ז תרס”ח ע’ קסד – שהובאו (בארוכה) בתשי”ז (כנסמן במילואים)]: “הוצרך להיות תחלה הבדלה . . . וזה נעשה ע”י הצמצום . . . והמשל . . . הרב רואה בזה כל הפנימי ממש כמו שהוא בלי הבדל . . . ובהכרח שיצמצם הרב שכלו . . . ועי”ז נבדל בפ”ע וניכר חיצוני השכל . . . ומה שנשאר בהאור שאפשר שיתגלה אל המקבל, מתצמצם בבחינת נקודה אחת כללית” ע”ש. תרע”ח ע’ ב-ג (שבשוה”ג 95): “...וצריך המשפיע לצמצם ולהעלים אור שכלו שיתעלם לגמרי ואז נבדל בחי’ חיצוניות השכל . . . ובהתעלמות האור נבדל ונפרש להיות ניכר בפ”ע . . . וכאשר נבדל חיצוניות השכל הרי בתחלה הוא בא בבחי’ נקודה א’ כללית . . . והדוגמא מזה . . . דיו”ד הוא בחי’ נקודה והיינו מה שהאור שנבדל . . . בא בבחי’ נקודה א”” (ועד”ז תרס”ד ע’ רלח-ט [פח-ט]) ע”ש. וראה שוה”ג 112. וראה גם הנסמן במילואים.

151) לקו”ת מטות שבהערה 138: “...ואתה היינו המשכה מבחי’ חכמה התחלת המשכת מ”ד . . . והוי”ו דואתה מורה על המשכה זו כי תמונת ו’ הוא שבראשו כמו יו”ד”, ועד”ז תקס”ח והנחות הר”פ שבהערה הנ”ל, ע”ש. תער”ב שבהערה 139: “...שהיו”ד בראשו והוא בחי’ נקודת החכ’ כמו שנמשך בוא”ו”. פר”ת ע’ קצו שבהערה 160: “ובאות ו’ יו”ד בראשו וזהו ראשית השפעת החכ’ במדות...” וראה גם לקו”ת ראה כט, ג (שבמילואים להערה 145, אות ב): “...המשכת החכמה שמתלבשת במדות אלו, זהו ענין היו”ד שבראש הוי”ו, כי צורת הוי”ו שראשה יו”ד ומן היו”ד נמשך וי”ו...” (ולהעיר מקיצור תוכנו שבאוה”ת נ”ך ח”א ס”ע תלח: “יו”ד בראשו”). שערי תשובה שבהערה 156: “...היו”ד הוא יו”ד זעירא שבמשפיע נמשך להשפיע...” תו”א חיי שרה טז, ד שבהערה 149 ומילואים הנ”ל. ויצא כא, ב (וסיעתו) שבמילואים הנ”ל. אדה”א דברים ח”ב ר”ע תרעט (שבמילואים הנ”ל): “היו”ד מורה על פתיחת האור והשפע בגילוי מן ההעלם מלמעלה למטה...” ע”ש. וראה הערה 144.

ההמשכה – דער י' בראשו. און¹⁵² דערנאך איז דאך, וויבאלד¹⁵³ אז דאס ווערט שוין א השפעה <מְצוּמָם...¹⁵⁴> מדודה¹⁵⁵, איז¹⁵⁶ ווען זי איז יורד מלמעלה למטה, ווערט זי אלץ מער מצומצם ומתקצר – וואס¹⁵⁷ דאס איז די ציור פון אות ו', וואס ער איז בראשו י', און דערנאך ווערט א קו וואס ער איז הולך ודק¹⁵⁸.

בשעת¹⁵⁹ דאס זאל אריבערקומען אין דעם מקבל, וואס ער איז דאך שלא בערך,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(152) להעיר מסה"מ ליקוט ח"ב ס"ע קנג [עת"ר (מהדו"ח) ס"ע עדר]: "...מהאור הנמשך בסדר השתל'. . דתחלת המשכת האור הזה הוא בבחי' מדידה היינו שבא בבחי' מיעוט גם בתחלת המשכתו כו', ועי"ז מתמעט ממדרי' למדרי'...". ועד"ז קונטרסים ח"א קצט, רע"ב [תרצ"א ס"ע שלה], אלא שבמקום "ועי"ז מתמעט" איתא שם "ואח"כ עוד הוא מתמעט". וראה תו"א וראא שבהערה 138 ("אח"כ").

(153) עת"ר ע' נה-ו [עו-ז]: "...המדידה להיות בבחי' מיעוט האור ממדרי' למדרי' כמו בהמדידה דסדר השתל'. . נמשך מאין דחכ' ליש דבינה . . ההמשכה שע"פ קו המדה דכללות ההארה נמדדה ונגבלה לפ"ע העולמות ואופן המשכתה הוא בבחי' מדה וגבול שמתמעט ממדרי' למדרי'...". ע"ש. אעת"ר ר"ע צד: "...ע"א מצעית האצי', והיינו שהאור בא בבחי' צמצום ובבחי' מדה ושיעור . . ועי"ז יש בחי' מעלה ומטה גם בפרטי המדרי' דאצי' שהאור מתצמצם ומתמעט" ע"ש (ועד"ז תרס"ט קנח-ט, וראה במילואים אות א). וראה גם פר"ת ס"ע לג [תרפ"א ס"ע קכ]: "שאצי' . . להיות המשכתו ע"י הצמצום ה"ה בא בבחי' מדה וגבול ובבחי' מעלה ומטה . . שמתמעט ממדרי' למדרי'...". ע"ש. עת"ר, תרצ"א שבהערה הקודמת. לקו"ת, תש"ט, תשח"י, ועוד שבמילואים אות ב.

(154) להעיר מאדה"ז מארז"ל ר"ע תמא: "...ההשפעה . . מצומצמת מאד לפי מזג כלי המקבל לבד, ה"ה הולכת ומתקצרת מהתחלתה להתצמצם להתמשך מעצמותה ולהתצמצם תוך כלי המקבל, נק' בשם וי"ו שהוא המשכה המצומצמת מאד ומתקצרת בהליכתה עד שמתלבשת בהמקבל".

(155) תער"ב שבהערה 142: "ההשפעה . . מדוד כבר לפי אופן המקבל" ע"ש, ועד"ז תשי"ג שבהערה הנ"ל: "הרב מודד את כללו ההשפעה...". תרפ"ה ע' רכח-ט: "למדוד חושי המקבל . . שההשפעה שלו צריכה להיות מדודה כפי אופן חושי המקבל...". (ולהעיר מתרס"ג ח"א ע' קנג). ה'ש"ת ס"ע 14: "...דקודם ההשפעה הוא טרוד בענין ההשפעה למדוד את השפע כפי ערך המקבל", ועד"ז תרצ"ב ע' קצד, סה"מ תש"ט ע' 1-490 [תו"מ ע' קעד]. וראה גם תער"ב ח"א ר"ע תיה, תרצ"ב ע' קנט-ס.

(156) לקו"ת במדבר שבהערה 138: "...שנמשך ויורד מלמעלה למטה . . ואינו עצמיות היו"ד ממש כ"א שהולך ומתקצר...". שערי תשובה ח"ב כה [צט], ב: "...ולא נגלה למקבל רק הארה מצומצמת שזהו גילוי המושג למקבל שהוא בבחי' צמצום והיינו כמו צורת אות הוי"ו כידוע [ש]הולך ונמשך ממנו והקו הזה הולך ומתקצר למטה מטה . . כך היו"ד הוא יו"ד זעירא שבמשפיע נמשך להשפיע (רק כדי צמצום הצורך למקבל . .) והוא בהעלם עדיין עד שנמשך הקו שזהו התגלות גמור בבחי' המשכה וירידת ההתפשטות למטה רק דרך קו מצומצם והולך ומתמעט ומתקצר עד שמגיע לאוזן שומעת בתכלית הדקות והקיצור כמו קיצור ודקות הסוף של אות הוי"ו כידוע". אדה"ז שבהערה 154. וראה גם סידור רד, א: "...והוי"ו הנמשך ממנו הוא אחר הצמצום וגם הוא בא בבחי' המשכה קצרה מלמעלה למטה כדמיון הקו של הוי"ו".

(157) לקו"ת במדבר שבהערה הקודמת: "...שהולך ומתקצר ונעשה קו דק יותר הרבה מהיו"ד עצמו שבראשו, והוא ענין קלישת האור...".

(158) [קשה להבחין אם נאמר "ודל" או "ודק"].

(159) אוה"ת חנוכה שבהערה 160: "בכל השפעה הנמשך מהמשפיע למקבל צריך לבוא ע"י צמצום...".

איז אט דאס ווערט ער דאך אויכעט לפי ערך כלי המקבל. וואס תחילתו איז דאך אויכעט א צמצום, וואס דער מקבל דארף דאך שטייען אין א צמצום, אין א ביטול המציאות, און דאס ווערט א גלי – זיין ביטול – אויף מקבל זיין די שפע מן המשפיע, מן העליון. וואס¹⁶⁰ דאס איז דער י' וואס אין סיום ההמשכה, אז דאס דארף שוין אריבערגיין אין מקבל, וואס מצד עצמו שטייט ער דעמאלט אין אן אופן פון לית¹⁶¹ לי' מגרמה כלום, וואס דאס איז דער ענין פון ד' – איז¹⁶⁰ אט דא ווערט א י' בסוף פון דעם ו', וואס אט דער י' איז די השפעה, דער שפע פון דעם עליון, פון דעם רב, ווי דאס גייט אריבער צו דעם תלמיד. וואס¹⁶² דאס איז דאך אויכעט דער ענין כפשוטו פון גומל דלים, אז דער וואס איז אן עשיר – ויש לו, איז ער ממשיך צו דעם דל, וואס לית¹⁶¹ לי' מגרמי' כלום, און אט א די המשכות ווערט נרמז אין דעם גומל, און דאס גייט אריבער אין דלים.

על¹⁶³ ידי מעשה הצדקה, איז ווערט דערנאך פון דעם ד' א ה, און ווי ער זאגט אין כתבי האריז¹⁶⁴ בארוכה:

✻ דקדוקי תורה ✻

(160) תו"א שבהערה 136: "הוי"ו למעלה והי"ד למטה להורות על סיום השפע במל" (וראה פר"ת דלקמן). ביאורה"ז שבהערה 138 לפנ"ז (קז, רע"ד [ריט, סע"ב]): "...בסוף זה הוי"ו ממשיכין ממנו כמו אות יו"ד. . בסופו של וי"ו זה דוקא נמשך ממנו אות יו"ד, ולקמן שם (קח, א [רכ, א-ב]): "...השפע שנמשך מסופו של רגל הוי"ו שהוא היו"ד. . ביו"ד שבסוף רגל הוי"ו דאות הגימל. . היו"ד שבסוף הגימל". אה"ת חנוכה שבהערה הנ"ל: "ורגל השמאלי הוא יו"ד כי בכל השפעה הנמשך מהמשפיע למקבל צריך לבוא ע"י צמצום ע"ד לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה. וזהו ענין שמכל אורך הוי"ו שהיא עצם המשפיע נמשך ההשפעה רק בחי' יו"ד וזה הוי"ו הוא ז"א והי"ו הוא יסוד ז"א...". מצה זו תר"מ ע' פח [ח"א ע' רנה]: "...השפעה שנמשך מהגימל לד', והוא היו"ד שבסופו...". וראה גם תער"ב שבהערה 139: "...וא"ו ויו"ד בסופו והוא בחי' יסוד שמשפיע במל', וזהו גימל גומל דלים. . ובגימל היו"ד בסופו דהיינו בחי' גמר השפע דיסוד במל" (ועד"ז תרס"א ע' קפו). פר"ת ע' קכז: "...ובג' היו"ד בסוף דהיינו סיום השפע דחכ' במל' כו' וכמ"ש בתו"א בהבי' דלכך אמר".

(161) ראה הערה 177.

(162) תער"ב שבהערה 160: "...וזהו גימל גומל דלים".

(163) תשי"י (שבהערה 132): "נעשה מאות ד' ה' . . וזה נעשה ע"י הצדקה, וכדאיתא בכתבי האריז"ל דצדקה הוא צדק ה' שמאות ד' נעשה ה", ועד"ז תרצ"ט [תרנ"ח] ("נעשה מדלי"ת ה"א . . וכמ"ש בכתבי האריז"ל . . שנעשה מדל"ן"ת ה"א . . נעשה אח"כ ה"ו, ועד"ז שתי ידות) שבהערות 126, 132. תו"א מקץ לח, סע"ד [לקו"ת שלח מד, סע"ד]: "שהדל"ת . . נעשה ה' ע"י . . המצוה, שמצדק נעשה צדקה ע"ש. הנחות הר"פ (שי"ל כסלו תשי"ח) שבהערה 123: "ע"י מעשה הצדקה גשמי ממש יעשה יחוד באצ"י למעלה מן ד' יעשה ה'".

(164) הערת רבינו בתשי"י: "בכתבי האריז"ל: טעמי מצות פ' ראה. שער המצות וס' הלקוטים שם. ובכ"מ. וראה מאו"א מע' צדק". וברשימת רבינו (הנ"ל הערה 134): "האריז"ל צדקה שעהמ"צ

בריינגט¹⁶⁵ אראפ פריער דעם פסוק¹⁶⁶ פון יש מפזר ונוסף עוד, וואס רז"ל¹⁶⁷ דרש'נען דאך דאס אויף צדקה¹⁶⁸, אז אם¹⁶⁹ ראית אדם מפזר לצדקה, זאלסט¹⁷⁰ ניט מיינען אז

❧ דקדוקי תורה ❧

להאריז"ל טעמ"צ ראה – מפזר ונוסף עוד יל"ש משלי (יא, כד הה"א מתקן הקודם" – ולכאורה פירושו, שמציין: (א) לשער המצות להאריז"ל פ' ראה (ד"ה מצות הצדקה) וטעמי המצות פ' ראה (ד"ה בענין קניית), שבהם מבואר דרשת רז"ל עה"פ (משלי יא, כד) מפזר ונוסף עוד, (ב) שכוונת האריז"ל שם היא לילקוט שמעוני עה"פ (רמזו תקמז), (ג) לשעהמ"צ פ' ראה (ד"ה עוד כוונה) וטעמי המצות (לפנ"ז, ד"ה מצות צדקה) בהם מבואר ש"הה"א מתקן הקודם" – כמ"ש בהערה 205. ולהעיר מוישב תשכ"ז (סה"מ מלוקט ח"א ר"ע תצח [ח"ב ר"ע תנ]): "...הסוחר שמפזר ממון . . . להיות מפזר ונוסף עוד", ובהע' 4 שם: "...וראה שער המצות להאריז"ל פ' ראה (מצות צדקה), וראה ספר הלכות פ' תצוה". (165) [לכאורה נאמר: "זי בריינגט", ויל"ע]. שער המצות (שברשימת (והערת) רבינו שבהערה הקודמת): "...ובזה יתבאר פסוק יש מפזר ונוסף עוד הנדרש ברז"ל על ענין הצדקה", ועד"ז טעמי המצות שברשימה (והערה) הנ"ל ("...הפסוק . . שדרשוהו רז"ל..."), סהלי"ק להאריז"ל ר"פ תצוה ("...דרשוהו רז"ל על הצדקה").

(166) [משלי יא, כד].

(167) יל"ש שברשימת רבינו שבהערה 164 (ועד"ז מדרש משלי עה"פ). זח"ג קי, ב. קנג, סע"ב. (168) אולי "על [ענין] הצדקה" שבאריז"ל (שבהערה 165) מרמז, שבברכות סג, א (המובא ביל"ש שם לפנ"ז) דרשוהו על תורה (ועד"ז מדרש משלי שם, מדרש שמואל רפ"א, וראה גם רלב"ג עה"פ), ובתנחומא (באבער) ר"פ ויצא (ועד"ז אגדת בראשית פמ"ה) דרשוהו על מתנות אברהם ליצחק ועשירותו של יצחק לאח"ז. ולהעיר שהפ"י הרגיל בחסידות הוא ע"ד הוצאה והכנסה במסחר (ולהעיר מרש"י עה"פ: "יש מפזר. ממונו כגון לצדקה". זח"ג (קנג) הנ"ל: "...יכול פזור בעלמא, קמ"ל... ע"ש), והנמשל ממנו בירידת הנשמה והעלי' שעיי"ז – ראה תו"א וישב כו, סע"ג, כז, סע"א. תרל"ט ס"ע נו, ר"ע ס, סה, סז, פ (ועד"ז תש"ה ע' 161, 166). תער"ב ח"ב ע' תחסא, ע' א'צה. לקו"ש ח"א ע' 8-76. ועוד. וראה סה"מ מלוקט שבהערה 164.

(169) יל"ש שם: "א"ר אבהו אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה, הוי יודע שהוא מוסיף, שנאמר יש מפזר ונוסף עוד", ועד"ז מדרש משלי שם. ולהעיר מטור יו"ד סרמ"ז (שבלקו"ש ח"ל ע' 14, הע' 52) שבהערות הבאות: "יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד . . . שיחלק לעניים", ועד"ז קונטרסים ח"א קיט, א [ועד"ז תרכ"ז ע' שצט [ר"ע תל]]: "...דנמצא דזה מה שהעשיר חונן להעני הרי אין [זה] שלו כלל... ע"ש (ועד"ז לקו"ש ח"ב ע' 402, ח"ג ע' 909, ועוד). תקע"ב ר"ע רעח: "...עפ"י התורה אינו צריך ליתן יותר מחומש ממעותיו, ואברהם לוח מעות ונתן צדקה..." (ולהעיר מאגה"ק סט"ז: "...וממש לוויים ואוכלים ה' ירחם . . . לא טוב . . . אשר קפצו ידם הפתוחה . . . ליתן ביד מלאה ועין יפה . . . זהו עפ"י שורת הדין גמור . . . אבל ראוי לדחוק חייו וליכנס לפני ולפנים משורת הדין... ע"ש). ולהעיר מסיפור הבעש"ט: "...שאלו אותו למה הוא מפזר לצדקה יותר מחומש... (שנמסר "כמדומה" ע"י הה"מ, ותוכנו הובא בלקו"ש) המובא במילואים. אג"ק אדני"ע ח"א ע' צח [תר"ן ס"ע תצו]: "...וכתי' יש מפזר ונוסף עוד . . . מפזר דוקא . . . שמפזר יותר מכפי המדה...".

(170) סהלי"ק (ועד"ז טעהמ"צ) שבהערה 165: "...לא תחשוב שיתמעטו החסדי' בז"א כי הם חסרים ע"י נתינתם אל הנוק' . . . אין זה חסרון...". שעהמ"צ שבהערה הנ"ל: "...הנותן צדקה גם הוא יהיה עד"ז, כי גם אם יראה בעיניו שהוא מפזר ממונו, אינו אלא מוסיף בממונו". חינוך מצוה תעח: "ואל תחשוב שיהיה לך בדבר חסרון ממונוך... (ולהעיר משם מצוה תפ: "...המפזר מממונו אל הצריכים, נוסף עוד..."). וראה גם טור שבהערה הקודמת: "ואל יעלה בלבו . . . איך אחסר ממוני . . . כי יש לו לדעת... (וראה הערה הבאה). זח"ג (קי) שבהערה 167: "יש מפזר ונוסף עוד . . . ולא יימא אי אתן האי השתא

דורך דערויף וועט זיין מחסר ממונו, נאר¹⁷¹ פארקערט, ונוסף עוד. און¹⁷² אזוי מבאר, אז אויכעט¹⁷³ – אז אזוי ווי דאס איז דא למטה, אזוי איז דאס אויכעט למעלה, ווארום¹⁷⁴ ס'דאך דא דער גבאי צדקה, דער נותן צדקה, וואס דאס איז דער יסוד בינה ווי ער איז בן"א, אדער דער יסוד ז"א בעצמו¹⁷⁵, איז¹⁷⁶ אין עם ווערן

דקדוקי תורה

מאי אעביד למחר, אלא קב"ה יהיב ליה ברכאן עד בלי די...".

(171) טעהמ"צ (ועד"ז סהלי"ק) שם: "...כי אדרבה אין זה חסרון, אלא ונוסף עוד... אדרבה יתעשרו...". ועד"ז שעהמ"צ שם. ולהעיר מטור שם: "ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה... לא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד...", הביאו בשל"ה מס' מגילה (רסב, רע"א), ובהמשך לזה הוסיף רא"י ע"פ מה "שהעיד שהמע"ה יש מפזר ונוסף", ועפ"ז בקיצור של"ה (אמשטרדם תס"א – הלכות צדקה קו, רע"ג): "...שלא יחסר לו אלא אדרב' תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב יש מפזר ונוסף עוד". וראה הערות 180, 181. וראה גם זח"ג שבהערה הקודמת.

(172) טעהמ"צ (ועד"ז סהלי"ק) שם לפני"ז (שבהערה 165): "ובאר סוד הפסוק... ואמנם ביאורו ג"כ בכאן הוא בענין הזה... וכן יהיה מי שנותן צדקה...", ועד"ז שעהמ"צ שם ("...הנותן צדקה גם הוא יהיה עד"ז...") שבהערות 165, 170.

(173) לכאורה מפרש בזה כוונת ה"ג"כ "שבארז"ל שבהערה הקודמת. ולהעיר מזח"ג קיג, ב (שבהערה 192): "...יהיב ליה צדקה... וכגוונא דעביד ב"נ לתתא הכי נמי עביד לעילא ממש" ע"ש (וברמ"ז (שבמק"מ) שם: "כשם שהוא משפיע לעני כך מעורר ומתקן מדת המשפיע של מעלה הוא הזעיר").

(174) שעהמ"צ שם: "כי היסוד דאימא שבתוך ז"א או היסוד עצמו דז"א הוא הנקרא גבאי צדקה, הגובה כל האורות ואח"כ הוא הנותנו ומחלקו לעניים, שהם מבחי' המלכות, כי היסוד הוא הצדיק הנותן צדקה...". שעה"כ ענין תפלת השחר (ויברך דוד): "...צריך ליתנה ביד הגבאי צדקה, שהיסוד נקרא גבאי צדקה, שהוא היסוד דאימא או יסוד דז"א, אשר הוא גובה כל הצדקה... והוא נותן לעני שהיא השכינה הנק' עני". פע"ח שער הפורים פ"ו (קי, רע"ד): "...הגבאי של צדקה הוא היסוד, ובימי החול שהוא יסוד ז"א...". ע"ש. רמ"ז (שבמק"מ) לזח"ג (קי) שבהערה 167: "...שיש ב' בחינות... הקטן הוא שמשפיע היסוד מבחי' עצמו... הגדול הוא מיסוד בינה שהוא בת"ת ששם מקור ה' חסדים שה"ס צדקה... מי שעושה צדקה שלא כהוגן כגון שכפאווהו ליתן וכיוצא, מעורר רק בחינת היסוד... העושה כראוי מעורר השפע מיסוד בינה...". ע"ש. וראה מבוא שערים ש"ב ח"ב פ"ו: "...היסוד דאבא כמו שהוא בז"א עם היסוד דאימא...". מבור"ש, ע"ח, שעה"כ, תקס"ג, תקס"ה, ועוד שבמילואים.

(175) יל"ע אם ר"ל "בעצמו" (כבפנים) או "בעצמו" – ואולי כולל שניהם.

(176) שעהמ"צ שם: "והנה הצדקה שנותן לה הם החסדים היורדין ביסוד ז"א... ע"י נפילתם שם בכח במרוצה ירידתם... מתפזרין לפירורין דקים ומתפזרין בו... החסדים הנכתשין בו לפירורין דקים, ועי"כ מתפזרין ויוצאין והולכים בנוקבא...", ושם לפני"ז (שבהערה 174): "...הגובה כל האורות ואח"כ הוא הנותנו ומחלקו לעניים, שהם מבחי' המלכות" (ועד"ז שעה"כ שבהערה הנ"ל: "...והוא נותן לעני שהיא השכינה הנק' עני"). טעהמ"צ (ועד"ז סהלי"ק) שם: "הצדיק הוא מפזר, פי' כי הוא מפזר ופורר [- וכותש] את החסדים העליונים לפירורים דקים, ומתפזרין ע"י ההכאה, כדי ליתן אל הנוקבא [- ובנגיד ומצוה (ויברך דוד): "לנוק"'], ומתפזרים בנוקבא...". ע"ח שער כג (מוחין דצלם) פ"א בהגהה [ועד"ז ארבע מאות שקל להאריז"ל (קכד, א)]: "...הנחל הוא יסוד דתבונה ובתוכו מלובש דעת דז"א, שבו החסדים הנק' מים, ואלו מים נמשכין מן הנחל ההוא ומתפשטין [- ואלו המים נמשכים ומתפשטים] עד היסוד דז"א וחוזרין ועולין ומגדילין אותן כנודע... היסוד דאין"מא... נעשה נחל מים וממנו שותה הז"א מאותן החסדים, ואז נגדל...".

דאך נמשך די חסדים, און דערנאך איז ער זיי מפזר למלכות, וואס¹⁷⁷ לית ליה מגרמה כלום – זאל¹⁷⁸ מען ניט¹⁷⁹ מיינען אז אין ז"א וועט דאס פעלן, נאר¹⁸⁰ וואס דען, <ס'וועט¹⁸¹ זיין...> דאס איז דאך דער ונוסף עוד, אז ס'ווערט דערפון די

— דקדוקי תורה —

(177) ראה שעהמ"צ (ועד"ז שעה"כ) שבהערה הקודמת: "...הנותנו ומחלקו לעניים, שהם מבחי' המלכות". שער מארז"ל יד, סע"ד [נג, א]: "...ופרט היא המלכות דלית לה מגרמה כלו' . . . בסוד ופרט כרמך לא תעולל לעני ולגר תעזוב אותם, כי שם מקומם". כסא מלך לתקו"ז ת"ע (קלא, א): "...מן מלכות, והעניים הם בניה . . . כי היא לית לה מגרמה כלום . . . כמו העניים...". ולהעיר מזח"א רמט, ב: "...עניה ענתות . . . עניה ודאי לית לה נהורא לסיהרא מגרמה אלא מה דיהיב לה שמשא. ענתות איהו חקל כפר חד ושריין ביה כהני מסכני דאהדין על פתחין . . . בגין כך סיהרא לית לה נהורא מגרמה...". ובאור החמה שם (מהרמ"ק): "...עניה ענתות הם שתי בחינות מלכו' הא' עניה . . . שאין לה מעצמה אמנם יש לה מה שנתנו לה . . . ענתות היא עניה בשתים שאין לה מעצמה ועדיין לא נתן לה השמש . . . מהדרין על פתחין . . . דהיינו עניים, ואינן כעניים שנותנים להם, אלא לית מאן דישגח בהו וגו' כדמסיק סיהרא לית ליה מגרמה...". ע"ש. וראה גם קהלת יעקב ערך צדקה (הב' והה'): "ע"י הצדקה . . . נעשה מרכבה לבחינת יסוד . . . המשפיע למ' שהיא בחינת עני דלית לה מגרמה כלום . . . וע"י שנותן לעני דהוא בחי' מ' שנקרא עני, ממשיך לה ה"ח...". ע"ש. זח"א קפא, סע"א. זח"ב מג, סע"א. קמב, רע"א. תרל"ג וסיעתו שבהערה 184.

(178) סהלי"ק [ועד"ז טעהמ"צ] שבהערה 170: "...לא תחשוב שיתמעטו החסדי' בז"א כי הם חסרים - בזעיר ויתחסרו] ע"י נתינתם אל הנוק'...". ועד"ז שעהמ"צ שם: "...כפי הסברא היה נראה . . . ולכן הודיענו...".

(179) [הדגש על "ניט"].

(180) טעהמ"צ [ועד"ז סהלי"ק] שם (שבהערה 171): "...אלא ונוסף עוד, כי ע"י ההכאה נגדלים כל החסדים ומתרבה אורם לאין קץ, ונגדל הז"א ע"י, כמבואר אצלינו, וזהו אומרו ונוסף עוד...". (וראה הערה הבאה). שעהמ"צ שם: "...מחמת הפיזור (היה) [הזה] נוסף עוד ממה שהיה כנודע כי האורות היו בראשונה סתומים וכחם נעלם בתוכם, ועתה ע"י כתישה זו נגלה אורם לאין קץ, ועי"כ נגדל גופא דז"א, כמבואר אצלנו במקומו" – וב"מקומו" (שער ההקדמות דרושי ז"א דרוט"ז): "...מכח הכאתו העצומה שם חוזר ועולה למעלה, וכן אלו החסדים שיצאו . . . מפי היסוד דאימא . . . וירדו בחוזק ביסוד דז"א . . . מכח נפילתם שם חוזרים ועולים למעלה . . . ואחר שיצאו . . . כלפי מעלה, נתפצלו אלו החסדים ועלה הא' בהוד דז"א, והא' בנצח דז"א, וב' שלישי החסד בב' שלישים התחתונים דת"ת דז"א, כי כן דרך העשן העולה למעלה או השלהבת כשעולה באויר, מתחלק ומתפצל לצדדים . . . עיקר כח החסדים המגולים להגדיל את ז"א הוא . . . לפי שיורדים שם במרוצה בכח חזק, וע"י הכאה נכתמים ונכתשים ומתחלקים לנצוצות, כדי להאיר את ז"א אח"כ בעלייתם כנזכר . . . ע"י חזרת החסדים למעלה נגדלת גם הנקבה דז"א . . . גם זהו סוד של הפסוק דכתיב יש מפזר ונוסף עוד, שהוא סוד הצדקה שהם החסדים שנכתשים ומתפזרים ביסוד לניצוצות, ועי"כ נוסף עוד ונגדלים...". ע"ש (ועד"ז ע"ח שער כה (דרושי הצלם) דרו"ב (מה"ק ומה"ב) – בלי הפסוק). וראה הערה 182.

(181) אולי מפרש מ"ש בטעהמ"צ (ועד"ז סהלי"ק) שבהערות 171, 180: "...אדרבא אין זה חסרון, אלא ונוסף עוד", שזהו בהמשך למ"ש לפנ"ז (שבהערה 178): "...לא תחשוב שיתמעטו . . . ויתחסרו...". ולכן פירושו: אלא יהי' ונוסף עוד, ע"ש. ולהעיר מהסגנון הקשה (לכאורה) שבכל דפוסי שעהמ"צ (שבהערה הקודמת) שראיתי: "...היה נראה שאורות החסדים נתמעטו . . . ואדרבא מחמת הפיזור היה נוסף עוד ממה שהיה" [ובכתי"ק הרח"ו (הנמצא כיום בירושלים): "מחמת הפיזור הזה", ולהעיר שכ"ה גם בזרע יעקב לרי"ש ניניו (ירושלים תער"ב – ג, רע"א), וראה במילואים] – ואולי מהטעמים להשינוי כאן

התרחבות¹⁸² און די¹⁸³ גדלות ז"א. און¹⁸⁴ אט אזוי איז אויכעט אין דעם ענין הצדקה למטה. און¹⁸⁵ דערנאך איז ער מבאר אז דאס איז אויכעט

דקדוקי תורה

בפנים (מ"ס'ועט זיין" לל' אחר) הוא, כדי למנוע טעות שכוונת רבינו להג' בשעהמ"צ הנ"ל שצ"ל "מחמת הפיזור יהיה נוסף עוד".

182) שער ההקדמות שבהערה 180: "...נתפצלו אלו החסדים ועלה הא' בהוד דו"א, והא' בנצח דו"א, וב' שלישי החסד בב' שלישים התחתונים דת"ת דו"א . . מתחלק ומתפצל לצדדים...". ושם לפני"ז (דרוי"ד): "...החסדים האלו . . ירדו במרוצה גדולה בחזק עד היסוד . . ותכף חוזרים לעלות למעלה בכח . . עד היסוד דתבונה . . הוא בחזה ושם התחלקות פצול שתי זרועותיו חו"ג, ואז עלה הארת אלו החסדים . . אל שני החסדים אשר בב' הזרועות והגדילום . . החסדים ההם . . לא די שהם גדולים, אלא שמגדילים את החסדים הסתומים גם הם, ועל ידי כן אין כח בכלים דנה"י דאימא לסבלם, ומתרחבים ממה שהיו, בסוד פסוק הרחיבי מקום אהלך וגו'" ע"ש (ובע"ח שבהערה הנ"ל דרו"ג). ולהעיר משער ההקדמות ביאור כניסת המוחין (מז, ג-ד [רמ, א]): "...קו האמצעי שהוא הגוף הוא עב מאד ורחב גדול . האור שלו שהוא מבחי' מוח הדעת האמצעי מתגלה מן החזה ולמטה, והוא מגדיל ומרחיב גופא דז"א בהתרחבות גדול, ולא עוד אלא שאפי' שלישי העליון שהוא עד מקום החזה הנה עטרת היסוד דאימא אשר בתוכו כנז"ל היא כלי רחב . . ואפי' שם עומד אור הדעת בהתרחבות גדול, ולכן אותה העטרה נק' רחובות הנהר . . כי משם מתרחב ויוצא אור הדעת שיש בתוכה בהתרחבות, וכשיורד מהחזה ולמטה נתוסף עוד גלוי גמור באור ההוא ומרחיב ומגדיל את גופא דז"א . . היריכים המשתרשים ויוצאים מן הגוף בסיומו, אשר שם ה' חסדים של הדעת בגלוי גדול, ומשם מאירים קצת אל היריכים שבשני הקוים ימין ושמאל, ונתרחבו והגדילו ונתעברו יותר מן הזרועות", ועד"ז ע"ח שער לא (פרצופי זו"ן) פ"ג. וראה גם ע"ח שער לד (תיקון הנוקבא) פ"ה: "...בז"א . . חסדים . . שיורדין במרוצה ממקום גבוה מאד כנז"ל, לכן יש בהם כח אח"כ לעלות מאד מאד . . לכן היה כח בחסדים . . להתפשט בג' קוין בז"א . . ומגדילין את כל הז"א כנז"ל, כי הגדלות דז"א הם ע"י מים שהם החסדים" ע"ש. אוה"ת שלח (ח"ו) ע' א'תשפג-ד [ח"ב ע' 6-65]: "...התרחבו' המוחי' . . וגם התרחבות וגידול האיברים והוא בחי' חסדי' דגדלות . . שמתבע החסדי' להתפשט במרחב . . ע"י ה"ח . . דמוחי' דאי' המגדיל איברי ז"א . . מוחי' דאי' המרחיבי' איברי ז"א...". ע"ש. סידור רד, סע"ד: "...אדם העליון דאצילות שהן בחי' ו"ק דז"א שגדלים בהרחה והתפשטות בבחי' מוחין דגדלות כו' כידוע ע"י בחי' ה"ח דאימא המגדילים...". (ועד"ז תקס"ו ר"ע ריז [ח"ב ס"ע תע]) ע"ש. תקס"ה ח"ב ע' תרסד. אמ"ב שער הק"ש פצ"ח. ועוד. וראה הערה הבאה. 183) להעיר מהציון (כנראה לע"ח כאן (שער כה) הנ"ל הערות 180, 182) שבאוצרות חיים שער מוחין דצלם פ"א: "בשער גדלות ז"א" (ובדפוס"ר (קארעץ תקמ"ג): "בדרוש הגדלות ז"א"), ועד"ז בע"ח שער כג (מוחין דצלם) פ"א: "בדרוש גדלות דז"א".

184) טעהמ"צ (ועד"ז סהלי"ק) שם (החל) לפני"ז (שבהערות 165, 172): "...ענין הצדקה. ואמנם ביאורו ג"כ . . בענין הזה . . וכן יהיה מי שנותן צדקה...". ועד"ז שעהמ"צ שם שבהערות 165, 170 ("...הנותן צדקה גם הוא יהיה עד"ז..."). ולהעיר משופטים ושוטרים תרל"ג (קה"ת תשט"ז – ונכלל באתם נצבים תשט"ז) ס"ב (תרל"ג ח"ב ע' תסה [תרנ"ג ע' עדר]): "שענין הצדקה למטה הוא להחיות רוח שפלים דהיינו העני שאין לו כלום והלה נותן לו לחם להחיות גופו הרי הוא מחי' אותו..." (ועד"ז תרי"ד-תרט"ו (הנחות) ר"ע כט), וראה הערה 177.

185) בשעהמ"צ שם (ד"ה עוד כוונה): "עוד כוונה אחרת...". ואולי מפרש רבינו שר"ל עוד כוונה אחרת הדומה לכוונה הא'. ומהטעמים לפרש כן, אולי מפני שרק בכוונה הא' נזכר שמלכות נק' צדק, ורבינו ס"ל שזה שייך גם להכוונה הב' (ראה הערה 190). ולהעיר מע"ח שער לט (מ"ן ומ"ד) דרוש יד [ועד"ז הקדמת פע"ח (ד"ה ארבע). פני מלך (לבעל המק"מ) סי' רסו]: "...כנודע שהצדקה שנותן צדיק לצדק

די¹⁸⁶ רמו אין די אותיות פון צדקה אליין: איז דאך דא א צ' און א ד' און א ק', ביו¹⁸⁷ וואנעט ס'קומט אראפ דערנאך א ה'. וואס בכללות¹⁸⁸ צ' ד' ק'¹⁸⁹ — צדק'¹⁹⁰, איז דאס איז דאך דער נאמען פון ספירת¹⁹¹ המלכות, ובשעת¹⁹² די יסוד איז ממשיך אין

— דקדוקי תורה —

הם החסדים הנקרא שלום וצדקה, ואז צדק שהוא דינין כנזכר בזהר שהם בחי' גבורות, מתמתקים ע"י החסדים שהם ה', ואז מצדק נעשה צדקה, וזה כונת מצות צדקה...". לקוטי הש"ס פי' פסוק ואלה המלכים (ד"ה דע כשרחל): "...ישפוט תב"ל בצדק, כי כשהיא באחור נקרא צדק, וכשהיא פב"פ נקראת צדק"ה בה', כי היא מקבלת ה' חסדים אלו כדי להתמתק, וזה הוא כוונת הצדקה שאנו עושין, כדי להמשיך אליה את החסדים שלו, כדי שתהי' פב"פ...". ועד"ז פי' פרקי אבות (שבסוף שער מארז"ל) פ"א, מ"ה.

(186) פעה"ח שער הזמירות פ"ה: "נפרש אותיו' צדקה . . . אות צדיק . . . ד' . . . ק' . . . צריך . . . ולמלאה באות ה'". שעהמ"צ שם: "אות צדי שבתוכה צדקה . . . ואת ד' . . . ואת קוף . . . ומה שהיתה ד' וק' וצ' נעשית ה', כנזכר בסבא דמשפטים...". ולהעיר משער הפסוקים שבהערה 194: "במלת צדקה תמצא אותיות . . . כל בחי' אלו נרמזו במלת צדקה" ע"ש.

(187) הקדמת ת"ז (טז, ב): "...צ' בהוא זמנא אתמר בה צדקה תרומם גוי, ולית צדקה אלא צלותא . . . ואיהי אימא עילאה דנחתא לגבי צדק ואתעבידת צדקה...". זח"ב קד, רע"א ("סבא דמשפטים" שבשעהמ"צ שבהערה הקודמת): "...ד"ה דא נקובא . . . אמאי ד"ה? אלא ד' באתדבקותא דרע בהדה איהי דל"ת מסכנא איהי, ואצטריך לאתבא בגלגולא לאתעכלא ההוא רע ולמתבלי בעפרא, ולבתר לצמחא בסטרא דטוב ולנפקא ממסכנו לעתירו, וכדין ה'...".

(188) ראה שער הכוונות ענין תפלת השחר: "לאה . . . מל' דבינה שבתוך ראש ז"א . . . רחל נוקבא תחתונה דז"א . . . שלש בחינות אלו כל אחד מהן נקרא צדק". מאו"א צ, ז: "צדק הוא לפעמים חסד . . . חסד ענף החכמה . . . צד"ק . . . המ"ל בת החכמה . . . ולכן גם היא נק' צדק קודם הזווג . . . גם לאה נק' צדק...". ולהעיר ממגיד מישרים ישעי' כו, ט שבמילואים. וראה הערה 190.

(189) להעיר מתקו"ז ת"ע (קלא, ב): "...צדק לפניו יהלך . . . ודא ק' מן צדקה דאיהי צלותא, צ' . . . ד' . . . ק' . . . ה' . . . והאי צדקה איהי אימא עילאה, צדק אימא תתאה . . . צדק אימא תתאה צדקה אימא עילאה" ע"ש.

(190) שעהמ"צ שבהערה 174: "...היסוד הוא הצדיק . . . המלכות הנקראת צדק". בזהר, תקו"ז, זו"ח וס' הבהיר מלכות נק' צדק" בכששים-שמונים מקומות (שהובאו ונס' במילואים) ויותר, ומהם — זח"א רנו, סע"א (השמטות): "...דרגא דצד"ק מלכות דלעילא...". (ועד"ז זח"ג רפד, א). זח"ג יא, ב: "עשיראה אדנ"י, דהא דינא דמלכותא דינא . . . ודא איהו צדק". הקדמת תקו"ז (פתח אליהו) יז, א: "...צדק מלכותא קדישא...". וראה תקו"ז תכ"א (נח, רע"ב): "...ומה דהוה צדק אתעבידת צדקה . . . וכל ספירן על שמה אתקריאו, מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק...". זו"ח תשא מה, ב: "...כד אינון כחדא בהאי צדק ונטלין שמא דילה הה"ד צדקו יחדו ואיהי שמא דילהון". זח"א לד, רע"א: "...ומניה נקטא שמא . . . כמה דאמרינן צדיק וצדק...". קפב, רע"ב: "צדי"ק וצד"ק כחדא אינון, כמה דאיהי אתקריאת בשמא דדכורא...". ובאוה"ח שם (מרא"ג): "שהרי נקרא צדק על שמו הנקרא צדיק...". זח"ג עב, סע"א: "...צדקה ממני . . . ממני דכתיב כי צדיק י"י צדקות אהב . . . צדקה צדק ה', ממני נטלת שמא דא...". ובאוה"ח שם (מרמ"ק): "פי' כל עצם השם צדק ע"ש צדן[?] ק...".

(191) אולי זהו (גם) בניגוד ל"מל' דבינה" שנק' ג"כ צדק, כנ"ל הערה 188 משער הכוונות. ולהעיר משערי אורה (לר"י גיקטליא) שער ח (פו, א-ב): "ספירת הבינה . . . נקראת למקובלים צדק עליון . . . ספירת המלכות גם היא נקראת צדק תחתון . . . שתי הספירות . . . נקראות בשם צדק...".

(192) ראה זח"ג קיג, ב (שבהערה 173): "...דצדקה דא אילנא דחיי [- ע"ש קיא, א], וצדקה יהיב לצדק,

צדק, מאכט¹⁹³ דאס פון צדק – צדקה. וואס בכללות איז דאך, דער¹⁹⁴ אות פון

דקדוקי תורה

וכד יהיב לצדק כדין אתחבר דא בדא, ובאוה"ת שופטים (ח"ב) ע' תתמד: "ובזח"ג בחוקותי קי"ג ע"ב ע"י צדקה ממשיך אילנא דחיי לבחי' מל' והוא בחי' החזרת פב"פ". תקו"ז תכ"א שבהערה 190: "...וכד נחתא. . לגבי בעלה דאיהו ו'. . ו' אעל בד' ואתעבידת ה', ומה דהוה צדק אתעבידת צדקה לגבי עני דאיהו צדיק..." ע"ש. אוה"ת ראה (ח"ב) ע' תשעט: "...יסוד הוא מדת ההשפעה. . וע"י הצדקה. . מצדק נעשה צדקה. . שהדלי"ת. . נעשה ה' ע"י יו"ד שבתוכה והוא ההשפעה במדת מל" (וראה גם אדה"א שמות ח"א ע' קכה). שופטים ע' תתלה: "...ב' בחי' צדק, להמשיך בכל א' ה', מצדק צדקה". קהלת יעקב ערך צדקה (הב' והה'): "ע"י הצדקה. . נעשה מרכבה לבחינת יסוד. . המשפיע למ' שהיא בחינת עני דלית לה מגרמה כלום. . המ' נק' צדק, וע"י שנותן לעני דהוא בחי' מ' שנקרא עני, ממשיך לה ה"ח ונתוסף לה ונקרא צדקה..." ע"ש. וראה גם אוה"ח לזח"א עו, ב (מרמ"ק): "...צדקה שהיא המ' בהיותה מיוחדת עם היסוד. . אתקריאת צדקה, וכד לא אתקריאת צדק". חזה ציון שבהערה הבאה.

193 (193 תש"י (שבהערה 163): "וכדאיתא בכתבי האריו"ל דצדקה הוא צדק ה", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. חזה ציון (לבעה"ס משנת חסידים) עה"פ תהלים קו, ג ("עושה צדקה בכל עת"): "...דהמלכות נקראת צדק, ובהזדווגה בת"ת ע"י היסוד נקראת צדקה. . זהו "עושה צדקה". . מצדק עושה צדקה במה ש"בכל" שהוא יסוד מזדווג ב"עת" שהיא המלכות...". וראה גם זח"ב סב, רע"א: "...מאתר דדינא שריא דאקרי צדק ודא הוא מזונא דמסכני, ורזא דמלה מאן דאשלים למסכנא אשלים ליה את חד ואתעביד צדקה". תקו"ז שבהערה 187: "...לגבי צדק ואתעבידת צדקה...", ועד"ז תקו"ז שבהערה 190. תו"א [לקר"ת] שבהערה 132.

194 (194 ס' הבהיר ס"ל (סא): "...מאי צד"י. . זה נו"ן יו"ד צד"י אף זוגו נו"ן יו"ד, הה"ד וצדיק יסוד עולם". זח"א ב, ב: "עאלת את צ' [אות צדיק] – כ"ה באוה"ת בראשית נ, סע"ב. נ"ך ח"ב ע' תתקכ. יהל אור ס"ע כז, ע' קכו. ועוד]. . אמר לה צדי אנת וצדיק אנת. . מ"ט ו איהי אתיא [-] 'ני' דצ"ל: אתתא – אוה"ת נ"ך ח"ב ר"ע תתקכא] י' דשמא. . ורכיב עלה..." ע"ש – ובס' כתם פז (לר"ש לביא, בן דור הרדב"ז והב"ז – ליוורנו תקנ"ה (לא, ב)) לזח"א שם: "...היא מורכבת משני אותיות, כי הנו"ן היא אות בפני עצמה, והיו"ד. . רוכב על הנו"ן. . וצורת היוד רוכב על גבה..." ועד"ז שם לפנ"ז (ל, ב): "...אות אחת מורכבת משני ציורים, כאות הצ' שהיא מורכבת מיו"ד ונון. . האותיות המורכבות משני אותיות כגון הט' שהיא צורת נו"ן הפוכה ויוד על גבה. . היא גם כן צורת הצד"י, אלא שהצד"י..." ע"ש. מגן דוד להרדב"ז אות צ': "ציור הצ' י' נ'. . ויש לשאול. . היה ראוי שתהיה הי' לפני הנ' ולא על גבה...". פרדס שער כז (האותיות) פכ"א: "פ"י בס' התמונה. . ובה נו"ן י' [-] לכאורה מיוסד (גם) על סה"ת תמונה ב אות צד"י, ע"ש]. . ולפי המוסכם בזוהר ובספר הבהיר. . וצורתו מוכיח. . י' יסוד ונון כפופה מלכות. . ובזוהר פ' בראשית פ"י כי הצד"י עקר' נ' י'..." שעהמ"צ שבהערה 186: "...וזהו ציור אות צ', יוד ונון כפופה...". שו"ע אדה"ז סל"ו, ס"ב: "...נו"ן כפופה ויו"ד עליה. . וע"פ קבלת האר"י ז"ל. . יו"ד הפוכה ושמאלה נו"ן כפופה" ע"ש, לבוש שם: "...ממש כמו נו"ן כפופה אלא שהיו"ד על גבה מבחוץ, ויהיה סודה כסוד נו"ן כפופה. . והיו"ד שעל גבה רומזת לחכמה עליונה..." ע"ש (ועד"ז משנ"ב שם (משנת סופרים): "...נו"ן כפופה ויו"ד על גבה..."). וראה גם תורת חיים סנהדרין בהקדמת פרק "כל ישראל" ("...נו"ן דצד"י. . אות יוד המחוברת על גבה..."). וראה הערה הבאה. ואולי "על גבה" שבפנים הוא (גם) בניגוד למ"ש בשער הכוונות ענין התפילין סוף דרו"ב: "באות צ'. . שני יודין, והימיני. . הפוכה לאחוריה, ושמאלי כעין נו"ן כפופה למטה ויוד ישרה על ראש הנון כפופה" (ועד"ז פע"ח שער התפילין ספי"ד: "ונ' תחת י' השמאלית", ועד"ז שער מאמרי רשב"י שבהערה 196). וראה גם שער הפסוקים עה"פ ישע"י נד, יד (ד"ה עוד פי'): "אות ה'ץ פשוטה מורכבת משתי אותיות י"ן פשוט...". לעיל בפנים (ליד הערה 136 ע"ש): "א ג' שטעלט ער זיך צוזאמען פון שני אותיות".

צדי"ק, וואס ע"פ קבלה¹⁹⁵ <איז¹⁹⁵ דאך דער...> ס'שטעלט זיך פון שני אותיות, פון א נ' און א י' על גבה, אבער¹⁹⁶ דער י' איז דער פניו הפוכים לצד¹⁹⁷ אחר <פון¹⁹⁸ די

דקדוקי תורה פ

(195) לכאורה אפ"ל מאדה"ז (ומשנ"ב) שבהערה הקודמת, שגם ע"פ נגלה אות צ' מורכב מנ' וי'. ולפ"ז רק מה שפני היו"ד הפוכים לצד אחר הוא "ע"פ קבלה" (ואולי זהו מ"ש מקודם "איז דאך דער..."). אבל מקור אדה"ז (הנ"ל) הוא לכאורה (גם) באלפא ביתא (ברוך שאמר) שבב"י או"ח סל"ו, ושם כתב: "...תואר גופה קבלנו שהיא כמו נו"ן", ובס' ברוך שאמר (הנ"ל הערה 120 – ע' קנ [ושם ע' קצח כותב בעל הא"ב הנ"ל: "קבלתי תואר צורתם... ומן הרב שמשון ברוך שאמר"] מסתמך בזה עמ"ש בקבלה: "מצאתי רא"י גדולה מספר הבהיר [שבהערה הקודמת] שאין לכתוב כלל הצ'. . אלא כמו יו"ד נו"ן, וז"ל הבהיר... ע"ש.

(196) שעהמ"צ שבהערה 194: "...יוד ונון כפופה, הפוכות פניהם זו מזו" (ועד"ז שער מאמרי רשב"י לזח"א דלקמן). סהלי"ק ראה טו, ז: "אות צ' היו"ד שלה פניה הפוכות מהנו"ן כפופה" (ועד"ז טעהמ"צ שם לפנ"ז [ד"ה מצות צדקה]: "פני הפוכה... מנו"ן") – ובערכי הכינויים (מהרמ"ז) ערך צדקה (שבסו"ס מאיר בת עין (אזמיר תקט"ו) ט, ג): "...פניו הפוכות...". ולהעיר מזח"א שבהערה 194: "...אנפוי דיו"ד מהדר לאחורא...". לקוטי הש"ס (ועד"ז פנ"מ) שבהערה הבאה: "...בהית לאסתכלי באפיה". זהו הרקיע לזח"א הנ"ל [משא"כ הדרת מלך סי' עה, ועד"ז שער מאמרי רשב"י הנ"ל]: "הי' שבה מחזרת פנים לאחור מן הנ'. . . וכן הנ' הופכות פנים [- הופכת פניה] למטה... . שאינו מסתכל ביוד והופכות פנים [- והופכת פניה] מכנגדו". שערי עבודה (לר"א מסטאראשעלי) שער א (יחוד זו"ן) פ"ט: "זו"נ... אחור באחור... למשל כשאדם עומד אב"א עם חבירו הרי הפנים מהופכים זה לצד זה וזה לצד אחר ההיפוך ממנו... . כן כביכול... פניהם מהופכים...". וראה גם פרדס שבמילואים. וראה הערה הבאה. ולהעיר מס' צדקת הצדיק (לרא"ל פרידמן) שי"ל בתשי"ד, ומכתב רבינו למחברו מט"ז אלול תשי"י (אג"ק ח"ג ע' תלו-ח, וקטע ממנו בס' הנ"ל ע' מה).

(197) ראה שבר יוסף (לר"י סרוג ויש"ר מקנדי) סי"ז (בהג"ה): "...וזהו היא כונת הזוהר בפ' בראשית בצורת הצד"י שהיא י על נ... ובצד"י הן אחור באחור... דמאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכלא ביה [- ירושלמי ערלה פ"א, ה"ג (כג"י הריטב"א הר"ן ועוד)] ע"ש, ועד"ז עמק המלך שער ו (עולם התוהו) פט"ז [ולהעיר מיונת אלם פי"ח שמבואר ע"ד מ"ש בהנ"ל, אבל בנוגע ל"אות דל"ת... והעוקץ שלאחריה" ע"ש]. ועד"ז לקוטי הש"ס להאריז"ל (יז, ב): "...מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכלי באפיה, ועל הנוקבא נאמר זה תמיד, כאשר היא באחור" (וראה שערי ג"ע (לר"י קאפל) שער דרך אמת, פתח א, סוף דרך ה) ע"ש. ולפנינו בירושלמי הנ"ל: "דאכיל מן חבריה בהית מסתכל ביה", ובפנ"מ שם: "בוש הוא מלהסתכל בפניו והופך פניו לצד אחר". ועד"ז רש"י פסחים פו, א ד"ה והכלה: "שהיא בושה, רשאה להפוך פניה לצד אחר...". (וראה לקו"ת צו ז, ג-ד שמדמה פסחים וירושלמי הנ"ל. ועד"ז הנחות הר"פ (שי"ל כסלו תשי"ח) ר"ע סג. ועוד). וראה גם תורת חיים תצוה תצה [שלז], ב (ולהעיר מאעת"ר ע' קלב, קמא). ואולי מרמז כאן בפנים, שמשנת"ל (משבר יוסף וסיעתו) ש"בצד"י הן אחור באחור" (ולא פני היו"ד לאחורי הנ') מצד הבושה הוא, כי (גם) היו"ד הופך פניו כדי שלא יבייש הנו"ן (ולהעיר מברכות נח, רע"ב. כתובות סז, סע"ב. רמב"ם הל' מתנ"ע פ"י, ה"י. תקו"ז תל"ד (עז, א-ב): "...דגמיל חסד עמה... אמאי ג' אחור לב'... בבשת בעונה ע"ש), ויל"ע. ולהעיר מל"ת (ועד"ז סהלי"ק) להאריז"ל עה"פ ישעי' נד, ח [ועד"ז פע"ח שער ר"ח פ"ג]: "...והש"י כוונתו לטובה... כשהגוף נשאר במקומו ומחזיר [רק] פניו לצד אחר, שבקל בפתע פתאום יחזור פניו למקומו, לכן הסתיר פניו לבד... ע"ש. וראה שערי עבודה שבהערה הקודמת.

(198) כתם פז שבהערה 194 (ל, ב): "...אלא שהצד"י, היוד הראשונה שבה פניה לאחוריה ופני הנון ההפוכה פניה גם כן לרוח אחר... ע"ש. וראה שעהמ"צ ושערי עבודה שבהערה 196.

פְּנֵי... > פון דעם פנים¹⁹⁶ פון נ', דערפאר¹⁹⁹ וואס דאס איז ניט א איחוד²⁰⁰ פֿנים
 בפנים. ווי²⁰¹ אזוי איז אויכעט ד' איז דאס א יחוד גרוע, און²⁰² אזוי איז אויכעט
 דער ק', וואס דאס איז דער סוף פון צדק, איז דאך אויכעט דא המשכה למטה,
 ווארום דאס איז אויכעט ניט ווי עס דארף צו זיין, ווי מ'וועט מבאר זיין ווייטער²⁰³.
 בשעת ס'דא דער ענין הצדקה וואס מ'גייט דלית²⁰⁴ ל' מגרמה כלום למטה, אט אזוי

⌘ דקדוקי תורה ⌘

199) שעהמ"צ שם לפנ"ז (שבהערה 194): "דע כי אות צדי שבתבת צדקה מורה על היות זון אחר
 באחור, וזהו ציור . . יוד ונון . . ועומדים אחור באחור". טעהמ"צ (ועד"ז סהלי"ק) שבהערה 196:
 "ומורה אב"א". זח"א שבהערה 198: "...ולא אתהדרו אנפין באנפין...", שער מאמרי רשב"י [ועד"ז זהר
 הרקיע (יב, א ע"ש)] לשם: "היוד שבה מחזרת פניה לאחור מן הנון . . וזה יורה . . דלא הוה אפין באפין
 -] דלא הוה פב"פ[9], ולפיכך היו בצד"י שני היפוכים . . להורו' . . דלא הוה אפין באפין..." ע"ש (ועד"ז
 הדרת מלך סי' עה).

200) אולי מרמז שלא רק שאין בזה יחוד פב"פ, אלא אפי' איחוד פב"פ אין כאן – ראה אג"ק ח"ט ע'
 שסז (ט"ו תמוז תש"כ): "...באיחוד ויחוד תורת הנגלה ותורת החסידות". כ"ט תשרי תשכ"ב (שיחה א
 – 35: 39): "...דער איחוד – ניט נאר דער קירוב, נאר דער איחוד (מיט אן א') און דער יחוד (מיט א י'),
 פון כל בני ישראל יחד...". שיחור"ק תש"ל ח"א ע' 520: "...געמאכט פון אלע אידן אן איחוד (מיט אן
 א') און א יחוד (מיט א י')...". ד' חשון תשל"ז (שיחה ב – 55: 10): "...אין אן אופן פון חברון – מיט
 דעם חיבור ואיחוד ויחוד...". י"א ניסן תשמ"ב (שיחה ח – 25: 24): "...די התאחדות און דער איחוד און
 דער יחוד (מיט א יו"ד) פון אלע אידן . . ניט נאר איחוד כל ישראל, נאר יחוד (מיט א יו"ד) פון כל
 ישראל...". הערת רבינו במכתבים לכינוס חסידי חב"ד בארה"ק תש"נ-תשנ"ב (נס' במילואים): "וכידוע
 מעלת היחוד על איחוד – יחיד" על "אחד" (ראה תו"א וארא נח, ב ואילך. ובכ"מ), ועד"ז במכתבים
 לכינוס הנ"ל תשד"מ-תשמ"ח (נס' במילואים), תו"מ תשמ"ח ח"א ע' 512, הע' 31. וראה גם תער"ב
 ח"א ר"ע שו. ה'ש"ת ר"ע 69, 78. תש"א ע' 3-22. תשי" ע' 257. אג"ק אדהרי"צ ח"ד ע' ער-רעא.
 לקו"ש חכ"ט ע' 294. סה"ש תש"נ ח"א ע' 53.

201) תש"י שבהערה 128: "...יש בו . . יו"ד . . ובדל"ית הוא מאחוריו, והיינו שמורה על אופן היחוד . .
 והוא יחוד אב"א". שעהמ"צ שם: "ואות ד' מורה על היות אז הנקבה דלה וענייה, ואות ק' . . באות ק' יש
 בה בחי' זווג גרוע...", סהלי"ק (ועד"ז טעהמ"צ) שם: "...גם הד' מורה עניות מלשון דל, גם הק'..." –
 ולכאורה מפרש כאן בפנים שר"ל שכל הג' אותיות מורות על (פרטים שונים ד)היחוד הגרוע דאב"א
 (וראה שער הפסוקים שבהערה הבאה). וכ"ה ברמ"ז הנ"ל הערה 173: "...מ"ש הרב [האר"י] ז"ל סוד
 צדק מורה בהיות רחל באחור . . כי אותיות צדק מורות כן כמ"ש בערכי הכינויים ערך צדקה [שכסו"ס
 מאיר בת עין (אזמיר תקט"ו) ט, ג – ושם מעתיק ל' סהלי"ק הנ"ל]...". וכ"מ במשנת חסידים מס' תפילת
 היצירה פ"ו, מ"ג (שבמילואים). יונת אלם שבהערה 197. וראה מבוא שערים ש"ב ח"א פ"ו: "...נבאר
 היטב ענין זווג פנים בפנים או אחור באחור הנז' בכל הזוהר . . והסדר הוא כך, כי תחילה הם אחור
 באחור שהוא גרוע מאד..."

202) שעהמ"צ שם: "ואות ק' מורה על היות רגלה הארוך מתפשט ויורד בקליפות, ואף כי באות ק' יש
 בה בחי' זווג גרוע, עכ"ז מורה על הנזכר...". סהלי"ק (ועד"ז טעהמ"צ) שם: "...גם הק' אעפ"י שיש
 איזה זווג אמנם רגלה ארוך נוגע עד החיצונים...". וראה גם שער הפסוקים שבהערה 194: "...אות ק'
 מורה על זמן היות זון אב"א בסוד הרגל שיש לאות קוף, שנאמר אז עליה רגליה יורדות מות..."

203) לקמן ליד הערה 402 ואילך.

204) ראה הערה 177.

ווערט אויך געגעבן למעלה ביו וואנעט אז ס'ווערט א יחוד שלם, וואס דאס איז דער יחוד פֿנים בפנים. וואס דאס איז דער ענין בפללותו, אז ס'ווערט דער ענין פון ה', וואס ה' שטעלט זיך צוזאמען פון דעם נקודה וואס איז געווען מאחורי הד' – איז דער ד' מקבל די השפעה פון דעם ג' דורך גומל דלים למטה, וואס דאס פועלט דער גומל דלים למעלה, ווערט²⁰⁵ דערנאך דער רגל השמאלי פון ה', וואס דאס באווייזט אז ס'דא דער אות מלא²⁰⁵, מיט א יחוד פֿנים בפנים, ניט²⁰⁶ די נקודה מאחוריו¹¹⁰.

דערנאך איז ער דאס מבאר²⁰⁷ בלשון החסידות, אז²⁰⁸ דער ענין פון ה' איז דאס מורה אויף²⁰⁸ פֿראתיו²⁰⁹ – אויף סדר²¹⁰ השתלשלות, וואס²¹¹ שטעלט זיך אויס

דקדוקי תורה

(205) שעהמ"צ (ועד"ז טעהמ"צ וסהלי"ק) שם (שבעערות 199, 201, 202): "...אות צדי . . אחור באחור . . ואות ד' . . דלה וענייה, ואות קוף . . זווג גרוע . . ולכן צריך לתקנה בזווג העיקרי, ותחזור להיות ה' של צדקה, כי אז הוראת זווג אמיתי, ומה שהיתה ד' וק' וצ', נעשית ה'..." וראה רשימת רבינו שבעהרה 164: "הה"א מתקן הקודם. ומ"ש בפנים "דער אות מלא", אולי פירושו שהה' שבסוף תיבת "צדקה" מורה, שגם האותיות צ' ד' ק' שבה נתקנו, ושכל א' מהן נעשה כאות ה', המלאה ברגלה שלפני ובתוכה, בבחי' יחוד פב"פ. ולהעיר מהדמיון לאותיות ק' ור' שבתיבת "קיש", לאחר ש"שקר" (דשיקרא לא קאי – כנ"ל בפנים ובהערה 86) נהפך ל"קיש" דקדושה (שבבחי' קושטא קאי), אף שבצורתם לכאורה אין להם רגלים.

(206) ראה הערה 131.

(207) תש"י (ר"ע 122): "וביאור הענין ע"ד החסידות הוא, ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח.

(208) תש"י (שבעהרה 215): "דהנה הג' קוין דאות ה' הם . . דכן הוא גם בסדר העולמות דכל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו . . בריאה . . יצירה . . ובעשי . . וזהו רגל השמאלי דאות ה"א שהוא מורה על המעשה". קונטרסים ח"א רנג, א [תרצ"ג ס"ע תפא]: "...דתמונתו של אות ה"א הוא ג' קוין, ב' קוין מחוברים וקו א' קצר ונפסק, וענינו מורה על... ע"ש. אוה"ת מטות (ח"ה) ר"ע א'תרפג [ח"ד ר"ע 26]: "...הה"א ב' קוין מחוברים ואחד מופסק מורה על בראתיו יצרתיו אף עשיתיו בד"ה לבסומי בפוריא דרוש הראשון [- תו"א שבציון רבינו שבעהרה 215]. שלח (ח"ב) ע' תריב: "ה' יש לה ג' קוין המורה על ירידת החיות בבחי' בראתיו יצרתיו והקו הג' הוא בחי' אף עשיתיו...". וראה גם: אוה"ת תשא (ח"ו) ע' ב"ל. ברכה (ח"ד) ע' א'תתפג. ביאורו"ז צ"צ ח"א ע' תקיא. תרל"ב ח"ב ר"ע תקפו (הנחת ר"א זעליגסאהן). תרנ"ט ס"ע קמב [ר"ע קמט. ועד"ז תרצ"ב ר"ע תכג]. תרס"ה ר"ע שמג (הנחה). תער"ב ח"ב ר"ע תשיא. תש"ח ע' 158 [תרצ"א ר"ע רסט. ועד"ז תרס"ג ח"ב ר"ע קנו (הנחת אדהרי"צ)].

(209) [ישעי' מג, ז]. "פֿראתיו" – בישעי' שם: "פֿראתיו". אבל להעיר מישעי' מה, יב: "אנכי עשיתי . . פֿראתי", ובתרנ"ח ס"ע רה: "...בראתיו קאי על בריאת והתהוות הנשמות . . אנכי עשיתי ארץ ואדם עלי' בראתי . . בראתי בגימ' תרי"ג. ועז"א ולכבודי בראתיו... ע"ש. ועד"ז תש"י"ב ורשימות שבמילואים. (210) "סדר השתלשלות . . אין די ג' עולמות" – אולי מפרש בזה, שמ"ש בתש"י (שבעהרה 208) "סדר העולמות" הוא כינוי לסדר השתלשלות, כיון שכל סדר השתלשלות אין בו אלא "העולמות", היינו ג' העולמות דבי"ע. ולהעיר מהנחת המהרי"ל, תרפ"ד, תרצ"ד, תשט"ו, לקו"ש שבמילואים.

אין²⁰⁸ פֶּרְאֲתוֹ²⁰⁹ יצרתיו אף עשיתיו – אין²¹² די ג' עוֹלָמוֹת. וואס דאס איז דאך דער מבשרי²¹³ אחזה: אזוי²¹⁴ איז אויכעט אין דעם אדם, איז דאך דא – די²¹⁵ ענינים זיינע שטעלן זיך אויס אין מחשבה, און דיבור ומעשה. וואס²¹⁵ דאס איז די דריי קוין וואס ס'דא אין²¹⁶ ה', וואס²¹⁷ דער קו העליון און דער קו <הימו...²¹⁷> הימני – איז דאס

— דקדוקי תורה פֿ —

(211) לקו"ת אמור לא, רע"ב: "...השתלשלות העולמות . . וגם בכלל הוא התחלקות לג' בחי' כלליים וכמ"ש ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו שהן ג' עולמות כלליים (ובהם פרטים רבים)...", לא, רע"ד: "...העולמות נחלקים בכלל לג' חלקים . . בחי' בראתיו יצרתיו עשיתיו . . סדר והדרגת השתלשלות" ע"ש. נשא כג, סע"ד: "ממכ"ע פי' שהחיות . . מתחלק . . ובדרך כלל מתחלק לג' חלקים שהם ג' עולמות בי"ע . . בראתיו יצרתיו אף עשיתיו . . והג' עולמות בי"ע הנ"ל הוא בחי' מחשבה ודיבור ומעשה כמ"ש בד"ה ונקדשתי בתוך בניי [- לקו"ת אמור הנ"ל (וע"ש לד, סע"ד)], נשא כד, רע"ב: "...ועמ"ש מזה בד"ה הרם את מטך [- אוה"ת בשלח דלקמן] שדרך כלל בחי' הנ"ל נק' בחי' סדר השתלשלות . . כי השתלשלות בי"ע זה מזה היינו השתלשלות מדומ"ע שהמשכת הדיבור מהמחשבה הוא נק' השתלשלות...". אוה"ת בשלח (ח"ב) ר"ע תטז: "...המשכת סדר ההשתלשלות בג' עולמות כלליים בראתיו יצרתיו אף עשיתיו שג' עולמות בי"ע הוא בחי' השתלשלות...". וישלח (ח"ה) תתעב, רע"ב: "...וזהו הכל סדר ההשתלשלות בראתיו יצרתיו כו". תש"ו ס"ע 115 [ועד"ז תרצ"א ר"ע רפה]: "...ובראתיו יצרתיו אף עשיתיו קאי על ג' עולמות בי"ע, דכללות ההשתל' מריכ"ד [- מרוכ"ד] עד סוכ"ד נחלק בג' מדרי' אלו דבי"ע... ע"ש (ותרס"ג ח"ב ע' שא (הנחת אדהרי"צ), ועד"ז ח"א ע' קצג (הנחה)). וראה הערה 214.

(212) להעיר מתש"ט ס"ע 67 [אג"ק אדהרי"צ ח"ב ר"ע תז]: "...ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו שבזה מרומזים הד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשי', אשר הג' עולמות בריאה יצירה ועשי' נקראו בשמותיהם ועולם האצילות נקרא בשם כבודו...". וראה הערה הקודמת.

(213) [ע"פ איוב יט, כו: "ומבשרי אחזה א-לוה"].

(214) תר"ל ס"ע שט [ועד"ז ע' שיד-שטו, תרל"א ח"א ס"ע רכא, תרמ"ב ס"ע ריב]: "...בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, והנה יש ריבוי רבבות עולמות . . אך כללות העולמות נכללים בג' עולמות אלו והם כנגד ג' בחי' מח' דיבור ומעשה. והנה באדם שנעשה בצלם ובדמות יש בו ג' כ"ל [כל] ג' בחי' אלו מחדומ"ע...". ועד"ז תרח"ץ ע' מז-ט ("...כללות כל העולמות נבחן בג' עולמות . . דהאדם שהוא בדוגמא שלמעלה יש בו ג' כ"ל..."), תרצ"ט ע' 40 ("...שהאדם נעשה...") ע"ש.

(215) תש"י לפנ"ז (שבהערה 208): "דהנה הג' קוין דאות ה' הם ג' לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה" (ובהערת רבינו שם: "הג' קוין: ראה תו"א ד"ה חייב אינש (הראשון). לקו"ת ר"פ בלק. ועוד.), ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, ועד"ז והבריח תרצ"א ושתי ידות שבהערה 217.

(216) תש"ח ע' 158 [תרצ"א ע' רסט]: "...הג' קוין שבאות ה'...". אוה"ת ויצא ריא, רע"א: "...ה"א דבארה שיש בו ג' קוין מורה על ג' בחי' מחודומ"ע . . והם לבושי הנפש...". שלח (ח"ב) ס"ע תריג: "ה' יש בה ג' קוין". וראה שתי ידות תרל"ג [ועד"ז אוה"ת] (שבהערה 338): "באות ה' הרגל השמאלי . . שבתוכה נמשך רק כנגד הרגל הימני שבה...". ולהעיר מגוכתי"ק דוהבריח תרצ"א (תרצ"א ע' קפט, הע' 121) שבהערה הבאה: "שבו".

(217) תש"י: "...קנה השמאלי הוא נפסק מהשני קוין להורות שהמעשה הוה נפסק מדיבור ומחשבה . . וזהו רגל השמאלי דאות ה"א שהוא מורה על המעשה". שתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג (ע' קנד)] מל' תו"א (צה, סע"ב) שבהערה 215: "וצורת הה"א הוא ג' קוין שני קוין מחוברים שהם בחינת מחשבה ודיבור וקו הג' הוא בחינת מעשה...". והבריח תרצ"א (קנח, ב): "דהה' ציורו ב' קוין, עליון וימינו", שם

איז דער ענין פון מחשבה ודיבור, און די רגל השמאלי, דער קו השמאלי – איז דאס איז דער ענין פון מעשה. נאר²¹⁸ מיט מעשה זאגט מען אף עשיתיו – אף הפסיק, וואס²¹⁹ דערפאר איז דאך אויכעט די רגל השמאלי שטייט בהפסק >פון²¹⁹ די שני קוין...< פון די אנדערע שני קוין שבה'. און איז ער אים²²⁰ מבאר, אז אזוי איז אויכעט בא אן אדם, אז²²¹ אע"פ וואס די אלע דריי, מחשבה און דיבור ומעשה, איז דאך

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(קנט, רע"ב): "דאות ד' הנה הב' קוין שלו [בגנוכתי"ק שבהערה הקודמת: "שבו"] מורים על מח' ודבור, ומד' נעשה ה', דאות ה' הוא ג' קוין, שני קוים מחוברים וקו אחד נפרד, וידוע דאות ה' מורה על ג' לבושי הנפש מחדו"מ, דמח' ודבור הם בקירוב זל"ז ולבוש המעשה הוא נפרד". קונטרסים ח"א רמא, סע"ב [תרצ"ג ס"ע תנב]: "...באות ה"א דתמונתו הוא ב' קוין עליון וימני . . . מקו הימני", רמד, רע"א [תנח]: "...וכנ"ל . . . לקו הימני שהוא דבוק בקו העליון".

(218) תש"י (שבהערה 211): "ובעשי' אומר אף, דאף הפסיק הענין". שתי ידות אוה"ת (ע' א'תקטו) [תרל"ג] ע"פ ל' תו"א הנ"ל: "...מעשה וכמ"ש אף עשיתיו [אף] הפסיק הענין". אוה"ת נצבים (ח"ו) ר"ע ב'שצח: "...תמונת וצורת הה' הוא ג' קוין . . . וקו הג' המופסק מהב' קוין הוא בחי' מעשה וכמ"ש אף עשיתיו אף הפסיק כו". וראה גם תו"ח (מתקס"ג) שבמילואים להערה 225: "...כידוע שע"ז כיוון הפסוק באמרו אף עשיתיו אף הפסיק ההשתל' בריחוק ההדרגה...". וכפנים ("אף הפסיק" בלי "הענין") כ"ה גם ברשימות חקט"ו ("חווה"ס רצ"א") ע' 4 [8], ליהודים תשי"ב ג"פ (9: 35, 10: 00, 14: 05), ובתשכ"ג (23: 55) ב"פ. ולהעיר שכמדומה כ"ה בכל ספרי הרלו"צ אבי רבינו שנדפסו, כמובא ונסמן במילואים.

(219) תש"י לפנ"ז (שבהערה 217): "ולכן קנה השמאלי הוא נפסק מהשני קוין". תרצ"ט: "ולכן רגל הג' נפסקה", ועד"ז תרנ"ח ("נפסק"), וראה גם והבריה תרצ"א שבהערה (7-128). שתי ידות אוה"ת [תרל"ג] (שבהערה 216): "שבה"ן]. ביאורה ז' בלק קב, ד [ריא, סע"ד]: "...צ"ל בה"א כי בחינת עשיה . . . צ"ל מובדל בהפסק...". וראה גם תר"ן שבהערות 6-221 (ע' רעט). אעת"ר שברשימת רבינו שבהערה 394 (ס"ע מה). וכפנים עד"ז ג' תמוז תשמ"ב (שיחה ד – 16: 25).

(220) תרנ"ג ע' ריד-רטו (שבמילואים להערה 222): "...דהדיבור אינו נפרד לגמרי מן האדם . . . וכמו אדם גדול מדבר עם זולתו . . . כח האדם נפרד בהעשי' . . . וזהו דבציוור אות ה' יש ג' קוין וב' קוין מחוברים והקו הג' נפרד, וב' הקוין המחוברים מורים על מח' ודיבור דאף דאינו דומה לבוש הדיבור לגבי לבוש המח' מ"מ יש להם ערך זל"ז, אבל מעשה הוא בקו הג' שנפסק ונפרד מהב' קוין כו"...". תרפ"ו שבהערה הבאה: "...דתמונת אות ה"א הם ג' קוין, ב' קוין מחוברים וקו אחד נפסק . . . דמובן זה מלבושי הנפש . . . וזהו אות ה"א...". וראה גם קונטרסים [תרצ"ג] שבהערה 217 (רמב, רע"א [ר"ע תנג]): "...דהשני קוין . . . המחוברים . . . והקו השלישי שהוא קו קצר ונפסק . . . ויובן זה בג' לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה, דמח' ודיבור עם היות דשניהם הם לבושי הנפש . . . רחוקים זה מזה בתכלית . . . ומ"מ הרי המח' ודיבור הם בערך זל"ז ויש להם שייכות זל"ז . . . משא"כ עשי' הוא לבוש הנפרד, ולכן נרמז בקו קצר ונפרד מהב' קוין...". תרל"ב, תרע"ח [תרצ"ו] שבמילואים הנ"ל. וראה אוה"ת [תרל"ג] שבהערה הבאה ("האדם . . . האדם").

(221) תש"י לפנ"ז (שבהערה 215, ועד"ז והבריה תרצ"א שבהערה 217): "ג' לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה", ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח ("לבושים"). שתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג] שבהערה 229: "ג' לבושים מדומ"ע של האדם . . . מדו"מ של האדם". רשימת כ"ד סיון תרנ"ו (פוקח עורים (ג.י. ת"ש) ע' 10-11 [ע' 12. אג"ק אדהר"י"צ ח"ג ר"ע תפן]): "מחשבה דיבור ומעשה . . . הם דרגות חלוקות בעצם מהותם. מחשבה . . . רק לבוש אל הנפש . . . הדבור . . . גם הוא לבוש אל הנפש . . . המעשה הנהו גם הוא

דאס אלץ לבושים, אבער אין די לבושים גופא איז דאך דא א חילוק, אז²²² מחשבה ודיבור איז²²³ דאך דאס, ווערט²²² דאס ניט קיין נפרד לגמרי מן האדם, וואס דערפאר זעט מען דאך אז דאס איז דא מער ניט ווי באַ מין האדם, משא"כ²²⁴ דער

— דקדוקי תורה —

לבוש הנפש, אבל הוא לבוש הנבדל מן הנפש...". תש"ג ע' 4-73: "...דעם היות שהמחשבה ג"כ אינה אלא לבוש אל הנפש, דכשם שהמעשה והדבור הם רק לבוש אל הנפש כן הנה המחשבה היא ג"כ רק לבוש אל הנפש, אבל עם זה הרי ג' לבושי הנפש מחדו"מ חלוקים זמ"ז...". וראה תר"ן שבהערה הבאה ("...שחלוק מבחי' . . מח' ודיבור"). וראה גם תרפ"ו ע' רנח: "...דבג' לבושי הנפש מחדו"מ הנה מח' ודיבור ה"ה בערך זל"ז . . משא"כ המעשה שהוא כח נבדל. וזהו אות ה"א שרומז לבי"ע". תרצ"א ע' ש- שא: "...והגם דדיבור ועשי' שניהם מלבושי הנפש, ומ"מ הלא יש הפסק בין דיבור לעשי' וכמ"ש אף עשיתיו דאף הפסיק הענין, דעם היות דכח המעשה הוא ג"כ מלבושי הנפש אבל הוא לבוש הנפרד שבא בהתלבשות בהנפעל, והגם דכח הדיבור הוא ג"כ לבוש הנפרד, דזהו ההפרש בין דיבור למחשבה דשניהם לבושי הנפש ומ"מ הנה לבוש המח' הוא לבוש המאוחד ולבוש הדיבור הוא לבוש הנפרד, ובכ"ז אינו בא בהלבשה כמו המעשה, וא"כ דיבור ומעשה הם ב' מדרי' חלוקות...". קונטרסים ח"ב שכה, סע"א (שבמילואים להערה 225): "...דלבד זאת דכח המעשה בכללותו הוא רק מלבושי הנפש שהם מחדו"מ, הנה לבד זאת הנה בהלבושים גופא הנה כח המעשה הוא כח נבדל יותר גם מכמו כח הדבור...". שסו, רע"א [תרצ"ו ס"ע 53] (שבהערה 396): "...מחדו"מ הם לבושים אל הנפש, והגם דמחדו"מ הם חלוקים זמ"ז, דלבוש המעשה הוא לבוש הנפרד ופועל גם בדבר נבדל . . הרי גם הדבור והמעשה הם לבושי הנפש, וגם המח' אינה אלא לבוש להנפש...". תרצ"ו ע' 112 (שבמילואים להערה הבאה): "...בלבושי הנפש דמח' ודיבור . . כח המעשה עם היות דגם הוא לבוש אל הנפש אבל הוא כח נבדל ממש...". וראה תר"ל (ע' שטו) [תרל"א, תרמ"ב] שבהערה 214: "כל ג'...".

222 תש"י: "דהגם דמחשבה הוא לבוש המיוחד ודיבור לבוש הנפרד . . הנה בכ"ז הרי הדיבור הוא בערך אל המחשבה, משא"כ מעשה שהוא נפרד". והבריה תרצ"א שבהערה 217: "...ולבוש המעשה הוא נפרד". ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]. תרמ"א ע' ג [ועד"ז תרס"ה ר"ע קל, תש"ד ר"ע 149, ע"ש]: "...גם דבור של האדם ג"כ א"א לומר שהוא נעשה נפרד לגמרי מן האדם . . ומאחר שפועל התקשרות בזולתו כנ"ל עכצ"ל שאינו נעשה נפרד לגמרי מן האדם המדבר הדבור כו', אלא שמה שאומרים שהדבור נעשה נפרד זהו שנראה לעין זולתו כאלו הוא נפרד, אבל באמת אינו כן...". (ועד"ז תר"מ ח"א ע' תמז-ח (הנחה, וראה הנחת אדנ"ע שם ע' שטו), תרנ"ג ס"ע ריד (שבמילואים)). תר"ן ע' רצז: "...בעשי' שבעשי' . . בא בבחי' נפרד לגמרי . . שחלוק מבחי' הפירוד דאותיות מח' ודיבור וכמשיית"ל אי"ה", ע' שו: "...דהמח' . . והדיבור . . אך מ"מ שניהם אינם נפרדים מן האדם . . כח הפועל שבנפעל הוא נפרד לגמרי מן האדם, ואינו דומה גם ללבוש הדיבור . . א"ז פירוד לגמרי . . שהדיבור . . (וגדול ערכו הרבה יותר מכח המעשה . . שזה נעשה נפרד וזה אינו נפרד לגמרי, ומזה הוראה . . בלבוש המעשה רחוק ערכו הרבה לגבי לבוש המח' ודיבור...". וראה גם לקו"ת, תקס"ה, תקע"ז, פיה"מ, תרל"ב, תרמ"ד, תרע"ח שבמילואים. וראה אעת"ר שבהערה 219 (ע' מג-ד): "...הדבור . . שאינו לבוש המיוחד עם כחות הנפש . . כמו המחשבה . . בדיבור . . אינו לבוש הנפרד לגמרי".

223 ראה לקו"ת ("אינן דבר נפרד לגמרי"), פיה"מ ("ואינו נפרד לגמרי"), תרל"ב ("אין הדיבור נפרד לגמרי"), תרמ"ד ("שאינו נפרד לגמרי מהאדם"), תרנ"ג ("דהדיבור אינו נפרד לגמרי מן האדם") שבמילואים להערה הקודמת, אעת"ר ("אינו לבוש הנפרד לגמרי") שבהערה הנ"ל – שבכולן ל"נ "נעשה" כבתרמ"א [תרס"ה, תש"ד], שבהערה הנ"ל. ולהעיר מתר"ן ע' שו (שבהערה הנ"ל): "שזה נעשה נפרד וזה אינו נפרד לגמרי" – שניהם בהמשך א' (ע"ד מ"ש כאן בפנים).

224 תש"י שבהערה 222: "משא"כ מעשה שהוא נפרד". תר"ן שבהערה הנ"ל (ר"ע שו): "...משא"כ

ענין המעשה, איז²²⁵ דאס ווערט אינגאנצן²²⁶ א נפרד מן האדם, ביו²²⁷ וואנעט דאס קען זיך אנטאן, דער²²⁸ כח הפועל בנפעל, דער²²⁸ כח האומן אין די פלי וואס ער

— דקדוקי תורה —

ענין המעשה הוא שהכח הפועל בא בדבר נבדל לגמרי מה שפועל איזה פעולה בדבר גשמי שאינו ממהות האדם כלל, וא"כ כח הפועל שבנפעל הוא נפרד לגמרי מן האדם. . משא"כ בכח המעשה הרי הדבר שפועל בה הרי היא נפרד מן האדם אח"כ ג"כ, ואין לו שום ערך והשתוות עם האדם כלל, ונמצא כח הפועל שבנפעל הוא בפירוד לגמרי, וא"כ הרי כל עיקר כח המעשה הוא לפעול בדבר נבדל לגמרי. ועו"ל מעלת הדיבור לגבי המעשה. . ובעצם הפעולה ג"כ אינו דומה כנ"ל שזה נעשה נפרד וזה אינו נפרד לגמרי...". וראה שם ס"ע רצה: "...ידוע במהות הלבושים שהן בחי' נפרד. . ואפי' . . הלבוש דמח' . . היא בבחי' נפרד ממהות השכל וכמו הלבוש שנפרד מן האדם...". וראה הערה הבאה.

(225) לכאורה משמע שמעשה נעשה נפרד לגמרי גם לפני שנתלבשה כח הפועל בנפעל, ואילו בתר"ן שבהערה הקודמת משמע שזהו דוקא בכח הפועל שבנפעל. ואולי מ"ש בפנים הוא (גם) ע"פ תר"ן ע' רצו (שבהע' 222): "...עד הלבוש דמעשה שבמעשה היותר אחרון שהוא כח הפועל שבנפעל. . עד בחי' מעשה בכלל הוא בבחי' נפרד לגמרי ומכ"ש עשי' דעשי'". ומ"ש בפנים: "דאס ווערט אינגאנצן...". (ולא "איז"), לכאורה מיוסד על תר"ן שבהע' הקודמת: "שזה נעשה נפרד...". (כמבואר בהע' הבאה), ואולי הכוונה לבחי' מחשבה שבמעשה כ"שחושב איך לעשות בשעה שעושה", ודיבור שבמעשה ש"הוא בחי' אותיות כח הפועל כשבא בגילוי לפעול" אבל לפני שבא בתוך הנפעל, כמ"ש בתר"ן הנ"ל (ר"ע רצו) — שהם ירידה מעצם "כח המעשה שיש בנפש והוא כח רוחני כמו כח הדיבור ואינו שייך לומר עליו שהוא נפרד" (ע"ש ר"ע רפ). וראה תו"ח, קונטרסים שבמילואים. וראה הע' הבאה.

(226) לעיל בפנים מבואר שמחוד אינם נעשים "נפרד לגמרי מן האדם", ובתר"ן שבהערה 224 מבואר שכח הפועל שבנפעל הוא "נפרד לגמרי מן האדם", וא"כ לכאורה הול"ל גם כאן: "ווערט אינגאנצן נפרד מן האדם" (או "א נפרד אינגאנצן") וכיו"ב. ואולי מפרש בזה מ"ש בתר"ן שבהערה הנ"ל: "שזה נעשה נפרד וזה אינו נפרד לגמרי" (ולא "שזה נעשה נפרד לגמרי..."), שר"ל שדיבור הוא נפרד (ככל הלבושים — תר"ן ע' רצה) שבהערה הנ"ל אבל לא "לגמרי" — בכל פרטיו (כמותו), כיון שפועל קירוב וחיבור (כמ"ש בתר"ן שם ר"ע שו) שבמילואים). ואילו מעשה ("בכלל", כבהערה הקודמת) נעשה "א נפרד" בכל כמותו ("אינגאנצן", ו"לגמרי" שבהערה הקודמת), היינו בכל פרטיו (שהרי אינו פועל קירוב), אבל באיכות הפירוד "נעשה נפרד" בלבד, ולא "לגמרי" (כבכח הפועל שבנפעל), כיון שעדיין לא בא בתוך הנפעל.

(227) תרמ"ד ר"ע קעב (שבמילואים להערה 222): "...שהמעשה הוא דבר נפרד לגמרי שה"ה מתלבש בדבר הנפרד לגמרי ממנו והרי הכח נפרד ממנו (והו"ע כח הפועל בנפעל שנשאר גם לאחר העשי'...". תרמ"ו ע' תה (הנחה): "...שהדיבור לא נפרד ממנו להתלבש בדבר נבדל, משא"כ כח המעשה נתלבש בדבר נבדל. . שמתלבש כח האומן הפועל בהכלי הנפעל ונמצא בתוכו...". ולהעיר מתר"ל ב שבמילואים הנ"ל. וראה הערה הבאה.

(228) "דער כח הפועל. . דער כח האומן...". — אולי פירושו, ש"כח הפועל בנפעל" קאי על ההתלבשות שישנה כשעושה כל פעולה, אף שאינה עשיית כלי, ושוב מוסיף שישנה עוד יותר התלבשות כשע"י פעולתו עושה כלי. וראה תער"ב ח"א ע' צה-ו (ועד"ז תש"ז ר"ע 128, ס"ע 130 [תרפ"ג ע' פד, ר"ע פז]): "...הפעולה בהדבר הנזרק הוא בדרך התלבשות בו. . שכח התנועה שביד הוא בהתלבשות בהאבן לפעול בו. . לפי שמהות כח היד נמשך בזה. . ומפני שענינו הוא לפעול דבר ע"כ הפעולה בהנפעל היא ג"כ בבחי' התלבשות כו'. והנה כח הזריקה היא בד"כ כח היותר תחתון בכח התנועה ובא בדבר הנבדל לגמרי שאין לו יחס ושייכות אליו, ע"כ ההתלבשות היא בבחי' העלם לגמרי כו', אמנם באיזה מלאכה כמו בציור וכה"ג ניכר יותר ההתלבשות. . הפעולה היא בהתלבשות יותר מפני שיש יחס יותר להדבר

טוט אויף – ביז וואנעט אז מ'זאגט אויכעט אז דער ענין המעשה איז אויכעט דא אין דעם מין וואס האט לגמרי ניט קיין שכל, וואס דאס איז דאך אין מין החי אויכעט דא, משא"כ מחשבה ודיבור, איז דאס איז דאך מיוחד למין האדם, וואס דערפאר ווערט ער דאך אנגערופן בשם מדבר.

און אזוי איז אויכעט אין עבודה, די²²⁹ דריי ענינים פון מחשבה דיבור ומעשה, וואס²³⁰ דאס איז דער ענין פון ה', דארפן זיי זיין אן אַות דקדושה, זיי דארפן זיין ממולא²³¹ פון אור דקדושה. ווי ער איז מבאר אין די מאמר, אז²³² בשעת ער איז ממולא²³¹ פון אור דקדושה, איז אט א דעמאלט איז אין מחשבתו כדבעי ודיבורו כדבעי ומעשיו איז כדבעי, איז דאך במילא²³³ פארשטאנדיק, אז די ענינים פון תורה ומצות איז לא יחסר²³⁴ בהם – אט דאס אלץ וואס ער דארף טאן אין תורה ומצות²³⁵ איז דאס באַ עם בשלימות. אפילו²³⁵ בשעת ער איז זיך נוהג ע"פ תורה ושלחן ערוך

⌘ דקדוקי תורה ⌘

הנפעל עם הפועל כו' (וכידוע שנשאר רושם מהפועל בהפעולה . . זה שייך במלאכת כלי וכה"ג יותר מבזריקה מפני ההתייחסות זל"ז שיש בזה התגלות והתלבשות יותר...") (ובהקיצור: "...במלאכת הציור עד"מ ששם נתפס הכח יותר"), ע"ש.

229) תש"י: "ואות ה"א בקדושה הוא כאשר ג' לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה ה"ה ממולאים מאור התורה, החכמה והמדות", ועד"ז תרנ"ח ("והנה בקדושה הוא כשהמחדו"מ...") ועד"ז תרצ"ט. שתי ידות תרל"ג [ועד"ז אוה"ת] (שבהערה 221): "ג' לבושי מחדו"מ של האדם צריך להמשיך בהם אור התורה וחכמה עילאה וגם המדות דקדושה שיהיו מחדו"מ של האדם ממולאי מן המדות דקדושה ומהתורה". וראה הערה הבאה.

230) אולי מפרש בזה, שממ"ש בתש"י (שבהערה הקודמת) "ואות ה"א בקדושה הוא כאשר... מובן, שאות ה' מורה גם על מחדו"מ שאינם ממולאים מקדושה, אלא שאז אין זה אות דקדושה. וראה לקמן ליד הערה 351.

231) תש"י שבהערה 229: "ממולאים מאור התורה, החכמה והמדות" (ובתרצ"ט ותרנ"ח: "ממולא..."), ולקמן בסוס"ח (שבהערה 389): "ממולא מאור הקדושה" (ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח שבהערה 352). שתי ידות תרל"ג (ועד"ז אוה"ת) שבהערה 229: "...אור התורה וחכמה עילאה וגם המדות דקדושה . . ממולאי מן המדות דקדושה ומהתורה". וראה לקמן ליד הערה 320.

232) תש"י: "והיינו דבמחשבתו חושב מחשבת התורה, וכדיבורו מדבר בדברי תורה, וגם במי שהוא פשוט ולא ידע מאי קאמר (והיינו שאינו בעל השגה), בכ"ז מהדר לדבר בדברי תורה ובפסוקי תורה וכן בדברי תפלה, ומעשה במעשה המצות" (ועד"ז (חלקו) בתרצ"ט [תרנ"ח]: "...וד[?]בור בד[?]בור התורה...").

233) [הדגש על "במילא"].

234) [הדגש על "יחסר"].

235) תש"י: "וכן בעשיותיו הגשמי' הרי כל מעשיך יהי' לשם שמים, והיינו דגם בעשיית דברי הרשות, מה שמותר לו ע"פ התורה, יהי' לש"ש", ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח. שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]: "וזה שרומז שגם הרגל השמאלי שהוא בחי' עשייה אינו יוצא חוץ לגבול הרגל הימני והיינו בכל דרכיך דעהו וכל

בעניני העולם, איז דעמאלט איז דאס באַ עם אויכעט דער כל עשיותיו לשם שמים, וואס דאס איז דאך בכללות דער ענין העבודה פון בכל דרכיך דעהו – ניט נאר אין דעם אופן אז עשי' אליין ווערט א מצוה, על דרך פון אכילה פון שבת, נאר אפילו ווען דאס איז מערניט ווי א הכשר לענין המצוה הבא לאחרי זה, ווי ער זאגט אין מאמר, כד'236 אז דורך זיין פרנסה זאל ער האבן מוחו פנוי – ער זאל קענען לערנען תורה, און לבו פנוי – זאל ער קענען זיך עוסק זיין אין עבודת התפלה, און237 אמט אזוי כל עניניו – נוסף238 אויף דעם ענין וואס פון פרנסה אליין טוט ער דערמיט צדקה, וכל עניני המצות, וואס239 זיי זיינען דאך ניט חנם, ס'איז דאך ניט למנון, כידוע אז מ'דארף דאך זיי קונה זיין בדמים.

און דערנאך איז ער מוסיף נאך240 א ענין, אז דעמאלט איז אויכעט בפשיטות, אז

דקדוקי תורה

מעשיך יהיו לש"ש". רשימות ח"ד ע' 7 [סה"ש תר"ץ ע' 135. רשימת היומן ע' ז] (מאדנ"ע לערך תרנ"ה, ע"ד הצ"צ בנערותו): "...בכה . . . בכי רב אף דערוף אז כל עשיותיו יהיו לש"ש". קונטרסים ח"א קלו, רע"ב [ועד"ז תרצ"א ר"ע מב]: "...ההחלטה הטובה אשר מרגע זו והלאה יהי' כל עשיותי' לשם שמים..." קלח, סע"ב ואילך [ר"ע מה]: "...ומסכימים בהחלטה גמורה אשר מרגע זו והלאה יהיו כל עשיותיו לש"ש...". קצ, רע"ב [תרפ"ז ע' רכא]: "...תיכף לנט"י ברכה דכל עשיותיו יהיו לש"ש". ועוד.

(236 תש"י: "וכמו בעסק מו"מ וכמ"ש ששת ימים תעבוד, והכוונה בהריוח הוא שיוכל לקיים את המצות לשמור ולעשות, וכמו במצות צדקה וגמ"ח, וכן בכדי שיהי' מוחו ולבו פנויים לעסוק בתורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות את זמני קביעות העתים לתורה ועבודה שבלב בתפלה" (ובתרצ"ט (תיז, רע"א) ותרנ"ח: "ובכדי שיהי' לבו פנוי לעסוק בתורה ועבודה").

(237 תש"י לקמן: "וכן הוא מתנהג גם בשארי הענינים שלו הן באכילה ושתי' שהוא לש"ש להבראת גופו שיוכל ללמוד ולהתפלל ולעבוד הוי' בקיום המצות, איש איש לפי מהותו ומדריגתו, מארי תורה מארי תפלה מארי עובדין טבין בצדקה וגמ"ח והדומה לפרנס עניים ולהיות מתמכין דאורייתא בגופו וממונו".

(238 תש"י [ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח] לפנ"ז (שבהערה 236): "והכוונה בהריוח הוא שיוכל לקיים את המצות לשמור ולעשות, וכמו במצות צדקה וגמ"ח...".

(239 אולי מבאר בזה מ"ש בתש"י (שבהערה הקודמת) "בהריוח . . . שיוכל לקיים את המצות לשמור ולעשות" – למה לא יוכל לקיים המצות בלי שריוח בעסקו.

(240 תש"י החל לפנ"ז (שבהערה 235): "...בעשיותיו הגשמי' הרי כל מעשיך יהי' לשם שמים . . . וכאשר עושה כן . . . הנה עוד זאת אשר עצם העסק מו"מ שלו (כאשר הוא לש"ש) הוא כדבעי, דבמילא ה"ה נזהר מאונאה וגזל מרמה ושקר, דהרי יודע אשר כל אלה שנא הוי', ואיך יעשה דבר אשר היפך אלקות, וגם מאיר בגילוי אצלו האמונה פשוטה . . . וכן הוא מתנהג גם בשארי הענינים שלו . . . דאז כאשר עושה זאת לש"ש, הנה בדרך ממילא עצם הפועל הוא כדבעי . . . וכן הוא גם בשארי הדברים שהוא עוסק בהם...". ועד"ז תרצ"ט [תרנ"ח (ר"ע ריג)]: "...ממילא יהי' זהיר שלא יהי' בו שום נדנדוד איסור כמו אונאה ומרמה [ו]גזל ושקר וכדומה שהם היפך אלקות . . . וממילא יהי' זהיר משום דבר המותר אפילו בדברים המותרים...". תרנ"ט ע' כב [ר"ע לא] (שבהערה 247): "...שבכל עשיותיו בחיצוניות העולם כמו באכו"ש ובעסק מו"מ וכדומה לא ירצה את הדבר הגשמי מצ"ע כ"א את האלקות שבו . . . וממילא

בשעת ער איז זיך עוסק בכל עשיותיו, איז ניט שייכות אז אין דערויף זאל זיין א דבר²⁴¹ האסור, ווארום²⁴⁰ ער טוט דאך דאס לשם שמים, קען ער דאך ניט טאן דאס אין א וועג וואס דאס איז היפך רצון הבורא, ופשיטא²⁴² אז ס'וועט ניט זיין אין עניני פרנסה די ענינים²⁴³ פון אונאה און די²⁴⁴ השגת²⁴⁵ גבול וכו'²⁴⁶,

דקדוקי תורה

יהי' זהיר מדברים המותרים אליו שהם רק למלאות תאוות, ומאחר שרוצה רק האלקות היינו לש"ש . . ממילא יספיק רק במה שהכרח לו . . וממילא יעסוק בעסק מו"מ באופן שלא יטריד ויבלבל מתורה ועבודה...". תש"ט ע' 110 [ועד"ז תרפ"ד ס"ע רפב]: "...גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא . . האמונה שלו הוא כ"כ בהעלם והסתר עד שאינו מאיר בשכלו כלל, ואם הי' מאיר בשכלו הי' מבין מדעתו דלא יתכן הדבר כלל אשר הזן ומפרנס ית' יחפוץ אשר פרנסתו תהי' ע"י אמצעות דבר האסור, דהוא בעצמו יודע דכתיב לא תגנובו . . והוא תועבת הוי' אשר שנא, והאם בדעת צלולה עושה כן . . שמבקש אשר באופן כזה דוקא תהי' פרנסתו...". וראה גם תרפ"א ס"ע רצה: "...שצריך להרחיק א"ע מן הדברים האסורים באונאה גזל ומרמה", ועד"ז תרח"ץ ר"ע רלח.

(241) ראה תרצ"ט [תרנ"ח] ותרנ"ט שבהערה הקודמת, ואולי מרמז כאן (גם) לקונט' עה"ח פ"ג (ס"ע 22) [ועד"ז אוה"ת בשלח (ח"ב) ר"ע תקפד (תר"מ ח"א ר"ע קא)] שבהערת רבינו בקומ"ע ותש"ח דלקמן: "...תאוות התענוגים גשמיים מדברים המותרים שג"כ אסרתן תורה [כמובן מדין בן סורר (ומורה)], והיינו התאוה בהם שעושה אותם למלאות תאות נפשו הוא איסור של תורה . . וכמ"ש החינוך . . רודף אחר תאות העולם כו' מבלי שיכוון בהם כלל לכוונה טובה כו' רק להשלים נפשו בתענוגים כו' עובר על לאו זה . . דולא תתורו...". ועד"ז קונט' ומעין מ"א, פ"א [ועד"ז תרפ"ד ע' מג, תש"ח ע' 133 [תרפ"ה ע' רפ-רפא], קונטרסים ח"א פג, רע"א (תר"ץ)]: "...אפילו בדברים המותרים . . בכל דבר צריך להיות כוונה לשם שמים, אבל כשמכוון להנאת ותענוג נפשו וכ"ש מה שהוא לו למותר . . כשנמשך אחר זה הרי זה העברה על דרכי התורה, והוא רע גמור לפי שעה... ע"ש.

(242) תש"י שבהערה 240: "...דבמילא ה"ה נזהר מאונאה וגזל מרמה ושקר...". ועד"ז תרצ"ט [תרנ"ח] שבהערה הנ"ל: "...ממילא יהי' זהיר שלא יהי' בו שום נדנוד איסור כמו אונאה ומרמה [וגזל ושקר וכדומה...". תרצ"ב ע' קנא-ב: "...בעניני פרנסה . . דכל פרטי עניני העסק צ"ל ע"פ תורה שלא יהי' בזה גניבה גזילה אונאה...". קובץ ליובאוויטש חי"ד (שי"ל חשון תשט"ז) ע' 197 [אג"ק אדהיי"צ ח"ג ע' שיד (כ"ה ניסן תרצ"ה)]: "...ובעניני פרנסה . . האדם צריך רק לעשות כלי לפרנסתו ולהשתדל בכל כחו שהכלי תהי' טהורה מכל סיג ופסולת דאונאה וכו'...". ועד"ז קונטרסים ח"א קסה, א [תרצ"א ע' רה] ("...מאבק אונאה וכו'"), ח"ב שעא, רע"א [תרצ"ו ע' 121] ("...דאונאה וכו'"). וראה גם תרח"ץ ר"ע רלח ("...ואונאה אפילו אונאת דברים...").

(243) אולי מרמז (גם) לאבק אונאה ואונאת דברים שבתרצ"א ותרח"ץ שבהערה הקודמת, ו"ענינים אבק . . דהשגת גבול" שבאג"ק שבמילואים להערה הבאה.

(244) קשה להבחין אם נאמר "די" או "דהשגת" – ולהעיר מאג"ק ("דהשגת") שבמילואים.
 (245) בונה ירושלים ר"ע יב [אדה"ז הקצרים ר"ע קסט]: "והעוסק במו"מ אם עסק באמונה ומרחיק עצמו משקר והשגת גבול לא עשה לרעהו רעה, שורה עליו ג"כ א' [- אלקות]". וראה גם אדה"א שבהערה הבאה. ואולי (גם) מבאר בזה כוונת "וכדומה" שבתרצ"ט ותרנ"ח שבהערה 240. ולהעיר מלי' שתי ידות תרל"ג [ועד"ז אוה"ת] (שבהערות 235, 272): "הה' . . אינו יוצא חוץ לגבול הרגל הימני . . ק' . . יוצא לחוץ לגבול הקל"י". וכבפנים עד"ז גם לקו"ש ח"ג ע' 907. ולהעיר מתש"ט שבמילואים.
 (246) ["וכולהו"]. ראה תש"י [ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח] שבהערה 242: "...וגזל מרמה ושקר". תש"ט [תרפ"ד] שבהערה הנ"ל: "...גניבה בפועל ממש או גם גניבת דעת...". ולהעיר שבלי"ל ש"ק נוסף:

נאר²⁴⁷ ס'וועט אויך ניט זיין²⁴⁸ אט א דער בלבול און די טרדות און די השקעה וואס ס'דא אין פרנסה, ווארום וויבאלד אז ער ווייס אז ברכת הוי' היא תעשיר, ווארום די גאנצער ענין צוליב וואס ער דארף האבן די פרנסה איז דאך דאס כדי אז לשם שמים, האט ער דאך אויף דערויף דעם סיוע פון הקב"ה עוזרו, במילא וועט ער זיין היא תעשיר, האט ער דאך ניט פון וואס צו זיין מוטרד. און דאס איז ניט נאר נוגע אז דורך²⁴⁹ דערויף זאל ער ניט צונעמען פון דער צייט וואס ער גיט אפ אויף תורה ותפלה ועשיית המצות בכללותם, נאר אפילו אויב אין דער צייט וואס ע"פ תורה קען ער זיך עוסק זיין בעשיותיו, איז²⁵⁰ אויב דעמאלט איז ער א מושקע אין עניני פרנסה, איז דעמאלט, איז ניט נאר וואס דאס איז ניט ווי עס דארף צו זיין — ווארום דאס באווייזט דאך אז ער שטייט אין דער מחשבה פון כח²⁵⁰ ועוצם ידי <ע...> עושה לי את החיל — נאר דאס איז נאך גורע אין די ענינים און די דרגות און די

❧ דקדוקי תורה ❧

"...לוה ואינו פורע" (וראה אדה"א שבמילואים: "...וקיפוח פרנסת חיי רעהו לירד לאומנות שלו, וכן מה שלוה ואינו משלם..."). וראה הערה הנ"ל.

(247) תש"י: "וגם מאיר בגילוי אצלו האמונה פשוטה הקבועה בכל לב איש ישראל דברכת הוי' היא תעשיר, והברכה תבוא רק כאשר יהי' העסק כלי ראוי לברכת הוי'", וראה שם לעיל ס"ב (ס"ע 113): "...מים רבים בריבוי הטרדות בטרדת הפרנסה ובלבולים שונים בטרדות שונות המבלבלים בתורה ועבודה", ושם לקמן ס"כ שבהערה הבאה. הקדמת קונט' ההתפעלות בתחלתו [אדה"א קונטרסים ר"ע לט]: "...מן הבלבול וסערת הזמן מטרדת הפרנסה...". אדה"א דברים ח"ב ע' תצא: "...בשעבוד עול הטרדות בפרנסה...". קיצורי אדהרי"צ לדר"ח דלקמן (שבהערה 253) קיט, ב ואילך: "...והב' מרוב בלבול והטרדה בדאגת הפרנסה המבלבלת...". והב' מבלבול וטרדת הפרנסה...". תרנ"ח ס"ע פ: "...ורביבי השיקוע והטרדות בעניני פרנסה...". תרע"ח ע' נט [ועד"ז תרצ"ט ע' 83]: "...טרדות הפרנסה... בריבוי טרדות ובריבוי מחשבות הטרדות ומבלבלות...". ריבוי השיקוע והטרדה... בשעת העסק צ"ל הכוונה לש"ש... ששומר אותו שלא יה' נטבע... בריבוי השקוע בעניני העולם [בעסקין]...". תרנ"ט שבהערה 240: "...וממילא יעסוק בעסק מו"מ באופן שלא יטריד ויבלבל מתורה ועבודה...".

(248) להעיר מתש"י לקמן ס"כ (ר"ע 155): "...דכאשר הנה"ב מתגבר... להטרידו בשעבוד הפרנסה ובלבול עסק משא ומתן... להטרידו ולבלבלו בעת העבודה דוקא... בכמה מיני בלבולים וטרדות שונות... צריך לעמוד בתוקף גדול... ובכח מדת הנצחון להתגבר בזה על הנה"ב... ולדחות כל הטרדות והבלבולים...".

(249) ראה תש"י לפנ"ז (שבהערות 158, 170): "והכוונה בהריוח הוא שיוכל לקיים את המצות... וכן... לעסוק בתורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות את זמני קביעות העתים לתורה ועבודה שבלב בתפלה. וכאשר עושה כן הנה מלבד זה אשר מרויח זמני הלימוד ומחי' נפשו ממש ומאירה באור התורה והתפלה...".

(250) [ע"פ עקב ח, יז: "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"]. לקו"ב לר"ה (שבהערה 264) מח, סע"ג [קמב, ב]: "...אם יוסיף התחכמות מורה על מחשבת כחי ועוצם ידי...". וראה גם שם לפנ"ז (שבהערה הנ"ל): "...שמצד הריבוי של העסקים יוכל לשכוח לפעמים שה' מזמין לו את הכל, ויכול לפול לפרקים במח' כחי ועוצם ידי...".

מעלות צו וועלכע ער איז צוגעקומען על ידי עסקו אין עבודת התפלה און תורה ומצותי'.

און ווי דער²⁵¹ מיטלער רבי איז דאס מכאר בארוכה²⁵² אין הקדמה צו דרך חיים, אז²⁵³ בפללות איז אין ענין הפרנסה איז דא שני אופנים: ס'דא²⁵⁴ די אופן הפרנסה ווי²⁵⁵ ער זאגט, הרוצה להעשיר²⁵⁶

— דקדוקי תורה —

(251) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 134): "אדהאמ"צ פר' מתסר בעבודה ולהיפך (הקדמת דר"ח)" – ולכאורה מציין למ"ש בהקדמת דרך חיים שבהערות הבאות (ובפרט הערות 274, 284, 290, 291).

(252) דרך חיים ב, ב – ג, ב.

(253) דר"ח ג, רע"א (שברשימת רבינו שבהערה 251): "...אך הנה באמת יש ב' דרכים בעסק הפרנסה", שם לפנ"ז (ב, סע"ב): "ויש להקדים לזה ענין כללי בשרש ענין הפרנסה המבואר במ"א ע"פ אורך ימים בימינה..." [ובהערות רבינו לשם (קה"ת תשט"ו – קטז, ב): "כנראה הוא הנדפס בסי' מאה שערים כח, ב (- שבהערה 255)], שם לקמן (ג, א): "והנה ב' דרכים הנ"ל באופן שפע הפרנסה..." (ועד"ז שם ד, רע"א), קיצורי אדהרי"צ ("ענינים") לדר"ח שם (קכ, רע"א): "ב' אופנים בענין הפרנסה".

(254) דר"ח ג, רע"א (שבהערה הקודמת): "...יש ב' דרכים בעסק הפרנסה, א' בריבוי הסחורה דוקא כנ"ל ותצלוח דוקא בזה האופן..."

(255) נדה סט, סע"ב: "שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניה . . ג' דברי דרך ארץ...". שם ע, סע"ב: "שלשה דברי דרך ארץ . . מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה . יבקש רחמים ממי שהעושר שלו . . דהא בלא הא לא סגי". דר"ח שם (ב, סע"ב): "אך הנה ארז"ל מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה כו". מאה שערים כח, ב [תקס"ב ע' קמג] (שבהערת רבינו הנ"ל הערה 253): "הנה ארז"ל הרוצה שיתעשר ירבה בסחורה . . וזהו עצת חז"ל הרוצה שיתעשר ירבה בסחורה..." (וראה מאירי, ר"י עייאש, פלא יועץ, ועוד שבמילואים). תו"ח פקודי תרכא, א [תטו, סע"א]: "ולכך אמר הרוצה להתעשר ירבה בסחורה" (ועד"ז תרס"ו [קטע שאצ"ל] הוספות ס"ע תרנב [תמג בשוה"ג]). ועד"ז תרל"א ח"ב ע' תקצט (הנחת ר"א זעליגסאהן). שיחוק"ק תשכ"ה ח"ב ע' 78. וראה הערה הבאה.

(256) אולי מרמז (גם) למארז"ל ב"ב כה, ב (כג"י הזהר שבמילואים): "הרוצה להעשיר יצפין" – ע"פ יד יוסף (לר"י צרפתי – ויניציאה שע"ו) מקץ סח, א (הובא בתולדות יעקב יוסף ויגש לג, סע"א): "...ולא כל המרבה בסחורה מחכים . . הסחור' הוא הפך, צריך התערבות עם אנשים, ולזה רמז הרוצה להחכי' ידרים להעשיר יצפין . . ר"ל שרוב היישוב והאנשים הם לצד צפון . . לזה אמר שהרוצה עושר ילך למקום ריבוי האנשים..." , ועד"ז אגרת הטיול (פראג שס"ה) חלק הדרוש אות ע: "עושר, מה שאמרו רז"ל הרוצה שיעשיר יצפין, ר"ל שיתעסק בסחורה ובמשא ומתן עם בני הבריות, כי ישוב העולם הוא בצפון, ולהיפך ג"כ אם רוצה שיחכים..." . ולהעיר, שהקדמת דר"ח המובא כאן מיוסד על "המבואר במ"א [- תקס"ב] ע"פ אורך ימים בימינה..." (כנ"ל הערה 253), ובב"ב הנ"ל ס"ל לריב"ל: "לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד". וכפנים כ"ה גם בט"ו שבט תשל"ז (שיחה א – 14:00): "די גמרא זאגט, הרוצה להעשיר . . ירבה בסחורה". פורים תשמ"ג (שיחה ב – 37:20): "...זאגט די גמרא, הרוצה להעשיר ירבה בסחורה". ועד"ז מוצאי ש"פ תזו"מ תשל"ט (שיחה ג – 35:25): "...אין ספר המצות פון צ"צ . . (36:45) ווי ער ברענגט דארט אראפ, הרוצה לעשיר [- ראה רש"י בשלח יד, כא], איז דעמאלט ירבה בסחורה". וראה (סהמ"צ להצ"צ (שב)הערה 262.

ירבה²⁵⁷ בסחורה, וואס²⁵⁸ דעמאלט איז שלא לפי ערך דעם קרן זיינע, שלא לפי ערך כחו ויכלתו, לייגט ער אריין מערער אין דעם מסחר, ביו²⁵⁹ וואנעט אז ער איז לוח ממונם של אחרים, כדי עם זאל זיין דער אופן פון ירבה בסחורה – ריבוי²⁶⁰ שלא לפי ערך המדידה וההגבלה שלו²⁶¹, ווארום²⁶² ער²⁶³ וויל האבן דעם רוצה להעשיר. אבער²⁶⁴ אין דערויף קען דאס אויכעט זיין אין אן אופן פון קדושה, ווארום דאס איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(257) [הדגש על "ירבה"].

(258) דר"ח שם (ב, סע"ב): "כאשר ירבה בסחורה . . משתדל בו בריבוי העסקים . . הריבוי בסחורה לקנות הרבה יותר מכפי מעותיו בכפלי כפלים ובריבוי עסקים פרטיים וברוב הטרדה והשתדלות יתירה עד כמה וכמה פעמים יחזור וישוב . . עד . . ירויה הרבה שלא לפי ערך הקרן כלל וכלל...". שם ג, רע"א: "...ברוב הסחורה דוקא ובהשתדלות רבה בכל מיני מסחר ביותר מכפי ערך מדתו וקרנו", ולהעיר מלקמן שם (ד, רע"א): "...ביתר מכפי מדתם וכחם" ע"ש. וראה לקמן הערה 260. ולהעיר מתרנ"ז ע' נח [ועד"ז ויקח קרח תרנ"ה (סה"מ ליקוט ח"ב ע' מז)]: "...מחשב . . הדברים הגשמי' עצמם לעסוק בהם בכל כחו ויכולתו בכדי להרבות פרנסתו".

(259) להעיר מקה"ר פ"ד, ו: "ד"א טוב מלא כף נחת, טוב מי שיש לו עשרה זהובים ונושא ונותן ומתפרנס בהם ממי שהוא נוטל ממון של אחרים ומפסידו ומאבדו..." [ובעץ יוסף שם: "שע"י שירצה להתעסק בסחורות רבות, מה שלא הורגל בזה, קרוב הוא להפסד" – ואולי מרמז כאן בפנים, שמזה יש מקור (נוסף) למ"ש בדר"ח שם (ג, רע"א): "...שיוכלו לבא להפסד גדול . . להיות בע"ח גדול לנושים רבים שלקח מהם בהקפה . . ורוב המסחר עושה רוב ההפסד יותר. וא"כ לכאורה . . יותר טוב לו לעשות להיפך . . ולא לקנות ביותר מכפי שיש לו ולא יפסיד כ"כ, ואם הריוח יהיה מועט, זה יותר טוב מרוב ההפסד". ולהעיר גם מחדא"ג מהרש"א כתובות סב, א ד"ה דאכיל.

(260) דר"ח שבהערה 258 (ג, רע"א): "...בריבוי הסחורה דוקא . . ברוב הסחורה דוקא ובהשתדלות רבה בכל מיני מסחר ביותר מכפי ערך מדתו וקרנו".

(261) [הדגש על "שלו"].

(262) דר"ח שם לקמן (ג, רע"ב): "...במה שירצה להתעשר בהון רב ויהיה אץ להעשיר [- משלי כת, כ] כו' וזהו שאמר מה יעשה אדם ויתעשר, דוקא הרוצה בזה...". סהמ"צ להצ"צ קז, א-ב: "וז"ש רבי יהושע . . ירבה בעסק . . אמנם מ"ש ירבה בעסק היינו למי שרוצה להעשיר, ור"ל שרוצה שרוב החסד שנמשך על נפשו למעלה יתלבש בעשירות . . אץ להעשיר...". וראה (תשל"ט שב) הערה 256. וראה גם לקו"ת תצא לז, רע"ג.

(263) [הדגש על "ער"].

(264) דר"ח שם לפנ"ז (ב, סע"ב ואילך): "וע"ד הפשוט עצה זאת נכונה היא עפ"י דרכי הטבע . . ועצה זו גם שהיא טובה . . עפ"י הטבע, אך לא בכל עת תצלה [- ובלקו"ב דלקמן: "והטעם לזה . . שמצד הריבוי של העסקים יוכל . . לפול לפרקים במח' כחי ועוצם ידי, ומח' זאת נעשה כמסך מסתיר בפני כח האלקי המשפיע... ע"ש] . . שיוכלו לבא להפסד גדול . . וא"כ לכאורה עצה זאת מזקת עד הנפש . . אך הנה באמת יש ב' דרכים...". וראה לקו"ב להר"ה מפאריטש (שבהערות רבינו לדר"ח (קה"ת תשט"ו – קטז, רע"ב): "הקדמה. בלקוטי ביאורים (להרה"צ וכו' הר"ה מפאריטש) בסופו – ביאור ע"ז" (מז, א-ג [דר"ח קמא, א-ב]: "...איך א' עצה שהיא לכאורה היפוך מדרכי ה' . . שזה קרוב להאומר כחי ועוצם ידי ח"ו . . אך באמת . . לכן עצה הנכונה עפ"י דרכי הטבע . . אך . . עצה היותר נכונה דרך ב'... ע"ש. וראה גם מאה שערים [תקס"ב] שבהערה 255: "וזהו עצת חז"ל...".

דאך אויכעט אן עצה וואס שטייט אין תורה, איז דאך א סימן אז דאס איז אין קדושה – קען אויכעט זיין אזא מין סדר: אז²⁶⁵ ס'דא אזוינע וואס מצד איזה טעם שיהי' איז ענינם איז, אז די פרנסה באקומען זיי אין דרך הטבע, במילא²⁶⁶, כדי ס'זאל זיין א ריבוי²⁶⁷ בההוספה און א ריבוי בפרנסה, דארף באַ זיי זיין א הוספה²⁶⁸ און א ריבוי אין כלים. און²⁶⁹ וויבאלד אז דער קרן און <פּלוי²⁷⁰ שלו ע...> פּלוי¹⁷⁰ שלו עצמו זיינען ניט מספיק, קומט ער אן לכלים²⁷¹ של אחרים, ולממונם²⁵⁹ של אחרים. אבער²⁷² כל זמן ער שטייט אין גבול דקדושה, איז אט א דעמאלט, איז בשעת

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(265) דר"ח שם לקמן (ג, א): "...אם מאת ה' יבא ויצא דבר מלכות שיתעשר פ' בעסקיו והוא דוקא עפ"י הטבע. . והיינו ב' מיני שפע פרנסה. . הבא ומתלבש בדרכי הטבע ביותר.. " ע"ש. קיצורי אדהר"י צ שבהערה 253 (קיט, ב): "...דב' חלוקות בפרנסה הם, ישנם שמוזנותיה' קצובין להם דוקא באופן כזה בריבוי סחורה. . עלול יותר בדרך הטבע להתעשר כנ"ל... " ע"ש.

(266) לקו"ב לר"ה (שבהערה 264) מז, א-ב [קמא, א]: "...שריבוי העסק שהוא בחי' ריבוי הכלים גורם המשכות ריבוי האורות, לכן העצה הנכונה עפ"י דרכי הטבע להרויח מסך מועט סך מרובה כפי הצורך להוצאו' שלו, דהיינו מסך מאה להרויח עד אלף ויותר, לכן צריך להרבו' בסחורה כמה פעמים בשנה בריבוי עסקים, וגם כל עסק בפ"ע יגדילו דהיינו שיסחור בכל פעם סחורה מרובה, והיינו שיקח בהקפה הרבה מכפי מעותיו בכפלי כפליי'. . וזה כוונתו בענין ירבה בסחורה שהוא לעשות ריבוי כלים לברכת ה' בכדי שיהיה במה לחול רוב הברכה והשפעה. . אם היה חזק באמונתו. . והיה מרויח תוס' מרובה על העיקר באין ערוך כלל, כי כן הוסד בטבע ההשתלשלו' שריבוי כלים יגרמו המשכות אור בריבוי ותוס' על העיקר, כי בנין החומר קדם לבנין הצורה בשרשו כו'...". וראה הערה הבאה.

(267) אולי מפרש ב"המשכות אור בריבוי ותוס' על העיקר" שבהערה הקודמת, ש"בריבוי" הוא ריוח רב השייך ובערך ל"העיקר" (מה שהוציא) – "ריבוי בפרנסה", ו"תוס' על העיקר" הוא כמ"ש לפנ"ז (-) ואולי משו"ז מקדימו בפנים) "מרויח תוס' מרובה על העיקר באין ערוך כלל" – "ריבוי בההוספה", ויל"ע. וראה הערה הבאה.

(268) אולי מפרש ש"צריך להרבו' בסחורה כמה פעמים בשנה בריבוי עסקים" שבהערה 266, הו"ע של "ריבוי", וההמשך "וגם כל עסק בפ"ע יגדילו דהיינו שיסחור בכל פעם סחורה מרובה" הו"ע של "הוספה", וב' ענינים אלו בהכלים גורמים ה"ריבוי בההוספה" ו"ריבוי בפרנסה" ("בריבוי ותוס'") שבהערה הקודמת (ואולי לכן מקדים "הוספה" ל"ריבוי" – בהמשך להסדר שבהערה הקודמת). ולהעיר מט"ו שבט תשל"ז (שיחה א – 14:55): "...ירבה בסחורה. . אין אן אופן של ריבוי, וויבאלד אז די ברפת השם קומט אויכעט אראפ בריבוי".

(269) דר"ח שם לפנ"ז (ב, סע"ב ואילך) שבהערה 258: "...בהיות שהכסף מועט ואינו מספיק עפ"י טבע כלל שירוויח בו כ"כ. . ירבה בסחורה. . לקנות' הרבה יותר מכפי מעותיו בכפלי כפלים. . ובמיעוט ההוצא' ובמעט מזומן ורוב הקפה. . ירויח הרבה שלא לפי ערך הקרן כלל וכלל. . ביותר מכפי ערך מדתו וקרנו...".

(270) להעיר מעת"ר ע' עד-ה: "...הכלי שהוא העסק מו"מ שלו...". וראה הערה הבאה.

(271) ע"פ עת"ר שבהערה הקודמת (ועד"ז לקו"ב שבהערה 266), אולי פירושו שגם שוכר פועלים להרבות בסחורה עבורו.

(272) דר"ח שם לקמן (ג, ב): "...במי שאינו ראוי לברכה כ"א ברוב העסק לא יועיל לו חכמתו ובתחבולות, רק ברוב העסק ביגיע כפיו לבד בלא שכל וחכמה כלל, ואדרבה כל מה שיוסיף התחכמות

מעשה וואס ער איז מרבה בסחורה, איז דעמאלט איז באַ עם דער²⁷³ יגיע²⁷⁴ כפוך — ער הארעוועט טאקע²⁷⁵, וואס דאס איז דאך דער לשון פון יגיע²⁷⁶, אבער דאס איז מערניט דער יגיע כפוך, דער²⁷⁷ עיקר פון מוחין זיינע, ליגן זיי אין וואס זיי דארפן ליגן, אין אני נבראתי לשמש את קוני.

ס'אבער דא בשעת ער ווערט מערער מושקע, דעמאלט נידערט²⁷⁸ ער אראפ צו

⌘ דקדוקי תורה ⌘

יפסיד וכמ"ש יגיע כפוך כי תאכל אשריך וטוב לך, יגיע כפוך לבד, אבל צריך להתייגע הרבה ברוב הסחורה והעסק...". ובלק"ב (שבהערה 264): "...לכאורה היפוך מדרכי ה'... ירבה בסחורה... ובאמת מקרא מלא הוא יגיע כפוך... אך באמת אין כוונתו להרבו' בריבוי תחבולו' וחכמות, רק הכוונה להרבות בעסק בלבד, ביגיע כפ' בלבד, ולא בהתחכמו' בעומק כלל..." ולקמן שם מח, ג-ד [קמב, ב]: "...רק בריבוי העסק ויגיעה כמא' יגיע כפוך כו' שזהו העסק ברוב סיבות ותחבולות בהתחכמות בכל סיבה אך לא בעומק חכמתו כי עומק חכמתו הוא טרוד באלקות". וראה אוה"ת חוקת (ח"ג) ע' תתפט⁵ (ועד"ז תקס"ז ע' רסד): "...חכ' דקליפה שהיא זלע"ז דחכ' דקדושה... התחכמות בעניני' גשמי' בצרכי גופו... שהותרה לצורך... אין זה אלא בפועל המעשה בלבד וכמ"ש יגיע כפוך... ולא יגיעת המוח בהתחכמות יתירה... ודוקא על יגיע כפוך נאמר אשריך... אבל ההתחכמות בתחבולות... בחי' חכ' דקליפה שלעומת חכ' דקדושה...", ועד"ז לקו"ת חוקת, אדה"א (ע' א'תפב, א'תפה) שבהערה הבאה. ולהעיר משתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג] שבהערות 235, 245: "...שגם הרגל השמאלי שהוא בחי' עשייה אינו יוצא חוץ לגבול הרגל הימני... ק... יוצא לחוץ לגבול הקלי' שפוגם גם במעשה... שיש לו מדומ"ע דהבלי העולם... ק' זהו כשהוא יוצא חוץ לגבול כו'... רגל דקוף היוצא [ל]חוץ לגבול הקלי'..."

(273) תקס"ח ח"א ע' קע: "...והוא הנק' יגיע כפוך דהיינו עשי' בכל אשר תעשה דוקא מפני שצ"ל בחי' יגיעה בעסק ועשיי' גשמי'... אך לא יהא מעמיק דעתו בעסק יגיעה זו אלא רק יגיע כפיו בלבד כעושה דבר במתעסק בעלמא... ע"ש. אדה"א במדבר ח"ד ע' א'תפב: "...ואעפ"י שהתורה התירה לעסוק בפרנסה גם ביגיעה... יגיע כפוך... אבל אין זה אלא יגיעת כפים בפועל העושה בלבד וכמ"ש יגיע כפוך... ע' א'תפד: "פיי' יגיע כפוך שאין בזה רק יגיע כפוך במעשה לכו'... וראה גם לקו"ת שלח מב, רע"ד: "...וזה שכתוב יגיע כפוך כי תאכל, כלומר שהכפים יגיעים או הרגלים ושאר אברים החיצונים בלא לב כו'". חוקת סו, ג: "...כמ"ש יגיע כפוך כי תאכל אבל לא יגיעת המוח ביותר מדאי...". ר"ה סג, ד: "...כתיב יגיע כפוך כי תאכל וכו' בזעת אפוך כו' דהיינו יגיעת בשר בלא לב, ולא להטריד שכלו בעניני העולם...". תו"ח שמות ב, א: "...כענין יגיע כפוך... רק יגיע כפיו במעשה בלבד ולא בפנימי' הלב והמוח כלל... ע"ש. ויקהל תרכא, ב [תטו, סע"ב]: "...בעמל ויגיעה... וע"ז אמר יגיע כפוך... ביגיע כפיו בפרנסתו שאינה רק ביגיעה בלא פנימי' השכל ומדות...". לקו"ש ח"א ע' 62 (מש"פ ויצא תשי"א), ע' 9-188 (שבמילואים להערה 275). ח"ג ע' 792 (מש"פ וישב תשי"א ושמח"ת תשט"ו).

(274) [תהלים קכת, ב].

(275) להעיר מאג"ק (כסלו תשי"ח), ולקו"ש (מתשי"ב — באו"א קצת לכאורה) שבמילואים.

(276) [קשה להבחין אם נאמר "יגיע" או "יגיעה"].

(277) אוה"ת תצא (ח"ב) ע' תקטו: "...יגיע כפוך... ביגיע כפיו ולא בריבוי התחכמות בעוה"ז שזה נק' מותר מוחין... ע"י ששכלו ומוחו טרוד בעומק בעניני גשמיות לא יוכל אח"כ לקלוט במוחו ההשגה והתבוננות אלקות, כי עיקר שכלו של האדם לא נברא בשביל דברים גשמיים רק מה שנצרך בהכרח... וראה גם אג"ק (חשוון תשי"ח — פשוט... כי צריך עכ"פ שכל המעשיי"), תשכ"ב, תשל"ג שבמילואים.

(278) דר"ח שם לפני"ז (ב, ב): "...בכל ניצוץ האלקי שמובלע ומוסתר ונחשך אורו ע"י עומק בלבול

א דרגא שלמטה מזה, און אט דעמאלט ווערט באַ עם ניט נאר יגיע כפים, נאר ער איז משקיע²⁷⁹ דעם קאפ אויך זיין אין אט א די ענינים, ביז וואנעט אז ער ווערט א מושקע אין דאגות וטרדות הפרנסה. וואס דעמאלט, איז ניט נאר אז בשעת מעשה איז עם ניט ווי עם דארף צו זיין, נאר דאס איז נאך אויכעט גורע פון די ענינים צו וועלכע ער איז צוגעקומען על ידי עבודתו אין עבודת התפלה און תורה ומצות'.

וואס דערמיט פארענטפערט דער מיטלער רבי²⁸⁰ אט דאס וואס באַ הַהַמון²⁸¹ הרב זעט מען, אז²⁸² אע"פ וואס מצד עבודתם אין תפלה און תורה ומצות דארפן זיי האלטן באַ יראת אלקים, עאכו"כ באַ יראת חטא – און פונדעסטוועגן זעט מען אז ס'קומט לפועל, איז דאס באַ זיי ניטא. און ער²⁸³ זאגט דאס, אז²⁸⁴ דאס נעמט זיך מצד דערויף וואס מ'פארלירט זיך – מ'איז זיך מטריד ומשקיע און מ'פארלירט זיך אין טרדות הפרנסה, ביז²⁸⁵ אין דער דאגה פון פן יחסר לחמי²⁸⁶, וואס²⁸⁷ דאס

⌘ דקדוקי תורה ⌘

העסקים שבאין מתוך דוחק ולחץ מכל צד, עד שניזון ממקומו ומדרגתו בירידה אחר ירידה...". (279) [הדגש על המ' והש'].

(280) דר"ח שם לפניו: "...וזהו סיבת הנפילה לרוב ההמון כגדול כקטן".

(281) [הדגש על הה' השני]: "ל' הכתוב ("הַהַמון הַרְבֵּי") בישעי' טז, יד. דה"כ כ, יב. שם, טו.

(282) דר"ח שם לפניו: "...אותן שאינן מוצאי' יר"ח בעצמם לפי ערך יראת אלקים שבקרבם ע"י עבודתם בתפלה ותורה ומע"ט. . גם שיגיעתו מגיע בקרב לבו ומוחו בהשרשה טובה ועמוקה (בל"א גאנץ טיף אין הארצין אריין כו)...".

(283) לכאורה נאמר: "ער דערזאגט דאס", ואולי פירושו שהוסיף (או החליף) מ"ער" ל"דער (זאגט)", ו"דער" קאי על ר"ה מפאריטש שבהערה 285, ויל"ע.

(284) דר"ח שם: "אך מסיבת טרדת עומק לבו ודעתו בפרנסה ועסקי הזמן שמבלבלים ועוקרים מעט מעט השרשה זאת עד שישאר כמו ריקם מכל יראת אלקים ויראת ה' הנ"ל, ויפול בלבו עוד יותר עד שנעשה כדומם כו' כידוע בכלל ליודעים...".

(285) לקו"ב לר"ה (שבהערה 266) לפניו מז, רע"א [קמ, סע"ב ואילך]: "...שכ"א הוא מלוכב בבחי' . . יראה רעה וחיצוני' פן יחסר לחמו כו', והוא משועבד בכל כחות נפשו ליראה זאת, וממילא אין מקום פנוי במוחו ולבו וכל האברים להיות מקום להשראת אלקו' ושכינת עוזו...". תשי"ג ר"ע 183: "...יראה דפן יחסר לחמו . . ביראה מבני אדם ובעוצב ודאגה פן יחסר לחמו...". (ועד"ז תרס"ח ע' עה, ע"ש). וראה הערה הבאה.

(286) ראה ישעי' נא, יד: "...ולא יחסר לחמו". אלשיך כי תצא עה"פ כג, כ ואילך: "...אל תאמר . . ובין כך ובין כך יחסר לחמי בבית...". משלי ג, ט: "...או יחסר לחמי אם אמצא און לי ואעשיר הלא אירא . . ואם יחסר לחמי...".

(287) דר"ח שער התשובה פ"ח (יא, רע"ג): "...כאשר יטרד אדם ביותר בעסקיו וירבה עליו עול ד"א, וגם נוסף ע"ז צוק העתים באיזה סיבות דוחקות שמבלבל מוחו ולבו לגמרי מכל וכל וכו', עד שלבו בל עמו לזכור על יראת אלקים ואהבתו כו', ובזכרו רחוק ירחק ממנו הדבר מאד מצד קוצר רוח ועבודה קשה ומרה שמררו חיו כו', אז וודאי בהמשך הזמן יפול מעט מעט עד שיסור מלבו מעט היראת חטא ג"כ,

צורייבט זיין גאנצע מציאות – איז אט דעמאלט איז דאס אויכעט מחסר וגורע אין די הבנה והשגה זיינע אין דעם טעם²⁸⁷, ביז צו בהנוגע לפועל אין יראת אלקים, ביז אפילו יראת חטא אויכעט.

ס'אבער²⁸⁸ דא דער צווייטער אופן אין עבודה אין פרנסה אין קדושה אויכעט, וואס דאס ווערט אנגערופן ניט סתם עושר, נאר דאס איז עושר וכבוד, וואס דאס איז אפילו²⁸⁹ אין א מיעוט סחורה, איז דעמאלט איז ברכת הוי' היא תעשיר, אז מ'גיט עם הצלחה מופלגה, שלא לפי ערך הכלים, ווארום דאס איז די הצלחה למעלה מדרך הטבע. און אויף דערויף זאגט ער דארטן, אז²⁹⁰ דאס איז אויכעט

— דקדוקי תורה —

וכ"ש יראת אלקים שמצד ההשגה, ולא שבא לכלל פר"ע עדיין, אלא כל יגיעתו שהי' בעבודתו להיות נמשך בלבו יראת חטא חלף ועבר לגמרי מכל וכל, ונעשה כאיש אשר לא טעם טעם יראה מעולם, כך נתרוקן לבו מכל י"ש...".

(288) דר"ח שבעה ערה 284 לקמן (ג, א): "והדרך הב' הוא בהיפך מאופן זה, והוא שמזונותיו הקצובין לו מר"ה מאת ה' הזן ומפרנס כו' בא בהתלבשות במיעוט העסק דוקא, והיינו שלא ירבה בסחורה כלל, רק כפי קרנו יקנה ויתברך מדי יום במעט הסחורה מעט מעט, וכל אשר היה מקבץ ברוב הסחורה ימצא במעט עסק הזה ממש בשוה, ואפשר יצליח יותר עפ"י סיבות שונות מן הצד שלא עפ"י דרכי הטבע כלל . . . וזהו וברכך ה' בכל אשר תעשה, שהמעשה מועטת והברכה בה מרובה, שזה הבא מכח עליון שלמעלה מן הטבע. ואמנם אין זה נק' עושר אלא ברכה, שהעושר לא נק' אלא הבא מרוב הסחורה דוקא, רק ברכת ה' היא תעשיר, שממילא יבא לכלל עושר רב מצד רוב הברכה . . . שיש מתעשר במיעוט המסחור היינו בהצלחה גדולה במסחור מועט שלא לפי ערך כלל . . . ואמנם יוכל להיות שלא ברוב הסחורה ימצא עושר רב כעושר דיוסף שכל אשר עושה ה' מצליח בידו בבלתי מוגבל כו' . . . במיעוט העסק ורוב הצלחה וברכה ביותר כנ"ל . . . והב' הבא מלמעלה למטה שלא בהתלבשות בדרכי הטבע כ"כ, רק במעט עסק יהיה מה שיהיה יתברך ויצליח בו בלי שיעור... "ע"ש. לקו"ב שם לקמן (מח, ב [קמב, סע"א]): "...אבל כבוד הוא כאשר בא לו העושר במיעוט העסק והוא יושב בביתו במנוחה והשקט ועוסק קצת בביתו, ואעפ"כ בא לו העושר מצד ברכת ה' אשר תעשיר, זהו נקרא כבוד כמאמר והיה מנוחתו כבוד כו'".

(289) [הדגש על "אפילו"].

(290) דר"ח שם (ג, סע"א): "...עפ"י מעשיו ודרכיו באופן חיי נשמתו בתורה ועבודה כו', כמו בדרך דוגמא אם מעשיו מרובין מחכמתו הרי יותר מקבל עליו עול תו"מ מכפי מדתו בחכמה כח מה שבנפשו ולבו באוי"ר כו' אז פורקין ממנו עול ד"א לפי ערך זה, היינו שיומשך לו שפע מזונו בברכה מרובה במיעוט העסק והיגיעה ובמעט מסחור כנ"ל, שכל הנותן עליו עול תורה כו', ובהיפוך מי שפורק ממנו על תורה ועושה מלאכתו קבע ותורתו עראי כו', ואין מעשיו בתו"מ ועבודה שבלב לפי ערך חכמתו ויראתו כלל וכלל כו', אזי נותנים עליו עול ד"א היינו שצריך להרבות בסחורה ומצליח באופן זה דוקא, שמתייגע בכל כח עבודתו ובהתחכמות יתירה ברוב מיני תחבולות וגם בריבוי העסקים שבזה ימצא כדי חייו דוקא ולא זולת זה, שכאשר ירפה בעבודה ומסחור רב ולא יתחכם בתחבולות כ"כ לא ירויה כלום, זהו עול ד"א כידוע והוא בא לפי ערך מיעוט עול תורה ויראה בעבודה שבלב ומוח בתפלה ותו"מ כו'...".

וואס ער זאגט כל הפורק ממנו עול תורה איז נותנין עליו עול דרך ארץ, און אזוי איז אויכעט כל המקבל עליו עול תורה איז פורקין מעליו עול דרך ארץ, אז דער פשט הפורק מעליו עול תורה – דאס הייסט אז בשעת <כח המחשבה דארף זיין א שייכות...> די כח ההעמקה וההבנה וההשגה וההסברה דארף זיין א שייכות מערניט ווי צו עניני תורה, און באַ עם איז דאס מושקע אין עניני פרנסה ביז אין דיוטא היותר תחתונה, איז אט דעמאלט ס'איז נותנים עליו דעם עול דרך ארץ, אז דאס טוט זיך אפילו אין אן אופן פון עול, אז [ער] טוט אזוינע ענינים וואס האבן גאר אין שכל קיין ארט ניט, מערניט וואס דאס איז בדרך עול, נאר וואס דען, אין דעם עול הפכי – אין דעם צד ההפכי, אין לעומת זה, ניט אין צד דקדושה.

און²⁹¹ אויף דערויף איז אויך די עצה אז זאל זיין דער מקבל עליו עול תורה ועול מצות, אז אע"פ וואס במעמדו ומצבו וואו ער געפינט זיך איצטער, איז מצד דעם מצור ומצוק וואס ער האט מצד זיין חומריות און אפילו מצד זיין גשמיות, מצד זיין מעמד ומצב צו וועלכן ער איז צוגעקומען, איז ער דאך ניט שייכות צו א ענין של הבנה והשגה, עאכו"כ ניט צו א ענין פון העמקה – זאל²⁹¹ ער זיך אין דערויף ארייננווארפן אין אן אופן פון מקבל עליו עול תורה, און אזוי אויכעט אין דעם עול פון עבודת התפלה, און עול מצות, וואס דאס וועט עם צובריינגען אז מ'וועט פון עם פורק זיין דעם עול דרך ארץ, צי²⁹² אין דעם אופן פון דרך הטבע, צי אפילו למעלה מדרך הטבע, אז בכלים מועטים זאל זיין א פרנסה מרובה, וואס דאס איז די הצלחה למעלה מדרך הטבע.

וואס בכללות איז דער חילוק אין דעם, צי באַ עם איז ממולא²³¹ עניניו – מעשה, און דער דיבור, ביז אין מחשבה – פון אור דקדושה, וואס דעמאלט לאזט זיך דאס ניט צו די אלע ענינים פון חושך, וואס זיי זיינען מחסר וגורע ומנגד אויפן אור

❧ דקדוקי תורה ❧

(291) דר"ח שבעה ערה הקודמת: "...עפ"י מעשיו ודרכיו באופן חיי נשמתו בתורה ועבודה כו', כמו בדרך דוגמא אם מעשיו מרובין מחכמתו הרי יותר מקבל עליו עול תו"מ מכפי מדתו בחכמה כח מה שבנפשו ולבו באוי"ר כו' אז פורקין ממנו עול ד"א לפי ערך זה...".

(292) ראה דר"ח שבעה ערה 288: "...ואם אנו רואים שיש מתעשר במיעוט המסחור היינו בהצלחה גדולה במסחור מועט שלא לפי ערך כלל, זה יוצא מן הכלל, ואמנם יוכל להיות שלא ברוב הסחורה ימצא עושר רב כעושר דיוסף שכל אשר עושה ה' מצליח בידו בבילתי מוגבל כו'".

דקדושה ועניניו²⁹³. <משא"כ²⁹⁴ אבער בשעת ס'ניטא באַ עם דער מילוי אין דעם ה' פון אור דקדושה, וואס בכללות נעמט זיך דאס דערפון וואס ס'דא די דברים במילים...> וואס דעמאלט איז אויכעט בשעת ס'ממולא²³¹ מאור דקדושה, איז ניט נאר אז אין עשיותיו זיינען לשם שמים, אפילו אין אט א די עשיי' וואס אט דארטן קען ער האבן א מציאות, על דרך ווי ער בריינגט די דוגמא²⁹⁵ פון א גבאי צדקה, וואס א גבאי צדקה איז דאך <מעשיין²⁹⁶ על...> מעשיין²⁹⁶ על הצדקה, דארף דאך גיין בדרך כפי', במילא²⁹⁷ איז דאך לכאורה²⁹⁸ האט דאך דעמאלט אן ארט תוקף, במילא דארף דאך דאס באַ עם ארויסמאנען דעם ענין פון ישות ומציאות – גאווה, איז²⁹⁹ ביחד עם זה, מצד דערויף וואס ער איז ממולא²³¹ מן³⁰⁰ אור דקדושה, איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

(293) [קשה להבחין אם נאמר "ועניניו" או "וענינה"].

(294) ראה לקמן הערות 319-321, ולידן בפנים.

(295) תש"י (שבהערה 240): "דאז כאשר עושה זאת לש"ש, הנה בדרך ממילא הרי עצם הפועל הוא כדבעי, וכמו שהוא באכו"ש. . . וכן הוא בשאר הדברים שהוא עוסק בהם, וכמו גבאי צדקה והדומה".

(296) להעיר מאוה"ת אמור ע' קסד: "דשעורה הוא בשין שמאלית, וכן שערות ג"כ בשין שמאלית, בחי' גבורה וצמצומים, והנה ע"י השתלשלות הגבורות נמשך למטה יניקה לחיצונים...". וראה לקמן בפנים (ליד הערה 386 והנסמן שם) שע"י קנה הקו"ף יש יניקה ללעו"ז. ובתש"י ס"ט (שבהערה 417, ועד"ז לידה בפנים) מבואר שהעבודה היא להכרית קנה הקו"ף כדי שלא יהי' יניקה ללעו"ז. וראה גם ספר הערכים-חב"ד מערכת אותיות אות שיי"ן ע' תלב-ד. וש"נ.

(297) תש"י לקמן (ע' 3-122): "ואף שלפעמים הוא בחזק גדול לעמוד על איזה דבר בתוקף גדול, שיהי' נעשה בדבר ההוא בהידור והדומה".

(298) [הדגש על "לכאורה"].

(299) תש"י לפנ"ז (ע' 3-122): "דבריו הם בנחת ובקירוב הדעת. . . ובכ"ז הנה מדבר בנחת ודברי טעם". וראה אג"ק אדהריי"צ ח"ב ע' תלב-ג (א' מ"ח תרצ"ט): "...כל אחד ואחד מאחי תמימים שי' . . . מוטל חוב קדוש. . . לשום לבו ודעתו על הנהגת בית הוריו שי' והנהגת אחיו ואחיותיו יחיו, ולתקן את הדרוש תיקון, וכמובן אשר הכל יהי' בדברי נועם באמרי חכמה בינה ודעת, וקירוב לבבי לבאר ולהסביר כל דבר בשפה ברורה ובנעימות ולהגביר את מדת הסבלנות...". ולכאורה "אמרי חכמה בינה ודעת. . . לבאר ולהסביר כל דבר בשפה ברורה" הוא ע"ד "דברי טעם" (שבתש"י). וראה גם בטאון חב"ד ח"ד (יו"ד שבט תשי"ד) ע' 7-8 [אג"ק אדהריי"צ ח"ב ע' כ (ז' שבט תרפ"ח)]: "...כל אחד ואחד, בכל מקום שהוא, ירגיש חובה בנפשו לעורר חבירו בדברי נועם, בדיבור ובכתב לקבוע שיעורי לימוד ברבים, כן לקבוע זמני התועדות...". ולהעיר שכמדומה הגיעו לידנו ט' מכתבים מרבינו, (רק) מד' שבט תשט"ו עד י"ח סיון תשי"ח (היינו לאחר הופעת בטאון חב"ד הני"ל), שבהם משתמש בל' "דברי נועם" (ע"ד השפעה על הזולת): אג"ק ח"י ס"ע רצב, חכ"א ע' שכג, חיי"ב ע' שסד, חיי"ג ע' קג, שם ר"ע שנד (ח' מנ"א תשט"ז): "...הוראות איך להגיד להזולת. . . והנקודה העיקרית היא – ורואים גם במוחש – שדברי נועם וקירוב פועלים שלא בערך יותר מאשר ע"י הנהגה הפכית. אף שפשוט שהדברים אמורים רק בהנוגע להלבוש, היינו אופן הגישה להזולת שצ"ל בדרכי נועם, אבל הפנימיות צ"ל בתוקף המתאים בכל עניני התורה ומצותי'. אלא שגם ע"ז נאמר מעט מעט אגרשנו, ולא כל הענינים יש לדרוש בפגישה הראשונה...". חיי"ד ע' רכת, שם ס"ע שט, חט"ו ע' טז, חיי"ז ס"ע קעב.

אע"פ וואס ער איז גבאי צדקה על דרך ווי יסוד ז"א¹⁷⁴, וואס ער איז דאך דער גבאי צדקה למעלה, איז²⁹⁹ גייט דאס באַ עם אלץ בדרפי נועם ופדברי נועם, ביז³⁰¹ וואנעט ער איז זיך מתרחק מן הגאווה עד הקצה האחרון.

און געבראכט³⁰² אויף דערויף דעם ווארט פון בעל שם טוב³⁰¹, וואס די בעל שם טוב האט געזאגט: אז³⁰³ כל³⁰⁴ שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה להוי', און דערנאך זאגט ער³⁰⁵ אז קרבן ראשית תקריבו, איז דאך לכאורה אין דערויף א סתירה: וויבאלד אז שאור ודבש טויג ניט, איז פארוואס קרבן ראשית יא? איז ער אויף דערויף מבאר, אז³⁰⁶ קרבן ראשית – אין התחלת העבודה, וואס³⁰⁷ דעמאלט קען דאך זיין די טענה מה³⁰⁸ אני ומי אני, איז דעמאלט

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(300) [קשה להבחין אם נאמר "מן" או "אין"].

(301) תש"י: "ומתרחק מהגאווה עד קצה האחרון", ועד"ז שו"ע אדה"ז אר"ח סי' קנו ס"ג: "...שמאד מאד הוי שפל רוח כי תועבת ה' כל גבה לב . . . לכן יתרחק מזה עד קצה האחרון" (וכ"ה לקמן ליד הערה 317: "קצה"). רמב"ם הל' דעות פ"א, ה"ה: "...מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד, וזו היא מדת חסידות". ראשית חכמה שער הענוה רפ"ב: "...בענין הענוה צריך אל הקצה האחרון בענין שיתרחק מן הגאווה לגמרי, כדי שלא יתדבק בו שמץ מהקליפה..." ע"ש. וברשימת רבינו (הנ"ל הערה 134): "בעש"ט גאווה עד קצה האחרון עה"פ כי כל שאור" – ולכאורה פירושו, שבקשר לתש"י הנ"ל, מציין למ"ש בכש"ט סי' שצג (בהוצ' קה"ת תשל"ג ואילך), שלאחר "ראשית ההתקרבות להש"י" אין לעבוד ע"י "גבהות", אפילו בכל שהוא – כמובא בהערה 317.

(302) ראה פלח הרמון תזריע ע' קכו-ז (ביאור הר"ה על מאמר הצ"צ): "...שהו"ע ויגבה לבו בדרכי הוי' . . . כי הוא מוכרח בהתחלת עבודה, אבל בגמר העבודה צ"ל ביטול בתכלית, כמאמר הבעש"ט ע"פ כל שאור וכל דבש לא תקטירו כו' קרבן ראשית כו' ואל המזבח כו'" (ואולי יש כיו"ב שעוד לא נדפסו). אמרי נעם (מדרושי הר"ה) שבהערה 312.

(303) כש"ט שם: "וזה פי' כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו כו' קרבן ראשית כו' ואל [נ-] דפו"ר (וראה הערה 316): [על] המזבח לא יעלו . . . ואמר הכתוב לא תקטירו ממנו אשה לה'..."

(304) [ויקרא ב, יא].

(305) [שם, יב].

(306) כש"ט שם: "רק קרבן ראשית, ר"ל ראשית ההתקרבות להש"י". תו"א (ועד"ז הנחות הר"פ) שבהערה 312: "...דוקא בהתחל' העבוד'..."

(307) כש"ט שם: "...שהיצה"ר אומר לו אתה אינך ראוי לעשות מצוה גדולה ועובדא כזו . . . דאל"כ יאמר לו יצרו שאתה אינך ראוי להתקרב אליו ע"י עובדא זו". וראה הנחות הר"פ ואמרי נעם שבהערה 312, בטאון חב"ד שבהערה הבאה.

(308) רש"י שמות ג, יא: "מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם המלכים". של"ה קפא, רע"ב: "...ויכול אדם לחדש פלאי פלאות בכל הלכה והלכה . . . וכמו שמפפלי' התו' עם רש"י כן נוכל . . . לעיין ולתרוץ הקושיות שהתוס' מקשי' על רש"י, וכן שאר קושיות שהתוס' מקשים . . . כי כתר תורה מונח לכל, ואל יחשוב מה אני ומי אני הוא לעיין ולילך בגדולות ובנפלאות, כי הלומד לשם שמים ומייגע את עצמו

איז³⁰⁹ דא דער ענין פון שאור – וואס דאס איז דער ענין פון הגבהה, על דרך ווי שאור באמאכט³¹⁰ זיך אז די עיסה זאל נתפח ווערן און נגבה ווערן, אויפגעבלאזן ווערן, און³¹¹ אזוי אויכעט דער ענין פון דבש – דער ענין פון תענוג, וואס³¹²

— דקדוקי תורה —

בהלימוד, אז יגעתי ומצאתי תאמין...". בטאון חב"ד ח"י (י"ד שבט תשט"ז) ע' טו [אג"ק אדהר"י צ ח"א ר"ע תפ (י"א כסלו תרפ"ד)]: "...ואל יאמר האדם מה אני ומי אני, זהו שפלות של שקר, אם ההשגחה העליונה גזרה על האדם להיות באיזה מקום ועיר, עליו לדעת כי נשלח לשם לעבדה ולשמרה...". ועוד. וראה גם אג"ק ח"ד ע' רפו (כ"ב אייר תשי"א): "...אריינטראכטן אין . . הפצת המעיינות חוצה, ולידע אז דאס מיינט מען טאקע אונז, הגם יעדער בא זיך נופלת לו השאלה, מה אני ומי אני, הנה האמת הוא אז דאס איז ניט אונזער זאך צו טראכטן אזוי, ווארום וויבאלד אז מען האט אונז אריינגעשטעלט אין דעם דור, וואס עס איז הנה זה עומד אחר כתלנו...". ח"א ע' תכב (ימי הסליחות תשט"ו): "און זאל א מענטש ניט טראכטען: וואס בין איך און ווער בין איך, צו האבען אזא געוואלדיקען כח...". לקר"ש חכ"ה ע' 225. ועוד.

309) כש"ט שם לפני"ז: "פי' שהרמז בשאור ודבש לגבהות שהם מרתיחים ועולים כמו הגבהות שמגביה לב האדם..." (ועד"ז פס"ז עה"פ: "...לפי שהשאור מתנשא בעריבה, הדבש מתנשא בבישולו...", חינוך שבערה 317: "...לפי שהשאור מגביה עצמו, וכן הדבש מעלה רתיחתו הרבה, ולכן נתרחקו לרמוז כי תועבת ה' כל גבה לב..."). אוה"ת פסח (ח"ב) ע' תנח: "...המצה אין בה התנשאות להיות נופח ועולה, כי כל שאור וכל חמץ הוא נפחת העיסה שנעשה רמה והגבהה שמגבי א"ע...". סהמ"צ להצ"צ כג, ב: "...החמץ מורה על בחי' היש שהוא נתפח ונגבה...". תולדות יעקב יוסף שופטים קפה, ג: "...כל שאר וכל דבש . . הקליפות הם שאר וחמץ העולה בנפיתה להרים ראש ולהתגאות...". כי תצא קפט, סע"ד (שבמילואים להערה 311): "...וז"ש כי כל שאר שהוא הכבוד והוא שאר שבעיסה המחמיץ ומגביהו ועולה בנפיתה...". בן פורת יוסף הקדמה ז, רע"א (שבמילואים הנ"ל): "...ושא"ר העולה ומחמיץ הוא הכבוד והגאווה להיות עולה בנפיתה על כולנה . . וז"ש כי כל שאר...". כתונת פסים (לבעהמ"ס הנ"ל) צו ז, סע"ב: "...לא יראה שום חמץ ושאר העולה בנפיתה, כמו שאור המגביה את העיסה...".

310) "באמכאט" יש לו משמעות שלילית, ואולי מפרש בזה כש"ט שבערה הקודמת: "בשאור ודבש . . שהם מרתיחים" (ולהעיר מחינוך שבערה הנ"ל שהזכיר רתיחה רק בדבש), והיינו שאור מתקלקל (עד שהוא עצמו אינו ראוי לאכילה – ביצה ז, ב. רש"י בא יב, יט) ועי"ז גורם השאור לנפיתה העיסה, ויל"ע. 311) ראה תולדות יעקב יוסף ויקרא עג, א: "...כי כל שאור וכל דבש וגו' . . להרחיק מעסק תורה ועבודת ה', שלא יהי' להתפאר ולהתנשא כמו שאור או לשאר הנאה שלו הנק' דבש המתוק לחיך, וכי תימא א"כ קשה על הש"ס שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה וכו', לכך ביאר הכתוב עצמו קרבן ראשית תקריבו ר"ל כשהוא בבחרותו שהוא ראשית ימיו בזה רשאי להקריב גם שאור ודבש שיהי' תורתו להנאתו, כדי שאח"כ יבא לשמה...". (וראה גם שם פ' בא, תצא, ובן פורת יוסף שבמילואים). כש"ט סי' שיט: "ומתוקים מדבש . . ממשל התורה לזהב ופז ודבש . . ואכילת תענוגי מעדני עוה"ז אחר השביעה שוב אין לאדם תענוג, כי נפש שביעה תבוס נופת ואכול דבש הרבות . . ומתוקים מדבש ונפת צופים, שאחר השביעה שוב אין לו תענוג, כמ"ש בדבש פן תשבענו והקיאנו...". ראב"ע עה"פ (הנ"ל) תהלים יט, יא: "...יותר מתענוג המאכל המתוק, ואין למעלה מהדבש...". (ועד"ז ברד"ק שם). לקו"ת ואתחנן ד, רע"ג: "ודבש הוא בחינת מתיקות ותענוג...". ועד"ז שם עקב טז, ד; שה"ש לד, רע"ב; תו"א תצוה פד, סע"ג. ובכ"מ.

312) כש"ט שבערה 306: "...ראשית ההתקרבות להש"י מותר להיות בגבהות". תו"א מג"א קיט, רע"ג ואילך (שבערה הנ"ל): "...ארז"ל ת"ח צריך להיות בו שמיני שבשמינית גסות הרוח . . [קכ, א] ואמנם זהו דוקא בהתחל' העבוד'...". הנחות הר"פ (שי"ל כסלו תשי"ח) ע' קנב (שבעה' הנ"ל): "...ת"ח צריך

בתחילת העבודה, כדי אויף מבטל זיין דעם ענין פון מה³⁰⁸ אני ומי אני, איז³¹² אט א דא איז דא די שמינית³¹³ שבשמינית, ביז³¹⁴ וואנעט אז מ'זאגט³¹⁵ אז לעולם ילמוד שלא לשמה – ער לערנט דאס משום תענוג. אבער³¹⁶ דערנאך בשעת ער איז

דקדוקי תורה

להיות בו שמינית שבשמינית . . כי א"א להיות שום התחלת העבודה אם לא יהי' בו שום שמץ הגבה . . שאל"כ מי הוא זה הראוי לזה...". אוה"ת בלק (ח"ג) ס"ע א'מא: "...השמינית שבשמינית בחי' יש אדעתי' דנפשי' קא עביד שבתחילת העבודה זהו שומר...". ולהעיר מוהחריס תרל"א ס"ע יד [ח"א ס"ע עדר]: "צ"ל בו שמינית שבשמינית . . שגם בעבודת ה' צריך הגבהה מעט ולא יפול ח"ו בעיני עצמו כו'. וז"ע חג השבועות שאז גם החמץ מתעלה אמנם . . להקריב אותו א"א כי כל שאור וכל דבש לא תקריבו, כי גם באדם אינו רק שימוש בעלמא שהו"ע השמינית שבשמינית . . אבל איננו עצם העבודה...". (וראה תש"ה ע' 86: "...איזה שימוש אל הקדושה..."). אמרי נעם (ווילנא תרל"ו, רשימות רלו"י שימענאווסקי מדרושי ר"ה מפאריטש) יד, ב: "...שמינית שבשמינית . . קודם התפלה . . נופל בו שפלות של שקר לאמר מי אנוכי . . אח"כ לא יהי' בו גם שמינית שבשמינית . . ובשם הבעש"ט ז"ל ע"פ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו כו' קרבן ראשית כו' שאור ודבש הגבה, וישות יהי' רק קרבן ראשית העבודה...".

313) הערת רבינו לס' הנחות הר"פ (שי"ל כסלו תשי"ח) ע' יב: "שמינית שבשמינית: סוטה ה, א. ולכאורה צ"ע מרמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג שפסק דאפילו מקצתה לא. וכ"פ בר' יונה לאבות פ"ד מ"ד. ועייג"כ שו"ע רבנו הזקן האו"ח סקנ"ה סו"ס א' וסקנ"ו ס"ג". וראה שקו"ט בזה בין רבינו ואביו הרלווי"צ שבלקוטי לוי"צ אג"ק ע' שא, שה; ובין רבינו ורא"א אקסלרוד שבאג"ק ח"א ע' רעה, שב-דש. לקו"ש חכ"ב ע' 162, הע' 32. ועוד. וראה מה ששקו"ט בכ"ז בקובצים: באגרות מלך ע' יט-כו. העה"ת ואנ"ש תורת אמת גל' מב, ע' 21-15. העו"ב גל' תשעא, ע' 43-35; גל' תתקפג, ע' 21-14. וש"נ.

314) תולדות יעקב יוסף שבהערה 311: "...א"כ קשה על הש"ס שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה וכו', לכך ביאר הכתוב עצמו קרבן ראשית . . רשאי להקריב גם שאור ודבש שיהי' תורתו להנאתו, כדי שאח"כ יבא לשמה . . שעושה להנאת עצמו כי אם כדי שיבא אח"כ לשמה, וזהו כוונת הש"ס שמתוך שלא לשמה בא לשמ'...". ולהעיר מאג"ק חט"ז ע' שלא (י"א אדר תשי"ח): "...ידועה הוראת תוה"ק לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה שמתוך כו' בא לשמה [אף שכמובן אין זה כלל וכלל ענין של הידור, ולא עוד אלא "שלא לשמה" כמה דרגות בזה, ואפשר לצאת ידי חובתו דמרו"ל הנ"ל וגם בדרגא דקה מן הדקה]".

315) לפנינו בפסחים נ, ב: "...דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה". ס' הבהיר ס' נח (קצו): "...והיינו דאמרינן לעולם ילמוד אדם תורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה" – הובא בתולעת יעקב סוד השבת בסופו [שבשל"ה רסד, סע"ב], ועד"ז ("דאמרנן") בריקאנטי יתרו יט, יג. שו"ת תשב"ץ ח"א סקמ"ו: "...בפ' מקום שנהגו אמרינן . . דאר"י אמר רב לעול' ילמוד אדם בתור' ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה". אוה"ת ענינים ע' שא: "...ואעפ"כ א' לעולם ילמוד אדם שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה". ועד"ז ארחות צדיקים שער התורה בסופו. ועוד.

316) כש"ט שם: "אבל אח"כ אל המזבח העליון לא יעלו לריח נחוח לה" (ובהכתוב (ויקרא שם): "ואל המזבח לא יעלו לריח נחוח" – בלי "לה"), ולעיל שם (שבהערה 303) בדפו"ר (ועוד): "...על המזבח לא יעלו". וראה ל' הכתוב אחרי יז, ו (באיסור הקרבה בחוץ): "וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח נחוח לה". תו"א וארא נה, רע"ד: "...את קרבני לחמי לאשי שהקרבן נעשה לו ית' בחינת לחם ומזון כביכול, שעולה ריח נחוח לה' ע"ד ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים. וענין הקרבן להקריב גם נפש הבהמי' שבאדם בשעת הבאת קרבנו מן הבהמה, בכוונה וברעותא דלבא למסור נפשו לה' להעביר רוח הטומאה מן הארץ, וכל מחשבות והרהורין בישינן יבטלון, והיו לשרפת

דורכגעגאנגען דעם ראשית העבודה, איז על³¹⁶ מוצח הוי' – אט א דעמאלט ווען ס'דארף עולה זיין לריח ניחוח למעלה, איז דא איז ער זיך מתרחק³⁰¹ עד קצה האחרון, אפילו³¹⁷ כל שהוא אויך ניט, און³¹⁸ ווי ער זאגט לא מינה ולא מקצתה.

משא"כ³¹⁹ אז ער איז ניט ממולא³²⁰ פון אור הקדושה, איז אט א דעמאלט פעלט דאך באַ עם אין די אלע דרגות, אזי³²¹ ס'דא דער ענין פון דברים בטלים, וואס זיי נעמען זיך על פי רוב פון מחשבות בטלות, וואס פון די מחשבות בטלות און דברים בטלים ווערט דערנאך אויכעט נמשך אין מעשים בלתי רצויים, ביז מעשים האסורים³²². און אין דערויף איז אויכעט (ווי מ'האט גערעדט פריער, אנקעגן די דאגת³²³ הפרנסה), איז ניט נאר וואס אין די ענינים שטייט ער – בשעת המחשבה

דקדוקי תורה

אש כליל על מזבח ה'. ועכשיו שאין בהמ"ק קיים בטלו הקרבנות, ואין אנו יכולים לבטל ולהעביר ממשלת הנפש הבהמית מכל וכל, לכן תקנו לנו תפלות כנגד תמידין. וזהו שאומרים ברוך אתה ה' . . . היא אתערותא דלעילא . . . שנהיה בטלים אליו למשוך אחריו בכל לב ונפש... "ע"ש.

(317) כש"ט שם: "... שאין נחת רוח לפניו ית' בגבהות ח", כי תועבת ה' כל גבה לב, אפי' בכל דהו". חינוך מצוה קיז (שבעה ערה 309): "ושאור ודבש איסורן בכל שהוא שנאמר לא תקטירו ממנו כלומר אפילו כל שהוא" (וראה מנ"ח שם שנשאר בצ"ע בזה, וראה רמב"ם הלי' איסורי מזבח רפ"ה).

(318) סוטה שבעה ערה 313: "... א"ר נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב? אה"ת מג"א (הוספה) ע' ו [ע' עג]: "... וכן הת"ח צריך לזה בתחלת עבודתו (וזהו שאמרו אתלמיד דוקא, משא"כ כשכבר נשלם ונק' חכם י"ל דע"ז אמר רנב"י לא מינה ולא מקצתה)" (ולהעיר מאה"ת פסח (ח"ג) ע' תשנב-ג).

(319) שתי ידות תרל"ג (ר"ע קנה) [ועד"ז אוה"ת]: "וכ"ז דוקא באות ה' . . . הם כמו אות ד' . . . יש יו"ד בגנה שזהו בחי' אור החכמה והמדות . . . משא"כ ברי"ש הסתלקות היו"ד, והמחוד' אינן ממולא' מהחכמה ומדות". וראה לעיל בפנים ליד הערה 294.

(320) תש"י לקמן (שבעה ערה 389): "ממולא מאור הקדושה" (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח שבעה ערה 352), וראה הערה 231, ולידה בפנים.

(321) תש"י לפני"ז (ר"ע 123): "דכאשר הוא מלא ממח"ז והרהורין בישין, וכן בדיבורים אשר לא להוי' המה, לא מבעי דיבורים האסורים, לה"ר רכילות והדומה, אלא גם ריבוי דברים בטלים, הנה נעשה עי"ז קנה הקו"ף שהוא המעשה, והיינו שנופל במעשה לא טוב ר"ל . . . שע"י מעשה לא טוב ה"ה יורד למטה מטה, ובא מהמח' והדיבור הלא טובים", ובהקיצור: "ממחוד' דלעו"ז נופל במעשה לא טוב", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והבריה תרצ"א ("... ורכילות ונבול פה..."), שתי ידות אוה"ת [תרל"ג].

(322) אולי מבאר בזה ש"מעשה לא טוב" שבתש"י הנ"ל, כולל לא רק מעשים בטלים, אלא גם מעשים אסורים, וכדמשמע (לכאורה) ממ"ש ע"ז בתש"י "ר"ל". או אולי (גם) מבאר ש"מעשה לא טוב" הב' שבתש"י (הנ"ל שם) – בלי הוספת "ר"ל" [או "ח"ר" כבתרצ"ט ותרנ"ח (בפעם הב')]: "כשנכשל ח"ו במעשה", ועד"ז והבריה תרצ"א, וכן בהקיצור (הנ"ל שם) ליתא – קאי על מעשים בלתי רצויים (שאינם אסורים), והיינו שגם על ידם "ה"ה יורד למטה מטה" (ע"י שמהם נמשך שוב במעשים האסורים). וראה גם והבריה תרצ"א: "ודבורים רעים – לא מיבעי בדבורים האסורים . . . אלא אפילו ריבוי דברים בטלים".

(323) [קשה להבחין אם נאמר "דאגת" או "דאגות"].

אדער דיבור ומעשה בלתי רצויים – שלא כדבעי, נאר דאס איז נאך אויכעט מחסר וגורע אין די דרגות³²⁴ צו וועלכע ער איז צוגעקומען על ידי עבודתו הקודמת.

וואס דאס איז דער ווארט פון די³²⁵ מגיד וואס ער האט געזאגט אויף לא³²⁶ רגל על לשונו: זאגט ער³²⁷, אז אין³²⁸ לשון האדם איז דאך דא די נתתי³²⁹ לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע – איז דאך דא די דיבורים דקדושה, וואס בכללות איז דאס די אותיות התורה און אותיות התפלה, און³³⁰ דערנאך איז דאך דא די דברים האסורים³³¹, אפילו די דברים בטלים. איז אט דא זאגט ער, אז³³² בשעת ס'דא דער ענין – ניט נאר דברים האסורים³³¹, אפילו אויב ס'נאר דא דברים בטלים, זיינען³³³ זיי דערנאך עולה למעלה, און זיינען הולך רכיל, און זיינען מקטרג

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(324) [קשה להבחין אם נאמר "דרגות" או "דרגא"].
 (325) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 134): "הה"מ לא רגל על לשונו" ["עה"פ" נכתב פעם א' בתורת הבעש"ט (שבהערה 301), ועל גביו נכתב תיבת "לא" הנ"ל, ויל"ע] – ולכאורה פירושו, שמציין לאו"ת סר"ד ולקו"א סרי"ט שבהערות הבאות.

(326) [תהלים טו, ג]. או"ת ולקו"א שם: "לא רגל על לשונו".
 (327) אולי קאי (גם) על בעל מנורת המאור שבהערה הבאה, כי על הה"מ כבר נאמר "ער האט געזאגט".
 (328) מנורת המאור חתימת נר ב: "...שבני אדם... בהיות היכולת בידם לקחת דרך עץ החיים עוזבין אותו ואוחזים דרך המות, בתת להם בוראם הבחירה בידם, כמו שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו', כי כמו שיש בדרכי המעשים מות וחיים, יש גם כן בלשון האדם, כדכתיב [משלי יח, כא] מות וחיים ביד לשון, ר"ל בהוציא האדם בלשונו דברים המוזהרים והנמאסים והמזיקין מתחייב גופו ונפשו למות, ואם עוסק אדם בדברים המצווין [- ופי' בנפש יהודה: לדבר דברי תורה ותפלה] והעולים למעלה, ומוציא המעוט בדברים המותרים לקיום הגוף, הוא נקרא לו עץ חיים, שנאמר [משלי טו, ד] מרפא לשון עץ חיים... שמצינו בספרי... כנסת ישראל בקולה אהובה... בדברי תורה... ובקולה שנואה... בלשון הרע הדא הוא דכתיב מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה... אוהב הלשון לדבר בה דברי תורה ובעצה נכונה ולא ידבר בדברים בטלים אלא בדברי תורה בחכמה ובמוסר... ע"ש.
 (329) ע"פ נצבים ל, טו ("נתתי לפניך היום..."). וכפנים כ"ה בלקו"ת צו יב, סע"ד. שה"ש כד, סע"ד. רש"י איכה ג, לח. רד"ק בראשית ד, ז. שו"ת הרשב"א ח"ג סו"ס תלא. ובכ"מ. ולהעיר שכ"ה גם בפעם היחידי שנזכר בספרי הה"מ – או"ת ס"ז (קה"ת תשל"ג, קארעץ תקס"ד (דפו"ר), לובלין עת"ר, ועוד – ונכפל סקס"ט. צוה"ר סק"ל).

(330) ראה תשי" (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והבריח תרצ"א) שבהערה 320: "דכאשר הוא מלא... בדיבורים אשר לא להוי' המה, לא מבעי דיבורים האסורים, לה"ר רכילות והדומה, אלא גם ריבוי דברים בטלים".

(331) [קשה להבחין אם נאמר "האסורים" או "אסורים"].

(332) או"ת ולקו"א שם: "...פי' כשמדבר דברים בטלים או לשון הרע".

(333) או"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "...אז הקול וההבל ההוא עולה ומקטרג [עליו], וכאשר אדם הזה [- ההוא] לומד אח"כ דברי תורה, והקול וההבל מדברי תורה עולה ג"כ [- ג"כ עולה], רק שהקול וההבל הראשון דוחה את הב' מלעלות ומקטרג עליו... אבל הרשע מלשין למעלה על עצמו, דהיינו הדיבור הרע הראשון הוא מלשין ומקטרג על לשונו, ר"ל על דברי תורה שלומד [- של ד"ת שלמד] אח"כ".

אויף די דברים וואס ער האט גערעדט פריער בתורה. און³³⁴ די עבודת הצדיק דארף זיין אז לא רגל על לשונו, אז³³⁵ באַ עם זאל ניט זיין דער הולך רכיל אויף זיין לשון פון³³⁶ זיינע דברים בטלים, ווארום³³⁷ דאס קען ניט צולאזן די פעולה פון די דברי תורה ודברי תפלה. בשעת ער איז אבער אין דערויף ניט אויסגעהיט, איז דעמאלט איז דאס מחסר וגורע פֿהשגותיו בעניניו הקודמים, ביז וואנעט אז ס'קומט דערנאך אויכעט אראפ אין מעשים בלתי רצויים, ביז אין מעשים האסורים, וואס דאס איז דער כללות הענין פון דעם ה'³³⁸, וואס די רגל השמאלי דארף זיך מסתיים זיין בשוה, נאך דעם רגל הימני – ווערט³³⁹ דערפון א ק', אז דער רגל ווערט נמשך למטה מטה.

וואס³⁴⁰ בכללות איז דאס אט דאס וואס ער זאגט, אז נעץ קנה פֿים, ועלה עליו

דקדוקי תורה

(334) אר"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "וזהו לא רגל על לשונו, ר"ל הצדיק אין מלשין על [- את] עצמו".

(335) אר"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 333: "...הדיבור הרע הראשון הוא מלשין ומקטרג על לשונו...".

(336) לכאורה מפורש באר"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 333 ש"על לשונו, ר"ל על דברי תורה...". וכן משמע לפנ"ז "שהקול וההבל הראשון דוחה את הב' מלעלות ומקטרג עליו" – ולפ"ז לכאורה צ"ל ש"פון זיינע דברים בטלים" (שבפנים) פירושו "מהדברים בטלים שלו" (שמהם הוא הקטרוג), ולא "של הדברים בטלים". אבל לכאורה משמע (קצת) ש"פון זיינע דברים בטלים" נאמר כסיום ופירושו ל"זיין לשון" (ובפרט מהכפל "זיין לשון" . זיינע דברים) – ואולי מוסיף בזה רבינו פירוש נוסף ב"על לשונו", שהקטרוג (ש"על לשונו" – כנגד הדברי תורה שלו) הוא "על לשונו" – אודות הדברים בטלים שלו (ואף שמדובר ב"הצדיק", אולי "זיינע דברים בטלים", היינו שלפי ערכו נחשבים לדב"ט), ויל"ע.

(337) אר"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 333: "...שהקול וההבל הראשון דוחה את הב' מלעלות...".

(338) תש"י לפנ"ז (ר"ע 122): "דק' ה"ה דומה בתמונתו לאות ה' אלא שבאות ה' הרגלים הם בשוה", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, והבריה תרצ"א. שתי ידות תרל"ג [ועד"ז אוה"ת] (שבהערה 118): "כי ק' דוגמת ה' אך באות ה' הרגל השמאלי . . נמשך רק כנגד הרגל הימני שבה' ואינו יוצא לחוץ לקליפות". תרפ"ז ע' עט: "...משתוה בסיומו".

(339) תש"י: "ובאות ק' הרגל השמאלי הוא יורד למטה, שזהו"ע רגליה יורדות מות, שהוא קנה הקו"ף", ועד"ז תרצ"ט ("...נמשכה למטה..."), תרנ"ח ("...נמשך למטה..."), והבריה תרצ"א, ע"ש. שתי ידות תרל"ג (ר"ע קנד) [ועד"ז אוה"ת (ע' א'תקיד)]: "וסוד ק' הוא שהרגל נמשך למטה בקליפות ויוצא לחוץ וכו'". תש"י לקמן שבהערה 320: "...נעשה עי"ז קנה הקו"ף שהוא המעשה, והיינו שנופל במעשה לא טוב ר"ל, וזהו קנה הקו"ף שיוורד למטה, והוא שע"י מעשה לא טוב ה"ה יורד למטה מטה", ועד"ז תרנ"ח (ע' ריג) [תרצ"ט (תיז, א)]: "...הקו"ף שרגל הג' יורדת למטה . . שע"י יורד עד למטה מטה", ועד"ז והבריה תרצ"א, ע"ש. שתי ידות תרל"ג לקמן (ע' קנה) [ועד"ז אוה"ת (ע' א'תקטו)]: "ברי"ש . . והמחוד . . נמשך אחר שרירות לבו . . נעשה מזה ק' שהוא שהרגל שמאלי . . יוצא לחוץ לגבול הקליפות...". ועד"ז בהגהת גוכתי"ק שם (ס"ע קנד בהערה): "נעשה מה"א קו"ף".

(340) תש"י לפנ"ז (ר"ע 122): "והוא משארז"ל ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול (שהוא מיצר לישראל, רש"י), והוא קנה הק' הנעשה בקלי' וסט"א, וזה הוא המיצר לישראל",

שרטון, ועליו נבנה כרך גדול – וואס דערפון איז געווארן די כרך גדול של רומי המיצר לישראל. ווי דער³⁴¹ צמח צדק איז אויף דערויף מבאר, אז פֿים גייט דאס אויף מלכות, וואס דאס איז יָמָא רַבָּא, און דערויף איז דא דער נעץ קנה – >די³⁴² המשכה > די יניקה און די המשכה, וואס³⁴³ דערפון קומט אראפ ללעומת זה – אין סטרא אחרא, וואס דאס איז דער ענין פון רגלי' יורדות מות. וואס³⁴⁴ בכללות איז דאס, ווי דאס ווערט נמשך אין כח המעשה, וואס דורך דערויף האט א יניקה ללעומת זה, און פון דער יניקה קומט דערנאך אראפ א המשכה, ומוסיף כח אין לעומת זה, אין³⁴⁵ קליפות, ביז וואנעט אז דאס ווערט – דער ועליו³⁴⁰ נבנה כרך גדול פון המיצר לישראל. וואס בכללות איז דאס, דער לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים. וואס אויף דערויף איז ער מבאר דארט בארוכה, אז ס'דאך דא דער ענין פון מדבר³⁴⁶ וואס לא ישב אדם שם. אזוי דארף דאך זיין דער פֿתפארת³⁴⁷ אדם לְשַׁבְת פֿית, אז דורך דערויף וואס מ'מאכט אויף דער דירה נאה און כלים נאים און אשה נאה – וואס דאס איז דאך דער ענין פון, ווי ער זאגט אין תיקוני זהר, אז די נשמה איז ווי [ס'] דארף צו זיין, און תורה ומצותי' זיינען אין אן אופן פון נָאָה – איז דעמאלט ווערט זיך דאס פֿתפארת אדם לְשַׁבְת פֿית. דאס איז אבער דער ארט וואו ס'דא דער ארון³⁴⁸. ס'אבער דא דער ארץ שממה, דער מדבר,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

ועד"ז תרצ"ט (תטז, סע"ב) [תרנ"ח (ע' ריב)]: "...נבנה כרך גדול של רומי...", ועד"ז (בקיזור) שתי ידות אוה"ת (ע' א'תקיד) [תרל"ג (ר"ע קנד)].

341) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 134): "הצ"צ קנה תהלים יעזוב כו' מתפשט בכ"מ (חתונה) קנה אוה"ת קמא, ב. זח"ג רנא, ב. שדה אוה"ת קמג, ב."

342) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "די יניקה..." הוא המשך ופירוט לזה ("די המשכה – די יניקה און די המשכה, וואס דערפון...") או במקומו].

343) תש"י (ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח) שבהערות 339, 340: "...יורד למטה, שזהו"ע רגליה יורדות מות, שהוא קנה הקו"ף. . ונעץ קנה. . והוא קנה הק' הנעשה בקלי' וסט"א".

344) תש"י לקמן (ר"ע 123) שבהערה 320: "...נעשה עי"ז קנה הקו"ף שהוא המעשה, והיינו שנופל במעשה לא טוב ר"ל, וזהו קנה הקו"ף שיורד למטה..." (ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח, ועד"ז שתי ידות אוה"ת [תרל"ג]), וראה הערה הקודמת.

345) תש"י שבהע' 412: "בקלי' וסט"א". שתי ידות אוה"ת [תרל"ג] שבהע' 339: "בקלי' [בקליפות]".

346) ראה הערה 349.

347) [ישע"י מד, יג].

348) לכאורה נאמר "ארון" ולא "אדם". וראה אוה"ת תרומה (ח"ה) ע' א'תנח-ט: "...מבחי' אדם הגדול שהוא בחי' כמראה אדם אשר על הכסא, שזהו בחי' הלוחות שבארון שהוא בחי' חכמה..." מטות (ח"ד) ע' א'רסט: "...הארון הוא מ' דאצי' . . ובארון הי' הלוחות והתורה בחי' ז"א כו' דוגמת ועל דמות הכסא

אשר³⁴⁹ לא ישב אדם שם – אז דער אדם העליון שעל הכסא, איז אט דארט ניט דא דער ישב, ווארום דאס איז אין לעומת זה. וואס³⁵⁰ אט דאס ווערט אנגערופן מדבר, ווערט זיך אנגערופן אויכעט בשם איש שדה – אז ניט ווי דער ה' וואס ער איז אין קדושה, נאר³⁵¹ דאס ווערט דערפון א ה', א יניקה אין לעומת זה – וואס אפילו אין ציור אות הק' איז פריער ווערט דאך א ה', און דערנאך³³⁹ איז מען ממשיך דעם קו נאך למטה מטה, איז דאס איז וואס ווערט אנגערופן שדה, און דאס מיינט מען מדבר – ווי ער בריינגט פון רד"ק. און אט דא איז אויכעט, אין דעם שדה איז דא דער איש שדה, וואס דאס איז עשו, דער לעומת זה פון קדושה. און אט דעמאלט איז דא דער פֿשדה מְצָאה – בשעת מ'געפינט די נערה, וואס עדיין לא קבילת דבר, און מ'געפינט איר בשדה, וואס מען מיינט מדבר, וואס לא ישב אדם שם, ווארום ער איז ניט ממולא³⁵² מיט אור דקדושה, נאר מיט אור דלעומת זה, איז אט א דעמאלט איז דער איש שדה ווערט אויף איר אויך א בעל הפית לפי שעה. און צעקה נערה ולא מושיע לה, ווארום דארט איז ניט דא³⁵³ דער אור דקדושה – האט ניט ממלא געווען כל עניניו, כמילא וואלט מען דאך געקענט צוקומען צו א שדה, וואס דאס איז ניט קיין מקום ישוב, פון ישב אדם.

דערנאך איז דאך אבער בל³⁵⁴ ידח ממנו נדה, אט דאס איז ער דערנאך מסיים,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

דמות כמראה אדם... ועוד. ויל"ע.

(349) כ"ה בלקו"ת במדבר ד, ג. נשא כ, רע"ג. ראה לב, סע"ב. ובכ"מ – ע"פ ירמ' ב, ו: "...במדבר פֿארץ עֶרְכָּה וְשׁוֹתָה פֿארץ ציה וצלמות פֿארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם". ולהעיר מפ"י ר"י בכור שור עה"פ אחרי טז, ח (הצופה לחכמת ישראל שנה ח (בודאפעשט תרפ"ג-ד) ע' 233): "...ומדבר משמע ארץ ציה וצלמות אשר לא ישב אדם שם".

(350) ברשימת רבינו (שבהערה 341): "שדה אוה"ת קמג, ב".

(351) ראה הערה 230, ולידה בפנים.

(352) תרנ"ח (ע' ריג): "שבהאדם המחדור"מ הוא ממולא באור הקדושה . . אבל המחדור"מ דלעו"ז... (ועד"ז תרצ"ט (תיז, א): "הם ממולאים"). ועד"ז תש"י (ועד"ז שתי ידות) שבהערות 231, 320: "...ממולא מאור... ע"ש.

(353) "ניט דא" – כמו "ניטא" בסגנון ישן. וכ"ה לקמן ליד הערה 379. וכ"ה באדה"א קונטרסים ר"ע תקפד, ר"ע תקפז, ע' תקפט, ר"ע תקצ, ר"ע תקצח. תשי"ז (16: 50). ועוד.

(354) ע"פ שמואל ב יד, יד: "...ולא ישא א-להים נפש וקָשַׁב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח". וכבפנים כ"ה ("לבל") בהקדמת משמרת הבית להרשב"א. מגן דוד להרדב"ז אות ד (ט, ב), אות ה (יג, א). מצודת דוד להרדב"ז מצוה תקנב ("לבלתי . . לבל"). אלשיך איוב כה, ג ("לבלתי . . לבל . . מהם"). פע"ח שער ר"ח פ"ג (צג, רע"ב – "לבלתי . . לבל"). אשמורת הבקר (לבעהמ"ס מעבר יבק) רמט, ב, ועד"ז מעבק

ווי דער צמה צדק איז מבאר בארוכה, אז ומת³⁵⁵ האיש ההוא לכדו ולנערה³⁵⁶ לא תעשה דבר, אז דער האיש ההוא, דער איש השדה, איז נעמט מען פון עם ארויס די אלע ניצוצי קדושה – דער חיל³⁵⁷ בלע וַיִּקְיָאנוּ ומבטנו יורישנו א-ל³⁵⁸, אז מ'נעמט פון עם ארויס די אלע ניצוצי קדושה, ס'איז³⁵⁹ ער בלייבט מער ניט ווי לכדו, איז במילא ומת האיש ההוא – דער גאנצער חיות זייערער איז דאך, על דרך ווי מ'האט דא גערעדט דער אות ש', וואס דורך עם קען דער ק' און ר' האבן א קיום; בשעת מ'נעמט אראפ – דער לכדו, דער מבטנו יורישנו, איז אט דעמאלט ומת האיש ההוא. ולנערה לא תעשה דבר – ס'דאך מערניט וואס רגלי' יורדות מות, אבער³⁶⁰

⌘ דקדוקי תורה ⌘

יבק שפתי רננות (מ"ב) רפ"ט ("לבל . . מהם"). שלי"ה מס' שבועות (קצה, רע"א). אתהלך ליאזנא (שי"ל כסלו תשי"ח) ס"ע פ. אג"ק אדה"א ס"ע רכו ("בל"). ובכ"מ.

355) ע"פ שופטים יז, יב: "והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם את ה' א-להיך או אל השופט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל", תצא כב, כה-ו: "ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו. ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות...".

356) לכאורה נאמר "ולנערו" – ולהעיר שהכתיב (תצא שם) הוא "ולנער לא תעשה...".

357) באיוב כ, טו: "חיל בלע וַיִּקְיָאנוּ מבטנו יורישנו א-ל". וראה סנהדרין קו, ב: "מאי דכתיב חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו א-ל? אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע ימות דואג. אמר לו חיל בלע ויקיאנו. אמר לפני מבטנו יורישנו א-ל", וברש"י: "אמר לפניו ומבטנו יורישנו א-ל...". וכ"ה ("ומבטנו") בביה"ח להמאירי נדרים כה, א. פע"ח שער העמידה פ"ט. מעין החכמה להאריז"ל פע"ז. לקו"ת האזינו עח, רע"ב. הנחות הר"פ (תשי"ח) ס"ע קעז. אוה"ת תולדות תתכט, סע"ב. נ"ך ח"א ע' תרסג (עה"פ). ועוד. 358) ["קל"].

359) [קשה להבחין אם נאמר "צ"י" או "ס'איז", ויל"ע].

360) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 4-313 (יו"ד שבט תשי"ג): "בשעת א איד איז עובר אן עבירה, וואס דאס איז אן ענין פון רוח שטות, איז דאס ניט קיין ענין פון טומאה לבעלה, ח"ו, ווארום עס איז דאך "וכבודי" – וואס דאס איז דער ניצוץ אלקי וואס ביי יעדער אידן – "לאחר לא אתן", עס איז מער ניט וואס לשעה קלה האט ער געטאן א מעשה בהמה, אבער סוף סוף איז ונקתה ונזרעה זרע, ווארום לא ידח ממנו נדח. און דאס איז נאך א טעם אויף דעם, וואס בשעת מען רעדט דעם ענין פון שטות דלעומת זה ברענגט מען דעם פסוק כי תשטה אשתו . . הגם אז ידע אינש בנפשי' דעם שטות דלעומת זה וואס ביי אים, דארף ער ניט אראפפאלן ביי זיך. ער דארף וויסן אז ער איז חס ושלום קיינמאל ניט נטמא געווארן, ווארום "וכבודי", וואס דאס איז דער ניצוץ אלקי וואס עס איז פאראן ביי יעדער אידן, "לאחר לא אתן". עס איז מער ניט וואס לשעה קלה האט ער געטאן מעשה בהמה... ע"ש. פורים תשט"ד (שיחה ה – 11:45): "וכבודי לאחר לא אתן, אט וואס פאר א איד ס'זאל ניט זיין, א קל שבקלים, דער פחות שבפחותים, איז דאך דער נקודת היהדות בא' עם גאנץ, און דאס קען ער ניט אוועקגעבן צו אן אנדערן...". י"ב תמוז תשי"ז (שיחה ד – 3:40): "...וכבודו לאחר לא אתן, ווי ער זאגט אין תניא, אז אפילו בשעת החטא היתה באמנה אתו – אז א איד זאל חוטא זיין באמת ווי אין דעם צווייטן פאל פון א סוטה, איז דאס איז ניטא די מציאות, דערפאר וואס בל ידח ממנו נדח, ס'איז סוף כל סוף לעשות תשובה

וכבודי³⁶¹ לאחר לא יתן, איז דערפאר איז בלייבט זי דערנאך בשלימותה. אבער דערוויילע, לפי שעה, וואס בשדה מצאה, איז אט דא ווערט די יניקה ללעומת זה, וואס³⁶² דאס איז דער ענין פון א ק', אז דער רגל השמאלי ווערט נמשך למטה מטה, דורך דערויף וואס באַ עם איז ניט געווען דער אור הקדושה אין די לבושים פון מחשבה דיבור ומעשה.

און אויף דערויף זאגט ער אויכעט דער³⁶³ הבור ריק אין בו מים, וואס אט דא איז

— דקדוקי תורה —

אין אן אופן וואס ער איז עוקר את הענין מעיקרו". ציון במשפט תפדה (הא') תשל"ה (7:20): "...ניט שייכות זאגן א ענין פון שבי', ווארום פּבּוּדִי לאחר לא אתן, דאס גייט זיך אויף פנימיות המלכות, וואס דאס איז פארבונדן מיט פנימיות הלב, וואס דאס איז פארבונדן מיט פנימיות הנשמה, ביז צו עצם הנשמה, כמבואר בכמה מקומות בארוכה".

(361) ישעי' מב, ח: "אני ה' הוא שמי וכבודי לְאַחַר לא אֶתֵּן ותהלתי לפסילים", שם מח, יא: "למעני למעני אעשה כי איך יִחַל וכבודי לְאַחַר לא אֶתֵּן". תקו"ז תכ"א (נב, רע"ב): "ואם נשמתא איהי מתטנפא [ס"א פגימא] בחובין, או גרע מינה אפילו פקודא חדא מאינון פקודין. . איהו מוס דנשמתא, בגיניה לא שריא קב"ה על נשמתא. . אבל נשמתא מסטרא דשכינתא לית בה מוס, הה"ד [שה"ש ד, ז] כלך יפה רעיתי ומוס אין בך, אם יצר הרע בעי לקרבא לההוא אתר, כיון דשכינתא שריא תמן דאיהי נשמתא, אתמר בה [במדבר א, נא] והזר הקרב יומת, בגין דעלה אתמר אני י"י הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, דהיינו א-ל אחר, א-ל זר. . ובגין דא אני י"י הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים – אלין ע' ממנן דלא יהיב לון קב"ה רשו לשלטאה עלה... ע"ש. וראה גם תקו"ז חדש קיז, רע"א: "...נשמתא דאיהי מחויבת בגלגולא, אם היא ברתא דקב"ה, איתימא (דאתוכן) [דאזוכן] בגופא נוכרא דתמן שלטנותא דיצה"ר דאיהו מסטרא דסמאל – ח"ו, הה"ד אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, דאיהו יצר הרע. וההוא גופא דשרייא [ביה] ברתא דמלכא, איתימא דאזוכן בכתרין תתאין דמסאבו – ח"ו, עליה אתמר והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי כל הארץ. ומאן גופא דברתא דמלכא? דא מטטרו"ן, וההוא גופא איהו אמה דשכינתא, אע"ג דאיהי נשמתא דאיהי ברתא דמלכא שבויה תמן (בגלגולא) [נ"א בגלותא] דאתייא בגלגולא... ע"ש. זח"ג רעז, ב: "...מלכות דבריאה. . בחובין דישראל יכילת לאתחללא בין אומין דעלמא, אבל מלכות דאצילות דקב"ה, עלה אתמר אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים – לא יהיב לה למאן דמחלל שבתות וימים טובים...". זו"ח עה, סע"א: "ולסטרא דמסאבו לא יהיב קב"ה שמא דיליה, שנאמר אני יי הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. . לאחר לא אתן, [רמז לא-ל אחר]...". ולהעיר מאדה"ז מארז"ל ס"ע פו [שני המאורות (לבוך תרמ"ב) כג, רע"ב] מגוכתי"ק אדה"א: "...שיהי' שמור מאד בלבבו מה שקיים וקיבל עליו בתפילה, בגילוי ולא בהעלם. . ויהי' קידוש שם שמים במקומו וכבודו לאחר לא יתן" ע"ש. פרשיות ח"ב ר"ע תתלא (מגדל עז ר"ע תיד): "...הקב"ה כבודו לאחר לא יתן... ע"ש. חנה אריאל בא יח, א. רוקח, ריב"ש, אברבנאל, גו"א, ועוד שבמילואים. ולהעיר משב שמעתתא בהקדמה (ד"ה גם): "...הוסיף לו חלק עצמותו כמאמרם ז"ל ע"פ ויפח באפיו, כל הנופח מעצמותו נופח, ומבואר בכתבי האר"י כשהאדם פוגם במצות ד' בחטאיו, חלק הא-להי ישוב למקומו הראשון, ולא יתן כבודו לאחר...".

(362) תש"י שבעה ערה 339: "ובאות ק' הרגל השמאלי הוא יורד למטה. . וזהו קנה הקו"ף שיוורד למטה, והוא שע"י מעשה לא טוב ה"ה יורד למטה מטה, ובא מהמח' והדיבור הלא טובים" (ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח). שתי ידות שבעה ערה הנ"ל: "וסוד ק' הוא שהרגל נמשך למטה בקליפות ויוצא לחוץ וכו'".

(363) תש"י (ר"ע 123): "וזהו דכתיב והבור ריק אין בו מים", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח ("וזהו מ"ש..."),

ווי ער זאגט אין די מאמר פון בעל ההילולא, אז³⁶⁴ ס'דא דער חילוק פון בור און באר, וואס כפללות איז ער דא מבאר, אז בור³⁶⁵ גייט דאס אויף נפש הבהמית, נפש הטבעית, און³⁶⁶ באר (מיט אן א') גייט דאס אויף נפש אלקית³⁶⁷, אויף נשמות ישראל. און איז מבאר, אז³⁶⁶ נשמות ישראל ווערן אנגערופן באר מים חיים, ומעלתם³⁶⁸ איז, אז זיי זיינען מעין גנים – אז אין די גנים, וואס³⁶⁹ דאס איז גן עדן עליון³⁷⁰ און גן עדן התחתון, זיינען³⁷¹ זיי אין דערויף ממשיך דער נחל דשקיא, די מעין, אין דעם גנים. דורך וואס איז דאס? דורך דערויף וואס דער באר ווערט מים חיים, און אזוי ווי דא למטה, אז דורך וואס ווערט דאס מים חיים? דורך דערויף וואס ס'גייט די מים מלוחים – גייען דורך גידי האדמה, דורך דעם מיצר ודוחק, ווערן זיי מים חיים. און אויף דערויף פרעגט מען אט די שאלה: ווי אזוי איז דאס דער גנים, וואס דאס גייט דאך אויף גן עדן התחתון און, נאך מערער, אויף גן עדן העליון – איז ווער קען אין זיי ממשיך זיין די הוספה, וואס דאס איז דער ענין פון דעם מעין אין דעם גנים, איז דאס דוקא דער באר מים חיים? וביותר יקשה, נאך מאמר הידוע, <דע³⁷² מאין באת...> דע³⁷¹ מאין אתה בא, ולאן אתה הולך –

❧ דקדוקי תורה ❧

שתי ידות אוה"ת [תרל"ג].

(364) תש"י: "דישנו באר באל"ף ובור בוא"ו".

(365) תש"י לקמן (שבהערה 385): "...ובור שהוא הנה"ב...".

(366) תש"י לפנ"ז (שבהערות 364, 368): "דבאר באל"ף קאי על הנשמה, וכמ"ש מעין גנים באמ"ח, דכשם שהבאר . . . כן הנשמה . . . שנעשה לנשמות... (ועד"ז תרנ"ח [תרצ"ט]: "...דהנשמה נק' באר כמ"ש . . . באר מ"ח [מים חיים]..."), ובהערת רבינו: "מעין גנים באמ"ח: ראה לקו"ת פ' חוקת ד"ה אז ישיר. ד"ה שחורה אני תש"ב (קונטרס מו). ד"ה מעין גנים (בס' המאמרים – אידיש)". וראה רשימת רבינו שבהערה 376: "באמ"ח הנשמה".

(367) [קשה להבחין אם נאמר "אלקית" או "האלקית"].

(368) תש"י: "כן הנשמה ע"י ירידתה בגוף שהוא בירא עמיקתא, אבל כאשר עוסק בתורה ומצות כנ"ל, הנה מזה דוקא נעשה עליית הנשמה ביתר שאת בעילוי אחר עילוי, וזהו מעין גנים, דע"י שהנשמה בבחינת באר הנובעת בגילוי לאלקות, ע"י העבודה בבירור וזיכרון הגוף ונה"ב הנה מזה נעשה המעין בהגנים . . . שנעשה לנשמות בג"ע בעלותם למעלה".

(369) תש"י: "דגן הוא ג"ע, וכמ"ש ויטע כו' גן בעדן כו', וגנים הם ב' המדר' שבג"ע, גן עדן התחתון וגן עדן העליון".

(370) [קשה להבחין אם נאמר "עליון" או "העליון"].

(371) תש"י (שבהערה 368): "דע"י שהנשמה . . . ע"י העבודה . . . מזה נעשה המעין בהגנים . . . והוא שקי' דמיא, נחל התענוג שנעשה לנשמות בג"ע בעלותם למעלה כו'".

(372) אבות פ"ג, מ"א: "דע מאין באת, ולאן אתה הולך". וראה פרקי משה (לר"מ אלמושנינו) שם (ד"ה הספק): "...השלישי, למה אמר בביאה לשון עבר ובהליכה לשון הווה? היה יכול לומר מאין באת ואנה

ס'שטייט דאך אויף דעררויף דער ביאור אין חסידות, אז מאין גייט דאס אויף גן עדן העליון, און דער אָן גייט דאס אויף גן עדן התחתון. וואס דער חילוק פון אָן און אָן איז דאך, אז אין אָן קומט צו דער י', וואס בכללות איז דאס אט א דער י' שבו נברא העולם הבא, וואס ג"ע העליון, איז³⁷³ דאס איז דאך דער ענין פון עולם הבא. און לאן, איז דאס איז דאך בגדר מקום, וואס דאס גייט אויף ג"ע התחתון, וואס ער איז דאך פארבונדן מיטן עולם הזה, שהוא בגדר מקום וזמן. און אויף דעררויף זאגט מען, אז אע"פ וואס מ'איז געקומען מאין – פון ג"ע העליון, איז פונדעסטוועגן גייט מען דערנאך ולאן אתה הולך, אז ס'דא די גאנצע ירידה דא למטה, כדי דערנאך, לאחר העבודה, זאל ער ערשט צוקומען צו ג"ע התחתון, וואס דאס איז דער ענין פון לאן. פרעגט מען דאך אויף דעררויף די קשיא, אויב אזוי איז וואס לוינט דאס, ובפרט נאך אז <כל³⁷⁴ הדרכים פְּך...> כל³⁷⁵ הדרכים בחזקת סכנה? און אויף דעררויף איז די רבי מהר"ש³⁷⁶ מְבאר בארוכה, אז דאס איז דער ענין פון יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, וואס חיי עוה"ב איז דאך כולל די אלע עולמות עליונים, וביחוד דער ג"ע העליון – איז זאגט מען, אז דורך תשובה ומעשים טובים בעוה"ז, איז דאס נאך העכער אפילו פון חיי העוה"ב. וואס בכללות איז דאס אט די דריי דרגות, וואס ס'דא דער עוה"ז, און דערנאך איז דא

⌘ דקדוקי תורה ⌘

תלך, או מאין אתה בא ולאן אתה הולך וכו'". ולהעיר מהידוע "שגם קס"ד וקושיא בתורה – תורה היא" (נסמן במילואים להערה 60). ולהעיר מאדר"נ פ"ז, מ"א: "...וכנפגשו זה בזה אמר אחד לחברו: מאין אתה בא? מתוך ביתו של איוב, ולאן אתה הולך? לביתו של איוב".

[373] קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר כאן "איז" ככפנים].

[374] תרצ"ג ע' תקטז: "...מים תחתונים בוכין . . לפי שמרגישי' שפלותם בירידתם . . וכש"כ האדם למטה דכל הדרכים בדרך סכנה" (ולהעיר שבהקיצור שם: "...בחזקת סכנה"). תש"ה ע' 32: "והנה כל הדרכים בדרכי העבודה הם בדרך סכנה..." ע"ש. וראה גם קובץ ליובאוויטש חט"ו (שי"ל תשרי תשי"ז) ע' 41 [אג"ק אדהר"י צ"ח ר"ע תקא]: "באחד היחידות דשנת תרל"ח . . שליחות נשמתו לעלמא דין . היא בדרך סכנה ממש, ובפרט ההלכשה בנפש הטבעית, וביותר ההלכשה בנפש הבהמית...". וככפנים עד"ז ברוך הגומל תשל"ז (8:45): "...וואס כל הדרכים <בדרך ספ...> <אור...> [להעיר מאו"ת סרנ"ב] <חזקת סכנה". מוצאי ש"פ ח"ש תשמ" (21:30): "...כל הדרכים <בדרך...> בחזקת סכנה" (ושם לפנ"ז (13:30): "...בחזקת סכנה"). ז' אדר תשמ"ה (שיחה ב – 2:00): "...דערפאר וואס כל הדרכים . . דער דרך הנשמה בגוף . . בדרכה בחיים, איז כל הדרכים בדרך סכנה". ברוך הגומל (הא') תשמ"ה (3:35): "...כל הדרכים בדרך סכנה". מוצאי ל"ג בעומר תשמ"ח (17:35): "...ווארום כל הדרכים – נאכמערער – בדרך סכנה". ולהעיר גם מאדר"ח טבת תשל"ח (שיחה ד – 18:05).

[375] ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ד. קה"ר פ"ג, ב].

[376] ברשימת רבינו (שבהערה 134): "מהר"ש באמ"ח הנשמה (וככה נח ואילך)".

ג"ע ווי ער איז מצד עצמו, און ג"ע דורך לעבדה ולשמרה – ויניחהו³⁷⁷ בגן לעבדה ולשמרה, איז דאך על דרך ווי אין א גן למטה, דורך די לעבדה ולשמרה ווערט דאך ניתוסף אין גן, וואס פריער איז דאס דארט ניט געווען, אזוי איז אויכעט דורך לעבדה ולשמרה, וואס דאס איז ווי ער זאגט אין תרגום יונתן, אז דאס גייט דאך אויף: לעבדה – רמ"ח מצות עשה, און לשמרה – שם"ה מצוות לא תעשה, איז דורך דערויף ווערט ניתוסף אין ג"ע דער ענין וואס מצד עצמו האט דאס ניט ג"ע. ובפללות דער חילוק אין דערויף איז דאך, אז עולם איז פון זכור רחמך הוי' וחסדיך כי מעולם המה, ער איז דאך נבנה פון די שבע מדות, וואס דערפאר איז דאך בששת ימים עשה הוי' את השמים ואת הארץ. דערנאך איז דא דער ענין פון ג"ע, וואס דארט איז דער ענין פון מוחין, וואס דערפאר איז דאך דארט דא די הבנה והשגה, און מ'זעט די ענינים לאמיתתם, די עולם³⁷⁸ ברור ראית. אבער דאס איז אלץ אין ממכ"ע, וואס דערפאר איז דאך דארט ניט דא³⁷⁹ דער ענין התשובה, וואס ענינו איז אין סוכ"ע, און אין ג"ע איז ווי מ'קומט אהינצו³⁸⁰, תלמודו בידו אדער ח"ו פארקערט, אין דעם מעמד ומצב בלייבט ער, דערפאר וואס דאס איז ממכ"ע, אט כל ענין על מקומו יבוא. על ידי העבודה פון תורה ומצותי, וואס דאס איז דער ענין פון לעבדה ולשמרה, איז אט דעמאלט ווערט דורך דערויף אויפגעטאן דער נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני – אז ער איז מקיים דעם רצון שלמעלה, וואס דאס איז דאך העכער פון ממכ"ע, דאס איז דאך סוכ"ע, איז ער דאס ממשיך – די ענינים אין ג"ע. דורך וואס? איז דאך דער לא ניתנה תורה למלאכי השרת, דאס איז דאך דוקא געגעבן געווארן לנשמה כמו שהיא מלובשת בגוף, און דוקא מתוך מיצר ודוחקא³⁸¹ – זאל זיין אין דעם עולם הזה³⁸² התחתון, ווי ער זאגט אין תניא,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(377) בראשית ב, טו: "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ולהעיר ממגלה עמוקות ויצא כח, טז: "...כמד"א גבי אדם קדמאה, ויקח ד' אלקים את האדם – שלקח עמו שכינה, ויניחהו בגן לעבדה – על השכינה קאמר, ולשמרה – כ"ש ושמרתך בכל אשר תלך...".

(378) ב"ב י, רע"ב (הנ"ל הערה 69).

(379) "ניט דא" – ראה לעיל הערה 353.

(380) [בהקלטה שתח"י משמע שיש כאן קצת קלקול, וייתכן שחסר איזו תיבה או תיבות].

(381) קשה להבחין אם נאמר "דובקא" או "דוחקא", ויל"ע. וראה ערוך ערך דבק (הא') שגורס במעילה טז, א: "אמר ליה רב יוסף האי דובקא דידך הוא" (ולפנינו איתא שם "דיוקא"), ומפרש: "כלומר אתה הוא שדבקת זו בזו, אבל לא עלה על לבי".

(382) [הדגש על הז'].

איז אט דא זאל זיין די אתכפיא סט"א און דערנאך די אתהפכא סט"א, איז אט דאס פועלט אויף אז לאן אתה הולך, אז דורך די תשובה ומעשים טובים בעוה"ז³⁸¹ — אין דעם מיצר ודוּחַק און דעם העלם והסתר פון עוה"ז הגשמי, וואס ער איז דער תחתון שאין תחתון למטה הימנה, איז דאס פועלט אויף אויך אין דעם אין, אז דאס איז נאך העכער פון חיי העוה"ב. וואס בכללות איז דאס, אז אין די גנים — אין ג"ע התחתון, און אפילו אין ג"ע העליון — טוט דאס אויף דעם ענין מעין. וואס דאס איז דאך א ענין בלי גבול, העכער פון ממכ"ע, און דורך וואס ווערט דאס נמשך? דורך באר מים חיים, וואס זיי זיינען דורכגעגאנגען די מיצר ודוּחַק פון דעם עפר הגשמי, פון די אלע ענינים פון עוה"ז הגשמי.

וואס דאס איז אבער אלץ ווען ס'דא דער ענין פון באר. בשעת³⁸³ ס'דא דער בור רק, וואס אין בו מים [וואס³⁸⁴ דאס איז דאך אויכעט דער רמז וואס אין דערויף שטייט "רק" — א ר' מיט א ק', וואס דאס איז דאך די אתוון דלעומת זה] איז³⁸⁵ אט דעמאלט איז נחשים ועקרבים יש בו — אט דאס וואס מ'האט גערעדט פריער³⁸⁶, אז ס'דא דער ענין פון דער יניקה, ביז די המשכה, ביז למטה מטה, אז צעקה הנערה ואין מושיע לה, און דארט איז דא דער בעל אין שדה — איז דער איש שדה איז דאס דער ענין פון לעומת זה. וואס דעמאלט איז דאס ניט דער אדם דקדושה, און³⁸⁷ ס'ווערט דער ענין אין קליפה וואס דאס איז כקוף³⁸⁸, וואס ער איז מתדמה

⌘ דקדוקי תורה ⌘

---

(383) תש"י: "אבל הבור רק, דרך הוא בור כו'. וזהו שארז"ל (שבת דכ"ב ע"ב) ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים, ומה ת"ל אין בו מים...", ועד"ז תרצ"ט ותרנ"ח (שבהערה הבאה).
 (384) תרצ"ט ותרנ"ח: "והבור רק הוא הבור דלעו"ז אותי ר"ק", תרנ"ח (ועד"ז תרצ"ט) לקמן שבהערה 422: "דאתוון רי"ש וקוף אתוון דזיפא אינון...". שתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג]: "...הבור רק ע"ד אותיות ר' ק' הנ"ל". ואולי זהו גם הכוונה במ"ש בתש"י (שבהערה הקודמת): "דרך הוא בור כו'" [ובזה יובן טעם השינוי בתש"י מ"ריק" מלא (שבהערה 363) ל"רק" חסר (שבהערה הקודמת) ושוב ל"ריק" מלא (שם)].

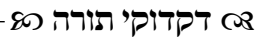
(385) תש"י: "...לומר לך מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, דהבור ריק ובור שהוא הנה"ב מים אין בו אבל הוא ממולא מנחשים ועקרבים שהם מח"ז וכו'", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, שתי ידות אוה"ת [תרל"ג].

(386) ראה ליד הערות 343, 351, 353, 362.

(387) תש"י: "וזהו הקו"ף שהם כקוף בפני אדם... אבל קליפה הם רק כקוף בפני אדם... דבקדושה... ובסט"א..." (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח).

(388) הערת רבינו בתש"י: "הקו"ף שהם כקוף: פע"ח ושער הכוונות שם [פע"ח ההקדמה לשבת. שער הכוונות ענין תחום שבת"]. מאו"א ק, א. ועוד".

בפני הקדושה – וואס קליפה איז דאך מתדמה כקוף בפני אדם, אזוי איז דאס קליפה מתדמה בפני הקדושה. וואס אדם³⁸⁹, דאס הייסט די אמת'ע מחשבה דיבור ומעשה, וואס זיי נעמען זיך ממחשבה דיבור ומעשה שלמעלה, איז דאס איז דא מערניט ווי אין קדושה. וואס דאס איז אויכעט דער ענין פון אדם – אדם³⁹⁰ לעליון, און אדם³⁹¹ איז דאך: ד' און מ' איז א ראשי תיבות דיבור <מ...³⁹²> ומעשה³⁹¹, און דער א' איז דאך דאס רומז אויף מחשבה, ווי ער זאגט אין לקוטי תורה³⁹³. נאר אט א דא איז דער חילוק, אז דער א' איז באזונדער און דער דם איז באזונדער, וואס דערפאר זאגט מען דאך, אז דער א' איז ער מחי' דעם ד' מ' ווי כפשוטו. און דאס איז קיין סתירה ניט צו דעם וואס מ'האט גערעדט פריער, אז אין אות ה', איז די שני קוין זיינען מחוברים, און די רגל השמאלי, וואס דאס איז ענין המעשה, איז ער א מופסק, דער אף עשיתיו. און ווי דער רבי³⁹⁴ איז מבאר בארוכה, אין דעם ענין פון די ג' לבושים פון מחשבה דיבור ומעשה, וואס בפללות איז דאס, דער³⁹⁵ לבוש המחשבה איז לבוש המיוחד, דער לבוש הדיבור – לבוש הנפרד,

(389) תש"י (שבעה ערה 387): "דאדם הוא מחדו"מ . . . דבקדושה המחדו"מ ממולא מאור הקדושה, ובסט"א ממולא ממח"ז כו" (וראה הערת רבינו שבעה ערה 393), ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. שתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג]: "אדם זהו ג' בחי' מדו"מ המלוכשי' באור התורה והמצו' הנק' אדם רמ"ח אברים דמלכא וכו'".

(390) ל' ישעי' יד, יד: "אָדְמָה לְעִלְיוֹן", כפי' ר"מ ן' גבאי, רמ"ע מפאנו, ושל"ה – ראה הערת רבינו שבס"ה מ"תש"ג ע' 162: "ש ה א ד ס מ ו ר ה: כנראה הכוונה להפי': א ד ס – א ד מ ה ל ע ל י ו ן (עש"מ ח"א כ"ח ח"ב סל"ג. של"ה כ, ב. רסח, ב. שא, ב). ראה עבוה"ק ח"א פי"ז ואילך". וראה תולעת יעקב ח"א סוד ברכת אשר יצר. אדה"א בראשית ע' קסב, דברים ח"א ע' קכב. וש"נ.

(391) תש"י (שבעה ערה 389): "דאדם הוא מחדו"מ, א' מחשבה, ד' מ' דיבור ומעשה", ועד"ז תרנ"ח (שבעה ערה הבאה).

(392) להעיר מתרנ"ח: "...וד"מ דיבור מעשה".

(393) הערת רבינו בתש"י (שבעה ערה 391): "דאדם הוא מחדו"מ: לקו"ת רד"ה בהעלותך (השני). ובכ"מ". (394) יל"ע אם הכוונה לאדנ"ע או לאדהריי"צ (או לשניהם). וראה רשימת רבינו (הנ"ל הערה 134): "אדנ"ע אדם מחדו"מ (לך אעת"ר) – ולכאורה פירושו, שבקשר לתש"י שבעה ערות 389, 391 ("דאדם הוא מחדו"מ..."), מצייין לאעת"ר ע' מג-נ שבעה ערות הבאות. וראה גם הערה 219.

(395) תש"י לפנ"ז (ר"ע 122) שבעה ערה 222: "...דמחשבה הוא לבוש המיוחד ודיבור לבוש הנפרד...". אעת"ר ע' מג (שברשימת רבינו שבעה ערה 394): "...דלבוש המח' הוא לבוש פנימי . . . הוא מיוחד עם הכחות של הנפש . . . מחשבה הוא לבוש המיוחד...". שם ע' מד (שבעה ערה 222): "...בדיבור . . . אינו לבוש הנפרד לגמרי . . . לבוש הדבור שאינו לבוש המיוחד כמו המח'...". רשימת תרנ"ו שבעה ערה 221 (ר"ע 11): "...הנה לבוש המחשבה הוא לבוש המיוחד עם הנפש". תער"ב ח"ב ע' תתנה (שבעה ערה 407): "...דלבוש המח' ג"כ לבוש הנבדל . . . ומ"מ ה"ז מיוחד יותר . . . ולבוש הדבור הוא לבוש הנפרד...". תרצ"א ס"ע ש: "...לבוש המח' הוא לבוש המיוחד ולבוש הדיבור הוא לבוש הנפרד", ועד"ז

א³⁹⁶ לְבוֹשׁ חִיצוֹנִי, און³⁹⁷ דער לְבוֹשׁ הַמַּעֲשֶׂה אִיז דאָס חִיצוֹנִיּוֹת דְּחִיצוֹנִיּוֹת. און אין דערויף איז דא די שני אופנים – וואס³⁹⁸ מחשבה איז דאך א לְבוֹשׁ הַמְּיֻחָד מִיַּם כַּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, וואס³⁹⁹ דערפאר איז, אזוי ווי די כחות הנפש זיינען דאך בתמידות⁴⁰⁰

— דקדוקי תורה —

ה'ש"ת ס"ע 95. תש"ה ע' 205: "...ולבוש הדבור הגם שאינו כמו המח' שהיא לבוש המיוחד והדבור הוא לבוש הנפרד".

396) אעת"ר שם (ס"ע מג): "...והדבור הוא בחי' לבוש חיצוני", ועד"ז תקס"ה ח"א ר"ע שיח. תקס"ט ס"ע קמו [ר"ע קסה]: "...לבוש הדיבור נק' לבוש חיצוני כי הוא נבדל מעצמות כנ"ל". קונטרסים ח"ב שסו, א [תרצ"ו ס"ע 53] (שבהערה 221): "...ולבוש הדבור הוא לבוש חיצוני...", ועד"ז תרנ"ז ע' מא. תש"ז ס"ע 144 [תרפ"ג ר"ע ק]: "...שהדיבור... הוא לבוש חיצוני שהוא לבוש הנפרד". וראה גם תש"ח ס"ע 283 [תרפ"ה ר"ע שלט]: "...דבור הוא לבוש חיצוני שהוא גילוי אל הזולת ונעשה נפרד מהאדם...".

397) אעת"ר שם לקמן (ע' מה): "...לבוש העשי'... ועש"ז נק' המעשה חיצוניות דחיצוניות להיתרו נבדל לגמרי מהכחות פנימיים...". אדה"א במדבר ח"ג ר"ע א'רמא: "...הדיבור... לבוש יותר חיצוני מלבוש המח' כידוע, ולבוש המעשה היא יותר חיצוני מלבוש הדיבור...", ועד"ז ר"ע א'רמב. וראה גם תקס"ח ח"א ר"ע תכח: "...וכח המעשה נק' בחי' חיצוניות דחיצוניות לגבי המחשבה...". סידור רצה, רע"ג [ועד"ז אוה"ת שמיני ע' לר]: "...מחיצוניות הנפש יותר... הדבור, ויש חיצוניות דחיצוניות והוא כמו כח המעשה בהתנועה וכיוצא...". ביאור"ז צ"צ ח"א ע' ת: "...במעשה מתפשט מהנפש מבחי' חיצוניות דחיצוניות שבה בלבד...". (ועד"ז ביאור תניא לר"י מקיידאן (קה"ת תשע"ב) ע' קסט). וראה והבריח תרצ"א שבהערה 217 (ועד"ז קונטרסים שבהערה הקודמת): "...ולבוש המעשה הוא נפרד". ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח, שתי ידות אוה"ת [תרל"ג].

398) תש"י שבהערה 395: "...דמחשבה הוא לבוש המיוחד". אעת"ר שם לפנ"ז (ע' מג): "...דלבוש המח'... הוא מיוחד עם הכחות של הנפש... מחשבה הוא לבוש המיוחד... הדבור אינו... כמו המחשבה... שאינו לבוש המיוחד עם כחות הנפש". תרע"ח ע' קפה: "אותיות המח'... ה"ה לבוש המיוחד עם הנפש", ועד"ז תער"ב ח"א ע' תקפד ("מח'... ה"ז..."), תרפ"ה ס"ע צט ("דמח'..."), תרצ"ו ס"ע 98 ("דהמח'...") ע"ש. תרפ"ב שבהערה הבאה: "...הרי המח' הוא לבוש המיוחד". וראה רשימת תרנ"ו שבהערה 395 ("הנה...").

399) אעת"ר שם: "...מיוחד עם הכחות של הנפש, שהרי א"א להיות בלי מח' כלל, דכשם שא"א להיות בלי התגלות הכחות, כמו"כ א"א להיות בלי מח'... בגדול שהתגלות הכחות הן תמיד וכמו אור השכל שנמשך תמיד... כמו"כ המח' משוטטת תמיד...". תרנ"ז ר"ע לב: "...מיוחד עם הנפש, ולכן המח' משוטטת תמיד, כמו גילוי אור הנפש שנמשך תמיד בלי הפסק, וכמו אור השכל שנובע תמיד (והוא הוא בחי' גילוי אור חיות הנפש...), כמו"כ המח' שמייוחד עם הנפש משוטט ג"כ תמיד...", ועד"ז עטר"ת ר"ע ער ("...כן גם המח' נובעת תמיד...") ע"ש. תרע"ח שבהערה הקודמת: "...שהמח' היא תמידית וכמו שהשכל נמשך תמיד דכל כחות הנפש נמשכים תמיד מן הנפש, כמו"כ המח' נמשכת תמיד...". תער"ב ח"ב ע' א'קעה: "...בבחי' התאחדות ממש עם הנפש... וכמו שהגילוי מהנפש הוא תמידי כמו"כ המח' היא תמידית...". תרפ"ב (מהדר"ח) ע' תיא, תלה, תסא: "...המיוחד, ולכן המח' משוטטת תמיד, דכמו דאור וחיות הנפש היא בתמידות, כמו"כ היא במח'...". סה"מ אידיש ע' 88: "...אזוי ווי דער נפש איז שטענדיג אין גוף אזוי איז אויך מחשבה שטענדיג". וראה גם תרנ"ד ר"ע קמב. תרנ"ט [תרצ"ב, תש"ד] שבהערה 408. תרס"ה ר"ע קפ. תרפ"ה שבהערה הקודמת. קונטרסים ח"א רכג, א [תרפ"ו ע' סח-ט. תרפ"ו ע' קמב. תרצ"ב ר"ע רעט]. שם רמב, סע"א [תרצ"ג ע' תנד] שבהע' 217. וראה הע' 406. (400) קשה להבחין אם נאמר "בתמידית" או "בתמידית" וראה אדה"ז פרשיות ח"א ע' קסט [תקע"ב

(דאס⁴⁰¹ איז דאך ניט א ענין פון א לבוש וואס⁴⁰² כלבוש⁴⁰³ תחליפם ויחלופו⁴⁰⁴, דאס איז דאך באַ עם בתמידיות⁴⁰⁰) אמ³⁹⁹ אזוי איז אויכעט דער לבוש המחשבה, וואס⁴⁰⁵ אע"פ וואס דאס האט אין זיך דעם ענין פון לבוש וואס מ'קען דאס בייטן, אבער⁴⁰⁶

— דקדוקי תורה כח —

ר"ע ק]: "...בחי' האחרונה שבשכל דהיינו בחי' אותיות המחשבה שהן לבושי השכל . . שמקבלת ההשפעה בתמיד' בלי הפסק, כי המחשבה משוטטת תמיד ואפי' בחלום יחשוב וידמה...". תער"ב, תרע"ח, ותרפ"ב שבהערה הקודמת. שער האמונה שבמילואים. הגהת הצ"צ שבהערה 404. אעת"ר שבהערה 406. ולהעיר מאדה"ז נביאים ע' רג-ד (שבמילואים להערה 404): "...במחשבה . . יותר משאר כחות הנפש, כי שאר כחות אינן פועלים בתמידיות כ"כ כמו שהיא פועלת תמיד אשר אין רגע בלי מחשבה משוטטת באיזה ענין . . היא נצחית מאחר שהיא ממהות הנפש...". ועפ"ז בתרס"ו ע' רסו [ס"ע שנד]: "והמח' נמשכת ממהות הנפש הרבה יותר מדיבור כידוע, ולכן היא תמידיות, שאינה נפסקת לעולם, להיות הנפש תמידי ונצחי, כמו"כ המח' היא תמידיות ונצחיות...".

401 אעת"ר שם: "...דלהיותו מיוחד עם הכחות ה"ה לפי אופן הכחות כו', ורק שהמחשבה היא מתחלפת להיותה רק לבוש לבד וכלבוש תחליפם . . ובאמת כן הוא גם בכחות שיכול להחליפם וכמו להתפשט משכלי זה ולהתלבש בשכלי אחר כו', והיינו לפי שהכחות הן ג"כ רק לבושים וכלים, ומ"מ אינו דומה ההתפשטות וההתלבשות בכחות כמו במחשבה להיותם מ"מ ממהות הנפש . . שהכחות נמשכים תמיד...". תו"א וירא יג, ד (פתח אליהו): "...השכל והמדות . . שהנפש פועלת ומתפשטת בכחות והארות הללו, ומ"מ אינן לבושי נפרדים ממש כמו מחדו"מ . . ואינן לבושי ממש אלא תקונין...". ועד"ז תרל"ח ע' עו, תרנ"ג ר"ע רלה [תרפ"ו ר"ע קפח]. אדה"ז פרשיות ח"א ס"ע קלא (עם הגהות הצ"צ) [תקס"ו ח"א ע' סז – שבת שלאחר פתח אליהו]: "...והמחדו"מ נק' לבושים הנפרדים לגמרי כו' כמ"ש כלבוש תחליפם, משא"כ המדות והשכל (נק' גופא) אעפ"י שהן כמו בחי' לבוש לגבי עצמות הנפש, מ"מ הן מתאחד' עם הנפש, והן נחשבים מ"מ לעצם א' יותר (כהתאחדות הגוף עם חיות הנפש המלוּבש בו)...". וראה תקס"ו, לקו"ת לג"פ, אוה"ת, תרנ"ח שבמילואים. וראה הערה 404.

402 לכאורה אפ"ל בב' אופנים: (א) שלבוש הוא באופן ד"תחליפם ויחלופו", אבל הכחות אינם לבוש, ולכן אינם באופן ד"תחליפם ויחלופו". (ב) שרק סוג א' של לבוש הוא באופן ד"תחליפם ויחלופו", אבל הכחות הם סוג אחר של לבוש (ולפ"ז "וואס כלבוש...") שבפנים הוא תיאור הסוג פרטי של לבוש (שולל), ולכן אינם באופן ד"תחליפם ויחלופו". ויל"ע.

403 [תהלים קב, כז].

404 ראה אעת"ר שבהערה 401, ואולי הוספת "ויחלופו" כאן מרמז, שמה שיכול להחליף הכחות, אין זה באופן של "ויחלופו", כי השכל הא' נשאר בקיומו ואפשר לחזור אליו (משא"כ כש"חוזר" למחשבה הא', כבר אינה קיימת) ("שחלפה והלכה לה" – אדה"ז ותרס"ו שבמילואים), אלא שחושב מחשבה חדשה כדוגמת הא'), ויל"ע. ולהעיר משער היחוד ("כלבוש תחליפם ממש"), תרנ"ח, וקונטרס ענינה שתוהח"ס שבמילואים. וכפנים עד"ז הערת רבינו על הגהות הצ"צ לד"ה ציון במשפט תקע"א (קה"ת תשט"ו) ע' 3 (הב') [ונעתק במ"מ ללקו"ת דברים א, א (ד"ה מבחי' מחשבה)] – שעל מ"ש הצ"צ: "כי בהדבור יש עת לחשות כמו שיש עת לדבור, משא"כ המחשבה היא תמידית, והשכל והמחשבה הם תרדל"מ", העיר רבינו: "והשכל: שהוא עצמי ולא לבוש אשר תחליפם ויחלופו".

405 אעת"ר שם: "...ורק שהמחשבה היא מתחלפת להיותה רק לבוש לבד וכלבוש תחליפם...". סה"מ ליקוט ח"ב ע' קעג [תער"ב-ו ע' עב¹]: "...ואותיות המח' ה"ז לבוש שיכול לפשוט אותו וכלבוש תחליפם שפושט א"ע ממח' ולובש מח' אחרת כו', ומ"מ הרי המח' משוטטת תמיד רק שפושט ולובש, אבל א"א להיות בלי מח'...". תער"ב שבהערה 407: "...ביכולת להחליף . . וכמו הלבוש...".

406 אעת"ר שם (החל) לפנ"ז: "...דלהיותו מיוחד עם הכחות ה"ה לפי אופן הכחות . . אבל מ"מ היא

וויבאלד אז דאס איז א לבוש המיוחד – מיט די כחות הנפש וואס זיי זיינען בתמידות⁴⁰⁰, איז⁴⁰⁷ ער קען עם בייטן פון איין ענין אויף א צווייטן, אבער⁴⁰⁸ די מחשבה משוטטת תמיד, ס'קען ניט זיין קיין הפסק אין מחשבה. משא"כ⁴⁰⁹ דער

— דקדוקי תורה —

תמידית . . אבל מ"מ גם מחשבה הוא לבוש המיוחד . . אינו תמידי כמו המחשבה . . לפי שאינו לבוש המיוחד עם כחות הנפש . . שהכחות נמשכים תמיד . . שאינו בא בדרך ממילא מהכחות כמו המחשבה". עטר"ת שבהערה 399: "...המח' נובעת תמיד וא"א להיות בלא מח', והיינו מפני שמח' היא לבוש המיוחד". תרפ"ב שבהערה הנ"ל (ס"ע תיא, ר"ע תלו, ר"ע תסב): "...עיקר המח' הוא מה שמשוטטת תמיד . . והמח' היא תמיד, בין ער בן ישן, לפי שהיא לבוש המיוחד". וראה גם תקסט"ט ס"ע קנ [ע' קסט]: "...שהמחשבה מתאחדת מאד באור השכל והמדור' שבלב, שהרי היא תמידו' בלי רצון האדם ג"כ, להיותה מתאחדת עם השכל והמדות ואינה מהות בפ"ע כלל, וע"כ המחשבה משוטטת תמיד . . יוצא תמיד כנהר זה שנמשך בתמידו'..." וראה הערה הנ"ל.

407 אדה"ז פרשיות ח"א ר"ע רצג: "...מדור'מ נק' לבושין, פי' כלבוש תחליפם ויחלופו, ונראה במחשבה שיכול לחשוב בזה הענין ואח"כ הוא מחליף המחשבה בענין, וזה כלבוש תחליפם וכו'". שער האמונה שבהערה הבאה: "...המחשבה שמשוטטת בענין שכל א' בענינים שונים וחלוקים מענין זה לזולתו בלי שיעור והפסק כלל השקט לא יוכל". רשימת תרנ"ו שבהערה 398: "...מה שאפשר לעשות בזה הוא חילוף עניני המחשבות, כי האדם יכול להחליף נושא המחשבה ותוכנה". קונטרסים [תרצ"ג] שבהערה 399: "...בלבוש המח' הנה כאשר נגמר מחשבת ענין א' ה"ה חושב עוד דבר..." ע"ש. וראה תער"ב ח"ב ר"ע תתנג (שבהערה 405): "...ביכולת להחליף את האותי' ולחשוב באותי' אחרים, וכמו הלבוש . . כמו"כ האותי' ביכולת להחליף, ועם היות שא"א לפשוט לגמרי לבוש המח' שנובע תמיד מן השכל..." ס"ע א'קעצ: "ובמח' יכול ג"כ לשלוט על המח' לפשוט מח' זו וללבוש מח' אחרת, מ"מ בלי מח' לגמרי א"א להיות כו', והתחלפות המח' הוא..." ע"ש. וראה גם אתהלך ליאזנא שבמילואים.

408 אעת"ר שם לפנ"ז (שבהערה 399): "...א"א להיות בלי מח' כלל . . א"א להיות בלי מח' . . כמו"כ המח' משוטטת תמיד" (ועד"ז סה"מ ליקוט [תער"ב] שבהערה 405). תש"ד ע' 71-70 (ועד"ז תרנ"ט ר"ע קמה [קנב]. תרצ"ב ע' תכז): "...דמחשבה . . שאין בה שום הפסק כלל שמשוטטת תמיד, משא"כ דבור . . שייך בו הפסק", ועד"ז תרנ"ז שבהערה 406 ("...הדיבור . . מפני שאינו מיוחד לכן שייך בו הפסק") ע"ש. וראה גם שער האמונה פנ"ז (צא, א): "...שהמחשב' היא תמידית שמשוטטת תמיד . . בלי הפסק כלל, כנראה בחוש שא"א לאדם לנוח ממחשבה ורעיונות אפי' רגע כי השקט לא תוכל..." (וראה שם לפנ"ז שבהערה הקודמת). תרל"ה ח"א ע' רסח: "...המחשבה שא"א לו בשו"א לעצור שלא יחשוב מאומה, נמשלה לנהר שיוצא תמיד בלי הפסק כלל". רשימת תרנ"ו שבהערה הקודמת: "...לבוש המחשבה שפעולתו היא תמידית ואי אפשר לעצור בעד המחשבה ולהשתיקה". תרס"ו ר"ע תנה [ס"ע תקצח]: "...דהגם שא"א להיות בלי מח' לגמרי, מ"מ הרי מתחלפים המח'..." עטר"ת שבהערה 406. תער"ב שבהערה הקודמת. תקע"ב, תו"ח, אוה"ת, תרנ"ז שבמילואים.

409 אעת"ר שם (ס"ע מג): "...הדבור אינו תמידי כמו המחשבה, דעת לדבר ועת לחשות מלדבר כו', וזהו לפי שאינו לבוש המיוחד עם כחות הנפש". תש"ד (ועד"ז תרנ"ט, תרצ"ב) שבהערה הקודמת: "...משא"כ דבור הוא לבוש הנפרד שייך בו הפסק כמו עת לדבר ועת לחשות מלדבר..." ועד"ז תרנ"ז שבהערה הנ"ל ("...הדיבור...") ע"ש. תרצ"ו שבהערה 398: "...משא"כ בלבוש הדיבור שהוא לבוש נפרד...", ועד"ז פלח הרמון וירא מו, ד (דרוש ר"ה "משא"כ לבוש הדבור הוא..."). רשימת תרנ"ו שבהערה הקודמת: "הדבור, עם היותו גם הוא לבוש אל הנפש אבל הוא לבוש הנפרד, ולכן הנה בלבוש זה ישנן הפסקות ולא כל העתים שוות, עת לדבר ועת לחשות מלדבר". תרפ"ב ר"ע יא [ע' סא]: "...דדבור הרי יש עת לדבר ועת לחשות מלדבר..." תרצ"ט ס"ע 172: "...כמ"ש עת לדבר ועת לחשות

לבוש הדיבור איז דאס איז די לבוש הנפרד פון כחות הנפש, איז דערפאר איז דא דער עת⁴¹⁰ לדבר און עת לחשות מלדבר⁴¹¹. און עאכו"כ דער כח המעשה, ווי מ'האט גערעדט פריער, אז דאס איז דא ניט נאר אין מין המדבר, דאס איז דא אפילו אין א מין החו, אע"פ וואס אין להם דעת. און⁴¹² אט אזוי איז אויכעט אין מין

דקדוקי תורה

מלדבר, להיותו לבוש הנפרד מן הנפש. וראה הערות הבאות.

410 ראה תש"ג ע' 13: "...וכמ"ש עת לדבר ועת לחשות מלדבר", ובהערת רבינו: "ו כ מ ש ע ת : כן הובא בכ"מ. ולשון הכתוב (קהלת ג, ז): עת לחשות ועת לדבר". וראה אוה"ת שמות ע' קעב: "...לכן עת לדבר ועת לחשות", ועד"ז תרמ"ג ס"ע קכו, תר"ן ע' שה, תרנ"ז ס"ע סד, תרנ"ח ע' סט, תרנ"ט ס"ע ג [ר"ע ה], ס"ע לד [ר"ע מז], תרס"ה ר"ע קפ, ס"ע רנא, תער"ב ח"א ר"ע תקלד, ח"ב ר"ע תתנד, תרע"ח ס"ע צז [תש"ז ר"ע 207], עטר"ת ס"ע לח, קונטרסים ח"ב שכד, סע"ב, ועוד. ולהעיר ממשלי שועלים (לר' ברכי' הנקדן, בן דור ר"י מפר"ז – מנטובה שי"ז) משל עא (זרזיר ובת מלך): "...ויקונן בשומעו חדשות, עת לדבר ועת לחשות". כד הקמח (לרבינו בחיי) בסופו: "והא לך חבור הדרשות אשר יסדתי... לכל תועה ביער המדרשים דרך סלולה הדרכתי... נתתי דרך ביים הדרשות, כי עת לדבר ועת לחשות...". הגהת השל"ה בעמק ברכה ח"ב סו"ס מו (קראקא שנ"ז) [של"ה שער האותיות (פא, ב)]: "...ואל ידבר מתחילת הברכה... הן רך הן קשות, כי עת לדבר ועת לחשות". שו"ת משפטי שמואל (ויניציאה שנ"ט) סו"ס קיט (קמט, ג): "...וכל זה כתבתי וידי רועשות, עת לדבר ועת לחשות". ועוד. וראה הערה הבאה.

411 ראה הערה הקודמת. וראה תרמ"ד ע' שיח: "...וכמו עת לדבר ועת לחשות מלדבר", ועד"ז תרנ"ב ס"ע מח, רשימת תרנ"ו שבהערה 395, תרנ"ז ע' לב, תרנ"ח ס"ע ריז, תרנ"ט ר"ע קמה [קנב. תרצ"ב ע' תכו. תש"ד ר"ע 71], אעת"ר תרפ"ב ותרצ"ט שבהערה 409, תרפ"ט ס"ע 39 [תש"ו ע' 32], תש"ג שבהערה הקודמת, ועוד. ולהעיר שכ"ה ("...לא כמו הדבור שיש עת... מלדבר...") גם בשמן למאור בשלח קעז, סע"א, יתרו רמב, ב. ולהעיר מפלח הרמון בהר ע' שצד (הנחה מד"ה את שבתותי תקצ"ח להצ"צ): "וכמ"ש עת לעשות [נ"א: עת לדבר] כו' ועת לחשות... כאשר פוסק מלדבר...". תר"ל ע' קט [תרל"ב ח"א ע' פח. תרמ"ב ע' קסו. תרנ"ד ר"ע קפב]: "...יכול למנוע מלדבר, וכמ"ש עת לחשות ועת לדבר" (ועד"ז פלח הרמון שה"ש קיז, סע"ב (ביאור ר"ה) ע"ש). מכתב רי"א מהאמעל שבסו"ס חנה אריאל (אמרות טהורות) ד, רע"ב: "...ואיככה אוכל לחשות מלדבר אליך...". ולהעיר מקהלת שם, ה: "עת לחבוק ועת לרחוק מִחֶבְקֶךָ". פי' הר"א מגרמיזא עה"פ (שי"ל לראשונה בס' תוספות השלם לקהלת ירושלים תשס"ב) ע' סב): "עת לחשות. מלדבר במעשה מרכבה ומעשה בראשית, ועת לדבר שאר דברי תורה". קה"ר עה"פ: "עת לחשות ועת לדבר... דאורייתא דמחשי מתעלייה למשתקה", ובמת"כ: "...נתכנסה למשתקה, כלומר לשתוק מלדבר בה...". ע"ש. הקדמת גנת וורדים (להפרמ"ג – פפד"א תקכ"ז): "...ואמרתי לא עת לחשות מלדבר לשלם נדרי...". עטרת שמואל (לרי"א לנדא (הנ"ל הערה 60) – ווילנא תרכ"ט) עה"פ: "עת לחשות מלדבר דברים בטלים...".

412 אוה"ת ענינים ר"ע קמג (תרכ"ז ע' תכד [תנו-ז]). ועד"ז אעת"ר ע' מה): "...וזהו הכל בחי עשייה. ופנימיות יותר הוא כח הדבור שהרי הבהמה יש לה כח העשייה אע"פ שאין בה כח הדבור וכן החרש שאינו לא שומע ולא מדבר יש בו כח המעשה ועכ"ז נחשב אינו בן דעת, נמצא כח המעשה נמשך מנפש החיונית ולא מנפש המדברת, וכשיש בו הדבור נחשב בר דעת...". ולהעיר מתרצ"ט ס"ע 243: "...וכאמרם ז"ל אדם יש לו דעת ובהמה אין לה דעת, דמי שאין להם דעת ה"ה נמשכים זה אחר זה, וכמא' יענער טוהט אזוי דערפאר טוהט ער אויך אזוי...". רשימת רבינו לתשי"ג (תו"מ סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפדב): "...שאינן להם דעת, אף שמבינים, אבל אין זה בהכרה והרגשה..." (ועד"ז תו"מ משפטים עד, ג-ד). ועוד. וראה הערה הבאה.

המדבר, וואס א תְּרַשׁ⁴¹³ שוטה וקטן וואס אין להם דעת, אבער מעשה איז דאך יש להם. און אין דערויף איז דא די שני אופנים: אז ס'דא מצד דער נפש אליין, איז דעמאלט איז דאך פארשטאנדיק אז דער א' איז דאס <א ענין נפרד> א ענין בפני עצמו, וואס דיבור ומעשה געהערן צוזאמען, ווארום אין מחשבה איז דאך דאס דער גילוי הַהעלם העצמי לעצמו, איז דארט איז אינגאנצן ניטא קיין זולת. משא"כ אין מעשה, און אזוי איז אויכעט אין דיבור – איז דער גאנצע ענין פון דיבור איז דאך אויף לגלות הענין לזולתו. איז דערפון פארשטאנדיק, אזוי ווי ס'דאך בלא ערך צווישן עם מיטן זולת, אט אזוי איז בלי ערך צווישן מחשבה און דיבור ומעשה. משא"כ, לאחר אז ס'שוין דא די אלע דריי ענינים, איז אט א דעמאלט איז מחשבה ודיבור געהערן צוזאמען, וואס דערפאר איז דאך א⁴¹⁴ דיבור – איז ער דאך מדבר אט דאס וואס ער האט אמאל געטראכט – אדער וואס ער טראכט איצטער, אדער לכל הפחות וואס ער האט אמאל געטראכט, ווארום זיי געהערן צוזאמען, וואס דערפאר איז אין צורת אות ה', וואס דאס איז אן אות אחד, אן אות שלם, איז דארטן איז מחשבה ודיבור גייט צוזאמען. משא"כ אין כח המעשה, קען ער דאך טאן בלי כוונה לגמרי, און א ענין אין וועלכן ער האט קיינמאל ניט געטאן, נאר וואס דען, דאס וועט באַ עם זיין אן א סדר, על דרך ווי דאס ווערט געטאן אין מין החי, וואס דערפאר איז דאך חי, וואס ס'ניטא ניט קיין מחשבה און ניט קיין דיבור, איז דאך אויכעט דא דער ענין פון כח פון מעשה.

אט דאס איז אבער אלץ די אמיתית הענין, איז⁴¹⁵ דאס אין קדושה – איז דארט ס'דא די ענינים לאמיתתם. משא"כ אין קליפה, וואס דאס איז די לעומת זה, איז זי

❧ דקדוקי תורה ❧

413) ערכין ב, רע"א: "חרש שוטה וקטן . . . לא נודרין ולא מעריכין מפני שאין בהם דעת", וברבינו גרשום (הנדפס): "מפני שאין להם דעת" (וראה כתי"ק השיטה מקובצת, שו"ת צ"צ, ועוד שבמילואים). רש"י חולין יב, ב ד"ה מאן: "דהא חרש שוטה וקטן לחתיכה בעלמא מכווני ואין להם דעת להתכוין לשחיטה...". טור חו"מ סקפ"ח: "...חרש שוטה וקטן כיון שאין להם דעת אינן בני שליחות...". רע"ב מנחות פ"ט, מ"ח ("הכל סומכין"): "חוץ מחרש שוטה וקטן. לפי שאין להם דעת". ועוד.

414) [קשה להבחין אם ר"ל "א" או "אז"].

415) תש"י (שבהערות 387, 389): "דאדם הוא מחדו"מ . . . אבל קליפה הם רק כקוף בפני אדם, דבקדושה המחדו"מ ממולא מאור הקדושה, ובסט"א ממולא ממח"ז כו". תרצ"ט [תרנ"ח]: "מחדו"מ דלעו"ז ש[ז]הו"ע כקוף בפני אדם . . . והסט"א הוא כקוף בפני אדם שיש בהם ג"כ מחדו"מ כבאדם, אלא...". שתי ידות אוה"ת [ועד"ז תרל"ג]: "משא"כ הקוף דומה לאדם שיש לו מדו"מ"ע דהבלי העולם אבל אינו אדם כלל".

זיך מתדמה, וואס דערפאר איז אויכעט⁴¹⁶ דא אין א דוגמא פון מחשבה דיבור ומעשה, על דרך כקוף בפני אדם. און⁴¹⁷ אין דערויף באשטייט די עבודה, אז מ'זאל מהפך זיין אט א דעם חשוכא און דער מרירו לנהורא ולמיתקו, אז מ'זאל ארויסנעמען דער פֿלען⁴¹⁸ מפיו, ומבטנו³⁵⁷ יורישנו א-ל, אז ומת האיש ההוא לברו, און ער זאל בלייבן – פון⁴¹⁷ דעם ק' צוריק מאכן א ה', און <זאל⁴¹⁹ זיין די ענינים> זאל זיין ממולא⁴²⁰ פון אור דקדושה. וואס⁴²¹ אט דאס איז אויכעט אט דער ענין, וואס⁴²² ס'דא <דער⁴²³ ק' ר'> די אותיות דלעומת זה, וואס זיי נעמען צו זיך דעם אות ש' דקדושה, כדי זיי זאלן האבן חיות וקיום, און אין דערויף דארף מען <על ידי עבודת האדם, בכל...> די עבודת התשובה, בכל ג' קיין פון תורה עבודה וגמילות חסדים, איז אט דעמאלט מאכט ער פון דעם שקר⁴²⁴ פון עולם, און פון דעם קשר⁴²⁴ פון עולם – מאכט ער דאס איבער אויף קרש דקדושה, און פון דעם קרש ווערט דערנאך צוזאמענגעשטעלט – דורך די עצי שמים עומדים מאכט ער דערפון די קרשים, פון שטות דלעומת זה – דער שטות דקדושה, עבודה שלמעלה מטעם וְדעת, וואס דורך דערויף בויט ער אויף די משכן, דער ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אז ס'ווערט דער פֿתפֿארת³⁴⁷ אדם לְשבת בֵּית, א דירה לו יתברך בתחתונים.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

- (416) [לכאורה נאמר (בפשטות): "אויכעט, אויכעט דא", ויל"ע].
- (417) תש"י (ס"ט, ע' 124): "וכאשר כורתים הקנה של הקו"ף אז נעשה ה"א . . . ובתיבת קנה שמקו"ף נעשה ה"א, אז הוא תיבת הנה. דהנה מורה על הגילוי . . . ע"י העבודה להפך מאות קו"ף דקליפה הנעשה מרי"ש הנ"ל לה"א דקדושה . . . שעיי"ז מתגלה ענין אני הוי' לא שניתי, דנראה במוחש שהעולם וכל אשר בו חיותו מאלקות", ובהקיצור לס"ט: "יבאר דע"י העבודה למטה כורתים הקנה דק' ונעשה הנה, גילוי אור, אני הוי' לא שניתי". ועד"ז תרצ"ט (ועד"ז תרנ"ח): "...ונעשה מן הקו"ף ה'...", ועד"ז שתי ידות אוה"ת [תרל"ג].
- (418) [ירמיה נא, מד: "ופקדתי על כל כבבל והוצאתי את פֿלעו מפיו ולא ינָהרו אליו עוד גוים גם חומת כבל נִפְלָה"].
- (419) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "זאל זיין ממולא..." הוא בהמשך לזה ("און זאל זיין די ענינים – זאל זיין ממולא פון אור דקדושה") או במקומו].
- (420) ראה הערות 231, 389.
- (421) [מכאן ואילך נאמר בניגון של סיום מאמר].
- (422) תש"י (סוס"ח): "וזהו שא' בזהר ונטלין אות שי"ן שהוא מה שלוקחין הארה דהארה מהארת החיות דקדושה וזהו הקיום שלהם". ועד"ז תרנ"ח ("...בזהר דאתון רי"ש וקוף אתון דזיפוא אינון . . . ונטלין עמהן שי"ן..."), ועד"ז תרצ"ט, ועד"ז (בקיצור) שתי ידות אוה"ת [תרל"ג].
- (423) קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "די אותיות..." הוא בהמשך לזה או במקומו, וראה תרצ"ט ותרנ"ח שבהערה הקודמת 422.
- (424) ראה הערה 89.

מילואים לדקדוקי תורה

הערה 5

א. מ"ש כאן "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" (ולא "מדרש רבה (במקומו)" וכיו"ב¹ כבתש"י), אולי מרמז שיש להביא סמוכין² למ"ש בתש"י "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", מבמדבר רבה, בראשית רבה³, פסיקתא דר"כ, וילקוט שמעוני (ואולי גם מדרש הגדול) דלקמן.

כי בתש"י בתחילתו: "ואיתא במדרש רבה (במקומו)⁴ לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני,

שוליי הגליון

(1) כבאתי לגני תשי"א (0:20): "אין מדרש רבה אויפן ארט". תשכ"ח (0:10): "במדרש רבה במקומו". תשל"ו (0:10): "דער שיר השירים רבה במקומו". ועוד.

(2) ולהעיר מתרל"ג בתחלתו: "באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי . . . ופי' במד"ר במקומו דך"ח (. . . ובפ' נשא קרוב לר"פ י"ג, וע' בפ' בראשית פי"ט), לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתוני היתה", ע"ש [ולהעיר מלקו"ת צו י, סע"ד. שה"ש לא, ד]. ואולי זה שבתרנ"ח הסתפק ב"ואי' במד"ר" בלבד, הוא לרמז לב' (או ג') מקומות אלו שבמדרש רבה, ע"פ ציון זה שבתרל"ג. אך אם (רק) זה הי' הכוונה גם במאמר דידן, לכאורה הול"ל כאן "מדרש רבה", ולא "מדרש" סתם.

(3) אף ש"באתי לגני" לא נזכר בכ"ר דלקמן בפנים, ולכאורה אינו נכלל במאמרי המדרש "אויף דערויף" (עה"פ באתי לגני) – ראה ל' תרל"ג שבשוה"ג הקודם. ולהעיר מד"ה ביום השני הקריב תשל"ב, ס"ג (סה"מ מלוקט ח"ה ס"ע רי ואילך [ח"ג ס"ע ש[נ]]): "וכמובן ממדרשי חז"ל עה"פ באתי לגני", ובהע' 19 מציינ': "ראה תנחומא נשא טז . . . וכ"ה במתנות כהונה לב"ר פי"ט, ז. ובשהש"ר עה"פ באתי לגני...", ע"ש. סה"מ תש"ד ע' 74: "וכמא' עיקר שכינה בתחתונים היתה", והערת רבינו שם ע"ז: "ע י ק ר ש כ י נ ה: בראשית רבה פי"ט, ז. וראה ד"ה באתי לגני השי"ת".

(4) מ"ש כאן הוא תוכן ופירוש דברי המדרש, ולא העתק לשונו, וכמ"ש בתשי"ט בתחלתו: "ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא בהמאמר עפ"י המבואר במדרש" [ואילו בתרצ"ט בתחלתו הובא השהש"ר כלשונו (בדפוס ווילנא, חוץ משינויים אחדים): "חטא אדם הראשון נסתלקה" ולא "ונסתלקה", "הרשעים מה יעשו" ולא "עשו" – כנוסח דפוסים אחרים) ובארוכה]. ואולי י"ל שזהו גם מכוונת הלי' כאן (ובהנס' בדקדוקי תורה הערה 2): "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" – ש"ער" קאי על בעל ההילולא (שלא נזכר כאן בפירושו), ו"זאגט ער זיך

למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה, ועל ידי חטא עץ הדעת נסתלקה השכינה מארץ לרקיע, וע"י חטא קין ואנוש נסתלקה השכינה מרקיע א' לב' וג', ואח"כ בדור המבול נסתלקה מרקיע ג' לד', וכדאיתא במד"ר ע"פ וישמע את קול הוי' אלקים מתהלך בגן א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל".

אבל בשיר השירים רבה עה"פ (ה, א) הלי' הוא⁵: "באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי מתחלה, ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן, א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק מקפץ וסליק, חטא אדה"ר (ו)נסתלקה⁶ השכינה לרקיע הראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע השני, חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי, חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי...".

ברוב מפרשי המדרש [יפה קול (השלם)]⁷, וכ"כ

שוליי הגליון

. . . אין מדרש" היינו שבעל ההילולא אומר כן מעצמו בפירוש המדרש, אף של' המדרש הוא באו"א. ולפ"ז יוצא ש"אויף דערויף" קאי (גם) על מקומות בדרושי בעל ההילולא (ולא (רק) במדרש) שבהם נאמרה כן עה"פ באתי לגני. ובעומק יותר, אולי י"ל ש"זאגט ער זיך" מרמז להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבין זיך אריין" בעניני התורה שלימדו [אף שלא חידשו בהם, ובפרט באלו שחידשו] – ראה שיחת כ' מנ"א השי"ת (לקו"ש חט"ז ע' 540): "ער לאזט זיך איבער אין די כתבים, און ווי זיך, ווי ער גייט אין הימל". אחש"פ תש"ז (שיחו"ק ע' 229): "די רביים, האבן זיי זיך אריינגעשטעלט און אפגעגעבן אין זייערער מאמרים". לקו"ש חכ"ז ע' 24, וש"נ. חל"ב ע' 23. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 375. תש"נ ח"א ע' 269. ח"ב ע' 622. תנש"א ח"א ע' 139. והיינו שזה שבתש"י לימד את השהש"ר (ובפרט) במילים אחרות מל' המדרש, ובאופן שמפרש את דברי המדרש, הנה בזה "אמר" ונתן את עצמותו. וראה עוד בלי' "זאגט ער זיך" לקמן שוה"ג 10.

(5) כ"ה לפנינו, ולהעיר מדרשות ר"י אבן שועיב דלקמן בפנים (סוף אות ב).

(6) ראה שוה"ג 4 שבתרצ"ט איתא: "נסתלקה".

(7) ד"ה ועיקר (הב'), והוא העתקת לשון עצמו מיפה תואר (השלם) לב"ר פי"ט, ז [יג], ד"ה עקר (הב') – בהתאם

המדרש בקיצור: "ובמדרש באתי לגני לגנוני עקר שכינה מתחלה לא בתחתונים היתה", ולכאורה משמע שלדעתו הוא בניחותא¹¹, וש"ל בדעת השהש"ר שבתחילת הבריאה לא היתה עיקר שכינה בתחתונים¹².

אולם בבמדבר רבה פי"ג, ב: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהוא עיקרי מתחלה, וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום, א"ר חמא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך בגן, מקפץ ועולה. . . כיון שחטא אדם נסתלקה השכינה...". ומההוספה "וכי עיקר שכינה... מוכח (לכאורה) ששם אינו בניחותא – וכן פירש בשה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 400: "(בתמי")".

ב. והנה הלשון "עיקר שכינה בתחתונים היתה" אכן נמצא בבראשית רבה פי"ט, ז: "וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום. . . א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ ועולה, עיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדה"ר נסתלקה שכינה... – אך לא נזכר שם הפסוק ד"באתי לגני"¹³.

אבל בפסיקתא דר"כ פ"א איתא: "באתי לגן

שוליי הגליון

איתמר" (ולהעיר מלקו"ש ח"ה ר"ע 292, וש"נ). [וראה עוד בל' "זאגט ער זיך", לעיל שוה"ג 4.]
 (11) ואולי ס"ל לדייק כן משינוי הלי שבין הבמדבר דלקמן בפנים (וכי. . . אינה") והשהש"ר ("לא").
 (12) ומ"ש במדרש מיד לפני"ז "למקום שהי' עיקרי מתחלה", לכאורה אפשר לבאר (להמלבי"ם), שלפועל היתה השכינה בתחתונים לזמן קצר ושוב נסתלקה, אבל זמן זה בטלה במיעוטה לדעת השהש"ר – וע"ד מ"ש העקידה (פ' יתרו שער מ"ד חלק הראשון, ד"ה ועתה ואילך) בענין דומה, והביא כאן תוכן דבריו ביפה קול (השלם ד"ה ועיקר (הג'')) בזה"ל: "דאע"ג דעיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון דתכף ומיד נסתלקה. . . כשראה קלקול אדם, ולא כשרא העולם מיד אלא סמוך לבריאתו, וקרי לי' תחלת הבריאה דה"ל כאלו לא היתה עיקר שכינה בתחתונים כלל, כיון דמיד עלתה", ע"ש (וביפ"ת לב"ר פ"ג, ט [יב]).
 (13) וראה לעיל שוה"ג 3.

ביפה מראה לירושלמי ברכות פ"ב ה"ח (ד"ה לרעות בגנים). עץ יוסף⁸. משמעות ציוני המתנות כהונה. משמעות ציוני פי' מהרז"ו כאן, ובפסיקתא רבתי פ"ה, ז. כנפי יונה (ווארשא תרל"ו). חידושי רי"ח (ווילנא תרנ"ח) אכן למדו, שכוונת השהש"ר הוא שעיקר שכינה היתה בתחתונים בתחילת הבריאה, אך לא ביארו⁹ איך לפרש את הלי' "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה"¹⁰. ולאידך, במלבי"ם עה"פ הביא את

שוליי הגליון

למ"ש בהקדמתו ליפה ענף [הנדפס בריש ס' יפה קול (השלם) – איזמיר תצ"ט (כיון שיפה קול הוא באמת חלק מיפה ענף על מדרשי כל החמש מגילות, ונק' יפה קול רק ע"י המו"ל דדפוס הנ"ל)]: "ואף שלא אצטרך לחדש עליהן פי", כי המעיין ימצאם במדרש הנז' [- מדר"ר עה"ת] . . . הווקתי להביא פירושם גם בזה, מפני שצריך לחדש בהן כמה דברים כפי קשורן עם הכתובי' אשר במגלות אלו, ומפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם, וגם להקל על המעיין שלא יצטרך לחפש אחריהן שם". וראה לקמן בפנים אות ב.

(8) ד"ה ועיקר. ולהעיר, שחסר שם הציון "יפ"ת", כי חציו הראשון ("דקדק לומר לשון זה. . . שאין מקום פנוי מהשכינה") הוא לי' היפ"ת (השלם) ויפה קול (השלם) שבשוה"ג הקודם, ורק חציו השני שייך להציון לנזר הקודש (- השלם לבר"ר שם, ד"ה מהלך). ואף שהעץ יוסף נקט דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה", מ"ש אח"כ "דקדק לומר לשון זה", קאי לכאורה רק על דיוק הלי' "עיקר שכינה", כי הוא לי' מקורותיו הנ"ל – יפ"ת (השלם): "עקר שכינה בתחתונים היתה, דקדק לומר לשון זה...". יפה קול (השלם): "ועיקר שכינה, דקדק לומר לשון זה...". ונזר הקודש (השלם): "ודקדק לומר עיקר שכינה בתחתונים".

(9) חוץ מבפסיקתא דר"כ (באבער) פ"א, הערה יא ("בלשון שאלה"). כנפי יונה ("בלשון שאלה, האם עיקר שכינה לא בתחתונים היתה מאז"). תוספות מאיר עין לפסיקתא רבתי פ"ה, אות כד ("בתמיה"). וחידושי רי"ח ("בלשון תימה. . . בחר המדרש לשון ערומים וכמתמה וכי עיקר שכינה לא בתחתונים היתה").

(10) ואולי גם זה הוא מכוונת מ"ש כאן (ובהנס' בדקדוקי תורה הערה 2) "זאגט ער זיך זיך אויף דערויף אין מדרש" – שאף שהשהש"ר אינו אומר כן בפירוש (וגם המפרשים לא ביארו בזה), כן היא משמעות הדברים המובנת מאליה (וראה גם לקמן בפנים (אות ב) ע"ד שתיקת היפה קול), ויל"ע. ולהעיר מלי' הש"ס בכ"מ (ברכות ט, א וש"נ) "מכללא איתמר" – דאף שלא נאמר הענין בפירוש, בכ"ז אמרו ע"ז בסתם "אמר ר' פלוני", וגם אחר ההבהרה ד"לאו בפירושא איתמר", עדיין מתואר בלי' "מכללא)

וקצץ בנטיעות ונסתלק לרקיע ראשון, בא קין הרג הבל נסתלק לרקיע שני, בא אנוש ועבד עבוד' זרה ונסתלק לשלישי, באו דור המבול השחיתו דרכם נסתלק לרקיע רביעי, באו בוני המגדל נסתלק לחמישי, בא נמרוד נסתלק לשישי, באו סדומיים נסתלק לשביעי, בא אברהם הוריד השכינה מן השביעי לשישי, בא יצחק והורידה לחמישי, בא יעקב והורידה לרביעי, בא לוי והורידה לשלישי, בא קהת והורידה לשני, בא עמרם הורידה לראשון, בא משה הורידה לארץ למשכן, ועל זה באה הצואה למשה להקים המשכן שהוא ראוי להשרות שכינה בתחתונים".

ולהעיר, שבלקו"ש ח"ח ע' 176 מביא ה' "עיקר שכינה בתחתונים היתה" (במרכאות), ומציין בהע' 35: "שהש"ר עה"פ (שה"ש ה, א), וש"נ", ע"ש. ולהעיר עוד, שמבין כל המוגהים, רק בב' מהם מצויין למקומות אחרים במדרש. בתש"מ (שי"ל בשעתו): "דאיתא במדרש רבה", ובהע' 2: "שהש"ר שם. וש"נ". ובתשל"ח (ט"ו בשבט, שי"ל בתש"מ ט): "דאיתא במדרש", ובהע' 4: "שהש"ר במקומו. וש"נ" (ולהעיר, שהפנים דהמאמר שם אינו בהסגנון דמאמרי באתי לגני דיו"ד שבט, ע"ש). ואפילו בתשי"ט שכתוב שם: "ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא בהמאמר עפ"י המבואר במדרש", מצויין ע"ז (בהע' 4) רק "שהש"ר עה"פ". וראה גם לקו"ש ח"ו ע' 81, והע' 5. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 292, והע' 10. תשמ"ח ח"א ע' 232, והע' 41.

הערה 6

א. ראה ד"ה ועתה ישראל תשל"ז ס"א¹⁶: "והנה ידוע בכללי הלימוד אל תקרי, שאינו שולל פירוש הענין כפי שהוא נקרא, אלא שמוסיף עוד פירוש, ושני הפירושים שייכים זל"ז".

ובהע' 5 שם מצייין (על מ"ש "ידוע"): "ראה ס' הליכות אלי ס"ג. ועיין מו"נ ח"ג פמ"ג. שו"ת הרדב"ז ח"ג תשובה אלף סח (תרמג). אנציקלופדי תלמודית ח"ב ערך אל תקרי".

אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהיא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים הי' . . אמר ר' יצחק, כתיב צדיקים ירשו ארץ . . עיקר שכינה מתחלה בתחתונים היתה", ע"ש. ועד"ז בילקוט שמעוני נשא רמז תשי"א¹⁴: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהוא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים היה". מדרש הגדול פקודי מ, לד: "באתי לגן אין כת' כן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהיה עיקרי מתחלה, עיקר השכינה בתחתונים היתה".

ונמצא, שע"פ מקומות אחרים שב"מדרש" (במד"ר שלא "במקומו", וגם במדרשים אחרים) הנ"ל, מובן שכוונת השהש"ר כאן הוא "דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ואפשר להביא עוד סמוכין, ממה שהיפה קול העתיק כאן את לשונו מיפ"ת לב"ר¹⁵ מבלי לחדש ולהעיר כלל בקשר לשינוי ה' שבין השהש"ר והב"ר – למרות שכתב בהקדמתו¹⁴ "שצריך לחדש בהן כמה דברים . . (ו) מפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם" – וא"כ משמע שהיפ"ת ס"ל שאין כאן שינוי משמעותי (כ"כ). וביותר משמע כן ממה שהעתיק כאן לשונו מד"ה עקר (הג') שביפ"ת לב"ר הנ"ל, והשאר הדיבור המתחיל "ועיקר שכינה בתחתונים היתה" (אם אין זה טה"ד), למרות שמיד לפניו נקט (ב' פעמים) דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה". וראה גם מ"ש ביפה מראה הנ"ל: "כדאמר בחזית [- שהש"ר] באתי לגני לגנוני דהיינו לשון חופה משום דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ולהעיר בכל הנ"ל מדרשות ר"י אבן שועיב פ' ויקהל פקודי (קראקא של"ג – לד, ב): "ואמרינן במדרש חזית בפסוק באתי לגני, אמר רבי לוי עיקר שכינה בתחתונים היתה, דכתיב וישמעו את קול ה' אלדים מתהלך בגן, בא אדם הראשון

שוליי הגליון

(14) וע"ד הרמז, אולי י"ל שביל"ש הנ"ל מרומז הענין ד"נשא את ראש" שהתחיל ב"תשיא" בבאתי לגני, וד"ל.

(15) כנ"ל שוה"ג 7.

(16) סה"מ מלוקט ח"ב ע' שכח [תו"מ ח"ד ע' רח].

ומדייק במאמר

וז"ל סי' ה': משום דרבי חנינא וכו', כלומר אל תהי קורא שלא אמרו דבר זה אלא כנגד עצמן, אלא כלפי [מעלה] אמרו[הן], והך ממנו משמע הכי ומשמע הכי עכ"ל. והנה אף שרש"י ז"ל כתב בסוטה¹⁹ לא גרסינן אל תקרי, בעל עין יעקב [הוא?] שהרגיש קושי לשון אל תקרי ופירש דהכי קאמר, "אל תקרי ממנו" – פי': אל תיקרי בלבד ממנו, בענין שיובן שמדברים בעד עצמם, "אלא ממנו" – פי': אלא קרא גם ממנו בענין שיובן דחוזר כלפי [מעלה], והוא פירוש חדש באל תקרי."

מו"נ ח"ג פמ"ג: "...תני בר קפרא, ויתד תהיה לך על אזניך, אל תקרי אזניך אלא אזניך, מלמד שאם ישמע אדם דבר מגונה יתן אצבעו בתוך אזנו. ואני תמיה, אם זה התנא אצל אלו הסכלים יחשוב בפירוש זה הפסוק, ושזאת הי כוונת זאת המצוה, ושהיתד הוא האצבע, ואנזיך הם האזנים? איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשב זה, אבל היא מליצת שיר נאה מאד, הזהיר בה על מדה טובה, והוא כי כמו שאסור לומר דבר מגונה כן אסור לשמעו, וסמך זה לפסוק על צד המשל השיר. וכל מה שיאמר במדרשות אל תקרי כן אלא כך, זהו עניינו. וכבר יצאתי מן הכונה אלא שהו' תועלת יצטרך אליה כל בעל שכל מאנשי התורה הרבנים."

שו"ת הרדב"ז ח"ג סוף סי' אלף סח (תרמג): "מה שמצאתי כתוב בגליון, וז"ל: מצאתי לאחד מן הראשונים, ולא ידעתי שמו: דע כי מפני שהנקוד הוא צורה ונשמה לאותיות, לפיכך לא נעשה הס"ת נקוד, לפי שהוא כולל כל הפנים וכל הדרכים העמוקים, וכולם נדרשים בכל אות ואות פנים לפנים מפנים ותעלומות לפנים מתעלומות, ואין לך גבול ידוע אצלנו, ואמרו תהום אומר לא בי היא. ואם נקד הס"ת היה לו גבול ושיעור כדמיון החומר שהגיעה לו צורה ידועה, ולא היה אפשר להיות נדרש כי אם לפי הנקוד המסויים באותה תיבה, אבל מפני שס"ת כלול ומובלל

ובהע' 6 שם (על הסיום "שייכים זל"ד"): "כמו כל הפירושים שבפסוק אחד, ששייכים זל"ז (וידוע הראי' לזה מ"שעטנז" (גדה סא, ב) – ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. ובכ"מ). וז"ל שבהלימוד אל תקרי – השייכות דשני הפירושים היא ביותר, ראה לקמן סעיף ב."

וממשיך שם ברס"ב: "והנה מבואר בכ"מ בענין הלימוד אל תקרי, שהפירוש לפי פשוטו הוא ע"י תוכן הפירוש שדרשו חז"ל. ועפ"ז יובן הלשון אל תקרי דמשמע ששולל הפירוש שבפשטות, דהכוונה בזה, שאי אפשר להיות פירוש זה כי אם ע"י הפירוש הנדרש."

ובהע' 7 שם (על מ"ש "ע"י תוכן הפירוש שדרשו חז"ל"): "ראה סה"מ ה'תש"ג ע' 141 בענין "א"ת הליכות אלא הלכות" (גדה בסופה), "דהליכות עולם הוא ע"י ההלכות". ושם ע' 144 בענין "א"ת העיר אלא האיר" (ב"ר פ"ב, ג) שההתעוררות "היתה ע"י אור וגילוי".

וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 24, הע' 27; ד"ה שלום רב תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"ב ע' רו [קנט]) הע' 87; סה"ש תשנ"ב ח"ב¹⁷ ע' 488, הע' 128 – שמציין לאותם המקומות שבהע' 5 שהובא לעיל.

ב. לתועלת הלומדים מובא בזה מ"ש במקומות הנ"ל:

ראה ערכין טו, א: "...משום דרבי חנינא בר פפא, דא"ר חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, דכתיב כי חזק הוא ממנו, אל תקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו, כביכול [אפילו] בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם", ועד"ז איתא בסוטה לה, א.

ובהליכות אלי ס"ג: "אל תקרי, נראה מדברי רש"י ז"ל כפי גירסת עין יעקב פרק ג' דערכין¹⁸,

שול"י הגליון

שול"י הגליון

(19) לה, ע"א, וז"ל רש"י שם: "אל תקרי. לא גרס, שאין הפרש קרייה בין ממנו הנאמר על יחיד שנדברים עליו, לממנו של רבים שאומרים על עצמן".

(17) ושם ח"א ע' 32, הע' 56 מציין להליכות אלי הנ"ל, ולהנסמן בלקו"ש חכ"א הנ"ל.

(18) טו, ע"א.

ג. ובנוגע לענינו, ראה מ"ש בהכתב והקבלה שם: "...מצאנו להם שיאמרו לשון לא כתיב על המלה הכתובה באמת, אלא שאין מובנה כמו במקומות אחרות, שהרי כתיב במנורה ר"פ תצוה להעלות נר תמיד, ובחגיגה (כ"ו ע"ב) אמרו מנורה לא כתיב בה תמיד, אלא וודאי כוונתם בלא כתיב חלוף המוכן לכד, ע"ש רש"י..."

ערה 10

א. ידוע המבואר בד"ה איכה עת"ר, שהמשכת עיקר שכינה בתחתונים נעשה לראשונה ע"י עבודת אדה"ר, ומה שעיקר שכינה בתחתונים היתה כבר מתחילת הבריאה, היינו שהעולם הי' מוכשר להמשכה זו.

ובלשון המאמר הנ"ל²⁰: "...דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים והיינו שיהי' גילוי אלקות בתחתונים. . . וכן הי' בתחלת הבריאה דעיקר שכינה בתחתונים הי' עד שהז' סלקו כו'. והנה מה דעיקר שכינה בתחתונים הי', צ"ל שזהו בחי' אוא"ס שלמע' מהעולמות כו', דהאור שבבחי' התלבשות בעולם והיינו האור דסדר השתל' כו' א"א לומר שעיקרו למטה. . . ובאמת בהגילוי שע"פ סדר השתל' הי' קודם החטא למטה גילוי אור כו', אבל מ"מ הי' הגילוי ע"פ סדר והדרגה, שלמע' הי' הגילוי יותר אלא שגם למטה הי' גילוי אור כו', וע"ז אמרו"ל ע"פ אלה תולדות, העולם על מלואו נברא כו' (וגם הכוונה על מלואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'), אבל מה שאמרו עיקר שכינה בתחתונים הי' הוא הגילוי שלמע' מהשתל' בחי' אוא"ס הסוכ"ע כו', והוא שנמשך ע"י עבודה. . . ואיך שיהי', ג"ע מצ"ע בחי' ממכ"ע, וע"י עבודה ממשיכים בחי' סוכ"ע כו', וז"ע וינחהו בג"ע להיות שם עבודתו, ועי"ז המשיך בחי' עיקר שכינה למטה. . . והי' עבודתו לא לברר ולזכך שהרי הי' מזוכך, כ"א הי' עבודתו להמשיך גילוי אוא"ס. . . ולכן הניחהו בג"ע. . . דקרקע הג"ע הוא בחי' רוחני שבגשמי ואין בו תערוכת רע כלל כו' ומשו"ז המקום מוכשר להמשכת אוא"ס ב"ה. . . ואח"כ כשחטא.

בכל מיני שלימות ובכל מלה ומלה נתלים בה תלי תלים, לא נעשה מנוקדים, כדי שיהיה נדרש בכל מיני שלימות. ולפיכך אמרו אל תקרי כך אלא כך, ואלו היה מסויים לא נוכל לומר כך. והנה חכמים ז"ל נתעוררו בכמה מקומות לזה על צד הדרש המעולה. ויתד תהיה לך על אזנך, אל תיקרי אזנך אלא אזניך, מלמד שכשישמע אדם דבר מגונה יתן אצבעו בתוך אזנו – ובמקום הזה העירו אותנו על סוד טעם היות הס"ת בלתי נקוד, ונתנו לפתאים במדרש פסוק זה לחם סובין, ולחכמים נתנו בזה לחם אבירים, והכל מתוך פשטיה דקרא. וכל התורה נוהגת על דרך זה, ולפיכך אחז"ל שבעים פנים לתורה, והבן. עכ"ל".

וראה רא"ם לרש"י בא יב, יז: "כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה. גם זה במכילתא, ונראה מזה שאף על פי שדורש המקרא באל תקרי, מ"מ לא יצא מידי פשוטו, דאל"כ מאחר שדורש המצה למצוה באל תקרי מצות אלא מצוות, איך חזר ואמר כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה".

וביבין שמועה (לבעהמ"ס הליכות אלי) סי' תקלט, הביא תוכן דברי הרא"ם הנ"ל כא' מכלליו. ובאנציקלופדי' תלמודית ח"ב ערך אל תקרי הביאו כללות דברי הרא"ם וציינו ע"ז (בהע' 8) ליבין שמועה הנ"ל, ולעיין בהכתב והקבלה (עה"פ בא שם – ע"ש שהאריך בענין זה), ושוב הביאו רוב דברי הרא"ם וציינו ע"ז (בהע' 15) רק להכתב והקבלה הנ"ל – ומשום מה לא הזכירו כלל את שמו של הרא"ם.

ולהעיר, שלכאורה דברים הנ"ל שבאנצ"ת (או חלקם) הם מה שהוסיפו ע"פ התעוררות מרבינו – ראה אג"ק חכ"ה ע' קפב (ט' תמוז תשכ"ח – לרש"י ז"ן): "ובכמה מקומות (ובכל מקום?) נמצא שהלימוד ד"אל תקרי" אינו שולל הקרי שבפי', כ"א מוסיף, ותרווייהו איתנהו למסקנתו. ולא מצאתי עד"ז באנציקלופדיא התלמודית".

ועיין עוד באנצ"ת (ובהע' 6-7) שם שהביאו מעוד מקומות הדנים בגדר דרשת אל תקרי (כולל הליכות אלי, מו"נ, ושו"ת רדב"ז שבהערת רבינו הנ"ל).

דאתכפיא ואתהפכא, היא נעלית יותר מהמשכת עיקר שכינה בתחתונים ע"י עבודת אדם הראשון [ובהע' 19 שם: "ראה סה"מ עת"ר ע' רטו-ז, דזה שבתחלת הבריאה עיקר שכינה בתחתונים היתה – הוא שהעולם נברא באופן שיהי' מוכשר שיומשך בו עיקר שכינה, אבל ההמשכה עצמה היתה ע"י העבודה ד"לעבדה ולשמרה"] בג"ע קודם החטא...".

ד"ה באתי לגני תשל"ס ב"ב²³: "...שההמשכה עכשיו היא על ידי העבודה דאתכפיא ואתהפכא. משא"כ לפני חטא עה"ד, אף שגם המשכת עיקר שכינה בתחתונים אז היתה ע"י עבודת אדם הראשון, לעבדה ולשמרה [ובהע' 13 שם: "ראה סה"מ עת"ר ע' רטו-ז, דזה שבתחלת הבריאה עיקר שכינה בתחתונים היתה – הוא שהעולם נברא באופן שיהי' מוכשר שיומשך בו עיקר שכינה, אבל ההמשכה עצמה היתה ע"י העבודה ד"לעבדה ולשמרה"]...".

ד"ה באתי לגני תשל"א ס"ד²⁴: "...דזה שעיקר שכינה בתחתונים היתה (בתחלת הבריאה) הוא שהתהוות עוה"ז התחתון היתה באופן שהענין דנתאוה נמשך בהתהוות שלו (כנ"ל), שע"ז נעשה בו ההכשרה [ובהע' 32 שם: "ראה סה"מ עת"ר ע' רטו-ז, דזה שבתחלת הבריאה עיקר שכינה בתחתונים היתה – הוא שהעולם נברא באופן שיהי' מוכשר שיומשך בו עיקר שכינה, אבל ההמשכה עצמה היתה ע"י העבודה ד"לעבדה ולשמרה"] שע"י עבודת האדם יהי' דירה להעצמות גם מצד ענינו (דהעולם) . . . ועפ"ז, בההמשכה למטה בארץ ע"י המשכן שעשה משה . . . המשכת עיקר שכינה למטה, באתי לגני למקום שהי' עיקרי בתחלה, שע"ז נעשה העולם מוכשר להיות דירה לו ית', כמו שהי' בתחלת הבריאה...".

וראה גם אעת"ר ס"ע ר (הנחת ר"א סימפסאן עם הגהות אדנ"ע): "...דע"י שישראל עושה מצוה בהדבר הגשמי ע"י עושה אותה כלי

. נשתנה אופן העבודה וצ"ל לברר ולזכך כו', ומשו"ז נגרש מג"ע . . . והי' עבודתו אז לא להמשיך גילוי אלקות כ"א לעבוד את האדמה לברר בירורים, היינו לעשות את המקום מוכשר . הגם שממשיכים גם אח"כ בחי' אוא"ס הסוכ"ע ע"י המצות . . . אין זה עיקר העבודה כ"א לברר . . . וזהו דאז דוקא הי' עיקר שכינה כו', שהמקום הי' מוכשר וזה הי' העבודה להמשיך כו', ומה שהי' צ"ל התיקון בכללות העולם שלא הי' כמו קרקע הג"ע כו' וגם ביטול הקלי' כו' הי' בדרך ממילא כו'. ובזה יובן מש"א ושם נעשה כמצות רצונך, להיות דבימוהמ"ש יהי' זיכוך העולם...".

וראה מ"ש עפ"ז בד"ה איכה תשל"א, ס"ב²¹: "...והנה בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, עיקר שכינה בתחתונים היתה, שפירוש עיקר שכינה הוא בחי' אור הסוכב . . . ועד לאור הסוכב שלמעלה מעולמות, וכמבואר בארוכה בהמשך מאמרי ההילולא. והגם שהמשכת אור הסוכב נעשה ע"י עבודת אדה"ר ונש"י דוקא כנ"ל, מ"מ הנה מיד בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, פירוש (לא שהי' המשכת עיקר שכינה בפועל, שהרי זה נעשה ע"י עבודה דוקא [ובהע' 21 [23] שם: "להעיר דיתירה מזו מצינו ד(בפרטיות) אמחז"ל שהי' העולם חסר (ואפילו לאחרי עבודת אדה"ר דאמר באו נשתחוה גו' ופעל זה בכל הבריאה (פרדר"א פ"א)) עד שבא שבת (ב"ר ספ"י)"] כ"א) שנברא באופן שיהי' מוכשר וראוי לגילוי אור דעיקר שכינה, וההמשכה בפועל היא ע"י העבודה דוקא. וזהו"ע ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"י עבודת אדה"ר נעשה תוספות אור בהג"ע, דג"ע מצד עצמו הוא בחי' אור הממלא (ומה שעולם על מילואו נברא הוא רק שהי' מקום מוכשר לגילוי אור הסוכב, כנ"ל) . . . ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"י ימשיך בחי' אור הסוכב, בחי' עיקר שכינה".

ד"ה באתי לגני תשכ"ט ס"ג²²: "...דהמשכת עיקר שכינה בתחתונים עכשיו . . . ע"י העבודה

(23) סה"מ מלוקט ח"ד ע' קלו [ח"ב ע' שלד].

(24) סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנג [ח"ב ע' שנד].

(21) סה"מ מלוקט ח"א ע' קכ-קכא [ח"ד ע' קסא].

(22) סה"מ מלוקט ח"ג ע' מב [ח"ב ע' שכ].

שנאמר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, וכתוב וכבוד ה' מלא את המשכן".

[ולהעיר מאדה"ז ענינים ר"ע שז [ח"ב ר"ע תעא]: "...יש לו קביעת מקום שכינתו . . . אך בשעת בריאת העולם הי' מנוחתו כבוד למעלה מעלה, בא אברהם אבינו וע"י עבודתו הוריד לרקיע הראשון, בא יצחק והוריד לשני, בא יעקב וכו' עד משה רבינו ע"ה והורידה לארץ...". ועד"ז שם ע' שא [תסה]: "...בתחלה השרה שכינתו ברקיע העליון, ואברהם הוריד את שכינתו לרקיע השני, עד שבא מרע"ה והוריד השכינה לארץ...". אך שם ר"ע שה [תסט]: "...ובעת ברה"ע הי' מקום מנוחתו כבוד למעלה ברקיע הז' אחר חטא אדה"ר ושאר הדורות, עד שבא אע"ה ופעל בעבודתו והורידה לרקיע הז', בא יצחק והורידה להה', בא יעקב והורידה לד', כו' עד שבא משה והורידה למטה לארץ...".]

ב. אמנם לכאורה מבואר בכמה מקומות אחרים, שהמשכת עיקר שכינה בפועל היתה כבר בתחילת הבריאה, ולא ע"י עבודת אדה"ר – וכמפורש (לכאורה) בבאתי לגני תרנ"ח [ועד"ז תרצ"ט] בסופו (הנ"ל בפנים): "...דעיקר שכינה בתחתונים [היתה]. וי"ל דכל הגילוי[ים] שממשיכים ע"י עבודה היו מאירים תחלה בבחי' חפץ חסד הוא מצד עצמו כו'. ותכלית הכוונה בבריאת העולמות הי' משום דנתאוה הקב"ה להיות דירה בתחתוני, להמשיך גילוי אלקות למטה ע"י אתכפי' ואתהפכא כו'". ועד"ז תרנ"ד ע' יז: "...דכמו בתחלת הבריאה העולם על מילואו נברא דעיקר שכינה בתחתונים היתה כו' מצד בחי' פנימיות הכוונה שבעצמותו בבחי' כי חפץ חסד...". תער"ב ח"א ר"ע ש (הנ"ל בפנים): "...שהרי כן הי' בתחלת הבריאה וכדאי' במד"ר ע"פ ויתהלך . . . דעיקר שכינה בתחתונים היתה . . . והגילוי הי' רק מצ"ע שלא ע"י עבודה . . . רק מה שכל ההמשכות שע"י עבודה הי' תחלה מצ"ע...". עטר"ת ר"ע פו: "...וכמו"כ בהגילויים בעולם, בתחלה הי' הגילוי מלמעלה וכמו עיקר שכינה בתחתונים היתה שהי' גילוי אלקות בעולם

לאוא"ס שבזה נמשך הרצה"ע [וזהו תכלית הכוונה במעהמ"צ. וכן הי' בתחלת ברה"ע ש] הרי עיקר שכינה בתחתונים היתה, והכוונה בעיקר שכינה בתחתונים ידוע שזהו באוא"ס שלמע' מגדר עולם. דמצד האור האלקי שמתלבש בהעולמות אינו שייך בזה לומר שעיקר שכינה בתחתונים [דהרי אור זה] בא בס' והדרגה [וא"כ] בוודאי [מאיר] בעולמות עליונים בגילוי הרבה יותר מעולמות התחתונים, קודם חטא עה"ד שהי' מאיר גילוי אלקות למטה הרי [גם] בעולמות עליונים הי' מאיר גילוי אלקות ביותר כידוע שחטא עה"ד פעל שינוי בכללות ההשתל' וממילא א"א לומר בזה דעיקר שכינה בתחתונים, אלא הכוונה בעיקר שכינה בתחתונים הוא על האור שלמע' מגדר עולמות, שזה הי' ע"י העבודה דאדה"ר בלעבדה ולשמרה, וכמו"כ הוא הכוונה בקיום המצות ג"כ...".

ולהעיר מ"מדרש" המובא באבקת רוכל (ירושלים תשנ"א – ליקוט מתימן, המיוחס לר' סעדי' אלעזאני או ר' שמרי' אליאפעי²⁵) ח"א ע' נו-ז: "כיון שברא הקב"ה את אדם הראשון השרה שכינתו בתחתונים, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה השכינה מן הארץ לרקיע ראשון שהוא וילון, כיון שחטא קין נסתלקה לרקיע שני, חטא אנוש נסתלקה לרקיע שלישי, חטאו דור המבול נסתלקה לרקיע רביעי, חטאו דור הפלגה נסתלקה לרקיע החמישי, חטאו סדומיים נסתלקה לרקיע ששי, חטאו המצרים נסתלקה לרקיע שביעי, ועמדו ז' צדיקים בעולם והורידו השכינה מן העליונים לתחתונים, ואלו הן: אברהם אע"ה הורידה מרקיע ז' לששי, יצחק אע"ה הורידה מששי לה', יעקב אבינו עליו השלום הורידה מהחמישי לרביעי, לוי בן יעקב הורידה מן הד' לג', קה(ל)ת בן לוי הורידה מן הג' לשני, עמרם אבי משה הורידה מן הב' לראשון, מרע"ה הורידה מן הראשון לארץ והשכינה באהל מועד,

— שו"י הגליון —

25 ראה תורתן שלבני תימן (קרית אונו תשנ"ה) ר"ע קצו (ומציין ל"כתבי היד התימניים במכון בן צבי" (ירושלים תשמ"ב) ע' 288, ע"ש ובע' 36). טופס כתובות (בני ברק תשנ"ה) ע' מז. אנציקלופדי' לחכמי תימן ח"א (בני ברק תשס"א) ע' 192, 449-450.

הו"ע מה שהעולם על מילואו נברא בכדי ליתן כח כו'. וי"ל דמה שמלמדין אותו כו' הוא ליתן כח אל האדם שיוכל להמשיך המשכת אוא"ס ע"י התורה, ומה שהעולם על מילואו נברא הוא בכדי שיוכל להיות הגילוי בעולם כו'). ולהיות שלא הי' עדיין קיום התורה בפועל, י"ל דלכן נסתלק האור ע"י החטא, ואח"כ ע"י העסק בתורה ממשיכים את הגילוי אור [- תרצ"ב: "לאחר מ"ת שהמשכת האור הוא ע"י העבודה הוא אור עליון יותר" ע"ש] באופן שלע"ל יהי' הגילוי למטה ממש ולא יסתלק עוד ח"ו...".

וכן מוכח לכאורה ממה שמקשרים בכ"מ את הענין דעיקר שכינה בתחתונים היתה לענין האור שנברא ביום הראשון:

לקו"ת צו ט, רע"ב: "...כאור שבעת הימים פי' במדרש רבה סדר בא ס"פ י"ח, כאור שברא הקב"ה בתחלה ונגזו בגן עדן, והנה שבעת ימי בראשית הם ז"ת דעתיק כמ"ש הרח"ו . . . ואור שבעת הימים . . . בחי' ג"ר דעתיק...". שם י, רע"ג: "...והיינו ג"כ פנימיות עתיק כמ"ש הרמ"ז . . . בפ"י כאור שבעת הימים, ויש ראה לפירושו ממ"ש ברבות דפי' כאור שבעת הימים היינו אור הגנוז . . . ובחי' אור הגנוז זהו ענין ופני לא יראו, והיינו פנימיות אבא שהוא פנימיות עתיק). שם י, ד: "...בפ' בראשית דל"ד ע"א . . . מאן שבעת הימים אלין אינון שבעה יומין דבראשית . . . מ"ש האריז"ל דשבעת ימי בראשית הם ז"ת דעתיק, כי ז"ת דעתיק היו מאירים אז ולכך היו העולמות בהזדככות רב, ולאחר חטא עה"ד ירדו העולמות למטה ונסתלקה שכינה מעל הארץ, ומעשה המשכן הוא תיקון לזה להיות דירה בתחתונים ושיהיה בחי' גילוי אור שבעת הימים, וכמ"ש ברבות בראשית פי"ט עיקר שכינה בתחתונים היתה כיון שחטא אדה"ר נסתלקה כו' וכנגדן שבעה צדיקים כו' עד עמד משה והורידה מלמעלה למטה, וע"כ נק' שבעת ימי המילואים לשון מילוי ושלמות . . . שממלאים החסרון והפגם, ומילוי זה נמשך מבחי' שלימותא דכולהו והוא מבחי' אור שבעת הימים, אלא דאינו ממש כמו בחי' גילוי אור שבעת הימים דלע"ל... ע"ש.

כו'. וכמו²⁶ י"ל בעבודת הנשמות דבתחלה הי' בבחי' מלמעלמ"ט, כמו אדה"ר שהי' במעלה ומדרי' גבוה . . . והיו ההמשכות שלו בדרך מלמעלמ"ט כו', ומ"ש וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה י"ל שזהו שתהי' העבודה בדרך מלמעלמ"ע . . . ומ"מ קשה לומר שזה הי' בדרך מלמעלמ"ע, שהרי בג"ע אינו שייך בירורים, וא"כ הי' העבודה רק בבחי' המשכות האור מלמעלה, ועי"ז יהיו הבירורים בחוץ לג"ע בדרך ממילא...".

[ואף שבתש"י ס"י (ס"ע 124) הושמט ענין הנ"ל שבתרנ"ח, לכאורה קשה לפרש שהוכרח להשמיטו מפני שהוא באו"א מהמבואר בכללות ההמשך דתש"י – שהרי חלק זה²⁷ מההמשך מיוסד על תרנ"ח, וגם בתרנ"ח [תרצ"ט] על אתר מבואר שעכשו ממשיכים גילויים אלו ע"י עבודה, ושתכלית הכוונה בבריאת העולמות הוא להמשיך ע"י עבודה. ויל"ע.]

וכן מבואר בתרנ"ט ע' קמט-קנ [קנז-ח] (ועד"ז תרצ"ב ע' תלח-ט, תש"ד ע' 78): "ונראה לומר דגם בתחלת הבריאה מה שעיקר שכינה בתחתונים הייתה זהו ע"י התורה, ועז"א התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה . . . דעצם בריאת העולם מצ"ע הוא מבחי' מל' . . . אמנם מה שהתורה נק' כלי אומנותו ומ"ש בזהר אסתכל באורייתא וברא עלמא כו', זהו בחי' תוס' אור שנמשך בהבריאה ע"י התורה, שנמשכו הע"ס דאצי' במל', כי תכלית כוונת הבריאה הוא שיהי' לו ית' דירה בתחתונים, והיינו ע"י תומ"צ . . . ולזאת בתחלת הבריאה נמשך האור ע"י התורה כפי הכוונה העליונה כו' [- תש"ד: "בתכלית הגילוי, דזהו עיקר שכינה בתחתונים היתה" (וי"ל דהיינו בכדי ליתן כח לנש"י שיוכלו להמשיך האור למטה כו', ע"ד מלמדין אותו כל התורה כולה שזהו ליתן כח שיוכל ללמוד אח"כ, שהלימוד שאח"כ הוא ע"י עבודה ונותנים לו כח ע"ז מלמעלה ע"י שמלמדין אותו כו'. וכמו"כ

— שו"ת הגליון —

(26) כ"ה בגוכי"ק, ואוצ"ל: וכמו"כ [הערת המו"ל בעטר"ת שם].
(27) סעיפים א-י.

וויבאלד אז נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים – וואס א "דירה" מיינט דאך צו עצמותו ית' – איז דאך אזוי געווארן בפועל (ע"ד ווי גערעדט פריער ס"ח), אז עצמותו ית' האט א "דירה" בתחתונים [ובהע' 62 שם: "להעיר מד"ה איכה תשל"א פ"ב (סה"מ מלוקט ח"א ע' קכ. וראה סה"מ עת"ר ע' רטז): עולם על מילואו נברא, פירוש . . ש.נברא באופן שיהי' מוכשר וראוי לגילוי אור דעיקר שכינה כו"ל]; און דאס דריקט זיך אויס (אויך) אין דער נצחיות פון שמים וארץ כו' וואס ווייזט אויף דעם כח הא"ס וואס איז פאראן אין בריאה (כנ"ל בארוכה)... ע"ש.

סה"ש תש"נ ח"ב ע' 688: "...דער מלך גייט פון זיך אליין אין פעלד [ובהע' 43 שם: "ע"ד המבואר בענין "דירה בתחתונים", שכן הי' בפועל בתחלת הבריאה, כדברי המדרש (שהש"ר רפ"ה) עה"פ "באתי לגני" – לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתונים היתה" (ראה המשך באתי לגני השי"ת בתחלתו. לקו"ש ח"ו ע' 81 ואילך)]..."

❧ הערה 11 ❧

ואולי הוספת "דערנאך" מרמזת (גם) להמבואר בלקו"ש ח"ו ע' 82 (שיחה ליו"ד שבט) – ע"פ תוכן הענין ד"עיקר שכינה בתחתונים היתה" שבתש"י – שזה שעה"ז היא "עולם הקליפות וסט"א", הוא ענין שניתוסף לאחרי הבריאה, ע"י חטא עה"ד, ואינה מוכרחת להיות כן מצד עצם מהותה (וע"ש ההוראה מזה בעבודת ה').

ולהעיר, שע"פ מ"ש בלקו"ש חכ"ה ע' 429 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 200] הע' 52 לכאורה יוצא, שמצד הכוונה העליונה לא היתה מקום לחטאים וירידה בפועל, במשך כל ששת ימי בראשית, עד שנברא אדם הראשון "בסוף מע"ב – ריבוי זמן לאחרי שנתאוה כו' ונברא העולם". ובנוגע להזמן דקודם שנברא אדה"ר "הכוונה דנתאוה כו' היתה" רק "שיתהווה עולם (לכתחילה באופן כזה) שיש בו האפשריות ועלויות לרע", ע"י שהעולם ו"הסתר אורו ית'...

תרכ"ז ע' קלט [ר"ע קנ] (תרמ"ב ע' קפט): "...שעולם על מלואו נברא, דהיינו שמתחלה הי' מאיר גילוי אוא"ס, וכמשארז"ל עיקר שכינה בתחתונים היתה, וז"ע אור שבעת הימים, וזהו משארז"ל אור שנברא ביום ראשון הי' אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו, רק אח"כ ע"י חטא עה"ד נחסר . . לע"ל שאז יאיר ג"כ גילוי אוא"ס כמו בששת ימי בראשית . . וע"כ נקראים ששת ימי בראשית ימים ראשונים ימי קדם לפי שאז הי' מאיר גילוי אלקות בעולם", ועד"ז תער"ב ח"ב ע' א'פז.

תרל"א ח"א ע' עג (שבפנים הערה 13): "...בחי' אור שבעת הימים, שאור שנברא ביום ראשון הי' האדם מביט מסוף העולם ועד סופו, רק שע"י חטא עה"ד נסתלק האור וגנזו [אצ"ל: וע"י חטא דור המבול ודור הפלגה נסתלק עד למעלה מז' רקיעים, ואברהם הורידו לרקיע הראשון]".

תער"ב ח"א ס"ע ריט (ועד"ז תש"ז ר"ע 151 [תרפ"ג ר"ע קן]): "...דאדה"ר קודם החטא הי' גילוי אוא"ס למטה וכדאי' במד"ר שה"ש (ע"פ באתי לגני) עיקר שכינה בתחתוני' הי' כו', והי' אדה"ר מביט מסוף העולם ועד סופו בהאור שנברא ביום ראשון, שזהו גילוי בחי' עצמו' אוא"ס ב"ה, דביום הראשון בגימט' כתר...", וראה גם שם ס"ע ערה.

עטר"ת ע' תקצב: "...שהעולם על מלואו נברא, דבתחלת הבריאה הי' בעולם גילוי אוא"ס, וכמא' עיקר שכינה בתחתונים היתה כו'. וכמו האור שנברא ביום ראשון שהי' מאיר בגילוי בתחלת הבריאה, דהאור דיום ראשון הוא שהבדילו לעצמו, והיינו שזהו בחי' האור המאיר לעצמו שלמעלה הרבה מהאור דעולמות..."

ולהעיר מלקו"ש ח"ט ע' 4-193: "...ביים אויבערשטן אבער איז "אין כח חסר פועל", און דערפאר איז די גאנצע מציאות פון דעם "פועל" – דער "כח". און עד"ז בנוגע צו דער כוונת הבריאה, אז וויבאלד די כוונת הבריאה איז "בשביל התורה ובשביל ישראל" – זיינען זיי איר אמת'ע מציאות, און ניט איר גשם וחומר . .

מצרף (בהמאמר) חטא עה"ד עם החטאים דקין ואנוש וחושב זה בפ"ע" הוא, כי הסילוק מארץ לרקיע שבחטא עה"ד הוא עיקר ענין הסילוק (נוסף על מה ש"זה בעיקר נוגע לנו"). ושם (6:45) נזכר עוד פרט בזה: "וואס דערפאר [ברענגט דאס אויך אפ דער רבי אין די מאמר, און איז דאס מפריד בפני עצמו, און מה שאין כן, פון רקיע הא' לב' וג', איז שטעלט ער דאס ביידע צוזאמען" – ולכאורה פירושו, שזהו הטעם שמביא גם תוכן החטא – "חטא עץ הדעת" (ולא "חטא אדם הראשון"), ולא כבשאר החטאים שהזכיר החוטאים "חטא קין ואנוש . . בדור המבול", ולא תוכן החטאים.

ואולי גם במאמר דידן, מ"ש תחילה "חטא עץ הדעת" ושוב על שאר החטאים "החטאים" סתם, הוא לפי שאינו נוגע להביא את התוכן הפרטי של שאר החטאים, כיון שהעיקר הוא הסילוק מהארץ לרקיע שנעשה ע"י חטא עה"ד. ועד"ז מ"ש "שלאחריו", היינו ששאר החטאים באו רק לאחר ה"נתינת מקום", "סיבה וגורם", ו"מקור" שלהם – חטא עץ הדעת.

☞ **הערה 17** ☞

וראה גם מדרש אלפ"א ביתו"ת (ירושלים עדר"ת) ר"ע פז [בתי מדרשות ח"ב ר"ע תכנן] (ולהעיר שחשבון החטאים והדורות הוא באופן אחר): "דבר אחר מ"ן ס"ע, מלך שנסע כבודו ממקום למקום, מדירה לדירה, מעליה לעליה, מפלטין לפלטין, מרקיע לרקיע, שבעון האדם הראשון שחטא, שני אביך³⁰ הראשון חטא וגו', ועבר על מצוה קלה שצוה הקדוש ברוך הוא, נסתלקה שכינה מגן לעדן שנאמר וישמעו³¹ את קול יי א-להים מתהלך בגן לרוח היום, ואומר בעדן³² גן א-להים היית, בעון דורו של אנוש

☞ **שוליי הגליון** ☞

דער עיקר החטא, און <וואס איז נוגע...> וואו איז מער נוגע דער עיקר החטא? איז דאס נוגע דוקא אין דעם חטא עץ הדעת, וואס ער האט מסלק געווען [פון?] ארץ לרקיע הא'.

(30) ישע"י מג, כז.
 (31) בראשית ג, ח.
 (32) יחזקאל כה, יג.

שהי' בעוה"ז מתחילת ששת ימי בראשית, שתוכנו הוא "שאינ נרגש בעולם שהתהוותו הוא מאלקות – נותן את האפשריות שיהי' "מלא קליפות וס"א שהן נגד ה' ממש", ע"ש.

☞ **הערה 13** ☞

וראה גם אלשיך נשא ז, א: "והנה הן אמת חכמים יגידו, כי משנתהוה העולם נתאוה הקב"ה שתהיה לו דירה בתחתונים, חטא אדם נסתלק לרקיע הראשון עד השביעי, ועמדו שבעה צדיקים והורידו השכינה לארץ, אברהם לששי, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי, לוי לשלישי, קהת לשני, עמרם לראשון, משה לארץ, והוא על ידי המשכן...". ועד"ז דרושים נחמדים למהר"ם שי"ף (בסוף מס' חולין) סד"ה או יאמר אני הגבר (יג, סע"ז): "...חטא אדם נסתלק לרקיע, חטא אנוש כו' עד נח כו'...". ועוד.

☞ **הערה 16** ☞

מבואר בבאתי לגני תשי"א (ס"ב²⁸) ש"שבענין החטא, הרי עיקר החטאים הי' חטא עה"ד, שהרי ע"י חטא עה"ד הי' נתינת מקום לשאר החטאים, וחטא עה"ד הי' סיבה וגורם להחטאים דקין ואנוש וכו'". ועד"ז בבאתי לגני תשי"ד (0:15): "דעם חטא עץ הדעת, וואס דאס איז דאך געווען א מקור אויף אלע ענינים פון חטאים שלאחר זה", ובאתי לגני תשט"ו (0:10): "חטא עץ הדעת, וואס דורך דערויף זיינען זיך אויך געקומען די חטאים שלאחריו".

עוד מבואר בתשי"א שם²⁹, ש"הטעם שאינו שוליי הגליון

(28) ועד"ז (5:45): "פונקט אזוי ווי בפשטות, איז דער חטא עץ הדעת געווען דער סיבה, און דער נתינת מקום, אז זאל דערנאך קענען זיין דער חטא קין והבל, און חטא המבול, מיט אט א די אלע, וואס האבן מסלק געווען דערנאך פון רקיע הא' לב' און אזוי העכער...".

(29) ועד"ז (6:05): "...איז אט אזוי איז אויכעט אין דעם פנימיות הענין, איז וואס איז געווען דער עיקר ענין הסילוק? איז דאס אט דאס אלץ וואס האט זיך א[פ]געטאן בתחתונים, וואס מ'האט מסלק געווען די שכינה פון עולם הזה – פון דעם עולם הזה התחתון. פונקט אזוי ווי דא איז געווען דער עיקר שכינה וואס ס'ניטא העכער, אין העכערע עולמות, איז אט אזוי – איז וואו הערט זיך אן

לְרַקִּיעַ רֵאשׁוֹן. חֲטָא קִין עֲלָה לְשָׁנִי. חֲטָא דוֹר
אֲנוּשׁ עֲלָה לְג'. חֲטָא דוֹר הַמְּבּוּל עֲלָה לְד'. חֲטָא
דוֹר הַפְּלָגָה עֲלָה לֵה'. חֲטָאוֹ אֲנָשִׁי סְדוֹם עֲלָה לוֹ.
חֲטָאוֹ אֲמֵרְפֶל וַחֲבֵרֵיו עֲלָה לְז". עֵץ חַיִּים שֶׁעַר לוֹ
(מִיעוּט הִירַח) פ"ב: "...שֶׁאֲמָרוּ רַז"ל שֶׁאֲדָם
הֵרֵאשׁוֹן סִילַק אֶת הַשְּׂכִינָה לְרַקִּיעַ רֵאשׁוֹן וְדוֹר
אֲנוּשׁ כּו' עַד שֶׁהֶעֱלֹה. . . וְא"כ נִמְצָא שֶׁשְּׁבַעַה
רַקִּיעִים הִתְחַתְּנוּנִים שְׁבָה כְּכַר עֲלָתָה בִּימֵי אָדָם
הֵרֵאשׁוֹן. . . הַמְּלֻכּוֹת שְׁבָה שֶׁהוּא רַקִּיעַ א',
נִסְתַּלְקָה מִשֶּׁם וְעֲלָתָה בִּיסוּד, וְכֵן עָשׂוּ כָל הַשְּׁבַעַה
דוֹרוֹת עַד שֶׁהֶעֱלֹה..." (וְעַד"ז תְּשִׁי"ד (0:20)).

אֲלֶשֶׁךְ בְּרֵאשִׁית ג, יז (ד"ה וּבֹזָה): "אֲךְ בְּהֵעוֹת
הָאָדָם. . . נִסְתַּלְקָה שְׂכִינָה עַד לְרַקִּיעַ כְּמִשׁוֹ"ל כִּי
ע"י שְׁבַעַה עֲלָתָה עַד לְרַקִּיעַ הַשְּׁבִיעִי", תְּרוּמָה
כַּה, ח (ד"ה וְאַחַשְׁבָּה)⁴⁰: "...בִּלְתִּי רֵאוּיָה לֵהיִוֵּת
שְׂכִינָה בַּה, כִּי עַל כֵּן עֲלָתָה כְּמֵאֲמָרָם ז"ל מֵאָדָם
וְעַד אַבְרָהָם עַד הֶרְקִיעַ הַשְּׁבִיעִי...", שֶׁם לְקַמֵּן
(ד"ה אֲמַנֵּם יְהי''): "כִּי מֵאִז הִיִּתָּה שְׂכִינָה לְמִטָּה
טְרַם יִחְטָא אָדָם, וּבְהֵעוֹתָה עֲלָתָה לְרַקִּיעַ רֵאשׁוֹן,
וּבְדוֹר אֲנוּשׁ לְשָׁנִי, וְכֵן עַל הַסֹּדֵר הַזֶּה עַד
הַשְּׁבִיעִי", תְּהַלִּים סח, ה: "...עַל הַסְּתַלְקוֹ עַד
רַקִּיעַ שְׁבִיעִי. . . הוּא סוּף שְׁבַעַה עֲלִיוֹת שֶׁעֲלָתָה
שְׂכִינָה מֵאָדָם עַד אַבְרָהָם...", שֶׁם קֶלֶט, ח: "עַל
יְדֵי חֲטָא אָדָם נִסְתַּלְקָה שְׂכִינָה מֵעַל הָאָרֶץ וְעֲלָתָה
לְרַקִּיעַ רֵאשׁוֹן כְּנוֹדַע מְרִז"ל". מֵאֲמָר הַרַקִּיעִים
(טִשְׁעֵרְנָאוּיִן תְּר"כ) לְרִמ"ע מִפֶּאֱנָנוּ בְּתַחֲלָתוֹ
(ד"ה וְדַע כִּי בִיּוֹם): "בִּיּוֹם בְּרוּא אֲלֵקִים אָדָם
הִיִּתָּה שְׂכִינָה בְּתַחֲתוֹנִים, וּבְחֲטָאוֹ נִסְתַּלְקָה לְוִילוֹן

. . . בָּא קִין וְאָמַר לִית דִּין וְלִית דִּיין וְהָרַג אֶת הַבַּל .
נִסְתַּלְקָה לְרַקִּיעַ מִמֶּשׁ הוּא הַשְּׂנִי מִמִּטָּה לְמַעְלָה .
בָּאוֹ דוֹר אֲנוּשׁ עֲלָתָה לְשַׁחֲקִים. . . בָּא דוֹר הַמְּבּוּל
וְהִיא עֲלָתָה לְזָבוּל. . . בָּא דוֹר הַפְּלָגָה וְעֲלָתָה
לְמַכּוֹן. . . בָּאוֹ אֲנָשִׁי סְדוֹם עֲלָתָה לְמַעוֹן. . . וּבְמֵרְדוֹ
שֶׁל אֲמֵרְפֶל שֶׁהוּא וּמִצְרַיִם וּבְנֵי חָם כִּחְשׂוּ בַּה'
וַיֵּאמְרוּ לֹא הוּא, נִסְתַּלְקָה לְעֵרְבוֹת". מְגִלָּה
עֲמוּקוֹת עַה"ת מֵהַדוּ"ת (בְּנֵי בְרַק תְּשַׁמ"ב) פ'
תְּשֵׁא דְרוּשׁ ד (ע' רַכָּה): "יַעֲקֹב הַחֲזִיר הַשְּׂכִינָה
לְמַעוֹן שֶׁהוּא רַקִּיעַ ג' מִז' רַקִּיעִים שֶׁעֲלָתָה
הַשְּׂכִינָה מִזֶּה הָעוֹלָם כְּדֵאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה עַל
פְּסוּק ה' אֲלֵקִים מִתְּהַלֵּךְ בְּגֵן". וְלֵהֲעִיר מִשׁוֹ"ע

שֶׁעֲבָדוּ עֲבוּדָה זָרָה תְּחִלָּה נִסְ שְׂכִינָה מֵעַדָן לְעֵבִים
שֶׁנֶּאֱמַר הַשֶּׁם³³ עֵבִים רְכוּבוֹ, בְּעוֹן דוֹר הַמְּבּוּל נִסְ
שְׂכִינָה לְשָׁמַיִם שֶׁנִּי רְכוּב³⁴ שָׁמַיִם בְּעוֹרֶךְ, בְּעוֹן
דוֹר הַפְּלָגָה נִסְ שְׂכִינָה לְשַׁחֲקִים שֶׁנִּי וּבְגֵאוֹת³⁵
שַׁחֲקִים, בְּעוֹן אֲנָשִׁי סְדוֹם נִסְ שְׂכִינָה לְזָבוּל שֶׁנִּי
הַבֵּט³⁶ מִשְׁמַיִם וְרֵאָה מְזָבוּל וְגו', בְּעוֹן דוֹר
הַמְּדַבֵּר נִסְ שְׂכִינָה לְמַעוֹן שֶׁנִּי מֵעוֹנָה³⁷ א-לֵהִי
קָדָם, בְּעוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הֵרֵאשׁוֹן נִסְ שְׂכִינָה לְמַכּוֹן
שֶׁנִּי מְכוֹן³⁸ לְשַׁבְּתֶךָ פְּעֵלֶת יִי מִקְדָּשׁ יִי כּוֹנֵנִי יִדִּיךְ,
בְּעוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָאַחֲרוֹן נִסְ שְׂכִינָה לְעֵרְבוֹת
שֶׁנֶּא' סוּלְדוֹ³⁹ לְרוּכֵב בְּעֵרְבוֹת בִּי-הֵ שְׁמוֹ וְגו'".

פִּי ר' יוֹסֵף יַעֲבֹץ לְתַהֲלִים (שֶׁאֲלוֹנִיקֵי שֶׁל"א;
לוֹנְדוֹן תְּשִׁי"ב) מְזָמוּר כֵּט (הַקְּדָמָה הַג'): "...וְהֵם
הַז' רַקִּיעִי שֶׁאֲמ' בְּב"ר שֶׁנִּסְתַּלְקָה הַשְּׂכִינָה מִרַקִּיעַ
אֶל רַקִּיעַ עַד הַז' בְּעוֹן ז' אָדָם הָא' קִין אֲנוּשׁ
וְכו'..." (וְעַד"ז כְּלִי יָקָר (לְאַנִּיָּאָדוֹ) שְׁבַפְנִים
הַעֲרָה 20.

הַעֲרָה 18

רֵאָה מְגִדֵּל דוֹד (לְהַרְדַּב"ז) שֶׁה"ש ו, ב (סָא,
רַע"א): "ד"א דוֹדֵי יִרְד לְגַנּוּ, ע"י בְּקִשְׁתַּת עֲלִיוֹנִים
וְתַחֲתוֹנִים חִיוֹת הַקְּדָשׁ וְאוֹפְנִים, הוֹפִיעַ הַכְּבוֹד
מִרוֹם חֲבִיוֹן מְעַמְקֵי עוֹלָם הָעֲלִיוֹן אֲשֶׁר נִסְתַּר
וְנִסְתַּלַּק שֶׁם וְנִתְעַלָּה מֵעֵין כָּל, וְעֲתָה יִרְד לְגַנּוּ
הַמִּיּוּחָד לוֹ וְהוּא הַגֵּן הַנְּעוּל, כְּד"א וִירְד ה' עַל הַר
סִינַי".

וְרֵאָה גַם שֶׁהַש"ר כֹּאן: "מִקְפֵץ וְסֹלֵק. . .
נִסְתַּלְקָה", ב"ר פִּי"ט, ז: "מִקְפֵץ וְעוֹלָה. . .
נִסְתַּלְקָה", בְּמִדְבַּר פִּי"ג, ב: "מִקְפֵץ וְעוֹלָה. . .
נִסְתַּלְקָה" (-) לְשׁוֹנוֹת אֱלוֹ הוֹבָאוּ לְעֵיל בְּאַרוּכָה,
בְּמִילּוּאִים לְהַעֲרָה 5). אֲבַקְתָּ רוּכָל (לְרִבִּינוּ מְכִיר)
סִפְר רֵאשׁוֹן, ח"ב: "עֲבַר אָדָם עַל צוּוּי, אָמַר
הַקֶּב"ה מִתְּאוּהָ הֵיִתִּי. . . עֲבַרְתָּ עַל צוּוּי, עֲלָה

שׁוֹלֵי הַגְּלִיזוֹן

- (33) תְּהַלִּים קד, ג.
- (34) דְּבָרִים לג, כו.
- (35) דְּבָרִים שֶׁם.
- (36) יִשְׁעֵי סג, טו.
- (37) דְּבָרִים שֶׁם, כז.
- (38) שְׁמוֹת טו, יז.
- (39) תְּהַלִּים סח, ה.

ש(י)היו חוטאים האחרונים והם היו מסלקים לגמרי השכינה מן העולם, ולפיכך ביציאת מצרים שהיה רוצה השם יתברך לברר ההשגחה בעולמו בכל המכות שהביא עליהם, לא היה ראוי שתתברר ההשגחה רק במצרים כי הם היו מסלקים ההשגחה". ומדבריו בספרו גבורות ה' (קראקא שמ"ב) משמע ג"כ דס"ל שחטא מצרים שסילק השכינה הי' "בימי אברהם" כפשוטו, וז"ל שם בפס"ו (פו, ד): "עמדו מצרים בימי אברהם וחטאו בעריות כמו שמבואר ממעשה מצרים דכתיב כמעשה ארץ מצרים וגו' ובשביל כך לא אמר פרעה הנה ארצי לפניך כמו שאמר אבימלך מפני שאמר המצרים שטופי זימה הם – נסתלקה שכינה לרקיע ז".]

וסיים שם היפה תאר: "א"נ י"ל דאברהם לא נשלם להיות כדאי לעכב השכינה נגד החוטאים עד זקנתו שנוסה ב' נסיונות". ועד"ז כתב בתורת נתנאל (לבעמח"ס קרבן נתנאל) בשלח ד"ה ובמדרש פ' תולדת – לדעת המדרש⁴³ – "צ"ל דלא הוריד זכותו כי אם אחר עשרה נסיונות".

ב. והנה בנזר הקדש (השלם) לב"ר שם ד"ה ומצרים, העתיק דברי היפה תאר (ד"ה בימי אברהם) הנ"ל, והוסיף: "ואמנם בזוהר לך לך מבואר, שאברהם הוצרך לירד מצרימה שהיה כולל מקור כל הטומא[ו]ת, לעמוד שם בנסיון שלא להתדבק בהם, ומזה זכה אח"כ לקדוש' א". ולפ"ז י"ל שמיד בצאתו ממצרים בעומדו שמה בנסיון, מאז גרם לתקן קלקול מצרים, כי הם העלו השכינה לרקיע הז' והוא הורידה מו' לז', באשר עמד בנסיון במצרים ולא נתדבק בטומאתם. וכן מסדום לא קשיא מידי, כי היה די לו לתקן קלקול מצרים ונשאר אח"כ תיקון סדום ליצחק, וכן כלם זה אח"ז. ולמ"ד בן מ"ח שנה הכיר את בוראו, י"ל דקלקול מצרים שבימיו היה במ"ח שנים קודם שהכיר בוראו, ומשהכיר בוראו תיקן פגמם".

אדה"ז או"ח סי' תרכג, ס"י: "ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו. ועכשיו תעלה למקומה".

ולהעיר מיונת אלם פכ"ז (שבפנים הערה הבאה): "...בסוד סלוק שכינה, שהוא עילוי רב אליה בהתקרבה למקור, אע"פ שאין זה צורך העולם כי עיקר שכינה בתחתונים...". ויל"ע אם אפשר לתווכו עם המבואר בתניא פל"ו (ותשי"א ס"ד-ה) בענין "הואיל ולהם ירידה מאור פניו ית'".

☞ הערה 20 ☞

א. במ"ש כאן בתש"י (ובאתי לגני תרל"ג מהדו"ק): "ואח"כ", ועד"ז במאמר דידן (ועוד⁴¹): "דערנאך...", יש להעיר:

בבראשית רבה פי"ט, ז (יג) כתב היפה תאר (השלם)⁴²: "ואם תאמר, וכיון דאברהם הספיק להורידה, למה עלתה בשביל מצרים שהיו בימיו, ואפוכי מטרותא למה לי? וכן בשביל סדומיים לא היה ראוי לעלות, דעלייה שבשביל סדומיים בימי אברהם היתה, דהא הפיכתם אחרי מילת אברהם היתה, וכל שלותן לא הי[ת]ה אלא נ"ב שנה כדאי' בשבת פ"ב? וי"ל דמ"ש מצרים שהיה בימי אברהם הי[ת]נו מלכות מצרים שהיה ממנו עדיין בימיו – לאפוקי מלכות שבימי גלות מצרים, שהיה מלכות אחרת – ולעולם קודם לימי אברהם היתה העליה, שהמלכות שבימיו קדם אליו, והיו שטופי זמה מתחלה כמו שהיו בימיו, וכן הסדומיים איפשר היו זמן רב מקודם אלא שלא היו בשלוה".

[אבל מדברי המהר"ל משמע דס"ל (בפירוש המד"ר) שמלכות מצרים בימי אברהם היא אותה המלכות שבזמן גלות מצרים – ראה דרשת המהר"ל משבת הגדול שנת ה'שמ"ט ("דרוש נאה" פראג שמ"ט): "המצרים בימי אברהם

☞ שולצי הגליון ☞

☞ שולצי הגליון ☞

(43) "כדאמרין במדרש לא חטאו סדום אלא מרוב שלוה" – וראה ספרי האזינו לב, טו: "וכן מצינו באנשי סדום שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומתוך משקה ומתוך שלוה".

(41) תשט"ו (0:25), תשט"ז (0:15), תש"כ (0:30), תשכ"א (0:30), ועוד.

(42) ד"ה בימי אברהם. ועד"ז ביפה קול (השלם) לשהש"ר כאן (רפ"ה), ד"ה המצריים (הב').

הסתלקות השכינה מרקיע ו' לז'. (ב) שבפעולת אברהם גופא, רק התחלת הורדת השכינה לרקיע הו' היתה תיכף לאחר ההסתלקות לרקיע ז', אבל לא נגמרה הורדת השכינה לרקיע הו' עד לאחר עבודתו במשך הזמן שאח"כ (כנ"ל).

ואולי חלק מהנ"ל (או כולו) נכלל בל' "ואח"כ" ו"דערנאך" שבתש"י, תרל"ג, ומאמר דידן (ועוד) כאן, כנ"ל אות א.

ד. והנה למקור הדברים בזהר לך לך (כנ"ל בנזר הקדש), ראה זח"א פג, רע"א: "ויעל אברם ממצרים לאן אתר הנגבה. . . ודרגין דלתתא דקא נחית אברהם לעומקייא דלהון וידע לון ולא אתדבק בהו ותב לקמי מריה ולא אתפתא בהו כאדם. . . ולא אתפתא כנח. . . ויעל אברם ממצרים דסליק ולא נחית, ותב לאתריה לדרגא עלאה דאתדבק ביה בקדמיתא. ועובדא דא הוה בגין לאחזאה חכמתא דאתקיים בקיומא שלים כדקא חזי ליה ולא אתפתא וקם בקיומא ותב לאתריה. הנגבה דא דרום דרגא עלאה דאתאחיד ביה בקדמיתא. . . תא חזי רזא דמלה אי אברם לא ייחות למצרים ולא יצטרף תמן בקדמיתא לא יהא חולק עדביה בקב"ה. . . כגוונא דא אי לא אתייהבת ארעא קדישא לכנען בקדמיתא וישלוט בה לא הות ארעא חולקיה ועדביה דקב"ה וכלא רזא חדא", ע"ש. ושם ע"ב ואילך: "תא חזי בשעתא דעאל אברהם לארעא אתחזי ליה קב"ה. . . וקביל תמן נפש. . . לבתר הלוך ונסוע הנגבה דקביל רוח, לבתר דסליק לאתדבקא גו נשמה כדן. . . לבתר ידע דבעי לאצטרפא ולאצטרפא בדרגין מיד וירד אברם מצרימה ואשתזיב מתמן ולא אתפתא. . . ואתצריף ותב לאתריה. כיון דנחת ואתצריף מיד ויעל אברם ממצרים סליק ודאי ותב לאתריה ואתדבק במהימנותא עלאה דכתיב הנגבה, מכאן ולהלאה ידע אברהם חכמתא עלאה ואתדבק בקב"ה ואתעביד ימינא דעלמא. . . וילך למסעיו. . . למסעו כתיב. . . דא דרגא קדמאה דאתחזי ליה בקדמיתא. . . וכדין ויקרא שם אברם בשם ה', כדין אתדבק במהימנותא שלימתא",

ואולי יש לפרש כדבריו ("שמיד בצאתו ממצרים...") גם בהמשך דברי המהר"ל בגבורות ה' הנ"ל (אות ב): "עמדו מצרים בימי אברהם וחטאו בעריות. . . נסתלקה שכינה לרקיע ז'. בא אברהם, שלא היה גזור בערוה כמו שהיה אברהם. . . שאמר הנה נא ידעתי. . . שעד עתה לא הכיר ביפיה שלא נסתכל בה, ולכך הוריד השכינה לרקיע ו'".

ואולי אפשר לפרש כן גם בסה"מ תרמ"ב ע' שסז⁴⁴: "ע"י החטא דז' דורות סלקו השכינה עד לרקיע השביעי ואח"כ עמדו ז' דורות והורידו השכינה למטה, אברהם הורידה לרקיע הראשון וכמ"ש ויעל אברהם ממצרים שע"י שהי' במצרים והי' בטל לאלקות עי"ז נתעלה מאד, וע"י בירור הניצוצות שביור עי"ז נעשה מרכבה למדת החסד, ופרסם אלקותו בעולם, ועי"ז הוריד את השכינה לרקיע הראשון".

אלא שמאריכות הלשון משמע לכאורה, שלא יימך לפעול הורדת השכינה (לרקיע הו') ע"י הנהגתו במצרים, כי אם ע"י שפרסם אלקות בעולם, לאחר שנעשה מרכבה למדת החסד ע"י בירור הניצוצות שביור, לאחר שנתעלה מאד ע"י הנהגתו במצרים. ואולי יש לפרש כן גם בכוונת הנזר הקדש במ"ש "שמיד בצאתו ממצרים. . . מאז גרם לתקן קלקול מצרים" (ולא "אז תיקן" וכיו"ב), שר"ל שמאז (מיד בצאתו ממצרים) התחיל לגרום בעבודתו לתקן הסתלקות השכינה, אבל עד שסיים הורדת השכינה לרקיע הו' לקח משך זמן.

ועפ"ז יש להעיר במ"ש בבאתי לגני תשמ"ח (ס"א): "נסתלקה השכינה מלמטה למעלה עד רקיע השביעי, ואח"כ [והותחל תיכף לאחר זה] עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה מלמעלה למטה". דלפי הנ"ל לכאורה אפשר לפרשו בב' אופנים: (א) שהורדת השכינה ע"י כל הז' צדיקים הותחל בהורדת השכינה לרקיע הו' שע"י אברהם אבינו, שפעל כן תיכף לאחר

ומדייק במאמר

השכינה למטה היתה מסיומם של הב' אלפים תהו. אלא שמהמשך הדברים אודות פתיחת הצנור דמס"נ, משמע שהתחלת ההמשכה היתה כבר משעה שהושלך לכבשן האש – בשנת א'תתקצ"ח, בהיות אברהם אבינו בן נ' שנה (כמבואר בסדר הדורות אלף תתקצח בשם ס' הישר).

אך מצינו עד"ז במקומות אחרים, שחישוב תקופות כאלו יכול להיות בקירוב של איזה שנים – ראה לדוגמא לקו"ש חט"ו ע' 42, שהדפסת התו"א בשנת ה'תקצ"ז והלקו"ת בשנת ה'ת"ר"ח מתאים להיעוד (שבזח"א קיז, א) שבשנת ה'ת"ר יהי' התגלות יתירה של חכמת פנימיות התורה, ושהתגלות הבעש"ט בשנת ה'תצ"ד מתאים למ"ש באור החיים ר"פ צו ע"ד שנת ה'ת"ק⁴⁷.

ובאמת משמע שם בסה"מ תרפ"ז (לכאורה), שהתחיל להאיר ולהמשיך השכינה כבר לפני שהושלך לכבשן, כי מ"ש "ובזה פתח הצנור דמס"נ" קאי לכאורה על "עבודתו . . . לפרסם אלקותו ית' בעולם" באופן ש"לא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל" ו"לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו" – ולא רק על מה ש"השליכו אותו לכבשן האש". ועבודתו זו היתה כבר לפני שהושלך לכבשן, וכמובן מסדר הדברים בתרפ"ז שם – "דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם", ושוב "וכאשר השליכו אותו לכבשן האש". וכיון שמקשר זה עם הסיום דב' אלפים תהו, אולי י"ל שהכוונה להדיעות בב"ר (פ"ל, ח. פס"ד, ד) שבן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו – בשנת א'תתקצ"ו – שמאז התחיל להמשיך את השכינה למטה (וזהו כסיום דברי הנזר הקדש שהובאו לעיל אות ג).

ע"ש⁴⁵. [ולהעיר, שמלשונות הזהר הנ"ל, לכאורה אפשר גם להוציא מקור לפרטי השלבים שבסה"מ תרמ"ב הנ"ל (אות ג)].

ולענין הורדת השכינה שע"י אברהם, להעיר גם מהמפורש בהמשך דברי הזהר שם פד, רע"א: "תא חזי בקדמיתא סליק מתתא לעילא . . . ולבתר הלוך ונסוע הנגבה, דרגא בתר דרגא עד דאתעטר בדרום חולקיה ועדביה. לבתר סתים מלה כד סליק ואמר לה' סתם, דא עלמא עלאה, ומתמן נטיל . . . ואתדבק כלא באתריה כדקא יאות . . . וילך למסעו מנגב מסטרא דימינא שירותא דעלמא עלאה סתימא עמיקא לעילא עד אין סוף ונחית דרגא בתר דרגא מנגב ועד בית אל מעילא לתתא . . . והשתא נחית בדרגין מעילא לתתא בגין דהיא לא תעדי מאינון דרגין עלאין ואינון לא יעדון מנה ויתיחד כלא ביחודא חדא כדקא יאות. כדין אתעטר אברהם והוה חולק עדביה דקב"ה ודאיי", ע"ש.

ה. אמנם יש להעיר ממ"ש בסה"מ תרפ"ז ר"ע פג⁴⁶: "...עד שבאו ז' דורות והמשיכו את השכינה למטה. דהעובד הראשון הי' אברהם דכתי' מי העיר ממזרח א"ת העיר אלא האיר, דעד אברהם הי' העולם מתנהג באפלה, שהוא שני אלפים תהו. ואברהם התחלת התיקון והתחיל להאיר ופתח הצנור דמס"נ. והיינו דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם ולא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל, וכאשר השליכו אותו לכבשן האש, לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו ובוזה פתח הצנור דמס"נ אל הבאים אחריו".

ולכאורה משמע שהתחלת ההמשכה של

שוליי הגליון

(45) וראה גם לעיל שם פא, ב: "וירד אברם מצרימה לגור שם, מ"ט למצרים . . . ואברהם כיון דידע ועאל בהימנותא שלימתא בעא למנדע כל אינון דרגין דאתחדן לתתא . . . ובגין כך נחת למצרים . . . ויהי כאשר הקריב לבא מצרימה . . . הקריב דאקריב גרמיה לקב"ה כדקא יאות, לבא מצרימה – לאשגחא באינון דרגין ולאחרקא מנייהו ולאחרקא מעובדי מצרים", ע"ש.

(46) שבדקדוקי תורה הערות 6, 16.

שוליי הגליון

(47) ולהעיר ג"כ מהמבואר בלקו"ש ח"כ ע' 28, שבדרך הפשט, כשכתוב בתורה שפלוני בן כך וכך שנה, הכוונה למספר שנותיו בערך, וייתכן שהוא קצת מבוגר או צעיר ממספר זה, בפחות מחצי שנה, כי אזלינן בתר רובא. ואולי ביחס לאלף שנה, פחות מעשר שנים אינו מעכב (וע"ד מ"ש בפנים מלקו"ש חט"ו – ששם מדובר ג"כ בקשר לאלף הששי, ע"ש).

מילואים לדקדוקי תורה

צא

ופתיחת הצנור דמס"נ, ולפי מ"ש בתרמ"ב – ע"י הביטול שלו לאלקות בהיותו במצרים (וכמ"ש בזהר הנ"ל).

וולהעיר מהמבואר ע"ד ב' הביאורים הנ"ל, בלקו"ש ח"כ הנ"ל: (א) שם ע' 13, שבתחלת ימיו עוד לא הגיע אברהם ("לכאורה") לשלימות המדריגה ד"צדיק", עד דאיתא במדרש (ב"ר פל"ט, ח) "שהי' אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו", ורק אח"כ נעשה "מכיר את בוראו". (ב) שם ע' 21, ש"דורו של אברהם" ⁵¹ – כשהדור כבר נעשה דורו בהתאם לדרכו של אברהם, דעתו, שיטתו, והנהגתו, חדור בהכרה באלקות ⁵² – הי' רק כש"הגיע ⁵³ לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה, כשאברהם הי' "בשנות השבעים" ⁵⁴, ע"ש.]

☞ הערה 21 ☞

ולהעיר מתשי"ד (0:35): "דורך די צדיקים וואס זיינען געקומען דערנאך, <על ידי...> און על ידי עבודתם" – שלכאורה מרמז שממשיכים גם ע"י עצם מציאותם. ולהעיר מב"ר פי"ט, ז (שבלקו"ת צו י, סע"ד): "עמד אברהם", במדב"ר (הנ"ל בפנים הערה 5): "אברהם הורידה" – ולא "אברהם זכה" (כבשהש"ר).

☞ הערה 31 ☞

א. מבואר בד"ה באתי לגני תרל"ג (שבפנים הערה 35), שלפי המד"ר פירוש "באתי לגני" הוא – באתי לביהמ"ק שבו המצב הוא כמו שהי' בגן עדן קודם החטא.

ולהעיר שעד"ז כתב בס' אור יקרות (לר' יוסף בנימין זאב וואלף אב"ד שינאווי – זאלקווי תצ"ב) פ' לך ד"ה איתא במד' פלוגתא (ה, ג): "נמצא היה אברהם בשעת ישוב סדום מ"ז שנים, ואז עדיין לא היה הכיר ⁴⁸ את בוראו ולא היה לו זכות שלא יעלה שכינה, והוכחה שלו מכאן בן מ"ח שנים הכיר את בוראו", ע"ש. וראה מה ששיבחו ושוב הקשה עליו בתורת נתנאל (הנ"ל סוף אות ב): "עם היות שדורש כמין חומר, מ"מ קשה...", ולכאורה משמע שם שגם הוא מסכים לעצם פירושו של האור יקרות, ושקושייתו הוא רק מצד סתירה צדדית שהראה ע"פ מדרש אחר ⁴⁹, ע"ש.

ו. המורם מהנ"ל, שלפי סה"מ תרפ"ז (ע"פ מאמרז"ל ד"עד אברהם...", ו"שני אלפים תהו") התחיל אברהם אבינו להוריד את השכינה כשהי' לערך בן נ'. ואילו לפי סה"מ תרמ"ב (הנ"ל אות ג-ד – אולי ע"פ הזהר לך לך הנ"ל) התחיל כשעלה ממצרים – שע"פ מ"ש בסדר עולם רבה פ"א "אותה השנה שיצא אברהם אבינו מחרן היא היתה שנת הרעב וירד למצרים ועשה שם שלשה חדשים ועלה", היתה עלייתו ממצרים כשהי' בן ע"ה, וכמ"ש (לך לך יב, ד – הובא בסדר עולם שם): "ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן" ⁵⁰. [ואולי מדובר בב' דרגות בהתחלת ההמשכה – ע"ד המבואר בלקו"ש ח"כ ע' 15 ואילך (וש"נ) שבן ג', בן מ', בן מ"ח, ובן נ' הם דרגות שונות בהכרת הבורא של אברהם אבינו.]

ולפי ב' הביאורים לכאורה אפשר לומר, שמה שהתחיל להוריד את השכינה אז דוקא, הי' מפני שהגיע אז למדריגה חדשה ומיוחדת בצדקותו. לפי מ"ש בתרפ"ז – ע"י פרסום אלקות בעולם

☞ שוליי הגליון ☞

51) ולהעיר מבאתי לגני תשל"ו (0:40): "די שבעה דורות, די שבעה צדיקים שלאחרי זה".
52) ושם בהע' 75 מביא מ"ש המאירי (כפתיחתו לאבות, ד"ה ונשוב בסופו), שאברהם (ו)השיב רוח רוב העולם לאמונת ה' ית", ע"ש.
53) ל' הרמב"ם הל' ע"ז פ"א, ה"ג.
54) ובקשר לזה מביא שם (בהערות 77-76) את הכתוב "ואברם בן חמש ושבעים שנה..." הנ"ל בפנים, ע"ש.

☞ שוליי הגליון ☞

48) כ"ה בס' הנ"ל, ואולי הכוונה ל' חז"ל, שעדיין לא הי' מה שאמרו בן מ"ח "הכיר את בוראו".
49) כנ"ל שוה"ג 43.
50) ולפי היפה תאר (בתירוץ הב') והתורת נתנאל (הנ"ל בפנים סוף אות ב), לא הוריד השכינה עד לאחר נסיון העקידה – כשהי' אברהם בין בן ק"ב ובן קל"ז (כהדיעות בזה שהובאו בסדר הדורות שנת ב"א נ', ב"א נ"ג, ב"א נ"ו, ב"א ס"א, ב"א ע"ד, ב"א ע"ה, ב"א פ"ד).

שהי' בגן עדן קודם החטא – ראה עת"ר שבמילואים להערה 10 (אות א) 55. עטר"ת ע' פו שבמילואים הנ"ל (אות ב) 56. מכתב שלהי שבט תשל"ח (לקו"ש חט"ז ע' 532): "...וכל העולם כולו במילואו" 57 [ובהערה שם: "כמדרז"ל עה"פ אלה תולדות השמים והארץ (ב"ר פי"ב, ו)"]...". ד"ה זה היום תש"מ (19:20): "...די טעג לפני זה, אפילו ביום ששי עצמו לפני ברוא אדם. . איז דאך דעמאלט דער עולם געווען על מילואו" 57, בפל העולם כולו. . (20:05) דאס איז כללות סדר השתלשלות און כללות עולמות ווי דאס איז קודם החטא, אין כללות עולמות גופא, איז דאס עיקר שכינה בתחתונים היתה" 57 – דוקא אין עולם הזה התחתון, אין עולם הזה התחתון עצמו איז דאס אין גן עדן, און אין גן עדן איז דאס אויכעט כולל אין זיך דער יום ראשון... "ע"ש. ועוד.

☞ הערה 44 ☞

ולהעיר מזרע אפרים (לבעהמ"ס מטה אפרים) לפסיקתא רבתי פ"ה, ט (שלפנינו איתא שם: "עשי לך פורפירא"): "...לכן נראה לי להגיה כמ"ש במד"ר עשי לי פורפירא וכמ"ש ועשו לי מקדש כו" ע"ש.

☞ הערה 48 ☞

א. במ"ש כאן בהמאמר ש"אחת העבודות" פירושו "די עבודה המיוחדת", לכאורה מיישב סתירה (הנראית) שבתש"י. כי בתש"י רס"ב איתא: "והנה זאת היתה העבודה במשכן ומקדש בעבודת הבירורים דבחינת אתכפיא המביא ומעלה לבחינת אתהפכא חשוכא לנהורא, ולכן

☞ שו"י הגליון ☞

(55) ע' רטו [שיזן], וז"ל: "וינחה בג"ע להיות שם עבודתו, ועי"ז המשיך בחי' עיקר שכינה למטה. . ומה שהי' צ"ל התיקון בכללות העולם שלא הי' כמו קרקע הג"ע כו' וגם ביטול הקלי' כו' הי' בדרך ממילא כו'".

(56) וז"ל: "...בג"ע אינו שייך בירורים, וא"כ הי' העבודה רק בבחי' המשכות האור מלמעלה, ועי"ז יהיו הבירורים בחוץ לג"ע בדרך ממילא...".

(57) וראה ד"ה איכה תשל"א שבמילואים להערה 10 (אות א), תרכ"ז [תרמ"ב], תרנ"ד, עטר"ת (ע' תקצב) שבמילואים הנ"ל (אות ב) – ש"עולם על מילואו נברא" ו"עיקר שכינה בתחתונים היתה" הם ענין א'.

וראה הגהת אדנ"ע לד"ה הנ"ל (תרמ"ד ע' רכב [רצז-חצר]): "...משה שהורידה מרקיע הראשון (מלמטלמ"ע) לארץ, וזהו דכתי' ושכנתי בתוכם שהוא ענין גילוי השכינה שהי' בבהמק"ד (ומה שלא חשיב מה שהי' מ"ת ע"י משה דכתי' וירד הוי' על הר סיני, וי"ל דהגילוי דמ"ת הי' רק לפי שעה, ועוד י"ל ע"פ מ"ש בד"ה וירד הוי' (מ"ג) אות ח' יעו"ש, וידוע מה שמבואר בכ"מ שהמקדש הי' מעין לע"ל שהמטה נזדכך והי' כלי לגילוי אור הסוכ"ע...").

ובד"ה וירד תרמ"ג שם (ע' פד-ה): "...ידוע ההפרש בין מ"ת להגילוי דלע"ל שהגילוי שבמ"ת נק' מלמעלמ"ט והגילוי דלע"ל נק' מלמטלמ"ע, דבמ"ת הגם שהי' גילוי אלקות למטה, מ"מ המטה הי' במקומו שלא נזדכך כלל אלא הוא מטה כמו שהי' קודם (ומה שבמ"ת פסקה זוהמתן אפ"ל שהוא כמ"ש בסש"ב בבניונים שהרע שבהם ישן ויכול להיות חוזר וניעור, כמ"כ כאן הרי אח"כ הי' חטא העגל שחזרה זוהמתן וה"ז שינוי' והיינו שגם מתחלה לא נזדכך לגמרי) ולע"ל יהי' מלמטלמ"ע פי' שהמטה יזדכך ויהי' במקום המעלה, והיינו שהמטה יהי' כלי לגילוי אוא"ס וכידוע דלע"ל יהי' הגוף הגשמי כלי לאוא"ס הסוכ"ע, משא"כ במ"ת שהגם שהי' גילוי אלקות למטה, מ"מ לא הי' המטה כלי לזה כלל לקבל בפנימיות...".

ומצירוף כל הנ"ל לכאורה יוצא, שדוקא עם המעלות שבבהמ"ק (לגבי מ"ת) מגיעים למצב דומה למה שהי' בגן עדן קודם החטא.

ב. וראה גם באתי לגני תשל"ח (1:00): "...מרקיע הא' לארץ, וואס דאס איז געווען וירד הוי' בהר סיני – במתן תורה. און דערנאך איז דאך געווען די ושכנתי בתוכם, אז זאל ווערן אויכעט דער שכינה בתחתונים בכל העולם כולו...".

ולכאורה גם בזה אפ"ל שדוקא כשעיקר שכינה הוא בכל העולם כולו, נעשה מצב דומה למה

ב. אולם יש להעיר, שבמאמר דידן נזכר כאן רק הל' "מיוחד . . המיוחדת", ולא ל' "עיקר" (וכיו"ב). משא"כ בבאתי לגני תשכ"ח (תשמ"ח) רס"ב: "שאתת העבודות ויש לומר, שפירוש "אתת העבודות" הוא העבודה המיוחדת והעיקרית (ובהע' 14 שם: "ולהעיר מתוד"ה עד אחת – מנחות יח, א") [[שבמקדש היא עבודת הקרבנות (ובהע' 15 שם: "שהרי ענינו של ביהמ"ק הוא – "בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (רמב"ם ריש הל' בית הבחירה). וראה בהמשך רפ"ג: עיקר העבודה במשכן ומקדש . . עבודת הקרבנות"]. וכ"ה בבאתי לגני תשל"ב (תשנ"ב) 59 ס"ד, והע' 22. ובתשי"ב⁶⁰, תשי"ד-ט"ז⁶¹, תשי"ט (בנרפס)⁶⁰, תשכ"א⁶², תשכ"ג-ח⁶³, ועוד – נזכר רק ל' "עיקר"⁶⁰, ולא ל' "מיוחד(ת)".

ואולי מכוונת מאמר דידן הוא לרמז ולהדגיש יותר הטעם והתוכן פנימי של עיקריות עבודת הקרבנות, וע"ד מ"ש בבאתי לגני (הב') תשל"ו (4:20): "...לאחרי ההכנה פון דעם <מ"ש...> מקדש ומשכן, וואס ווי דער רמב"ם זאגט, אין

שול"י הגליון

(59) ויל"ע בכוונת באתי לגני תשל"ב (3:15): "אזוי איז אויכעט געווען אין משכן, און אויכעט דערפון פארשטאנדיק אויכעט אין מקדש . . איז דאך אחת העבודות איז דאס געווען דער ענין עבודת הקרבנות, וואס דא איז ער מדייק בלשון אחת העבודות – בדוגמא ווי גערעדט בנוגע צו עולם בכללותו, איז דאך דא די שני ענינים, די תכלית – אז דאס זאל זיין א דירה בתחתונים, דורך וואס ווערט דאס? דורך א עבודה פון אידן, די עבודת אתכפיא, און די אתכפיא ברענגט לאתהפכא – אט אזוי איז אויכעט בהנוגע למשכן ומקדש, איז דאך דער ענין בזה ושכנתי בתוכם, ווי ער האט געזאגט פריער, ווערט דאס אויכעט ע"י העבודות וואס זיי זיינען במשכן ומקדש, וואס דאס איז דא אויכעט דער דיוק "אתת העבודות", און וואס איז דאס געווען? די עבודת הקרבנות".

(60) ל' תשי"ב, תשט"ז, תשי"ט, ותשכ"ו הובאו לקמן בפנים אות ג.

(61) ובתשי"ג ותשי"ז נזכר רק תוכנה הרוחנית של עבודת הקרבנות, אבל לא שיש לה מעלה על עבודות אחרות.

(62) ובתשכ"ט ותשכ"ב לא נזכר בכלל עבודת הקרבנות.

(63) ובתשכ"ט-תשל"א לא נזכר בכלל עבודת הקרבנות (חוץ מבתשל"א, ס"א, כא' מג' הקוין שבעבודת האדם).

אחת העבודות שהי' במקדש הוא ענין עבודת הקרבנות". ושוב איתא שם רס"ג: "ובזה יובן מה שהמשכן הי' מעצי שטים דוקא, דלהיות שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא, שזהו ענין עבודת הקרבנות כנ"ל (ובפרט מעשה הקטרת)...".

ובהשקפה ראשונה, יש סתירה בין משמעויות ב' המקומות. ד"אתת העבודות" משמע שיש עוד עבודה (או עבודות) במקדש כיוצא בה, וזוהי רק אחת מהן. ואילו "עיקר העבודה" משמע ששאר העבודות אינן כיוצא בה, כי אם פחותות וטפלות אלי'.

ולהעיר, שאין זה סתם סתירה העולה מהשוואת ב' מקומות שונות (במאמר א'), כי ב' מקומות אלו הם בפשטות ב' פרטי ביאור על לשון א' שבבאתי לגני תרנ"ח⁵⁸ (ע' רט): "וזאת הייתה העבודה בבהמ"ק דעיקר העבודה הייתה בעבודת הבירורים בבחי' אתכפי' ואתהפכא, דזהו"ע הקרבת הקרבנות" – שבתש"י רס"ב הושמטו התיבות "דעיקר העבודה הייתה", ונוספו אח"כ התיבות "אתת העבודות שהי' במקדש". ושוב ברס"ג נוספה הלשון "שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא, שזהו ענין עבודת הקרבנות כנ"ל" (ע"ד מה שהושמט ברס"ב), בתור ביאור במ"ש בתרנ"ח לקמן (שם) "וזהו מה שהמשכן הי' מעצי שטים, דהנה שיטים הוא ל' שטות...". [ובמילא מובן, שבנר"ד במיוחד מופרך שב' המקומות שבתש"י יהיו סותרים זה את זה, וצ"ל שמשלימים זה את זה].

ולכאורה יוצא מהמבואר כאן במאמר דידן, שבין ברס"ב (שבתש"י) ובין ברס"ג הכוונה היא שעבודת הקרבנות היא העיקר, וכל שאר העבודות הן טפלות אלי', כי גם ברס"ב כוונתו היא שעבודת הקרבנות היא המיוחדת שבעבודות המקדש.

שול"י הגליון

(58) וכ"ה בבאתי לגני תרצ"ט (תטו, רע"א [ר"ע 125]).

מעלה זו, לכן זהו העבודה המיוחדת (כפירושו יחיד במינו) והעיקרית שבמקדש.

ואולי גם זה הוא מכוונת מאמר דידן (ולהעיר מהמשך המאמר כאן בפנים "ומקרב די כחות ביחד").

ג. עוד יש להעיר משיחת ש"פ ויקהל-פקודי, מבה"ח ניסן תשח"י (שיח"ק ע' קפג, ועד"ז תו"מ חכ"ב ע' 204) שלכאורה מתווך בין תש"י רס"ב ורס"ג באופן אחר, וז"ל: "...דעם ענין הקרבנות שהיו במשכן וואס דאס איז א' העבודות העיקריות שבמשכן..." — דמשמע שמפרש בל' "אחת העבודות" (שברס"ב), שהכוונה ב"העבודות" היא דוקא להעבודות העיקריות שבמקדש.

ועד"ז מצינו כבר בבאתי לגני תשי"ב (2:35): "אין משכן און אין מקדש איז דאך איינע פון די עבודות עיקריות איז דאך געווען די עבודת הקרבנות", ושם בנדפס (ס"א): "והנה אחת עבודות העיקריות שהיו במקדש, היא עבודת הקרבנות", ושם (ס"ה): "וזהו עשיית הדירה לו ית' בתחתונים, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוך כל אחד ואחד. . . ומעבודות העיקריות בזה היא עבודת הקרבנות". תשט"ז (1:00): "אחת העבודות העיקריות וואס ס'געווען אין משכן ומקדש איז דאך געווען דער ענין פון עבודת הקרבנות".

וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 939 (משיחת יום א' לפ' במדבר, תשכ"ב): "עבודת הקרבנות, וואס איז איינע פון די הויפט-עבודות אין משכן און בית המקדש"⁶⁷. . . ווי דערמאנט איז עבודת הקרבנות געווען פון די עיקרדיקע עבודות אין בית המקדש". באתי לגני תשכ"ו (1:50): "ווי ער איז מסביר דערנאך אין דעם המשך פון דעם מאמר, אז דאס איז אויכעט וואס >איז די עבודה ק...< פון די עבודות העיקריות במשכן איז געווען די עבודת הקרבנות". לקו"ש חט"ז ע'

הלכות בית הבחירה, אז דאס איז א מקום מוכן להקריב קרבנות, עד"ז אויכעט ווי ער זאגט אין דעם מאמר פון דעם בעל ההילולא, אז אחת העבודות פֿמשכן — וואס אחת איז דאך מלשון, ווי די גמרא זאגט אין מנחות⁶⁴, "עד לאחת", אדער די גירסא "עד אחת", ווי תוספות⁶⁵ ברענגט דארט אראפ אז דאס איז דער ענין פון יחידה, אז דאס איז פארבונדן מיט יחידה שבנפש, וואס זי איז העכער מכל מדידה והגבלה, העכער מכל לבושים והגבלות, וואס דערפאר ווערט זי דאך אנגעווען יחידה, דערפאר וואס זי איז יחידה ליחדך — איז אחת העבודות במשכן איז דאס געווען דער ענין הקרבנות".

ולהעיר שהצ"צ מקשר הענין ד"אחת. . . המיוחדת" לתוכן (דומה ל)המבואר בתשל"ו הנ"ל — ראה אוה"ת נ"ך ח"א ע' פב, שמביא ל' הלקוטי תורה להאריז"ל מלכים ב ד, א (הנ"ל בפנים ההערה) עם תוספת ביאור: "ואשה אחת. . . ואשה אחת המיוחדת בין הרבה נשים. . . אחת היא יונתי תמתי [ומבאר הצ"צ: "ר"ל. . . שנקראת אחת שמקבל מאחד והוא ענין למס"נ באחד..."] . . . אחת המיוחדת לטוב יותר משאר בני הנביאים...". ולהעיר מלקו"ש ח"ה ע' 335: "...איז זי "אשה אחת", זי איז מיוחד מיטן אויבערשטן".

ולכאורה אפ"ל שעד"ז הוא כוונת תשכ"ח ותשל"ב הנ"ל, במ"ש "שפירוש "אחת העבודות" הוא העבודה המיוחדת והעיקרית" ולהעיר מתוד"ה עד אחת — מנחות יח, א" — היינו שע"פ מ"ש שם התוס"פ י"ל, ש"אחת. . . העבודה המיוחדת" פירושו (גם) שזהו העבודה המייחדת את נפשו של מקריב הקרבן עם ה'. ולפי שיש בה

— שו"י הגליון —

(64) יח, א — וז"ל הגמרא: "...אמר רבי, כשהלכתי. . . אצל ר' אלעזר בן שמוע. . . מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו, והיה חביב לו ביותר עד לאחת [ובשיטה מקובצת הגי': "עד אחת"]...". וראה ל' התוס' שבשוה"ג הבא.

(65) ד"ה עד אחת (הנ"ל בפנים): "במגילת סתרים דרבינו נסים גריס עד לאחת, פירוש עד מאד, כדמתרגמינן מאד — לחדא. וי"מ עד אחת — עד הנפש שנקראת יחידה...".

(66) ראה לשונם בשוה"ג הקודם.

— שו"י הגליון —

(67) ובהע' 2 שם: "ראה ד"ה באתי לגני ה'שי"ת רפ"ב".

לשטות דקדושה) עיקר עבודת המשכן ומקדש, שע"ז נעשה ושכנתי בתוכם, שיהי עיקר שכניה בתחתונים". ואולי אפשר לדייק כן גם מלקו"ש חט"ז הנ"ל – כי על מ"ש שם "פון די עיקרי העבודות בכיהמ"ק", מציין בהע' 2 שם: "ראה ד"ה באתי לגני ה'שית רפ"ב ורפ"ג", דמשמע שמצירוף ב' המקומות שבתש"י עולה שבהעבודות שבכיהמ"ק יש יותר מעבודה אחת שהיא עיקרית. ושוב בהע' 7 שם מציין: "ראה ד"ה באתי לגני שם רפ"ג: "דלהיות⁷² שעיקר העבודה במשכן ומקדש . . שזהו ענין עבודת הקרבנות ובפרט⁷³ מעשה הקטורת... ע"ש, ומדהעתיק גם התיבות "שזהו ענין" משמע⁷⁴ שמרמוז, שאין עבודת הקרבנות עצמה העיקר בעבודת המקדש, אלא דוקא ענין עבודת הקרבנות – "לאתהפכא חשוכא לנהורא" (שלא העתיק).

וראה גם הערת רבינו בבאתי לגני (הא', מש"פ בא) תשל"ו (על מ"ש שם בפנים "וזהו מה שאחת העבודות שהי' במקדש הו"ע עבודת הקרבנות"): "ד"ה באתי לגני רפ"ב. וראה תוד"ה עד אחת (מנחות יח, א)". ולהעיר מהשינוי, שבתשל"ו מציין לתוס' בל' "וראה", ואילו בתשכ"ח ותשל"ב הנ"ל מציין לתוס' בל' "ולהעיר".

🌀 הערה 50 🌀

ועד"ז הרח"ו (שבאור החמה) לזח"ג ה, רע"ב: "כשהאדם מקריב הקרבן צריך ג"כ עזיבת החטא

🌀 שול"י הגליון 🌀

(72) אגב, יל"ע בטעם העתקת תיבה זו בלקו"ש שם, כי לכאורה שייכת היא לענין עשיית המשכן מעצי שטים המבואר בתש"י שם, ולא להמבואר בלקו"ש שם.

(73) להעיר שתיבת "כנ"ל" והסוגריים שבתש"י (שבשוה"ג הבא) הושמטו כאן.

(74) כי הלשון בתש"י שם הוא: "דלהיות שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא, שזהו ענין עבודת הקרבנות כנ"ל (ובפרט מעשה הקטרת)... ואם הכוונה היתה שעבודת הקרבנות עצמה היא העיקר, הו"ל להשמיט גם את התיבות "שזהו ענין" (ע"ד ההערה שבבאתי לגני תשכ"ח ותשל"ב שבהערה 137), ואם לא רצה לקצר כ"כ (כבאותו הערה), לכאורה הו"ל להעתיק תיבת "שעיקר העבודה במשכן ומקדש) הוא", במקום "שזהו ענין".

309 (משיחת כ' מנ"א תשל"א [שי"ל לש"פ תרומה תשל"ו]): "פון די עיקרי העבודות בכיהמ"ק איז געווען די עבודת הקרבנות⁶⁸, און ווי דער רמב"ם⁶⁹ זאגט, אז תכלית מצות בנין המקדש איז דאס "לעבודה בו יהי' ההקרבה והבערת האש תמיד⁷⁰". לקו"ש חכ"ד ע' 144 (משיחת ש"פ מטות תשמ"א [שי"ל לש"פ תצא תשמ"א]): "איז איינע פון די עבודות עיקריות אין מקדש – די עבודת הקרבנות⁷¹".

וע"פ ביאור זה, שהכוונה ברס"ב היא דוקא להעבודות העיקריות, לכאורה אפשר לתווח בין רס"ב ורס"ג בב' אופנים: (א) אפשר לפרש ששאר העבודות שבמקדש הן טפלות לעבודת הקרבנות (כדמשמע ברס"ג) בענין האתהפכא בלבד, אבל יש עבודה אחרת (או יותר מא') שהיא עיקרית בענין אחר, ולכן עבודת הקרבנות היא רק אחת העבודות העיקריות (כברס"ב). (ב) אולי אפ"ל, שהכוונה ברס"ג היא ש"לאתהפכא חשוכא לנהורא" הוא עיקר העבודה, ועבודת הקרבנות היא אחת מהעבודות שענין הוא אתהפכא, אבל יש עוד עבודה (או עבודות) במקדש בתוכן זה ג"כ, ולכן כולן נחשבות לעבודות עיקריות במקדש.

ולכאורה משמע כאופן הב' בבאתי לגני תשי"ט (ס"א): "וזהו (האתהפכא משטות דלעו"ז

🌀 שול"י הגליון 🌀

(68) ובהע' 2 שם: "ראה ד"ה באתי לגני ה'שית רפ"ב ורפ"ג. וראה רמב"ן (דרשת תורת ה' תמימה – כתיבי הרמב"ן ח"א ע' קס"ג): ולא שרתה שכניה במשכן אלא ע"י קרבנות . . ובבית המקדש נמי ע"י קרבן נבחר, עיי"ש. וראה לקו"ש ח"א ע' 125 ואילך. ובהנסמן שם הערה 63."

(69) ובהע' 3 שם: "סהמ"צ שם [מ"ע כ']. ובשורש יב. הל' ביהב"ח שם [בתחלתו]."

(70) ובהע' 5 שם: "וגם מה שממשיך 'ואליו תהי' ההליכה והעל' לרגל" (סהמ"צ שם) – 'וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה' (הל' ביהב"ח שם). הרי גם זה שייך לקרבנות – עולת רא'י, שלמי חגיגה כו' (ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. ובפ"ב ה"ד שם)."

(71) ובהע' 71 שם: "ויתירה מזה ברמב"ם הל' ביהב"ח בתחלתו: מ"ע לעשות בית לד' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות וחוגגין אליו כו'".

יקריב קאי על התפלה דעכשיו שהיא במקום קרבנות, והתורה היא במקום משכן, וכמארז"ל במסכת תענית פב"ת⁷⁸ בזמן שאין בהמ"ק קיים . א"ל העצה לזה אדם כי יקריב, שאעפ"כ ברוחניות נשאר המקדש והקרבנות קיימים, והיינו כשאר בחי' ההשואה שבמקדש ומזבח ע"י עסק התורה. ולכן ארז"ל במד"ר ויקרא ר"פ ב' כל מקום שנאמר לי אינו זו לעולם, במקדש נאמר לי ועשו לי מקדש, בקרבנות נאמר לי תשמרו להקריב לי. ואיך אין זו, הלא נחרב בהמ"ק, אלא הכוונה שנשאר קדושת ההארה של המקדש והקרבנות ע"י עסקי התורה והתפלה, ועז"נ אדם כי יקריב מכם לשון עתיד, על התורה והתפלה דעכשיו".

[ולהעיר מהערת רבינו (הערה ה, על "כל מקום שנאמר לי אינו זו...") שבתש"ח דלעיל בפנים: "מדרש שוחר טוב פי"ט. ועד"ז ג"כ בספרי בהעלותך יא, טז. ויקרא רבה פ"ב, ב. ונתבאר בלקר"ת במדבר ד"ה ביאור מעט ע"פ וארשתך לי" – שלכאורה ציין מקור המארז"ל באו"א קצת מהצ"צ ואדמהר"ש הנ"ל (כאן ובפנים)].

🔗 הערה 60 🔗

להכלל ש"שגם קס"ד וקושיא בתורה – תורה היא" (לקו"ש חכ"ה ע' 164, הע' 46), ראה גם לקו"ש ח"א ע' 116 (וחי"ט ע' 382, הע' 20 – ע"פ סה"ש תש"ב ע' 125). חט"ו ע' 94. סה"ש תנש"א ח"א ע' 169, ע' 172, ע' 207. ועוד. וראה סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 22, הע' 10. תש"נ ח"א ע' 288, הע' 18.

🔗 הערה 64 🔗

בכמה מקומות מביא רבינו משל "ששמענו"⁷⁹ מאת כ"ק מו"ח אדמו"ר" ע"ד נטי' מדרך המלך, ולכאורה אפ"ל שגם כאן מרמז למשל זה (כנ"ל

שול"י הגליון 80

(78) כז, א: "אמר אברהם... רבש"ע תינח בזמן שביט המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם".

(79) אג"ק ח"ז שנעתק לקמן בפנים. וראה שוה"ג 81.

ותיקון, ואז גורם כי גם למעלה מייחד ומקרב כל הכחות העליוני' כמ"ש לעיל . . . וכל אינון כתרין קדישין כולם מתקרבין ומתייחדין על ידו". סידור ר' יעקב קאפל, סוף הקדמת הכותב (ג, ב): "וזהו עיקר כונת התפלה שהיא במקום קרבן, שכמו שהקרבן הי' מקריב⁷⁵ כל הכוחות ומזווגם יחד כן הוא מעשה התפלה".

וראה גם וראה זח"ג (תוספת) ש, ב: "לפי שהקריב קרבן ונתרצה לפני אביהם שבשמים כדאמר, צריך אותו שמקרבן לעליונים ומייחדן, לייחד בכללן אלו". תקו"ז תכ"א (סג, א): "קרבנא רביעאה אדם . . . דקריב ומיחד כלא ועליה אתמר אדם כי יקריב מכם וגו' האי איהו דמקרב קרבן לה". תס"ט (קה, רע"ב): "איהו קריבו דאדני . . . קרבן לה" . . . מאן דקריב אתוון אלין בצלותין דאיהי קרבנא דקב"ה . . . דקריבו דלהון . . . ומאן איהו דמיחד כלא ומקרב כלא . . . קריבו דארבע אתוון . . . וקריבו ויחודא דלהון . . . ומקרבין לון . . . ודא קרבן עולה ויורד". השמטות ת"ב (קלט, רע"ב): "ומתקרבין אתוון ומתייחדין ומתקשרין דא בדא ודא איהו רזא דקרבנא ורזא דמלה".

🔗 הערה 54 🔗

וראה גם תקס"ז ע' צא: "והנה כי יקריב לשון עתיד הכונה על התורה והתפלה דעכשיו שהם במקום משכן ומזבח כמבואר למעלה", ובהגהת הצ"צ שם (ע' צא-ב): "...והנה הדרוש אינו נמצא כאן, וכמדומה שיצא לו פי' זה ממ"ש בזהו ויקרא ד' סע"ב, וז"ל: הה"ד וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, מאי א"ל? מאהל מועד – מעסקי אהל מועד, דזמין לאתמשכנא בחובו⁷⁶ דישראל ולא יתקיים בקיומיה, אבל אתוותיה⁷⁷ להאי אדם כי יקריב מכם קרבן לה', הרי לך קרבנין דאגין על כולא. ולכאורה פלאי, דאם יחרב בהמ"ק איך שייך קרבנין, אעכצ"ל הפירוש, דפי' אדם כי

שול"י הגליון 80

(75) ובמהדורת ר"נ כהן (ירושלים תשס"ה): "מקרב".
(76) כ"ה בגוכתי"ק, ולפנינו בזהר: בחובייהו [ע"פ הערת המו"ל בתקס"ז שם].

(77) כ"ה בגוכתי"ק, ולפנינו בזהר: אסוותא [ע"פ הערת המו"ל בתקס"ז שם].

יוצאים ונוטים מדרך המלך ימין ושמאל, והם על הרוב אורחות עקלקלות. ויקרה להולכי דרכים כי היוצא מדרך המלך באורחים ההם⁸² ולא יהיה בקי מאד בדרכים, יתרחק לפעמים מאד מדרך המלך, ולא ידע לשוב אליו עוד, ויטעה כשה אובד. כן יקרה בפעולות האנושיות, כי אם ירצה איש לצאת מהדרך הישרה, כמעט רגע, אם אינו קיים בשלמות הקנינים, יטעה בנקל ולא ישוב אל הדרך הישרה. ואמר שלמה, כי אם השלם ידע ה' בכל דרכיו הישרות ויהיה תכליתו תמיד אל הטוב במה שהוא טוב, הנה עם היות שלפעמים יצא מהדרך הישרה במקרה או בחושבו שהיא הדרך הישרה, והוא מהלך אורחות עקלקלות, הנה השם יתברך יישר האורחות ההם וידריכהו בדרך ישרה, וזה אומרו "והוא יישר ארחתיך", כלומר שידריךכם ויישרם אל הדרך הישרה...". אדה"א ויקרא ח"ב ע' תשעה: "כמשל מי שהולך אחרי המלך [שבנקל לון] למצוא הדרך הישרה, מאחר שהוא דרך המלך [שהמלך] הלך בה, שמסוקל ומנוקה, דאין בה נטיעה בדרך עקלתון, ע"כ ההולך בה בקל מאוד בלא טורח ויגיעה כלל, משא"כ אם ה' צריך לעשות הדרך בעצמו".]

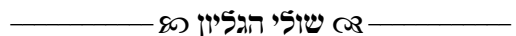
רשימת "בלק. ש"ת וישי". (רשימות חוברת נ, ע' 5, 11 [49, 43] – שבפנים הערה הקודמת): "...באו לשטים, מל' כי תשטה אשתו, הסרה מדרך המלך מלכו ש"ע. . וכמו התועה ביער מקום שודדים וחיות רעות, שמתחיל בהסרה קלה מן הדרך, הגדלה מעט מעט עד שמוצא עצמו ביער אפל".

מכתב י"ד מנ"א תש"ד⁶³ (אג"ק ח"א ע' שכב-ג): "קלאר מאכען דורך אביישפיל: מענשען גייען צוזאמען אין וועג, איינער איז אין דער פינסטער אראפ פון וועג, פארבלאנדזשעט, ביז אין א צייט ארום האט ער זיך געזאפט, אז ער געפינט זיך אין א מיטען וואלד וואו עס זעט זיך ניט קיין וועג, הויז, מענש א. ז. וו. ווי איז דאס פארגעקומען? מ'שפרינגט ניט אריבער גלייך פון מיטען גרויסן וועג אין דער טיפעניש פון

בפנים ההערה). ולכן, לתועלת הלומדים, מובא בזה מכמה מקומות השייכים למשל הנ"ל:

סה"מ קונטרסים ח"א ריב, א-ב [תרצ"ב ע' קעה]: "עון הייסט פארקרימט, ניט גלייך, שמתחיל מדבר קל עד שמוליכו ר"ל מדחי אל דחי. והמשל בזה כמו הסר⁸⁰ מן הדרך והולך בצדי דרכים ומאמין ובוטח בעצמו כי הוא יודע את הדרך ולא יתעה, וכה הולך בריחוק מן הדרך עד אשר בא בסככי היער, ולפעמים מעמיד נפשו בסכנה. וכן הוא בהיצר הרע שהתחלה הוא רק בעון, שהוא עיוות⁶³ ועיקום, אפקערן פון גלייכען וועג, שהדבר כמו שהוא לעצמו אינו דבר גדול, אבל סופו שמוליכו מדחי אל דחי ר"ל⁸¹".

[ולהעיר מתפלה למשה (לר"מ אלמושנינו, סאלוניקי שכ"ג) מאמר ב, ח"ד ד"ה ועל (ס, א): "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך [משלי ג, ו]. לדעתי יש הפרש רב בין דרכים לאורחים, כי הדרך הוא הדרך הכולל לכל העול' דרך המלך דרך ישר לפני איש, והאורחי' הם דרכים קטנים

80) להעיר מאג"ק ח"א ע' רעו (ב' ניסן תש"ד) שבדקדוקי תורה הערה 63: "שעונותיו – ל' עיקום ועיוות שסר ר"ל מדרך המלך מלכו של עולם".

81) כמה מפרטי המשל והפתגם שרבינו מביא בשם אדה"רי"צ (בהמקומות דלקמן בפנים) לא נזכרו כאן בסה"מ קונטרסים. ואת"ל שכוונת רבינו למאמר זה, לכאורה צ"ל שבאמירת המאמר נאמרו גם פרטים אלו. ולהעיר שהמאמר הוא ד"ה אני חומה שנאמר בריגא ב"יט כסלו תרצ"ב, וכמדומה שרבינו לא ה' אז בריגא (ברשימת היומן ע' מא-ב ישנם רשימות ממוצש"ק כ' וכ"ז חשון תרצ"ב בריגא, והרשימה שלאח"ז היא מ"ב-כ' ניסן תרצ"ב בריגא). וגם נאמר לפני"ז בכ"ח חשון תר"ץ בברוקלין (ראה סה"מ תרצ"ב ע' קעז, הע' 1. סה"ש תרפ"ח-תרצ"א ס"ע מה. וזכרון לבני ישראל ע' קעט, הע' שכח), וגם אז לא ה' רבינו נוכח. ולהעיר מהמובא בימי מלך ח"א ס"ע 313, שאדה"רי"צ "דאג למסור לחתנו שליט"א את תוכן מאמריו שהשמיע באה"ק ובארה"ב". וראה מ"ש שם הע' 4 ע"פ אג"ק ח"א ע' טז-יז (י"ב כסלו-כ' טבת תר"ץ) שהר"י דזייקאבסאן הבטיח לרבינו בוינא "לחפש אפשר יש איזה רש"ד משיחות ומאמרי כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א בהיותו בארצה"ב – "ובטח יקיים גם הבטחתו זאת", ושוב "והעיקר כל הרשימות שאפשר להשיג מימי היות כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א במדינתם הן משיחותיו עם יחידים או ברבים וכו' וכו'".

82) ראה גם אג"ק ח"ז ע' שנט: "...לעמוד על דרך המלך, ולא לחפש נתיבות ומסלות...".

והלך בכיוון זה, הרי, גם מבלי שירגיש בדבר, מתחיל לנטות יותר ויותר, ולתעות מן הדרך אל השביל ומן השביל לנתיב עד שסוף סוף מוצא את עצמו הרחק ממושב ואפילו מהליכות בני אדם, ורואה שמסובב הוא חיות טורפות וצפוי לסכנה על כל צעד ושעל".

שיחת ש"פ ראה תשט"ו (שיחור"ק תשט"ו ע' שמו, ועד"ז תו"מ תשט"ו ח"ב ע' 286): "ווי דער רבי האט געזאגט, אז בשעת מען טרעפט א מענטשן ווי ער בלאנדזשעט אין א טיפן וואלד, איז דאך ניט דער פשט אז ער איז ארויס באלד פון זיין שטוב און אין טיפן וואלד, נאר ער איז פריער געגיינגען בדרך המלך, און דערנאך האט ער אפגעטראטן איין פסיעה פון דעם דרך המלך, און צו דער פסיעה איז ער געטראטן נאך א פסיעה און נאך א פסיעה, איז אזוי ווי אין קדושה שטייט כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול אזוי איז אויך אין צווייטן זייט, אז כל פסיעה ופסיעה איז מצטרף ביז ער בלאנדזשעט טיף אין וואלד".

לקו"ש ח"א ע' 226 (משיחת ש"פ שמיני תשט"ז): "ווי דער באוואוסטער משל פון כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז בשעת א מענטש געפינט זיך פארבלאנדזשעט אין וואלד צווישן חיות הטורפות – מיינט דאך דאס ניט אז ער איז ארויס פון זיין הויז גלייך אין מיטן טיפן וואלד. נאר פריער איז ער געאנגען בדרך המלך, מלכו של עולם, און דערנאך האט ער אפגעקערט פון דעם דרך המלך איין חוט השערה, און צו דער חוט השערה נאך א חוט השערה, און נאך א חוט השערה, ביז ער האט זיך געכאפט אז ער געפינט זיך אין טיפן וואלד צווישן חיות טורפות" (ועד"ז שיחור"ק תשט"ז ע' 233).

שיחת יום שמח"ת תשכ"ב (תו"מ תשכ"ב ח"א ע' 144): "ההתחלה היא אמנם מסטי מדרך הישר כחוט השערה בלבד, אבל כתוצאה מזה, הנה במשך הזמן יכול האדם למצוא את עצמו בעומק היער, כידוע המשל בזה. ויסוד הדברים

געדיכטען וואלד, נאר פריער איז ער אראפ פון [ו]ועג אויף א אינטש, דערנאך איז צוגעקומען נאך א אינש, און מיט דער צייט איז מען אין א טיף געדיכטען וואלד".

שיחת י"ב תמוז תש"י (שיחור"ק תש"י ר"ע סא, ועד"ז תו"מ תש"י ע' 5-34): "ווי דער רבי האט אמאל געזאגט, אז איינער איז טועה⁸³ אין א טיפן וואלד, איז דאס ניט [אז] באלד פאר אמאל גייט ער אוועק פון דעם דרך המלך און איז בסבכי היער, שאין שם אדם והוא מקום חיות רעות, נאר די התחלה איז אז ער טרעט אפ א חוט השערה, און אויב ער לאזט זיך אזוי גיין ווייטער, און זעט ניט באלד צו פאריכטן, ווערט דאס כעבותות⁸⁴ העגלה חטאה...".

מכתב י"ג ניסן תשי"ג (אג"ק ח"ז ר"ע ריט): "וכמאמר הנביא⁷⁰ מוֹשֶׁכֵי הָעוֹן בְּחֻבֵי הַשָּׂאָא – וְכַעֲבוֹת הָעֲגֻלָּה חֲטָאָה; וכידוע המשל ששמענו מאת כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר איש ההולך בדרך המלך ובמשך הזמן מוצא עצמו בחשכת היער בין חיות רעות, הנה לא נעשה הדבר בבת אחת, שמאם הדרך קפץ לסבכי היער, אלא שתחילת הנטי' היתה כחוט השערה, ושערה לשערה מצטרפת לשטח גדול".

מכתב ו' כסלו תשט"ו (אג"ק ח"י ר"ע קכד): "וכבר ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר כשמוצאים איש מעיר הבירה תועה ביער עבות⁸⁵ מלא חיות טורפות ושוודי אדם, הנה לא בא למצב זה לפתע פתאום, כי אי אפשר שהנמצא בבירת מלך ימצא עצמו בשעה אחת אח"ז בתוך יער רחוק. וה"סדר" הוא שתחלה יצא מן העיר, ואח"כ נטה מדרך המלך, דרך הכבושה, כשערה, וכיון שהתחיל בנטי'

שוליי הגליון

(83) אוצ"ל: "תועה", וכדלקמן בפנים מאג"ק ח"י – אבל להעיר מאג"ק ח"א ס"ע צט: "...ובן זה טועה ביער עבות בין חיות טורפות", ועד"ז בר"מ אלמושינו הנ"ל בפנים: "יטעה כשה אובד", ועוד.

(84) ראה שוה"ג 86, 87 ולידם בפנים.

(85) אג"ק חכ"ב ע' תצה: "...ליער עבות, דזשאנגל בלע"ז".

מילואים לדקדוקי תורה

צט

ער גייט אין די פאלשע ריכטונג – איז געווארן פון איין חוט השערה, צוויי און דריי און הונדערט און טויזענט, ביז וואנעט אז ס'ווערט דערפון כעבותות העגלה – ער <גע...> כאפט זיך אז ער געפינט זיך אין א טיפן וואלד, בין חיתו טרף⁸⁸.

שיחת ש"פ שלח תשכ"ח (שיחוק תשכ"ח ח"ב ע' 238, ועד"ז תו"מ תשכ"ח ח"ג ע' 133-4): "אנהויבן הויבט מען אן אוועק גיין מדרך האמיתית בלויז מיט א חוט השערה, לפועל אבער קומט מען צו צו א יער, מקום החיות, וואס א מענטש קען זיך דארטן ניט געפינען. וואס דאס איז די הוראה, אז א מענטש גייט בדרך המלך, און דערנאך טראכט ער אראפ גיין דערפון בלויז מיט א חוט השערה, איז אבער בשעת ער גייט שוין אראפ פון ריכטיקן וועג, דעמאלט איז ניטא קיינע הגבלות, ביז ער קומט צו למקום היער, מקום החיות וכו'".

שיחת י"ג תמוז תשכ"ט (שיחה א – 27:30): "איז דאך פון חבלי⁷⁰ השוא ווערט זיך עבותות⁶⁹ העגלה, ווי גערעדט אמאל בארוכה, אז בשעת מ'הויבט אן בלאנדזשען פון דרך המלך – פון דעם "היי-וויי" (ווי דאס ווערט דא אנגערופן), איז ניט מיט א מאל שפרינגט מען אריבער פון דעם דרך המלך אין דעם טיפן וואלד. נאר בשעת ער הויבט אן אפניגען, פריער כחוט השערה, און דערנאך נאך א חוט און נאך א חוט, און גייט אין א קרומקייט – ניט מיטן וועג, נאר ער גייט אוועק אין א כיוון, אין א ריכטונג, וואס דאס איז אראפ פון וועג – קען ער פארבלאנדזשען ביז ער וועט זיך געפינען טיף אין וואלד, וואס דארט איז ניטא קיין מענטשן, מערניט ווי חיות טורפות".

שיחת י"ט כסלו תשל"א (שיחת ד – 11:25): "...מ'זעט אז מ'הויבט אן, ווי גערעדט כמה פעמים, אז פון חבלי השוא קומט מען כעבותות העגלה – אז מ'גייט אראפ פון דרך הישר כחוט

הוא – כמאמר רז"ל⁸⁶ "יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה, שנאמר⁸⁷ הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה".

שיחת י"ב תמוז תשכ"ה (שיחה ה – 11:25): "וואס הייבן הייבט זיך דאס אן בחבלי השוא – פון א שוואכניקע זאך, מערניט ווי א תאוה קלה און א תאות היתר. אבער וויהיין שלעפט דאס? שלעפט דאס אין כעבותות העגלה חטאה – צו א גראבע שטריק וואס בינדט עם איין ער זאל זיך ניט קענען רירן ימין ושמאל. און כדי ניט אריינפאלן אין כעבותות (?), העגלה, דארף ער באווארענען דעם חבלי השוא – לכתחלה ניט אראפגיין כחוט השערה. און ווי גערעדט כמה פעמים די משל, אז בשעת מ'געפינט איימיצן בלאנדזשען אין א טיפן וואלד, איז ער ניט <אריין...> ארויסגעשפרונגען פון די דרך המלך, פון זיין שטוב, גלייך אין טיפן וואלד – אזוי איז ניטא קיין מציאות מ'זאל אזוי פארבלאנדזשען. בשעת ער גייט אראפ פון די "היי-וויי" מערניט אויף כחוט השערה, און דערנאך צו דער חוט השערה איז ער מוסיף נאך א חוט השערה, און גייט אין דער ריכטונג – ניט וואוהיין דער ריכטונג דארף זיין, נאר אין אן אנדער ריכטונג – איז אט דעמאלט קען זיין פון אזוי פיל חוט השערה'ס, ביז וואנעט ער געפינט זיך אין א געדיכטע וואלד צווישן חיות רעות".

שיחת י"ט כסלו תשכ"ח (שיחה ד – 14:20): "...וואס לכתחילה טוט ער א דבר קל, און דערנאך איז מן הקל אל הכבד, פון חבלי השוא ביז עבותות העגלה, אנהויבענדיק מיט א חוט השערה – ווי גערעדט כמה פעמים, אז בשעת מ'פארבלאנדזשעט און מ'געפינט זיך אין א טיפן וואלד, איז דאס ניט וואס מיט א מאל איז מען אריבערגעשפרונגען פון דעם "היי-וויי", פון דעם גרויסן דרך המלך, אין טיפן וואלד אליין. נאר פריער האט ער אפגעבויגן א ביסעלע, א חוט השערה. און צו דער חוט השערה – וויבאלד אז

שולח הגליון

שולח הגליון

(88) להעיר שבהמשך להנ"ל (15:20) מביא המארוז"ל ד"א"א עובר. . רוח שטות", וראה גם י"ט כסלו תשל"א (שיחת ד – 12:05).

(86) סוכה נב, א.

(87) ישעי' ה, יח.

פארבונדן מיט עולם הזה איז ביי עם געווען אין אן אופן פון סוכה, משא"כ עשה בית – וואס דאס איז דער ענין פון עולם הבא, ועולמך תראה בחיך. אזוי איז אויכעט אין לימוד התורה וקיום מצותי, בחיך – אלץ א נשמה אין גוף, שטייט דאס באַ עם אין אן אופן פון קביעות . . (19:55) דאס הענגט אפ אן מעשיו ועבודתו, וואס ער קען פועלן אויכעט אז עולמך תראה בחיך, בדוגמא ווי ס'געווען ביי די אבות, וואס הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין עולם הבא, און זיי ווערן אנגערופן אבות לכל אחד ואחד מישראל, ווי מבואר אין חסידות, דערפאר וואס זיי זיינען דא בכל אחד ואחד מישראל, ביז אין אן אופן אז זיי זיינען זיין אב, וואס דערפאר איז דאך האב מוריש לבנו אין די אלע ענינים ווי ער רעכנט אויס אין דער משנה – וכמדובר כמ"פ, אז בשעת דאס קומט בירושה, קומט דורך דער גאנצער ענין בשלימותו, ביז אין תכלית השלימות. וואס אט דעמאלט ווערט אויכעט, אט דאס וואס וועט זיין לאחרי העבודה – ווי ער זאגט אין רמב"ם, אז דאס וואס ער איז נקרא בשם עולם הבא, איז דאס ניט דערפאר וואס איצטער איז ער ניטא, נאר דער ביאור בזה איז, דערפאר וואס ער קומט לאחרי העבודה אין עולם הזה – און ס'קען אויכעט זיין עולמך תראה בחיך . . (25:25) וואס באַ יעדערן איז דא דער ענין פון הטעימן בעולם הזה מעין עולם הבא, וויבאלד אז דאס איז פון שלשה אבות, און יעדער פון זיי איז זיינער אן אב, כמדובר לעיל . . (29:15) אז דער בעש"ט האט געזאגט, אז דער אזרח בישראל, אזוי ווי ס'חמשה שמות נקראו לה: נפש און רוח און נשמה און חי' יחידה, איז דער אזרח בישראל, וואס דאס איז דער ענין פון יחידה, גיט מען דאס עם אין אן אופן אז דאס איז זורה אין עם, און אע"פ אז לכאורה איז דאס לשון עתיד, איז דאס שוין ישרו בסוכות, דאס איז שוין אין עם זורה...".

❧ הערה 86 ❧

בזח"ג קכו, ב (התחלת האדרא רבא) שבהערת רבינו איתא: "תניא אמר ר"ש לחברייא עד אימת ניתיב בקיימא דחד סמכא...". וראה גם התמים חו"ב ע' מ [134] [אג"ק אדה"א ח"א ע' ערה]: "...עד מתי ניתיב בקיימא דחד סמכא הוא השקר...".

השערה, אבער דערנאך גייט מען אין דער ריכטונג פון דעם חוט השערה, ווערט דאס אלץ ווייטער און ווייטער פון דעם דרך הישר, ווארום כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, וכל שעה ושעה מצטרפת לשטח גדול, ביז וואנעט מ'כאפט זיך אז מ'געפינט זיך אין צווישן חיתו טרף, אין א מיטן פון א יער, וואס ער איז היפך פון ישוב אדם⁷¹.

מכתב י"ב טבת תשמ"א (לקו"ש ח"כ ס"ע 645): "און ווי ס'איז באוואוסט דער משל אין דעם, אז א מענטש פארבלאנדזשעט ניט פון וועג גלייך אין וואלד אריין, נאר דאס הייבט זיך אן מיט דעם ערשטן אומפארזיכטיגען טריט אין דער פאלשער ריכטונג. און וואס פריער ער כאפט זיך אז ער איז אראפ פון וועג, אלץ לייכטער איז צוריקערן זיך צום ריכטיגען וועג".

❧ הערה 66 ❧

וראה גם תש"י ע' 211 [תרצ"ט ס"ע 161]: "וכדאיתא בזהר מאן מנכון דמהפכין חשוכא לנהורא וטעימן מרירו למיתקא", ובהערת רבינו: "וכדאיתא בזהר: ח"א ד, א. – התוכן ולא הלשון ממש".

❧ הערה 69 ❧

א. ראה גם ריקאנטי אחרי יח, ה: "יש צדיקים גמורים שמכריזין עליהם קודם יום הדין פלוני מזומן לחיי עולם הבא . . ועליהם אמר רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עליה והם מועטים".

ב. ולהעיר מד"ה פדה בשלום תש"כ (6:35): "...אז ער האט איבערגעגעבן דעם נפש אליין אינגאנצן – דער עצם הנפש פון דעם נפש הבהמית – אין קדושה, וואס דאס איז על דרך ווי ס'וועט זיין דער לעתיד לבוא, ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, אז אזוי איז ביי עם דער עולמך תראה בחיך, אט א דעמאלט איז זיין תפלה ניט אין אן אופן פון קרב . . וואס בפללות איז דאס . . די עבודה מצד יחידה שבנפש...".

ד"ה בסוכות תשבו תשמ"ב (13:35): "אז יעקב בחיר שבאבות, איז למקנהו עשה סוכות און לא עשה בית – אז די אלע זאכן וואס זיינען

הערה 111

וראה גם גבורות ה' (להמהר"ל) פ"ג (ח, ד):
 "כי הנקודה היא אחת והיא חסירה בעבו שאין
 לה התפשטות כלל . . . והקו . . . והשטח... ע"ש.
 דרך חיים (להמהר"ל) אבות פ"ג, מי"ג: "כי
 הנקודה אין לה התפשטות כלל . . . והעשירי הוא .
 כנגד הנקודה . . . שהיא אחת שאין לה
 התפשטות, וממנה מתפשט הכל . . . והעשירי נגד
 הנקודה . . . ומפני זה העשירי קודש אל הש"י, כי
 הנקודה אין לה התפשטות גשמי כלל, וכן היו"ד
 אין לה התפשטות גשמי כלל . . . ודברים אלו
 גדולים מאד, הארכנו בזה להעמיד אותך על דברי
 נבונים..."

הערה 125

ראה גם לקו"א להה"מ סוסצ"א (דפו"ר יג,
 רע"ב): "כמ"ש ג ד גומל דלי", ועד"ז במקבילו
 או"ת סוסתכ"ד (דפו"ר אגדות חז"ל ס"ע יט):
 "כמ"ש רז"ל ג"ד שגו"מל דלי"ם" [אך במקבילים
 או"ת ששי"א (דפו"ר פסוקים מלוקטים ע' יב):
 "כמ"ש ג"ד גמו"ל דלי"ם"; ולאידך בלקו"א
 סקס"א (דפו"ר ל, סע"א): "ונודע מה שדרשו
 הדרדקי אלף בינה גמול דלים", אך במקבילו
 או"ת ששל"ב (דפו"ר פסוקים מלוקטים ס"ע כג
 [וכ"ה באור האמת (זיטאמיר תרס"א שתח"י) נא,
 ב]: "...אלוף בינה גומל דלים". תו"ח וישלח נה,
 א-ב (מגוכתי"ק): "כמו שאמרו הני דרדקי מאי
 גימ"ל דלי"ת? גומל דלים" (ועד"ז אדה"א דברים
 ח"ב ר"ע תרכא). תולדות יעקב יוסף (קארעץ
 תק"מ) נח יד, א: "כמו שדרשו בש"ס גי"מל
 דלת גומל דלים", שמות לו, סע"ד: "דאי
 בשבת פרק הבונה אתו דרדקי האידינא וכו' ג"ד
 גומל דלים..."; ויקהל סח, סע"ב: "במס' שבת דף
 ק"ד אמרו לי רבנן . . . גימל דלת גומל דלים..."
 פקודי ע, רע"ד: "ונודע מ"ש בש"ס דשבת פ'
 הבונה גימ"ל דלי"ת גומל דלים". פרי הארץ
 (קאפוסט תקע"ד) לך ב, ב (מדברי ר"א המלאך):
 "דאיתא בגמרא גימ"ל דלי"ת גומל דלים פי'
 הצדיק נקרא גומל דלים... [אבל בחסד לאברהם
 (לר"א המלאך – טשערנאוויץ תרי"א [שנדפס
 מכת"י מעתיק]) לך ו, ב: "דאיתא בגמרא . . . גמול
 . . . נקרא גומל"]. מאור עינים (להרמ"ג
 מטשערנאביל – סלאוויטא תקנ"ח) בראשית ג,
 רע"ד: "משארז"ל במסכת שבת . . . ג"ד גומל

דלים", ויצא לט, א: "כמ"ש בגמרא . . . ג"ד גומל
 דלי", אחרי עה, סע"ג: "וזהו אלף בינה גומל
 דלים", לקוטים קמב, ב-ג: "...רז"ל אתו דרדקי .
 גומל דלים", קנה, ג: "וזהו שדרשו אלף בינה
 גומל דלים", ישמח לב (להנ"ל – סלאוויטא
 תקנ"ח) ביצה טז, א: "דאמרו רז"ל . . . א"ב אלף
 בינה ג"ד גומל דלים". קדושת לוי (ברדיטשוב
 תקע"א) ויחי מב, ג: "כמאמר חז"ל גימ"ל דל"ת
 גומל דלים". תצוה עז, ג [סח, רע"ב]: "דאמרו
 חז"ל ג"ד גומל דלים" [ואילו בס' הזכירות
 (מעזירוב תקנ"ד – עם הסכמה ופי' מהרלו"צ)
 ד"ה ענין זכירת המן: "כי ג"ד הוא גמול דלים"].
 מגן אבות (ברדיטשוב תרס"ב) ואתחנן טו, ב-ג:
 "ג' ד' אמרו"ל . . . גומל דלים". שמן למאור (נ.י.
 תשכ"ד-ז) חיי שרה מ, רע"א: "דאי' במס' שבת .
 גומל דלים", במדבר שפו, סע"א: "ובגמ' שבת
 אמרו . . . גומל דלים", סוכות קמו, סע"ב: "ובגמ'
 שבת . . . גומל דלים", ואתחנן תה, ב: "ג' ד'
 ארוז"ל גומל דלים". עץ הדעת טוב (מגוכתי"ק
 הרח"ו – פיעטרקוב תרפ"ו) תהלים קיט, יז:
 "בסוד גימ"ל דל"ת גומל דלים" ע"ש [ולהעיר
 מטעמי המצות להאריז"ל ס"פ שמיני (רד"ה והנה
 האדם) [ספר הליקוטים שם (רסי"א)]: "כי היסוד
 [הוא] שביעי והוא גומל דלים וז[ה]ו ד"ג",
 לקו"ת להאריז"ל עה"פ בהעלותך יא, ז: "כזרע
 גד . . . ג"ד ר"ת גומל דלים". ועוד. ולהעיר
 שבגנזי ירושלים ח"ב (ירושלים תרס"א – יא, ב)
 נדפס מפירוש האותיות וצורתן לר' סעדי' אבן
 דאנאן (בן דורם של ר"י אבוהב (אחרון)
 והאברכנאל): "ורז"ל דרשו בו בשבת פ' הבונה .
 . א"ל רבנן לריב"ל . . . אלף בית אלוף בינה גומל
 דלים" (וכ"ה בכת"י נ.י. 5304), אבל בכת"י
 אוקספורד: "ורז"ל דרשו בו בתלמוד שבת פ'
 הבונה . . . אמרו ליה לרבנן⁸⁹ לר' יהושע בן לוי . . .
 אלף בית, אלף⁹⁰ בינה, גימל דאל, גמול דלים".

שוליי הגליון

89 "לרבנן" – בכת"י כאן יש ב' נקודות קטנות אצל
 האות ל' (א' למעלה מגג הל', וא' בתוך חלל הל'), ואפשר
 עוד נקודה (בין ב' הנ"ל) על גבי כתב האות ל' עצמו –
 ואולי הוא סימן למחיקת הל'.
 90 "אלף" – בכת"י כאן יש ב' נקודות כמו צירי מתחת
 לאות המצורף אלף-למד, ואולי הכוונה לנקודו "אלף
 בינה".

☞ הערה 136 ☞

בתו"א (נט, א) הנ"ל בפנים ההערה: "...שתושב"כ הוא מבחי' מוחין דאבא שהוא בחי' חכמה, ולחכימא ברמיזא שצירופי האותיות שלה הם רומזים על איכות המשכת החכמה, כמו אל"ף הוא יו"ד בראשו ויו"ד בסופו וקו באמצעיתו. . ולפעמי' היו"ד שלמטה עושים במקומה דלי"ת. . והקו ההולך באלכסון כדמות ו'. . וכן בי"ת הוא ג' קוין מעלה ומטה וקו הימין והוא ג"כ רומז על איכות ההמשכה. וכן גימ"ל הוא קו א' שהוא וי"ו עם נקודה שהוא י' תחתיו. . וכן כל האותיות והתגין שעליהם הם הכל רמזים על איכות ההמשכה..."

ולכאורה מוכח שב"צירופי האותיות" הכוונה היא לצירוף חלקי כל אות ואות, שמזה נעשה צורת כל א' מהאותיות (ולא כפירוש הרגיל – צירוף כמה אותיות בתיבה אחת). ולכאורה תיבת "האותיות" קאי על הכ"ב אותיות של תושב"כ, וכמו שממשיך בביאור צורת אותיות א', ב', וג'.

אמנם ע"פ מ"ש כאן במאמר דידן "א ג' שטעלט ער זיך צוזאמען פון שני אותיות", לכאורה יש מקום לומר שרבינו מפרש שתיבת "האותיות" (שבתו"א הנ"ל) קאי (גם) על חלקי כל אות ואות, היינו היו"ד. . ויו"ד. . ולפעמים. . דלי"ת. . והקו. . כדמות ו"ו שבצירופם נעשה האות אל"ף, ועד"ז בשאר האותיות. ויל"ע.

☞ הערה 145 ☞

א. צויין לעיל בפנים ההערה, של' המאמר כאן מיוסד לכאורה על ל' התו"ח ודרושים המיוסדים עליו. והנה מבואר בתו"ח שם (בשלח רט, רע"א [קג, סע"א] ואילך – ועד"ז תקס"ו ע' קמג [ח"א ע' שעד-ה]. תרנ"ו ע' שסו-ט. תרנ"ז פה-ז. תרס"ג ע' קכג⁹¹ (- לא נגמר, וראה שם ח"ב ע' שסג-ד). תרס"ד ע' רלח-ט [פח-ט]. ד"ה ולחנה יתן תרס"ד לאדהר"י"צ (ס"ב-92). תרס"ו ע' רזח [עדר-

רעו]), שכשאין ערוך כלל למקבל לגבי המשפיע, צריך השפע לבוא מן המשפיע ע"י צמצום אור עצמותו לגמרי, בכדי שיוכל לבוא לפי ערך כלי המקבל, שזהו שינוי המהות לגמרי⁹³. ולכן כשהוצרך להיות התהוות נבראים בעלי גבול, שזהו שלא בערך כלל לגבי האור האלקי הבלי גבול, נתצמצם תחלה האור האלקי לגמרי⁹⁴, כדי ששוב יוכל להיות שינוי האור לפי ערך התהוות בעלי גבול.

וממשיך שם⁹⁵, שזהו ענין הד' אותיות דשם הוי": היו"ד מורה על צמצום כל אור השפע שבעצמותו לגמרי, עד שנשאר רק כמו נקודה א' לבד, שזהו השפע לצורך התהוות בעלי גבול. הה"א מורה על התפשטות אורך ורוחב בענין השפע הזאת, בעצמות המשפיע עדיין, כפי מה שצריך לבוא אל המקבל. הוי"ו הוא הילוך השפע

☞ שול"י הגליון ☞

93) וראה גם תקס"ד ר"ע ריב: "כידוע שבכל המשכה מעילה לעילה כאשר אין ערוך ביניהם כלל א"א כ"א ע"י צמצום והעלם האור בתחלה ואח"כ יומשך למטה", ועד"ז אדה"א דברים ח"ב ע' תרעח (דלקמן בפנים אות ב): "וכידוע הכלל בכל ירידת האור מעילה לעילה כאשר אין ערוך ביניהם כלל, שא"א כ"א ע"י צמצום והעלם במשפיע תחלה שמצמצם כל עצמו השפע...". ד"ה החלצו לאדה"א (במדבר ח"ה ע' א'תשמז): "ידוע. . שזהו הכלל בכ"מ שכאשר המשפיע רוצה להמשיך אור ושפע למקבל שאינו בערך לגביו כלל, מוכרח שיצמצם אור עצמותו מכל וכל...", ועד"ז החלצו תרנ"ט רפכ"א (תרנ"ט ע' עא [רמג]). תרמ"ז ר"ע נט: "דזהו כלל בכ"מ שצריך להיות השפעה שלא בערך מוכרח להיות צמצום שהו"ע הפסק וחלל ריקן בין המשפיע להמקבל". אדה"א שבשוה"ג הבא.

94) וראה גם ד"ה החלצו לאדה"ז [לקו"ת מטות פו, סע"א – שבמילואים להערה הבאה]. אמ"ב פתה"ש ד, ג [ו, סע"ב] (שבמילואים הנ"ל). אדה"א דברים ח"א ר"ע קצו. תרמ"ז שבשוה"ג הקודם. פר"ת ע' לג.

95) ועד"ז תרנ"א ע' כב-ג. תרנ"ב ע' צד-ו. תרנ"ו ע' רנ-רנב. תער"ב ח"ב ע' תשל, ע' תתסו-ח. תרע"ח ע' ב-ו. עטר"ת ע' עב-ד [ועד"ז תרח"ץ ע' קיט-קכד], ע' תקלא-ב. קונטרסים ח"א רנב, ב – רנג, א [תרצ"ג ע' תפ-תפכ]. שיחור"ק תשי"ב ע' טו-ז, תר"מ תשי"ב ח"א ע' 9-38. וראה גם תקס"ה ח"א ע' קלו. אדה"ז מארז"ל ע' תמא (שבדקדו"ת הערה 154). אדה"א במדבר ח"ב ע' שמ-שמא. הנחות תקע"ז ע' נא-ב. ד"ה והחרים תשח"י (סה"מ תשי"ח ע' 2-421 [תו"מ ע' קצג-ד]).

91) דלקמן דקדוקי תורה הערה 156.

92) סה"מ ליקוט ח"ב ע' רצג-שב. תרס"ד (מהדו"ח) ע' רעו-רפה.

וראה עד"ז אדה"א דברים ח"ב ע' תרעח:
 "...וכידוע הכלל בכל ירידת האור מעילה לעילה
 כאשר אין ערוך ביניהן כלל שא"א כ"א ע"י
 צמצום והעלם במשפיע תחלה שמצמצם כל
 עצמו' השפע ולא נשאר רק בבחי' נקודה א'
 בלבד . . ואח"כ בא האור והשפע בירידה
 והמשכה שנק' וי"ו שהוא כמו קו שנמשך מי"ד
 שבראשו כו', וזהו ציור אות הוי"ו שמורה ענין
 יריד' והמשכה מגבוה לנמוך מלמעלה למטה,
 אבל אות הוי"ד מורה על בחי' הצמצום וההעלם
 כשנתעלם האור ולא נשאר רק כנקודה . . ונמצא
 ציור הוי"ו שבראשו יו"ד הוא בחי' ירידה
 והמשכה בבחי' קו אחר הצמצום שבנקוד' די"ו..."
 ע"ש.

תרס"א ע' קפד-ה: "...דנקודה היא מקור הקו .
 בהכרח שהמשפיע יצמצם ויעלם בעצמו אור
 השפע וישאר רק כנקודה לבד . . הקו ציורו הוא
 אות וא"ו שבראשו יו"ד והיא הנקודה שממנו
 נמשך הקו כנ"ל", ע"ש.

וראה גם תו"א חיי שרה טז, ד (שבפנים הערה
 הנ"ל): "...המשכת יודי"ן ווי"ן שמיו"ד נעשה
 וי"ו שהיו"ד עצמה נמשכה ונעשית וי"ו, כי לפי
 שהיו"ד הוא בחי' צמצום לכן יכול להיות ממנה
 המשכה בבחי' וי"ו מן הוי"ד עצמה".

ויצא כא, ב: "ובחי' אות הוי"ד שהיא נקודה
 קטנה מרמז על היות שבו מתלבש בחי' חכמה . .
 ואות הה"א . . לבחי' בינה . . אות הוי"ד
 להעלותן לבחי' חכמה עילאה. ואזי אח"כ וישם
 אותה מצבה הוא בחי' אות הוא"ו שעשה
 והמשיך מבחי' י' לבחי' ו' להיות התלבשות בחי'
 חכמה עילאה למטה בבחי' תומ"צ, וכנודע
 תמונת אות הוא"ו שעל ראשו נקודת הוי"ד
 ואח"כ הולך ומתמשך למטה כמו כן אורייתא
 מחכמה עילאה נפקת ונמשך ומתפשט למטה
 בדברים גשמיים" ע"ש [ועד"ז הנחות הר"פ ס"ע
 סז, ועד"ז באריכות תו"ח ויצא כד א-ג¹⁰⁰]. ועד"ז
 אוה"ת שמות ע' יז: "הוא"ו יש בראשו יו"ד אשר

והמשכתה למטה להמקבל, וראשו יו"ד כיון
 שבא בצמצום אחר ההתפשטות דאורך ורוחב
 שבהמשפיע. וה"א אחרונה הוא התפשטות השגה
 ותפיסה שבערך צמצום כלי המקבל, כשהשפע
 מתיישבת בכלי המקבל.

ולכאורה נמצא לפ"ז, שהיו"ד מורה על צמצום
 א' (שהוא צמצום גמור), והיו"ד שבראש הוי"ו
 מורה על צמצום נוסף. ומפורש יותר בתרס"ו ר"ע
 רפז [שפא] (ע"פ אדה"א נ"ך ע' קח)⁹⁶: "...צריך
 לבוא לידי צמצום בעצמותו ומהותו . . מלבד מה
 שמצמצמו לפ"ע מדת כלי המקבל כו', דבאמת
 צמצום זה בעצמות השגתו ממש . . הוא צמצום
 עצום הרבה יותר מצמצום הב' שמפני מיעוט כלי
 המקבל... ע"ש. וראה גם תער"ב ח"ב ע' תתסז:
 "...עוד צמצום . . רק שאינו כמו צמצום הקדום
 שהוא בבחי' התעלמות האור לגמרי . . וכאן . .
 רק העלם ריבוי האור" (ועד"ז תרנ"ב ע' צה-ו,
 תרע"ח ע' ב, עטר"ת ס"ע תקלא, קונטרסים ח"א
 רנב, סע"ב [תרצ"ג ע' תפא]) ע"ש⁹⁷. ועפ"ז מובן,
 שהנקודה שנשאר אחר הצמצום דיו"ד, אינה
 הוי"ד שבראש הוי"ו (וכן מוכח בד"ה והחרים
 תשח"י⁹⁸).

אבל ממ"ש כאן במאמר דידן: "...דער עליון
 אין זיך מצמצם זיין . . ביז וואנעט אז באַ עם
 בלייבט <א י' בראש> א י' . . וואס דאס איז די
 התחלת ההמשכה – דער י' בראשו", משמע
 לכאורה שהיו"ד שנשאר לאחר הצמצום, הוא
 הוא הוי"ד שבראש הוי"ו.

ב. והנה לקמן בפנים הערה 149 צויין,
 שלכאורה מפורש כמשמעות הנ"ל (שהיו"ד
 שבראש הוי"ו הוא הוי"ד מהצמצום כנקודה א')
 בתקס"ח ח"א ר"ע סב⁹⁹: "הוי"ו יש בראשו יו"ד
 והיו"ד הוא בחי' צמצום והעלם כנקודה אחת
 בלבד כנודע".

שולכי הגליון

(96) דלקמן בפנים אות ד, ע"ש.
 (97) וראה גם תער"ב ח"א ע' שיב, ח"ב ע' תרעז. עטר"ת
 ס"ע עב, ע' עד [ועד"ז תרח"ץ ר"ע קכ, ס"ע קכד].
 (98) הנ"ל שוה"ג 95.
 (99) שבהמשך להנ"ל דקדוקי תורה הערה 138.

היו"ד נמשך וי"ו...".

שם ר"ה נט, סע"א: "...אם פגמתי באות יו"ד . שהוא בחי' חכמה . וע"י ביטול תלמוד תורה פוגם באות ו' שהיו"ו הוא המשכה קו ארוך מיו"ד שבראשו כי כל התורה הוא בחי' המשכות מחכמה עלילה והמבטל תלמוד תורה מקצר ההמשכות ופוגם באות ו'".

תקס"ה ח"ב ע' תשכג (אף שהביאור בענין אות ג' הוא באו"א מהמבואר כאן): "פ"י תיבת גוי הן אותיות גימל וי"ו יו"ד מלמטה למעלה ואותיות יו"ד וי"ו גימל מלמעלה למטה כו'. וביאור הדברים הנה הגימל הוא בחי' נה"י ולא שהמדות חג"ת הן בעצמן אלא כמו שהן מתעלמים בבחי' תלת גו תלת . והיו"ו הוא בחי' המדות עצמן כמו שהן (וכידוע¹⁰⁸ בצורת הגימל שהיא וי"ו ויו"ד הפוך מלמטה נדבק בו וכו') והיו"ד הוא בחי' החכמה והמוחין כו'. והנה כאשר בחי' נה"י מתעלים בבחי' חג"ת אז נעשה מגימל וי"ו וכשהמדות מתעלים בחב"ד נעשה מהיו"ו יו"ד (ובצורת¹⁰⁸ היו"ו שראשו יו"ד בלבד ונמשך למטה ממנו קו א' כו') וזהו סדר העלי' מלמטה למעלה כסדר האותיות תיבת גוי גימל וי"ו יו"ד, ובבחי' הירידה מלמעלה למטה הוא בהיפך כסדר יו"ד וי"ו גימל כי מן היו"ד נעשה וי"ו¹⁰⁹ ומן היו"ו נעשה גימל¹¹⁰ מטעם שצריך להתעלם השכל במדות והמדות מתעלמ[מ?]ים בנה"י שהוא הגימל".

שולחן הגליון

108) לכאורה הגהות אלו מתאימים יותר לתיאור הירידה מלמעלה למטה דלקמן (ליד שוה"ג הבאים). ואולי נכתבו כאן כיון שאפשר ללמוד מהם גם על שייכותו של הגימל להתעלות בתוך היו"ו, והיו"ו להתעלות בתוך היו"ד (אלא שלפ"ז, לכאורה היתה הגהה הא' צ"ל לאחר התיבות "נעשה מגימל וי"ו"), ויל"ע. ולהעיר, שמהתחלת הגהה הב' בל' "ובצורת" (ולא "ובצורת" – אם אינו ט"ס) משמע, שזהו בהמשך ל"וכידוע בצורת הגימל" שבהגהה הא' – ואולי נכתבו מקודם כהגהה אחת, ושוב נחלקו והוכנסו (ע"י מעתיק?) כב' הגהות.

109) לכאורה שייך (גם) כאן מ"ש לעיל בפנים בהגהה ד"ה ובצורת, וראה שוה"ג הקודם.

110) לכאורה שייך (גם) כאן מ"ש לעיל בפנים בהגהה ד"ה וכידוע, וראה שוה"ג 108.

היו"ד הוא ח"ע שנמשך להאיר תוך הוא"ו שהם ששה מדות כי התורה מח"נ¹⁰¹ . . וכמ"ש בתו"א פ' ויצא [- הנ"ל]... ע"ש¹⁰². פלח הרמון משפטים¹⁰³ ע' רעז (הנחה מד"ה ויראו את אלקי ישראל תר"ט להצ"צ)¹⁰⁴: "...כי שס"מ¹⁰⁵ הם בחי' ששה מדות דאצי' והיו"ד הוא בחי' ח"ע שנמשך במדות וכמו שנאמר ביעקב (בראשית כ"ח) וישם אותה מצבה שהוא בחי' הוי"ו ויצוק שמן על ראשה שהוא בחי' המשכת חכ"ע בחי' יו"ד בראש הוי"ו . . שזה"ע המשכת המוחין דחכ' במדות...¹⁰⁶.

לקו"ת במדבר ז, ד¹⁰⁷: "המל' שהיא ה' אחרונה דשם הוי' בחי' דבר ה' מקבלת מבחינת ו' שהוא המשכה מיו"ד שבראשו . . ואינו עצמיות היו"ד ממש כ"א שהולך ומתקצר ונעשה קו דק יותר הרבה מהיו"ד עצמו שבראשו והוא ענין קלישת האור . . אבל בחינת י"ה אינו ע"י המשכה אלא כי היו"ד עצמו מתגלה בה"ע"ש.

שם ראה יח, א-ב: "מבחינת חכמה . . משכיל לאיתן . . ובחינה זו היא בחינת יו"ד של שם הוי' ב"ה . . ובחי' וא"ו של שם הוי' הוא בחינת נחל איתן, שמבחי' איתן הנ"ל יורד בחי' נחל בחי' המשכה למטה למקום מדות שבלב שנחלקין לשש בחי', והוא בחי' וא"ו... ע"ש.

שם כט, ג: "היו"ו מורה על בחי' ששה מדות . וזהו ענין שיתא סדרי משנה, אך המשכת החכמה שמתלבשת במדות אלו, זהו ענין היו"ד שבראש הוי"ו, כי צורת היו"ו שראשה יו"ד ומן

שולחן הגליון

101) פירושו: מחכמה נפקת.

102) ועד"ז לקו"ת ר"ה דלקמן בפנים.

103) שבפלח הרמון ע"ס שמות, שהדפסתו התחילה כבר בתשי"א, ולפועל יצא לאור בתשי"ז – ולכאורה הובא מתוכנו גם בד"ה באתי לגני תשט"ז ותשי"ז – כמבואר כ"ז בתדפיס ומדייק במאמר לתשי"ז (שי"ל אשתקד), מילואים להערה 33, אות ב.

104) שבדקדוקי תורה הערה 148. ולהעיר מתדפיס הנ"ל, מילואים לדקדוקי תורה הערה 198.

105) פירושו: ששה סדרי משנה.

106) ועד"ז לקו"ת ראה (כט, ג) דלקמן בפנים.

107) שבדקדוקי תורה הערות 138, 141, 156, 157.

מילואים לדקדוקי תורה

קה

ג"כ יו"ד וא"ו אלא שהיו"ד בראשו והוא בחי נקודת החכ' כמו שנמשך בוא"ו."

ולהעיר גם מתקס"ז ע' ג: "שהיו"ו מורה ההמשכה מיו"ד שבראשו שהוא בחי החכמה, ולהיו"ו כי חג"ת דו"א כאו"א נמדד במדה . . ולהיו"ו הוא בחי קו המדה בפרט בכאו"א מג' מדו' דו"א... ע"ש. תקס"ח ח"א ס"ע תסב: "כי הקו בראשו יו"ד דחכמ', ומצד שיש בו כח הבינה נמשך למטה . . וזה היפך משני המדרגו' דחו"ב, שהרי אינו מתפשט לאורך ורוחב ועומק כמו בינה . . וגם אינו בבחי' העדר התפשטות כמו הנקודה דחכמ'..." שיערי תשובה ח"א עג, ב-ג: "הו' מורה על בחי' ו' מדות שבחכמה, כי בחי' החכמה עצמה הוא היו"ד . . והי"ז ממש כמו צורת הוא"ו שראשו יו"ד..." ע"ש. תרפ"ו ע' עח [פר"ת ר"ע נח]: "שחכ' היא הנקודה הכוללת הכל [כו']. וקו הוא הוא"ו שבראשו יו"ד, שזהו ההמשכה שנמשך בעולם שאינו בבחי' התלבשות ממש עדיין..." ע"ש. תרכ"ז ע' רפג [שח], ע' רצב [שטז]. תרל"א ח"ב ע' תקח. תרל"ט ח"ב ע' שעד. תרנ"ד ע' י. תרח"ץ ע' עה. ועוד.

ג. אולם יש לעיין עוד בכל הנ"ל, כי ע"פ מ"ש כאן רבינו תחילה "א י' בראש", ושוב חזר והשמיט "בראש" ("ביז וואנעט אז באַ עם בלייבט <א י' בראש> א י' . . וואס דאס איז די התחלת ההמשכה – דער י' בראשו"), לכאורה יש גם מקום לפרש¹¹², שמרמז בזה שהיו"ד הנשאר לאחר הצמצום הוא יו"ד שאינו בראש היו"ו, ורק שמי"ד הנשאר נמשך היו"ד שבראש היו"ו. וע"ד מ"ש באוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשעג: "יו"ד . . חכמה . . כי הנה יו"ד הוא נקודה שהוא למעלה בחי' הצמצום . . ו' דשם הוי' שהוא

שוליי הגליון

(112) ולאידך, לכאורה אפ"ל שהשינוי "<א י' בראש> א י'" הוא רק מצד זה שהתחיל מיד אח"כ (ולא סיים): "וואס דאס איז דער הַב..." [כי מה שהיו"ד שייך להבדל בין פנימיות (השכל) לחיצוניות (השכל) – ראה דקדוקי תורה הערה 150 – אינו קשור עם זה שהיו"ד הוא ראש היו"ו], אבל גם לאחר השינוי ל"א י'", הכוונה הוא שהיו"ד הנשאר אחר הצמצום הוא אותו היו"ד שבראש היו"ו, וכפשוט משמעות המשך "וואס דאס איז די התחלת ההמשכה – דער י' בראשו".

שם ע' תריד (נוסח ב): "...המשכת השפע דיסוד אבא דאצי' לחזה דו"א כו', שתחלה קודם המשכותו . . הוא נקרא בחי' י' ראשונה דש' הוי' ב"ה כנ"ל, וכיון שנתפשט ונמשך הימנו השפע . . לחזה דו"א אז נקרא בחי' ו' דש' הוי' ב"ה, שההפרש בין ו' ל'י הוא שהיוו נמשך ומתפשט באורך יותר, שמנקודת הי' ממשיכי' קו ארוך ונעשה ו' כו', שהיו"ו מורה על התפשטות והמשכת השפע . . דרך צינור דק וקו בלבד כנ"ל".

אמ"ב שער התפילין קלג, ד [רג, ב]: "וזהו תמונת אות הוי"ו שראשו יו"ד ונמשך למטה ויו"ד צמצום וקו הנמשך הוא התפשטות ב' הפכים כאחד, וכך אמר כאן על ענין ובחי' ומדרגה דו"א שהוא בחי' המדות דאצי' . . שכלול בו ממוחין דאו"א בבחי' גדלות המוחין דהיינו מ"ש ומתעטרא בהו אות וי"ו..."

תרמ"ג ר"ע סו: "...המשכות אלקות למטה שיהי' קדוש ו', דו' בראשו יו"ד שהוא אות הראשון דש' הוי' . . וממשיכים ש' הוי"ו ע"ש. ועד"ז עזר"ת ע' פה: "...וע"י ההעלאה הוא ההמשכה שמבחי' האוא"ס שלמעלה מהשתל', שזהו ג"כ ענין קדוש קדש וא"ו (עמ"ש בד"ה ונקדשתי והבי') ו' מורה על המשכה מבחי' קדש כו' והוא"ו בראשו יו"ד הוא היו"ד דש' הוי' שהוא האות הראשון דש' הוי' . . ובד"כ היינו המשכה מבחי' עצם האור דאצי' ובחי' עצמיות אוא"ס..." ע"ש. [ולהעיר ממ"ש בהביאור לד"ה ונקדשתי הנ"ל (לקר"ת אמור לג, סע"ב): "ופי' בפע"ח . . וז"ל והנה ענין קדוש הוא כי תחלה עולה סוד ו' של תפארת לקבל הארה מחכמה הנקרא קדש ונעשה קדוש. ואח"כ מתפשט עד התפארת כו' ונעשה שם קדוש ב'. . ואח"כ מתפשט ביסוד ונעשה שם קדוש ג' כו' ומשם מתפשט במל' עכ"ד", ושם לג, סע"ד: "הוי"ו שהוא בחי' שמים ז"א דאצילות".]

תער"ב ח"ב ס"ע תתסד¹¹¹: "ואות וא"ו הוא

שוליי הגליון

(111) שבדקדוקי תורה הערות 139, 151.

ובפשטות, המקור לזה הוא¹¹⁷ ממ"ש באוה"ת חנוכה שברשימת רבינו הנ"ל (שלד, סע"א ואילך): "שמכל אורך הוי"ו שהיא עצם המשפיע נמשך ההשפעה רק בחי' יו"ד, וזה הוי"ו הוא ז"א והיו"ד הוא יסוד ז"א שנמשך... מעצם המשפיע שהוא ת"ת... בהמשפיע יש ד' בחי' אבי"ע נגד ד' אותיות הוי", והבחי' האחרונה שבו שהיא עשי', בחי' זו נמשכה בהמקבל... שיעורא דגופא הם ד' בחי' היינו חג"ת ובחי' הדעת שהוא למעלה מהם... ע"ש.

אבל יש להעיר גם מתרס"ו ע' רפוז [שפ-שפא] (ע"פ אדה"א נ"ך ע' קז-ח)¹¹⁸, שמבאר שם שיש ג' צמצומים בסדר השפעת הרב לתלמיד שבאין ערוך: (א) צמצום אור עצמות שכל הרב כדי שחיצוניות שכל הרב יבוא באופן השייך אל המקבל [וזהו הצמצום הכי גדול שבג' צמצומים אלון]. (ב) צמצום חיצוניות שכל הרב (לאחר שכבר נעשה שייך אל המקבל) שיהי' כפי מדת כלי המקבל. (ג) עוד צמצום בשכל זה (שכבר נתצמצם כפי אופן כלי המקבל), כשמתגלה בדיבור הרב שממנו משיג המקבל. ושוב מוסיף ומתווכך (בין המבואר שם ומ"ש לפנ"ז בתרס"ו (ע"פ תו"ח) הנ"ל אות א): "וי"ל דצמצום הא' כולל ב' אותיות י"ה שנת"ל (בד"ה קדושים תהיו), וצמצום הב' הוא הצמצום דאות וא"ו, אלא דשם נת' שהוא בחי' המשכה וגילוי אל המקבל, ולפי המבואר כאן הוא הכל בהמשפיע כמו שכבר נמדד כמדת כלי המקבל, והכל א' הוא¹¹⁹, וצמצום הג' הו"ע אות ה' אחרונה כו"ל.

וראה גם תרס"ג ח"ב ע' שסד-ה (הנחה)¹²⁰, שמבאר שו"ה הם בהמקבל, ושוב מבאר באופן אחר ("או י"ל") – שגם בחי' ו"ה הם בהמשפיע, כי בהמשפיע גופא, ישנם ענינים שלמעלה משייכות אל המקבל – היינו י"ה, וישנם ענינים השייכים כבר אל המקבל – היינו ו"ה. ועד"ז משמע בד"ה ולחנה יתן תרס"ד לאדהריי"צ¹²¹

תורה, כי כל וי"ו הוא יו"ד בראשו כי ו' הוא המשכה במדות... והוא בחי' נובלות חשמ"ע¹¹³ תורה, שמה שנמשך במדות הוא רק נובלות כי עצם חכמה הוא בחי' חכים ולא בחכמה ידיעא, רק שלפעמים אומרים שמה שנמשך בבחי' נובלות הוא לפי שרשה מבחי' גבוה יותר... אך מ"מ הוא רק נובלות" (ועד"ז שם ע' תשפא, ר"ע תשצה. ח"ג ע' א'כא). תרמ"ח ע' קסד: "וי"ל דנקודה שבראש הוי"ו שרשה מבחי' הנקודה דיו"ד ע"ש.

ולפ"ז לכאורה אין צורך לפרש שהמובא לעיל ממאמר דידן הוא באו"א מהמבואר בתו"ח בשלח וסיעתו (הנ"ל אות א'¹¹⁴). ויל"ע.

ולהעיר בכל הנ"ל מאוה"ת חנוכה (שברשימת רבינו¹¹⁵ להמאמר) המובא באות הבא: "...הוי"ו שהיא עצם המשפיע... בהמשפיע יש ד' בחי'... ד' בחי' היינו חג"ת ובחי' הדעת שהוא למעלה מהם" ע"ש.

ד. עוד ענין המובן מתו"ח וסיעתו הנ"ל¹¹⁶ הוא, שרק היו"ד וה"א ראשונה הם עדיין בתוך המשפיע, ואילו הוי"ו וה"א אחרונה הם כבר מחוץ להמשפיע.

ואילו ממ"ש לקמן במאמר דידן (ליד הערה 160): "אט דא ווערט א' י' בסוף פון דעם ו', וואס אט דער י' איז די השפעה, דער שפע פון דעם עליון, פון דעם רב, ווי דאס גייט אריבער צו דעם תלמיד", משמע לכאורה שגם הוי"ו הוא עדיין בתוך המשפיע, ומה שעובר מהמשפיע אל המקבל הוא רק היו"ד שבסוף הוי"ו (שבגימ"ל).

שולח הגליון

(113) פירושו: חכמה של מעלה.

(114) ושוה"ג 95.

(115) שבדקדוקי תורה הערה 143.

(116) וראה גם תקס"ו ע' שמב [ח"ב ע' תרעז-ח]. אדה"א שמות ח"ב ע' תפו. אדה"א קונטרסים ע' שכג [תער"ב ח"ג ר"ע א'ערה]. ביאור"ז צ"צ ח"א ע' תקטו-ז. פלח הרמון ויקרא ע' תמח (הנחה ממאמר הצ"צ). תרנ"ב ע' קד, ס"ע קלא. תרנ"ה ר"ע נג. ולהעיר בנדוד"ד גם משערי תשובה ח"ב כה [צטט], ב (שבדקדוקי תורה הערה 156). ולהעיר מבאתי לגני תשי"ז (18:10 ואילך).

שולח הגליון

(117) כמ"ש בדקדוקי תורה הערה 160.

(118) דלעיל בפנים אות א.

(119) ולהעיר גם מתער"ב ח"א ע' קסא.

(120) הנ"ל בפנים אות א.

שיצמצם ההשכלה ההיא בצמצום וקטנות עד שיוכל להסבירה לתלמידו משא"כ כמות שהיא בהרחבת שכל הרב א"א להתמשך הימנו אל התלמיד שקצר רוח בינתו מלהשיגה, וכיון שנתצמצמה במוח הרב באופן שיוכל להשפיע לתלמידו...", ושם ע' תריז: "...כנ"ל במשל הרב המשפיע שכלו לתלמידו שתחלה מצטרך הרב לצמצם שכלו במוחו בצמצום גדול בכדי שיוכל להתפשט ולהשפיע לתלמידו...".

הנחת אדה"א מד"ה פתח אליהו שבתו"א¹²⁴ אדה"ז פרושיות ח"א ס"ע קא. תקס"ו ח"א ע' (מא): "כמשל השפעה לתלמיד עמקו' שכל שלא יוכל לקבל, שמוכרח המשפיע לצמצם ולהעלים הכל בתחילה ואח"כ יאמר לו רק כמו תיבה אחת והוא שכל מעט מזעיר מאד שנשאר ממה שהניח מכל עומק השכל כו' ואז יוכל לקבל כמ"ש במ"א וד"ל".

תקס"ו ע' שטו [ח"ב ע' תרלב]: "אין ערך כלל בין עצמות המאציל לנאצלי' ונבראי' יש מאין כידוע כ"א ע"י בחי' צמצום בתחלה והוא לצמצם א"ע ולהעלים האור בתחלה, עד"מ כשאדם משפיע איזה שכל לתינוק קטן, שצריך לצמצם א"ע דהיינו ביטול עצמותו בתחלה בכדי שיוכל להשפיע בצמצום לפי ערך קבלת התינוק כידוע" (וראה גם שם ע' תרסט).

אדה"א דברים ח"א ר"ע קצז: "וא"א להיות גילוי אור מהעלם העצמות אם לא שיעלים ויצמצם א"ע תחלה, כידוע המשל למשפיע לקטן שמוכרח לצמצם אור חכמתו העצמי' ומבטל א"ע בהעלם אחר העלם בכדי שיוכל להשפיע בצמצום רק כפי ערך קבלת התינוק הקטן. . ואם לא בחי' הצמצום וביטול העצמיות [דמשפיע] לא הי' באפשר שיומשך למקבל שפע כפי קבלתו, ונמצא שצמצום זה שבעצמות המשפיע גורם גילוי אור ושפע למקבל בתמידות".

תרמ"ז ע' מט: "...נמצא שעיקר פעולת

סוס"ה¹²¹: "והנגלות לנו דו"ה דשם הוי' מה ששייך להתגלות. . וא"ו. . הילוך השפע דאות ה"א, כדי שיוכל להיות בערך המקבל. . בערך להיות ממנו גילוי אל המקבל. . ומסוף אות וא"ו נעשה התפשטות דאות ה"א אחרונה. . שהוא האורך ורוחב בערך צמצום כלי המקבל. . וכפי שנת' עתה הרי הוא"ו בכללותו שייך אל המקבל, ובפרט ה"א אחרונה שהוא האורך ורוחב בערך צמצום כלי המקבל, ומ"מ גם הו"ה בכלל השם עצמו... ע"ש. ועד"ז מפורש בעטר"ת ע' ריז-ח [תרפ"א ע' רסז-רעא] שכל הד' אותיות דשם הוי' הם עדיין אצל המשפיע.

[ויל"ע בכוננת פר"ת ע' ערב: "ובהכרח שיעלם אור שכלו בעצמו ונשאר רק נקודה א' שהיא הכוללת כל מה שנתגלה אל המקבל ואח"כ באה בבחי' התפשטות אצל המשפיע ובבחי' המשכה כללית ואח"כ בחי' השטח הנתפס בהמקבל כו'". קונטרסים ח"א רט, ב [תרצ"ב ס"ע קסט]¹²²: "שבתחלה נמצא נקודה ואח"כ מתפשט בעצמו ואח"כ הוא המשכה והתפשטות ואז נעשה בערך שטח המקבל" ע"ש.]

ואולי מהטעמים להבאת ל' התו"ח וסיעתו במאמר דידן (כנ"ל בפנים ההערה, ולעיל ריש אות א) הוא, לרמז שאפשר לתווך בינו ובין האוה"ת חנוכה הנ"ל, ובינו ובין המקומות שהובאו לעיל אות ב (שבהם מבואר שהיו"ד שבראש הוי"ו הוא היו"ד שלאחר הצמצום כנקודה דחכמה), וכמבואר לעיל אות ג.

ה. לתועלת הלומדים, מובא בזה מעורר כמה מקומות השייכים (בכללות) להמבואר כאן במאמר דידן:

תקס"ה ח"ב ע' תריב-ג (נוסח ב)¹²³: "וכמו עד"מ בחכם גדול שמצטרך להשפיע איזה השכלה לתלמידו שא"א לו להשפיע בלתי

שׁוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן

(121) סה"מ ליקוט ח"ב ע' שא-ב. תרס"ד (מהדו"ח) ע' רפד-ה.

(122) שבדקדוקי תורה הערה 142.

(123) הנ"ל בפנים אות ב.

והגילוי בעולמות שבערך שיהי¹²⁵ ע"י הצמצום קודם וז"ע הד' אותיות דש' הוי'... ע"ש.

תרע"ח ר"ע ע': "...זהו באוא"ס שלמעלה עדיין מהעולמות שהצמצום והעלי' קודם אל הגילוי כו' וכמו עד"מ בהמשפיע הרי תחלה הוא שמצמצם ומעלים האור בעצמו ואח"כ הוא בבחי' המשכה והשפעה כו' והיינו בעצמות המשפיע קודם שבא לידי המשכה וגילוי שהצמצום קודם כו'" (וראה תקס"ו, תרצ"א, תשח"י (ועוד) שבסוף מילואים להערה הבאה).

תרפ"א ע' רסט: "...הרי יש בזה כמה ענינים, דתחלת הכל הוא סילוק והעלם אור שכלו העצמי, דלולי זאת הרי אי אפשר להיות כלל המצאת אור שכל שיהי' ממהות המקבל, שהוא עצמו אינו מערכו ומהותו של המשפיע, ואחרי כן המצאת אור שכל המקבל בבחי' נקודה..." ע"ש.

קונטרסים ח"א רסח, ב [תרצ"ב ס"ע רנט. ועד"ז תרע"ח ע' שעח, תש"ה ע' 222]: "וכידוע דאור שכל הבא מן המשפיע אל המקבל, הרי בהכרח שהמשפיע יעלים תחלה אור שכלו העצמי, ואז נמצא האור שכל השייך אל המקבל".

תש"ג ר"ע 62: "...כ"ז בא ע"י הצמצום תחלה דוקא, דתחלת הכל הרי צריך הרב לצמצם עצמו ולמדוד את כלי מוח התלמיד..."

וראה גם תו"א מקץ לו, רע"ב. שמות נ, רע"א. בשלח סא, סע"ד ואילך. לקו"ת בשלח א, סע"א. פקודי ג, רע"ד¹²⁶. אמור לג, רע"ב. מטות פו, סע"א¹²⁷. ראה כט, רע"ב. תקס"ד ר"ע ריב¹²⁷. תרנ"ט ע' עח [רנא]. תרפ"ה ר"ע י. תרצ"ט ס"ע 170. סה"מ תשט"ו ס"ע 227 [תו"מ ע' סב]. תשי"ח ס"ע 414, ס"ע 421 [תו"מ ע' קפה, קצג]. מקומות שבמילואים להערה הבאה. ועוד.

שולח הגליון

125) שיהי' ע"י: כ"ה בגוכי"ק, ואוצ"ל: בהכרח שיהי' ע"י (הערת המו"ל בתרס"ט שם).

126) שבמילואים להערה הבאה.

127) הנ"ל שוה"ג 93.

הצמצום שנשאר נקודה הוא, שכל האריכות ההשכלה שהיא בלתי מוגבלת (בערך המקבל כו' כנ"ל) יתמצם בנקודה זו בבחי' גבול, והוא ע"י הצמצום בעצמו תחילה שהעלים בעצמו עומק השכלתו".

תרצ"ב ע' קנט-ס [ועד"ז תרנ"ח ע' פח-ט. תשי"ח ע' 3-342 [תו"מ ע' צו-ח] ע"ש]: "...דלכל זה הי' צ"ל הצמצום תחלה. וכמו עד"מ בהשפעת השכל מהרב אל התלמיד, הנה בכדי שהרב יצמצם את השפעת השכל לפ"ע התלמיד הרי בהכרח שהרב יעלים תחלה את אור שכלו בעצמו. דכאשר מאיר אצלו אור שכלו בהתפשטות והתרחבות גדולה לפי עומק חכמתו אינו בערך כלל שימצא אצלו שפע השכל שבערך התלמיד, ומכש"כ שאינו בערך שימצאו הדרכים והנתיבות איך להשפיע אל התלמיד, כ"א בתחלה צריך להעלים את אור שכלו העצמי בעצמו. דמשפיע בעצם הרי מהות ענינו הוא מה שהשכל נובע אצלו תמיד, וצריך להפסיק נביעת שכלו לגמרי ואז ימצא מה להשפיע ולגלות אל המקבל. ואחר המצא כללות הענין שבערך המקבל הנה אז צ"ל המדידה בעצמו באיזה אופן יגלה וישפיע לתלמידו".

תרס"ו ס"ע קסד [ריח]: "וכמו עד"מ בהשפעת השכל מהרב אל התלמיד דבתחלה צ"ל צמצום האור שמעלים אור שכלו לגמרי..."

תרס"ט ע' קצג: "וכמו עד"מ למטה בכדי שיהי' אור שפע מן המשפיע אל המקבל צ"ל תחלה צמצום בהמשפיע לצמצם ולהעלים אור שפעו בעצמו כו' וזהו מצד העילוי של המשפיע שהוא למעלה הרבה מן המקבל, ולזאת אור השפע כמו שהוא אצל המשפיע אינו בערך המקבל ובכדי שיהי' אור שפע שבערך המקבל צ"ל צמצום תחלה כו', וכמו בהשפעת השכל מהרב אל התלמיד דאור השכל כמו שהוא אצל הרב דהיינו כמו שהרב יודע את השכל לעצמו אין זה בערך התלמיד כלל ולזאת בהכרח שהרב יעלים אור שכלו בעצמו דהתעלמות זאת היא כמו שלא יש אור שכל כלל כו' וכמ"ש במ"א, ואזי נמצא ונמשך אור שכל שבערך התלמיד. . והדוגמא מזה יובן למעלה בחי' המשכת האור

הערה 146

ראה גם לקו"ת פקודי ג, רע"ד [וראה אוה"ת חנוכה (ח"ב) שט, ב]: "וזה"ש רז"ל¹²⁸ כברייתו של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא כי נהורא היינו בחי' חכמה ראשית הגילוי. וכדי להיות התהוות החכמה מאין הוא ע"י ברישא חשוכא שמוכרח להיות העלם והסתור תחלה שלא יתגלה מהבחי' אין שלמעלה מהחכמה. ומרומז באת יו"ד שהוא רק נקודה אחת כי עיקר ומקור הוא מה שבבחינת העלם. והגילוי משם רק הארה קטנה בבחינת יו"ד נקודה בעלמא". מטות פו, סע"א: "כשהיה צ"ל המשכת האור להתהוות הנבראים בעלי גבול א"א להיות ע"י השתלשלות עילה ועלול שא"כ היה הכל בחי' בלי גבול, אלא צ"ל צמצום עצום בתחלה שיהיה הגילוי רק בחינת הארה מצומצמת לבד בכדי שאז יוכל להיות בחינת הארה זו מקור ושרש להתהוות עולמות בעלי גבול ושלא יתבטלו במציאות, וזהו ענין היו"ד דשם הוי' שהוא בחינת צמצום ישת חשך סתרו רק גילוי בחינת נקודה ויצא כברק חצו כו'. . . וזהו שארז"ל כברייתו של עולם ברישא חשוכא הוא בחינת הצמצו'. . . והדר נהורא הוא בחי' ההתפשטות". תצא לח, ד: "וזה"ש בראשית ברא אלקים כו', בראשית – בגילוי בחי' ראשית הגילוי, היא בחי' חכמה, ברא אלקים – במדת הצמצום, וכמארז"ל¹²⁹ בתחלה עלה במחשבה לברא במדה"ד כו', כי היא הארה מצומצמת כדי להיות ראשית הגילוי בהשתלשלות העולמות". ר"ה נד, סע"ד: "דכתיב בראשית ברא אלקים, אלקים מדת הצמצום, שמתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מדה"ר, פי' מתחלה היה מדת הדין מדת הצמצום לצמצם ולהעלים אור א"ס ב"ה...". אמ"ב פתה"ש ד, ג [ו, ב]: "כידוע שבשרש ומקור הבריאה מאין ליש הי' ג"כ ע"י ערב ובקר חשך קודם לאור והוא משארז"ל¹²⁸ כברייתו של עולם ברישא חשוכא דוקא והדר נהורא, והוא מ"ש ויהי ערב כו',

להיות שתחלת הרצון לברוא יש מאין היה ע"י מדת הדין תחלה כמו שאמרו בתחלה עלה במחשבה לברוא במדת הדין כו', שהרי אמר בראשית ברא אלקים שהוא מדה"ד כו', ובאמת הרי עיקר שפע האלקי לחדש הבריאה יש מאין הי' עפ"י מדת החסד דוקא. . . אך הוכרח להיות בחי' צמצום ודין תחלה וקודם לחסד זה והוא שם אלקים כו', והטעם הוא כי אי אפשר להיות מציאת אור ושפע חסד כזה להמציא יש מאין בעל גבול מבלתי בעל גבול כי אם עפ"י צמצום האור העצמי תחלה... (וראה גם שם שער הק"ש מב, רע"ד [סו, ג]. אוה"ת סידור ר"ע קנט). תר"ל ר"ע שכז: "...בכל משפיע ומוליד יהי' צמצום והעדר ההשפעה תחלה ואז יושפע ויוליד, כמו חכ"ס¹³⁰ באחור ישבחנה, כמ"ש במ"א, שאם הי' שפע שכל הרב שופע מיד להתלמיד בלי שיצמצם השפע תחלה לא היתה נשפעת לפי צמצום השגת התלמיד כלל כו', אבל כשמונע ומעציר תחלה השפע בעצמותו אז תקטן תחלה בעצמות השגתו ויוכל להיות שפע מצומצם לפי קבלת התלמיד כו'" (וראה גם אדה"א ויקרא ח"א ר"ע שנו. במדבר ח"ב ר"ע תרצו. דברים ח"ד ע' א'רפ. אמ"ב שער הק"ש נא, רע"א [עט, ב]. שער התפילין קכב, א [קפט, ב]).

ולהעיר מהמבואר בכ"מ שהגבורות קודמים להחסדים – ראה תקס"ו ס"ע רסא [ח"ב ס"ע תקלד. ועד"ז אוה"ת קרח (ח"ב) ע' תשיח. תרס"ט ר"ע קצו]: "שרש בחי' הגבורות למעלה גבוהים מבחי' קו החסדים. . . שבעצמו' המאציל באמת כך הוא שהצמצום בהכרח לבא קודם לבחי' החסד וההשפעה כידוע, אבל אין זה אלא כשעדיין השפע הוא בעצמו' המשפיע שאז בהכרח שיבא בו בחי' הצמצום תחלה, משא"כ בהיותו כבר משפיע למקבל...". ע"ש. ועד"ז תרצ"א ע' דש [ועד"ז תרס"ד (מהדורת תשמ"ה) ס"ע קפה]: "...כ"ז הוא בסדר ההשתל' אבל בראשית ההמשכה מן העצמות הנה שם הגבורות קודמים לחסדים. וכמו במשפיע ומקבל דבכדי שהמשפיע יבא לכלל השפעה צ"ל צמצום תחלה,

(128) שבת עז, ב.

(129) רש"י עה"פ בראשית א, א ד"ה ברא. וראה מדרש

אגדה (באבער) עה"פ.

תרפ"ב ע' קעב-ג. ועוד.

הערה 153

א. צויין לעיל הערה 145 (בפנים ובמילואים ריש אות א), של' המאמר שם מיוסד לכאורה על תו"ח בשלח ודרושים המיוסדים עליו. והנה בתו"ח שם (וסיעתו) מבואר¹³², שד' אותיות דשם הוי' המורים (גם) על העשר ספירות דאצילות הם הממוצע שעל ידו מתהווים נבראים בעלי גבול בעולמות בי"ע מאוא"ס המאציל הבלתי בעל גבול.

ועפ"ז אולי י"ל, שזה שמבאר כאן במאמר דידן שמה שהשפעה הולכת ומתצמצמת (כציוור אות ו') הוא מכיון שכבר נעשה השפעה מדודה – זהו (גם) לפי שבאעת"ר (פר"ת [תרפ"א], ועד"ז תרס"ט) הנ"ל בפנים ההערה, מבואר כן בקשר לענין "אמצעית האציי" בין המאציל והנבראים דבי"ע, ע"ש.

ב. בכללות המבואר כאן, ראה גם לקו"ת ויקרא ד, סע"ד [ועד"ז מים רבים תרלו' ע' ריא]: "והא בהא תליא, שכשהגילוי רק בבחי' קו ע"כ הולך ומתמעט, וכמשל החבל שבראשו עב והולך ומתקצר כו' עד שמסתיים באציי, משא"כ כשהגילוי הוא עצמיות האור שלא בבחי' קו הנה מעלה ומטה שוין", ועד"ז אוה"ת וארא (ח"ז) ס"ע ב'תקמט: "...הגלוי למעלה באציי אבל למטה צמצו, וזהו לפי שהגילוי מקו חבל . . . הולך ומתמעט". אדה"א במדבר ח"ד ע' תעא: "חשבונו של עולם הוא בחי' האור ושפע האלקי' הבא ונמשך במדה וחשבון ע"פ מאמר קו המדה מתחלת ההשתלשלות דקו"ח באבי"ע עד סוף העשי', שמחמת צמצום דמאמר קו המדה שבא האור בחשבון ודקדוק גדול הנה האור הולך ומתמעט במיעוט אחר מיעוט בכל עולם ועולם לפי אופן ירידת ההשתלשלות עד העולמות התחתונים שמתהווים בהגבלה והגשמה גמורה מצד בחי' עוצם ההסתר ומיעוט האור כו'". תרס"ט ע' קמג-ד: "...שהקו עצמו יש בו מעלה

דהצמצום הוא קדום אל הגילוי שבא אח"כ. והנה בתחלה כשהמשפיע משכיל ההשכלה לעצמו הרי מאיר בו האור שכל לפי ערך עצמותו, ואינו בגדר השפעה כלל, ובכדי להיות בגדר השפעה הרי בהכרח שיעלים תחלה האור בעצמו. והיינו שיתעלם עצמות חריפות השכל ההוא לגמרי, ואח"כ נמשך גילוי מה שלפ"ע המקבלים. הרי שההעלם שהוא בחי' גבו' קדם לבא אל הגילוי שהוא בחי' חסד" (וראה גם תער"ב ח"ב ע' א'ב-ג, א'ז-ח. תש"ד ס"ע 238. תרע"ח (ר"ע ע) שבמילואים להערה הקודמת, סוף אות ה. ולהעיר מסה"מ תשי"ח ע' 300-301 [תו"מ ע' מט]).

הערה 150

ברשימת רבינו לתשי"ז מציין לד"ה וביאור הענין תרס"ח, ובמכתב ט"ז שבט תשי"ז (אג"ק ח"ד ע' שנוז) מציין לד"ה מרגלא בפומי' תש"ט (שהוא חלק מד"ה אחת שאלתי תרפ"ד עם שינויים), וכנראה מיוסד(ים) על תרס"ח הנ"ל – וכמ"ש בתדפיס ומדייק במאמר לתשי"ז (שיל' אשתקד), דקדוקי תורה הערה 175. וראה שם דקדוקי תורה הערות 179-267, שכנראה חלק גדול ממ"ש שם בתשי"ז אכן הובא מתרס"ח, תרפ"ד, תש"ט הנ"ל. ובנוגע לענינו, ראה שם הערות 224, 239, 242.

וראה גם תרנ"ט ע' קצא-ב [רה-ז]. תרס"א ע' קפד-ה¹³¹. תרס"ג ח"א ע' פה-ו, ע' קמו (הנחה), ח"ב ס"ע צד (הנחת אדהריי"צ). תרס"ה ע' קפב-ג. תרס"ו ע' קסד-ה [ריח-ט]. תרס"ח ע' כו [תרפ"ז לא-ב], ע' ריז. תרס"ט ע' קמז-ח [תרפ"ו ע' חצר-רצט], ר"ע שעח (מאדהריי"צ). עת"ר ע' מח-ט [סו-ז]. אעת"ר ע' לח. ע' סה"מ ליקוט ח"ב ע' קע [תער"ב-ע"ו (מהדו"ח) ע' עב¹³]. תער"ב ח"ב ע' תרמא-ב, ע' תרעז, ע' אי' [תש"ד ע' 245]. עזר"ת ס"ע קל [תשט"ו ע' 8-227 (תו"מ ע' סב)]. עטר"ת ע' ז, ע' תנוז [תרפ"ה ע' קסא].

שו"י הגליון

131) הנ"ל במילואים להערה 145, אות ג. וראה גם שם אות א (ובשוה"ג 95) בקשר לתרס"ד ותרע"ח שבפנים הערה זו.

שו"י הגליון

132) וכמ"ש מזה גם לעיל במילואים הנ"ל בפנים.

לקו"ת חקת סד, רע"א): "וראשית גילוי הקו הוא בחכ"ם."

הערה 169

להעיר מס' וצוה הכהן (לר' אהרן שמואל הכהן מסטעפאן¹³⁵ – שדה לבן תקפ"ג) פרק טו (מו, ג)¹³⁶: "שמעתי בשם החסיד הא-להי מוה' ישראל בעש"ט נב"מ, אשר שאלו אותו למה הוא מפזר לצדקה יותר מחומש, והוא נגד מאמר חז"ל שאמרו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש, והשיב הוא ז"ל דלשון מבזבז הוא מלשון ביזה, דהיינו מי שאינו נותן בשמחה רק כמו גוזל לנפשו והוא עושה נגד רצונו לקיים מצות בוראו, לזה נתנו חכמים שיעור לכל יתן יותר מחומש, אכן מי שנותן בשמחה ויש לו תענוג מזה שנותן, אין שיעור לדבר. כן שמעתי מפי מגיד¹³⁷ אמת בשם החסיד הא-להי הנ"ל, וכמדומה ששמעתי מפי הרב החסיד האמיתי מוה' דובער זללה"ה שאמר כן בשם הבעש"ט ז"ל¹³⁸."

נראה גם אורח לחיים (לר' אברהם חיים מזלאטשוב¹³⁹ – בארדיטשוב תקע"ז) תרומה מב, א-ב: "שמעתי בשם הבעש"ט זלה"ה שאמר, המבזבז אל יבזבו יותר מחומש שמא יצטרך לבריות, ולא אמר הנותן אל יתן יותר מן החומש, כי לשון מבזבז הוא לשון ביזה וגזל, כלומר שהוא קמצן בטבעו וגוזל נפשו וטבעו ומחסר ממנו בשביל השי"ת, אל יתן יותר מן החומש, אבל מי שהוא ותן בטבעו יכול ליתן יותר מחומש לפי מדת טובו וחסדו, עכ"ד ודפח"ח".

שוליי הגליון

(135) תלמיד הרב המגיד ור"פ מקאריץ.
 (136) הובא בס' אגרות קודש (לר"י דיסקין – ירושלים תרצ"ג) ע' לו. ילקוט דברי חכמים (ירושלים תש"ח) ס"ע רפג. ובקיצור לשון (בהשמטת "וכמדומה...") ע"ד הרב המגיד, בס' בעש"ט עה"ת (לודו תרח"ץ, ברוקלין תש"ח) פ' ראה ס"י.
 (137) בס' אגרות קודש (לר"י דיסקין) שם: "מגידי", אבל ככפנים כ"ה בס' וצוה הכהן (ובעש"ט עה"ת וילקוט דברי חכמים שם).
 (138) בס' אגרות קודש (לר"י דיסקין) שם נשמט "ז"ל".
 (139) תלמיד ר"ש מניקלשבורג, וחתן (ותלמיד) אחיו בעל ההפלאה.

ומטה, דבעליונותו היינו כמו שהוא קרוב לגבי מקורו מאיר בו ריבוי אור, וכל מה שהולך ונמשך ה"ה מתקצר ומתמעט בבחי' מיעוט האור. . . והיינו לפי שהקו הוא המשכה שבבחי' מדה וגבול כו', דבכללות המשכתו הוא בבחי' מדה דהיינו מה שבסופו הוא אינו נוגע ודבוק בהאוא"ס הסובב ומקיף אותו. . . וא"כ כללות המשכתו מאוא"ס ב"ה הוא עד פה תבוא ותו לא דהיינו שנמדד עד כמה יומשך גילוי הקו, וממילא יש חילוקי מדרי' בפרטי' ג"כ, דהיינו שגם בהמשכתו יש מעלה ומטה דהיינו ריבוי ומיעוט מה שהאוא"ס מאיר בו בבחי' ריבוי האור ומה שמאיר בבחי' מיעוט האור... [ולהעיר מתרפ"ו ס"ע רפח (לכאו' באו"א קצת) ע"ש]. תער"ב ח"ב ר"ע תשצא [תרפ"ז ר"ע טז]: "...הצמצום הראשון שנתעלם אור הראשון לגמרי, ונמשך קו א' מאוא"ס שהוא מבחי' חיצוני' האור ובא בבחי' קו קצר ומצומצם, ומשו"ז יש בו התחלקות מעלה ומטה דכל מה שנמשך ומתרחק ממקורו מתמעט האור". תרע"ח ע' כה [ועד"ז תרפ"ב (מהדר"ח) ע' לו-ז]: "דב' הקוין חח"ן בג"ה. . . ה"ה בבחי' חילוקי מדרי' שהאור מתמעט ומתעלם ממדרי' למדרי' (משום שכללות ההמשכה היא רק הארה לבד כו') . . . אבל . . . קו האמצעי שמגיע בבחי' פנימיות ועצמות א"ס. . . ובחי' העצמות הוא שנמשך בכל הקו. . . למטה כמו שהיא למעלה". תשט"ו ס"ע 306 [תו"מ ס"ע קנח]: "אור הקו מאחר שבא ע"י הצמצום ובא במדה וגבול. . . כל מה שנמשך למטה יותר הוא הולך ומתמעט" (מיוסד על תער"ב ח"א ע' רנ, תש"ג ע' 132, ע"ש). ועוד.

ולהעיר מד"ה שלח לך תשח¹³³ (בהמשך למ"ש בד"ה קרוב ה' תשח¹³⁴): "...באור הקו, שכל מה שנמשך למטה יותר הוא נתצמצם. . . זה שיש מעלה ומטה בהקו הוא לפי שנמשך ע"י הצמצום, והגם שהקו נוגע בעיגול הגדול שקודם הצמצום, מ"מ מאחר שנמשך ע"י הצמצום לכן יש בו מעלה ומטה" – ולהעיר שכנראה הוא מיוסד על תער"ב ח"ב ע' א'ל, ושם איתא (ע"פ

שוליי הגליון

(133) תשי"ח ע' 462 [ועד"ז תו"מ ע' רלט].
 (134) מיום ב' דחג השבועות – שם ע' 456 [רלא-ב].

להחזיר, אם יתנה (כן) את הס' אגה"ק¹⁴⁴ לר"י דיסקין, שמזכיר.

[ולהעיר גם ממענה רבינו לשאלת רי"א הענקין (לעת זקנותו, שנמסר לרבינו בדו"ח ע"י רא"ש לווינ¹⁴⁵) למה הסופרים ספירת העומר בנוסח "לעומר" קוראים היו"ט ל"ג בעומר (לקו"ש ח"ז ע' 337): "בספ' פולין מובא ש"ל"ג בעמר" בגימט' משה...". וכבר העיר ר"י מונדשיין (אוצר מנהגי חב"ד – אייר ע' ערב, הע' 2), שלכאורה המקור הראשון לזה בספרי פולין הוא בס' וצה הכהן (ליקוטי מילי דאגדתא כ, ב) ¹⁴⁶: "היום יום ג' ל"ג בעומר תקע"ג נפל ברעיוני, היות שראיתי בהדרת מלך בשם הרח"ו ז"ל אשר רשב"י הי' גלגול ממרע"ה, ולכך חיבר ה' פרקים ספרא דצניעותא כנגד ה' חומשי תורה, והי' מוכרח לברוח מפני גזירת המלך כמו מרע"ה שברח מפני פרעה, ושוב מצאתי בכתבי האר"י ז"ל ג"כ כן, שלכך נקר' בזוהר שבת קודש שהו' גלגול ממרע"ה שנתן את השבת קודם מתן תורה ייעו"ש, ונפל ברעיוני רמז נכון דהיום ל"ג בעומר היא הלולא דרשב"י כנודע – לג בעמר גמטריא משה".]

❧ הערה 174 ❧

ראה גם מבוא שערים ש"ב ח"א פ"ה:

❧ שוליי הגליון ❧

(144) באג"ק שם בשוה"ג העיר המו"ל: "אגה"ק לר"י דיסקין: כנראה הכוונה למשנת יואל" – היינו ס' משנת יואל (להנ"ל) שרוב תוכנו הוא כעשרים אגרות קודש מאדה"ז (עם הערות וכו' מהמו"ל). אבל כבר העיר ר"ש שי' קראוס (בהערות הת' ואנ"ש מוריסטאון גל' תשיג ע' 17-18) ממ"ש באג"ק ח"ב ע' כט (ג' שבט תש"ה, לרמ"ז גרינגלאס): "תודה שהעירני על הס' משנת יואל, ומצאתיו עתה בספרי' של כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א", שלכאורה מוכח מזה שבאג"ק חכ"א שבפנים (שמתש"ח) הכוונה היא (כמשמעו) לס' הנקרא (ע"ד) "אגה"ק", היינו ס' אגרות קודש לר"י דיסקין הנ"ל בפנים.

(145) כמסופר על ידו בהערות התמימים בית מנחם (בני ברק) גל' ט (יט כסלו תשס"ב) ע' 62.

(146) ועד"ז ציינו בשלחן מנחם ח"ג ע' לב, הערה ח – אלא שמשום מה ציינו ל"ספר קודש הלולים. . [ל]בעהמ"ח ספר וצוה הכהן", אף שקודש הלולים הוא באמת רק העתק (ע"י המדפיס) מליקוטי מילי דאגדתא שבס' וצוה הכהן, ואינו ספר בפ"ע.

וראה לקו"ש ח"א ע' 170 (משיחת ש"פ בראשית¹⁴⁰ תשי"ט) שמביא תוכן הנ"ל: "מען דערציילט, אז דער בעל שם טוב האט געגעבן צדקה מער ווי א פינפטל, האט מען אים געפרעגט, עס שטייט דאך אל יבזבו יותר מחומש? האט ער געענטפערט, אז המבזבו איז מלשון ביזה (וואס איז ביי מלחמות וכיוצא בזה), ד. ה. דער וואס וויל ניט געבן און ער דארף מיט זיך מלחמה האבן, פועל'ן בדרך כפי' ובדרך ביזה, אפרייסן דאס ביי זיך, איז אל יבזבו יותר מחומש. דאקעגן דער וואס גיט דאס בשמחה ובעונג (איז מיט וואס איז אנדערש צדקה פון אנדערע תענוגים און באדערפענישן אויף וועלכע ער גיט אויס געלט?) – וצויין ע"ז בהע' 28: "הובא בס' אורח לחיים פרשה תרומה ובס' וציוה הכהן פט"ו".

[ולכאורה ניכר של' ותוכן לקו"ש הנ"ל הם (בעיקר) ע"פ וצוה הכהן הנ"ל, ולא (כ"כ) ע"פ אורח לחיים הנ"ל. ואולי עורכי השיחה ציינו המ"מ הנ"ל ע"פ מה שמצאו בס' בעש"ט עה"ת פ' ראה ס"ט-י¹⁴¹, ושם הביא דברי האורח לחיים לפני דברי ה"וציוה¹⁴² הכהן".]

ולהעיר שקטע הנ"ל מס' וצוה הכהן הובא בס' אגרות קודש (לר"י דיסקין – ירושלים תרצ"ג) ע' לז¹⁴³. וראה אג"ק חכ"א ע' עט (ט' אייר תש"ח, לרמ"ז גרינגלאס): "ת"ח אם ימציא לי (ע"מ

❧ שוליי הגליון ❧

(140) בלקו"ש שם: "משיחת שמחת תורה, תשי"ט" – אבל בשחו"ק תשי"ט ע' ע-עא הוא באמצע שיחת ש"פ בראשית. וכ"ה בתו"מ תשי"ט ח"א ע' 3-192, וכבר העירו שם (הע' 54) שהתאריך שבלקו"ש הנ"ל הוא לכאורה טעות הדפוס.

(141) הנ"ל שוה"ג 136.

(142) בדף השער ובראשי העמודים: "וצוה הכהן" (ורק בהקדמת אחי המחבר איתא (פעם א'): "והן עודנו בחיים חייתו קרא שם הספר וציוה הכהן"). אבל בס' בעש"ט עה"ת שבפנים ציין ל"וציוה הכהן". וממ"ש בהציון בלקו"ש הנ"ל בפנים "וציוה", אולי עוד סמוכין שמקורו בס' בעש"ט עה"ת.

(143) כנ"ל שוה"ג 136.

מילואים לדקדוקי תורה

קיג

(עא, סע"א – ההעתקה נגמרה בירושלים תק"כ).

ולהעיר שבכת"י בניהו ק-69 (ירושלים), וכת"י ניו יורק 1545, המשוערים להיות כבנוסח המהדורה המקורית של הרח"ו, איתא כאן: "מחמת הפיזור היה...", וכ"ה בכת"י ניו יורק 2002.

הערה 188

להעיר שבמגיד מישרים עה"פ ישעי' כו, ט, לכאורה מפרש השמות "צדק" ו"צדקה" דספירת המלכות באופן הפכי (מהזהר וכתבי אריז"ל): "...דהא כד משפט דאיהו תפארת מתחבר עם ארץ דאיהו מלכות, צדק דאיהו מלכות – דאתקרייא צדקה כד איהי בלחודאה – כד מתחברא בתפארת דמתקרייא צדק לשון זכר, ומינה ממשיך מזונא לעלמין כלהו..." [אף שבכל אופן הסגנון הוא קצת קשה, לכאורה הנ"ל הוא הפיסוק הנכון] – היינו שמפרש שמלכות נק' "צדקה" כשהיא לעצמה, וכשהיא מתחברת עם תפארת היא נק' "צדק" לשון זכר, ויל"ע.

הערה 190

ספירת המלכות נקראת בשם "צדק" בזהר, תקו"ז, זו"ח וס' הבהיר בכששים-שמונים מקומות ויותר, ומהם:

זח"א לב, סע"א (תוספתא): "...צדיק וצדק דכר ונוקבא . . יוסף . . רחל...". לך, רע"א: "...כמה דאמרינן צדיק וצדק כך אדון' אדני'..." מט, א: "...איש אשה צדי'ק צד'ק..." שם, סע"ב: "...שכינתא אזדווגת בהדיה . . צדק לפניו יהלך..." נת, סע"ב: "...צדק לפניו יהלך . . דהא שכינתא..." עב, סע"א: "...אני בצדק . . בהאי אבן . . בזאת יבא . . אני בצדק..." ע"ש. עו, א: "...מתהלך נוקבא . . צדק לפניו יהלך..." פ, א (סתרי תורה): "...דא שכינתא . . דהא צדק . . בהדי צדיק". קלב, סע"א: "...שמעה לנוקבא . . שמעה יי' צדק וגו'". שם, רע"ב: "...וגאולה ותפלה . . דצדיק וצדק יוסף ורחל". קפב, רע"ב: "...דשמא אתחבר בסיהרא . . צדי'ק וצד'ק..." קפו, ב: "רזא דצדיק דאתחבר בצד'ק . . באתתיה..." רמו, סע"א: "...נקבה תמימה . . כמה דאקרי צדיק תמים כך אקרי צדק תמימה..."

"...היסוד דאימא הוא דעת דז"א..." ועד"ז פי' אד"ז להרח"ו (שער מאמרי רשב"י נז, ג): "...הדעת של ז"א הוא בחינת היסוד דאימא..." תקס"ה ח"ב ע' תשע: "...מבחי' אחוריים דיסוד אימא בלבד הוא שנעשה בחי' הדעת לז"א..."

ע"ח שער הכללים ספ"ד: "...מפרק עליון דיסוד אימא נתחבר עם שני פרקים עליונים דת"ת דז"א, ונעשה מהם דעת דז"א מג' פרקים. וכן פרק ב' דיסוד אימא נתחבר עם פרק תחתון הנשאר מת"ת ז"א, ועלה שם פרק עליון דיסוד ז"א, ונעשה ת"ת דז"א מג' פרקים..."

שער הכוונות ענין כוונת העמידה דרוש ב (ועד"ז פע"ח שער העמידה פ"ח): "...הארות הכ"ב אתוון שביסוד הבינה . . אמנם אינם כ"ב אתוון עצמן, לפי שהם עדיין על רישא דז"א בסוד או"מ, אמנם הוא הארה היורדת משם בג"ר דז"א, אשר אלו הם הארות יותר מועטות וגרועות מן הארת הכ"ב אתוון המתפשטות בחג"ת דז"א, אחר שנכנסו . . בתוכו להיותו מקום צר . . זו ההארה של אלו הכ"ב אתוון תכוין . . להורידן מן יסוד דבינה אשר עומד למטה בראש ז"א, ואיננו ממש עצמותו אלא הארתו בלבד כנ"ל, ותכוין להוריד מן הארת יסוד דאימא . . אלו הכ"ב אתוון..."

תקס"ג ח"א ע' מז: "שמש נק' הארת יסוד אבא שבז"א . . ורוח נק' הארת יסוד אימא שבז"א..." תקס"ה ח"א ר"ע תסט: "צרוורא אחרא אית לעילא – הוא בחי' יסוד ז"א דאצי', והוא גליפא בע"ב תחומין דגושפנקא – זהו בחי' הארת יסוד אימא בו..." ועוד.

הערה 181

בשער המצות (פ' ראה) שבגוכתי"ק הרח"ו¹⁴⁷, הלשון הוא "מחמת הפיזור הזה", וכ"ה בכת"י ירושלים 4°48. וכ"ה בהעתקת ר"י ארעי (סופר הרש"ש) משער המצות שבעריכת הר"ש ויטאל

שול"י הגליון

(147) וכ"ה במהד' אהבת שלום (ירושלים תשע"ה) – קיג, (ב) שנדפסה ע"פ גוכתי"ק הרח"ו.

איהי קיימת בגינייהו . . . הה"ד צדק לפניו יהלך...". לז, א: "שכינתא דאיה עניא . . . עניין דאינון צדיק וצדק...". תכ"א מו, רע"ב: "שכינתא . . . מוסדי ארץ אלין צדיק וצדק". מז, רע"א: "דנחית לגבי צדיק וצדק . . . דאיהו . . . ואיהי...". נח, רע"ב: "נחתיא . . . לגבי בעלה . . . ומה דהוה צדק אתעבידת צדקה . . . וכל ספירן על שמה אתקריאו, מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק, כד אתרחק מינה בעלה...". ע"ש. סב, א: "מלכות קדישא איהי . . . אתמר בה אבן שלמה וצדק...". ת"ע קלא, ב¹⁴⁸: "צדקה איהי אימא עילאה, צדק אימא תתאה דאתמר בה צדק לפניו יהלך...". ע"ש. הוספות ת"ו קמה, רע"ב: "בבת עין דאיהי שכינתא, וכנפי עינא עלייהו אתמר פתחו לי שערי צדק".

זו"ח כו, רע"ד: "...ארוון העדות דאיקרי צדק ארונא דעדות . . . והאי ארונא תורה שבעל פה . . . ורוד דאיהו אחיד בברייתא דאיהי תורה שבע"פ...". כט, סע"ג: "...דשכינתא לא אזדווגא אלא בטוב דהא צדיק וצדק כחדא אזלין". ל, סע"א: "...בשערי ירושלים עילאה דאקרון שערי צדק, ואיהי כלה . . . דהיא מלכות אתקריאת . . . לך ה' הממלכה...". לא, ד: "...דכר ונוקבא אינון צדיק וצדק...". מה, ב: "...צדיק וישר הוא וצדק איקרי הכי . . . וצדיק וצדק בשיקולא חדא . . . צדקו יחדו כד אינון כחדא בהאי צדק ונטלין שמא דילה הה"ד צדקו יחדו ואיהי שמא דילהון...". מה, ד: "משפטי צדקך דמשפטי" . . . יתחברון בהאי צדק . . . סופא דדרגין . . . איהי רב...". ע"ש. מו, רע"א: "...ווצדקתו דא עולם בתראה דאקרי צדק . . . שית עילאין דנהרין לה...". נא, ב: "...ואתכליל דכורא עם נוקבא משפט אתכליל בצדק...". נב, סע"ג: "...דאקרי דברך סיפא דדרגין . . . רישא בסופא ענוה צדק . . . ענוה רישא צדק סופא...". שם, סע"ד ואילך: "אהבת צדק בגין דהאי צדק . . . היא אהבה זוטא . . . באתחברותיה עמה איהו גדול . . . בעיר אלקינו . . . דכר ונוקבא . . . אהבת צדק . . . דאחידן בהאי צדק ואיהי חולקהון . . . לאסגאה דרגא דצדק . . . אתחברותא דאח בצדק". פח,

השמטות רנג, א: "...עשיראה בתפלה ודא שכינתא . . . תפלה לדוד שמעה יי צדק" (וכ"ה בתקו"ז חדש קח, רע"ב). רנו, סע"א: "...דרגא דצדק" מלכות דלעילא...".

זח"ב יא, א: "...בצדקו בגין דהיא שכיבת לעפרא צדק דא . . . איהי עמהון בגלותא . . . צדיק אובר בצדקו . . . יקים מעפרא לההיא סוכת דוד הנופלת...". כ, סע"ב: "...הארץ דא ארעא קדישא דישראל . . . דשתאן מינה . . . והוא ישפוט תבל בצדק...". נו, א: "...מסטרא דזאת . . . בזאת יבא . . . צדיק וצדק בזווגא חדא". קנה, רע"ב: "...שכינתא אזלא קמן דכתיב צדק לפניו יהלך...". קסט, ב: "...עמודא דכל עלמא דאקרי צדיק, וצדיק וצדק רעים ואהובים...". ע"ש.

זח"ג יא, ב: "עשיראה אדנ"י, דהא דינא דמלכותא דינא . . . ודא איהו צדק". כו, רע"א: "...צדיק וצדק יוסף ורחל". ל, סע"ב: "...קול יי יחולל אילות דא צדק" ע"ש. נג, סע"ב: "...צדק דא כ"י" (ועד"ז נה, רע"א). נט, רע"ב: "...מהדר דכורא אנפוי מן נוקבא . . . משפט מתרחק מצדק...". קמה, ב: "...וזאת נוקבא . . . וזאת אקרי צדק...". קמח, א: "...כ"ה כתרא עשיראה היא ואתקרי צדק...". רלו, ב: "...איהו צדיק ואיהי צדק בלא יו"ד, איהו איש ואיהי אשה בלא יו"ד...". רפא, סע"ב: "...ובת יחידה שבת מלכתא אתקרי צדק...". רפד, א: "צדק (מלכותא דלעילא)". רפו, א: "...וסיהרא קרייה דוד מלכא צדק, דהא דילה הוא...". רצו, א: "...צדיק דא יסוד, וישר דא צדק". שב, רע"א (ועד"ז זו"ח תולדות כו, ג): "ושכינתא אתקריאת בת שבע . . . ואיהי דרגא דצדק עשיראה דאינון ספירן...".

הקדמת תקו"ז טז, א: "ד דלת דביתא דירושלים . . . ואיהי דלת דתרין ערעין דאתמר בהון פתחו לי שערי צדק...". שם, סע"ב: "...אימא עילאה דנחתא לגבי צדק ואתעבידת צדקה . . . ואתכליל יי"ה בתרוייהו בצדיק וצדקה". יז, א: "...צדק מלכותא קדישא, מאזני צדק . . . הין צדק...". תי"ח לג, ב: "...פתחו לי שערי צדק . . . פומיה פתח בצלותא בשכינתא...". (ועד"ז שם לד, רע"ב). לד, א: "...נחתת שכינתא לרגלוי הה"ד צדק לפניו יהלך...". לה, רע"ב: "...לשכינתא . . .

מילואים לדקדוקי תורה

קטו

הערת רבינו שבמכתב ערב כ"ף מ"ח תשמ"ח לכינוס הנ"ל תשמ"ח נדפסה בקונטרס השליחות (הוצאת תשמ"ח) ע' 92. ס' צעירי אגו"ח ע' 464.

[במכתב רבינו ממוצש"ק יו"ד כסלו תשמ"ט לכינוס הנ"ל תשמ"ט (נדפסה בתו"מ תשמ"ט ח"א ע' 3-412. ס' צעירי אגו"ח ע' 7-464) לא נמצאת הערה כזו.]

הערת רבינו שבמכתב י"ז מרחשון תש"נ לכינוס הנ"ל תש"נ נדפסה בתו"מ תש"נ ח"א ע' 344. ס' צעירי אגו"ח ע' 2-471.

הערת רבינו שבמכתב מוצש"ק נר חמישי דחנוכה תנש"א לכינוס הנ"ל תנש"א נדפסה בס' צעירי אגו"ח ע' 477.

הערת רבינו שבמכתב מוצש"ק ד' מרחשון תשנ"ב לכינוס הנ"ל תשנ"ב נדפסה בס' השליחות – הוספות (הוצאת תשנ"ב) ע' 66.

הערה 201

ראה גם משנת חסידים מס' תפילת היצירה פ"ז, מ"ג: "באמרו ואתה מושל בכל... יתן צדקה ויכוין כי הדינים דמלכות הנקראים צדק בעמדה אחר באחר עם ז"א, ביוד שעל הנון דצדיק דצדק, שאז היא דלה כדלת דצדק, לפי שרגליה יורדות מות כרגל הקוף דצדק, שהוא שרש קין קינא דמסאבותא, יתמתקו על ידי עליית רגל הקוף האמור למעלה, ותחזור לצורת הא שרש הבל שאין לקליפות אחיזה בה".

הערה 209

הקשר בין "בראתיו" ו"בראתי" נתבאר גם בד"ה ליהודים היתה אורה תשי"ב (16:10): "די עולמות ביי"ע, וואס דאס איז פֿראתיו יצרתיו אף עשיתיו, איז זיי זיינען נברא געווארן בשביל "אדם עלי' פֿראתיו" – צוליב א איד זאל קומען צו גיין, און זאל מקיים זיין "פֿראתיו", וואס דאס איז די גימטריא תרי"ג מצות... אט די אלע ענינים: סיי אין עשיתיו, און סיי יצרתיו, סיי אין פֿראתיו, אפילו אין פֿל הנקרא בשמי וְלכבודי – וויבאלד אז אט א די אלע ענינים זיינען מער ניט ווי ממוצעים און אמצעים, כדי ס'זאל קומען צו גיין

סע"ד: "...דתרין משיחין אינון... משיחא בן יוסף... יוסף דאיקרי צדיק... צדיק וצדק...". צג, א: "...והירח דכתיב צדק ילין בה...".

ס' הבהיר ס' לד (עה): "ומאי צדק צדק... צדק ראשון צדק ממש והיא שכינה כדכתיב צדק ילין בה..." ע"ש. ס' מח (קכ): "ומגלן דשכינה אקרית צדק... ושחקים יזלו צדק, וצדק זהו שכינה דכתיב צדק ילין בה, וצדק נתן לדוד...".

וראה גם זח"א ס, א. פו, רע"א. צח, סע"ב (סתרי תורה). קג, רע"ב. רנח, א. זח"ב לו, סע"א. נט, א-ב. סב, רע"א. ע, רע"א. רכ, סע"ב. זח"ג סה, סע"א. סח, רע"א. קה, רע"א. קיג, ב¹⁴⁹. קטו, רע"ב. קצח, ב ואילך. רצא, א-ב.

הערה 196

וראה גם פרדס שער כז (האותיות) פכ"א¹⁵⁰: "ובזוהר פ' בראשית... ה' הופכת פניה מן הנון... יוד רוכב על נון והופך פניה ממנה" ע"ש.

הערה 200

הערת רבינו שבמכתב ח"י מ"ח תשד"מ לכינוס השנתי של חסידי חב"ד שבארה"ק תשד"מ נדפסה בלקו"ש חכ"ה ע' 496. תו"מ תשד"מ ח"א ע' 455. ס' צעירי אגודת חב"ד (כפ"ח תשס"ה) ע' 453.

הערת רבינו שבמכתב ח"י מ"ח תשמ"ה לכינוס הנ"ל תשמ"ה נדפסה בתו"מ תשמ"ה ח"א ע' 592. ס' צעירי אגו"ח (הנ"ל) ע' 455.

הערת רבינו שבמכתב ערב כ"ף מ"ח תשמ"ו לכינוס הנ"ל תשמ"ו נדפסה בלקו"ש חכ"ה ע' 498. ס' צעירי אגו"ח ע' 458.

הערת רבינו שבמכתב מוצש"ק כ"ף מ"ח תשמ"ז לכינוס הנ"ל תשמ"ז נדפסה בס' צעירי אגו"ח ע' 460.

שוליי הגליון

(149) שבדקדוקי תורה הערה 192.

(150) שבדקדוקי תורה הערה 194.

כתיב..."), שם ע' קעח. לזהר שמות-דברים ר"ע לב. לתנ"ך ומארוז"ל ס"ע לח. תורת לוי"צ ס"ע קנט (ב"פ).

☞ הערה 222 ☞

וראה גם לקו"ת שה"ש ה, סע"א: "...כאשר בא לידי גילוי אותיות המחשבה, אף שאינן רק לבושים להשכל מ"מ אינן דבר נפרד לגמרי להיות דבר בפ"ע, שהרי מה שמחשב ומהרהר באותיות אלו הוא בחי' השכל עצמו".

תקס"ה ח"א ס"ע רכג: "...המעשה היא נפרד לגמרי. . שאין לה ערך אל שאר בחי' הנפש כמו המדות ומח' ודיבור, שהוא בחי' נפרד ממש".

הנחות תקע"ז ס"ע רה: "...הדיבור שמקבל ממח'. . שאיך שהוא עכ"פ הוא בחי' לבוש ומכש"כ בחי' מעשה לבוש נפרד לגמרי".

פירוש המלות עה, ב-ג: "...שנבדל ויצא לחוץ בדבר נפרד לגמרי שהוא המעשה. . קול מעורר הכוונה. . ומה שע"י הדבור וקול נמשך האור והפנימי, מזה ראי' שמתאחד בשרשו ואינו נפרד לגמרי כעשי' עצמה שנבדלת לגמרי מכח הפועל...".

תרל"ב ח"א ע' קמז-ח (הנחת ר"א זעליגסאהן שהוגה בגוכתי"ק אדמהר"ש): "אף עשיתי אף הפסיק הענין להורות שהמעשה מרוחק מהדיבור יותר מהדיבור ממחשבה, כי הדיבור הוא רחוק מהמחשבה שהמח' הוא גילוי לגבי עצמו והדבור הוא גילוי לזולת, וא"כ ה"ז הוראה שנתרחק יותר מהמח' ומכחות הנפש, מ"מ אין הדיבור נפרד לגמרי כמו המעשה, והגם כי הדבור הוא ג"כ נפרד ויוצא לחוץ, מ"מ ה"ז רוחני' ונראה כאילו נפרד ויוצא לחוץ, שהרי א"א ליקח גשם הדיבור של חבירו אלא רק שנדמה כאילו נפרד, אבל מעשה ה"ז נפרד לגמרי, דהרי אומן העושה כלי קונה אותה אחר ואינה חוזרת להאומן כלל מפני שמעשה הוא כח חיצוני מאד עד שדבר הנעשה הוא נפרד לגמרי מהעושה אותה. והגם שבמעשה ג"כ מלוכש כח הפועל בנפעל, דהרי מי שהוא אומן יותר יעשה הכלי ביופי יותר, מ"מ הרי הכלי נפרד ממנו לגמרי כי בהמעשה אין מורגש החיות

דער "אדם עלי' פראתי" בגימטריא תרי"ג, איז דערפאר, דער מעמד ומצב פון דעם גאנצן סדר ההשתלשלות, פון ריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, הענגט דאס אפ אָן מעשה האדם דא למטה, ווי זיין מעמד ומצב איז אין דעם ענין פון "פראתי", אין לימוד התורה און קיום המצות", ושוב (26:35): "מ'האט דאך גערעדט פריער, אז די גאנצער סדר ההשתלשלות פון פֿל הנקרא בשמי וְלכבודי און פֿראתיו יצרתיו אף עשיתיו הענגט אפ אָן עבודת האדם דא למטה אין דעם "פראתי", אין דעם לימוד התורה וקיום המצות".

וראה גם רשימות חט"ו ע' 9-10 [45-6]: "...שיהי' חכם הרואה את הנולד מאין ליש ע"י הבורא ית' ולכבודי בראתיו, אנכי עשיתי ארץ כדי שיהי' ואדם עלי' בראתי בגימט' תרי"ג...".

☞ הערה 210 ☞

להעיר מתרפ"ד ס"ע פז: "עליית הרצון וכל העולמות (כלומר בסדר העולמות)...". תשי"א (מלוקט) ס"ע 11 (מתרצ"ד): "וז"א דאצילות בסדר העולמות הוא בכלל עולמות א"ס". תשט"ו ע' 303 [קנד-ה]: "שעלה ברצונו ית' בסדר העולמות שיהי' בהם עשר ספירות...". לקו"ש ח"א ס"ע 7-16: "די דריי אויבן-דערמאנטע מדריגות אין נשמה זיינען אויך פאראן ווי זיי זיינען אין דעם סדר העולמות. . העכער פון עולם האצילות. . אין עולם האצילות. . אין עולם הבריאה". חט"ז ע' 30: "אידן זיינען אבער ניט געבונדן דורך די הגבלות פון שכל וסדר העולמות...". ולהעיר מל' הנחת המהרי"ל ("אות¹⁵¹ באות כפי אמרי קודש נ"ע זי"ע") שבאוה"ת חנוכה (ח"ה) תתקכז, רע"א; משפטים (ח"ד) ע' א'רפ: "כך הוא סדר העולמות דרך כלל ביי"ע נק' מחודומ"ע... ע"ש".

☞ הערה 218 ☞

ראה לקוטי לוי"צ לתניא ס"ע כח: "ועל עשי' כתיב אף עשיתיו אף הפסיק". ועד"ז לזהר בראשית ר"ע קסא ("עולם העשי' . . שעליו

ומאחר שהדיבור פועל קירוב א"א לאמר שעצם הדיבור נפרד ממנו, אלא שהדיבור אף שמתגלה לזולתו אינו נפרד ממנו. . משא"כ העשי' הרי בא הכח בדבר נבדל שאינו ממהותו כלל ואינו פועל שום קירוב הדבר איליו, וא"כ כח האדם נפרד בהעשי'. . וזהו דבציוור אות ה' יש ג' קוין וב' קוין מחוברים והקו הג' נפרד, וב' הקוין המחוברים מורים על מח' ודיבור דאף דאינו דומה לבוש הדיבור לגבי לבוש המח' מ"מ יש להם ערך זל"ז, אבל מעשה הוא בקו הג' שנפסק ונפרד מהב' קוין כו'...".

❧ הערה 225 ❧

ולהעיר ממ"ש באו"א קצת (לכאורה) בענין כח המעשה מהמבואר בתר"ן (ע' רפ) הנ"ל בפנים ההערה:

תו"ח בשלח קעח, א-ב [קלט, ב] (הנחת אדה"א משש"פ תקס"ג)¹⁵⁵: "וידוע דג' מדרגות יש ביי"ע [מחדו"מ ו] כמ"ש ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו כו'. והנה אם נאמר שהמעשה הוא ג"כ ענין גילוי פעולת המעשה כמלאכת הכתיבה וכדומה, הרי לא ישתווה ערך המדרגות מזה לזה מעילה לעלול, כי הלא ערך הדבור המתגלה לא רחוק הוא מהעלם המח' כ"כ כמו שרחוק פעולת העשי' לגבי הדבור (כידוע שע"ז כיוון הפסוק באמרו אף עשיתיו אף הפסיק ההשתל' בריחוק ההדרגה כו' כמ"ש במ"א). ואמנם באמת לא על פעולת גילוי המעשה נאמר עשיתיו כ"א על פנימי' כח המעשה... ע"ש.

קונטרסים ח"ב שכה, סע"א (מליל ב' דר"ה תרצ"ה)¹⁵⁶: "...ובמעשה יש ב' בחי', הא' כח המעשה שהוא כח מכחות הנפש, ועם היות דאינו כמו שארי כחות, והיינו דלבד זאת דכח המעשה בכללותו הוא רק מלבושי הנפש שהם מחדו"מ, הנה לבד זאת הנה בהלבושים גופא הנה כח המעשה הוא כח נבדל יותר גם מכמו כח הדבור, עכ"ז הרי גם כח המעשה הוא ג"כ מכלל כחות

מהעושה, וז"ע אף הפסיק הענין. וזהו משארז"ל בהבראם בה' בראם שתמונת הה"א הוא ג' קוין, ב' קוין מחוברים ורגל השמאל מופרד. . והנמשל הוא דהב' קוין מחוברים מורים על בריאה ויצירה מחשבה ודיבור שהם קרובים ומחוברים זל"ז, ורגל השמאל המופרד מורה על עשי'...". ועד"ז תרע"ח ע' רצט-ש [ועד"ז תרצ"ו ע' 3-112¹⁵²] ("כח נבדל ממש. . פירוד ממש") ע"ש¹⁵³: "...דעשי' הוא שנעשה נפרד לגמרי משא"כ הדבור, הגם שהדבור הוא ג"כ שנפרד ויצא לחוץ אל הזולת, הנה אין זה שנעשה נפרד לגמרי רק שנראה כאלו נפרד, והראי' שהרי הזולת אינו יכול ליקח גשם אותיות הדבור של חברו, ובעשי' ה"ה לוקח הזולת את המעשה שלו, וכמו אומן העושה כלי הרי יש כח העשי' של האומן בהכלי שנשאר בה רושם, וכידוע שהמגיד נ"ע הכיר בהכלי שהאומן הי' סומא בעין אחת, מפני שיש בה רושם מכח האומן, וה"ז נעשה נפרד ממנו לגמרי במהות נבדל ממנו ונתפס לזולתו...".

תרמ"ד ע' קעא-ב: "שהדיבור ומעשה. . שהם רחוקי' זמ"ז, שהמעשה הוא דבר נפרד לגמרי שה"ה מתלבש בדבר הנפרד לגמרי ממנו והרי הכח נפרד ממנו. . והדיבור. . שאינו נפרד לגמרי מהאדם, שעצם כח הדיבור אינו מתלבש בדבר נפרד...".

תרנ"ג ע' ריד-רטו¹⁵⁴: "...אנו רואין למטה ההפרש בין דבור לעשי', דהדיבור אינו נפרד לגמרי מן האדם. . רק מה שהדיבור הוא נושא את השכל לזולתו, ולכן גם הדיבור נראה לנפרד, אבל באמת הדיבור בעצם אינו נפרד, וגם מה שהשכל של המשפיע נמשך להמקבל ג"כ אינו נפרד. . ומכ"ש שהדיבור אינו נפרד והראי' שהרי הדיבור גורם קירוב, וכמו אדם גדול מדבר עם זולתו הרי עי"ז מגבי' ומעלה אותו ומקרבו איליו.

❧ שוליי הגליון ❧

(152) שבדקדוקי תורה הערה 221.

(153) ומ"ש שם ר"ע 113: "תמונת אות הא'. . דתמונת אות הא' הם ב' קוין מחוברים. . והקו הג' רומז. . פירוד" – מוכח שהכוונה לאות ה', ולכאורה כצ"ל: "אות ה"א".

(154) שבדקדוקי תורה הערה 220.

(155) שבדקדוקי תורה הערה 218.

(156) שבדקדוקי תורה הערה 221.

☞ הערה 245 ☞

להעיר מיו"ד שבט תשט"ו (שיחה ד – 0:05):
 "איינע פון די הארבסטע ענינים אין תורה איז,
 דער ענין פון השגת גבול . . דערפאר וואס ס'דא
 די ענינים פון השגת גבול ברוחניות. וואס
 בכללות איז דאס, דער ענין וואס מ'איז מערב
 חול אין קודש און קודש אין חול, שלא במקום
 הרצוי, וואס דורך דעם קען דערנאך אויך
 ארויסקומען – און די מציאות און דער קיום
 מחיות פון דעם היפך הקדושה וואס דאס איז
 דברים האסורים. ווארום פון וואנעט האבן זיי
 חיות? איז דער חיות איז דאך – עשרה דברים
 נקראו חיים, וואס זיי אלע נעמען זיך דאס פון
 קדושה. אט דאס וואס ס'דא א מציאות – אפילו
 זאל זיין אז זייער מציאות איז פון העדר הרצון,
 אבער בכל אופן ס'דאך דא ענינים ופעולותיהם –
 איז דערפאר וואס ס'דא דער ענין וואס נוטל מזה
 ונותן לזה, וואס בכללות איז דאס די זאך פון
 השגת גבול – מ'רוקט אריבער דעם גבול וואו
 ס'ענדיקט זיך חול, און מ'רוקט זיך אריין אין
 קודש, און דאס וואס מ'נעמט דארטן צו
 גע'גול'טערהייט, רוקט דאס דערנאך אריין דער
 חלק הטומאה והאיסור אין חלק החול, און
 באקומט דערפון חיות . . וואס דערפון איז
 אויכעט מובן פארוואס די גמרא און די הלכה איז
 אויף אזוי פיל מחמיר אין דעם ענין פון השגת
 גבול..."

☞ הערה 246 ☞

וראה אדה"א במדבר ח"א ר"ע קנז:
 "...כמלשינים למסור ממון חבירו כו', וקיפוח
 פרנסת חיי רעהו לירד לאומנות שלו, וכן מה
 שלוה ואינו משלם, ומה שאין ממון חבירו חביב
 עליו כשלו וכן איש ריב . . ח"ד ע' תיז:
 "...בעונות שדש בעקביו וקלים בעיניו מאד (כמו
 ש"ד בגזלה ואונאה במו"מ ביותר, ויותר מזה לזה
 רשע ולא ישלם שלוה ולא שילם ה"ז גזל ורציחה
 קשה לוקח חיי רעהו ועז"א ידיכם דמים מלאו
 כו'..."

☞ הערה 255 ☞

גירסת "הרוצה..." (בגמ' נדה ע, ב) נמצא
 במאירי בכ"מ, אלא שלכאורה אינו גורס המילים

הנפש . . מחדו"מ אינם ענינים פרטים רק כח
 הגילוי לגלות כל הכחות, ולכן נק' לבושים
 דלבוש הוא המגלה, ולפעמים נקראים בשם
 משרתים, ומ"מ ה"ה כחות מהנפש לגלות, והב'
 הוא פעולת המעשה שזהו מה שנפרד מכח
 המעשה ומתלבש בהפעולה שהוא כח הפועל
 בנפעל..."

☞ הערה 226 ☞

ראה תר"ן ר"ע שו: "...הדיבור אף שהוא ג"כ
 גילוי זולתו הנפרד מאתו א"ז פירוד לגמרי,
 וכמו עד"מ כשמגלה לאחד איזה דבר שכל,
 ששכל זולתו הוא נפרד משכלו, ופעולת הדיבור
 הוא שישכיל זולתו ג"כ שכל זה, ולכא' בהכרח
 לומר שהוא פירוד והיינו שנפרד ההשכלה לשכל
 זולתו, אמנם באמת אינו כן שהרי הדיבור פועל
 ההיפך לקרב את השכל הנפרד, והיינו מה ששכל
 זולתו יבין ג"כ שכל החכם וישתווה בערך עם
 שכל החכם, א"כ הרי פועל החיבור וההשתוות
 היפך הפירוד..." ועד"ו תרנ"ג שבמילואים
 להערה 222. ועוד.

☞ הערה 244 ☞

להעיר מאג"ק חט"ז ר"ע נו (ט' מ"ח תשי"ח):
 "...מ'דארף נאר היטען אז די כלי זאל זיין א כלי
 טהורה לויט די אנווייזונגען פון תורתנו הק', ד.ה.
 בהנוגע ניט נאר צו שבת ויום טוב, נאר אויך
 בהנוגע צו ערב שבת וערב יום טוב, און פון
 ענינים אבק אפילו דהשגת גבול וכו' וכו'..."
 (וראה גם שם ר"ע קלט (י"ד כסלו תשי"ח):
 "איך נעם אן, אז אין דעם ענין וואס איר שרייבט,
 איז ניט פראן אין דעם קיין ענין פון השגת
 גבול..." "ס"ע שמח (כ' אדר תשי"ח): "...דער
 מסחר זאל זיין על פי תורה, בכשרות, אן השגת
 גבול, אן לשון-הרע אויף א קאמפעטיטאר
 וכדומה..." "ח"ז ע' קפז (כ"ד סיון תשי"ח):
 "...אף כי ע"פ דין תורה אין בענין דת"ת ענין
 דהשגת גבול..." "ח"ח ע' שלה (כ"ג ניסן
 תשי"ט): "יש לברר אם לא הי' בקני' זו ענין
 דהשגת גבול וכיו"ב ואם ספק בדבר, והלא אדם
 קרוב אצל עצמו, מובן שיש לברר אצל רב מורה
 הוראה דעת תורה בזה..."

מילואים לדקדוקי תורה

קיט

בתחלתו (כג' של"ה תיב, סע"א): "הרוצה שיחכם ירבה בישיבה ר"ל ירבה לישב..." – שלכאורה אפ"ל שזהו (ע"פ) גירסתו בגמרא נדה הנ"ל, במקום מ"ש לפנינו: "מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן ירבה בישיבה..." וא"כ ייתכן שעד"ז היתה גירסתו בהמשך הגמרא: "הרוצה שיתעשר..." (וכיו"ב). וראה גם אילת אהבים (לר"ש אלקבץ) עה"פ שה"ש א, יד: "...כי מתנאי התלמיד הרוצה להחכים הוא המרבה בישיבה..."

הערה 256

לפנינו בבבא בתרא כה, א איתא: "אמר רבי יצחק, הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום". אבל בכמה מקומות בזהר, תקו"ז, וזו"ח מובא בל' "הרוצה להחכים", "הרוצה להעשיר":

שם כו, רע"ב: "...חס"ד דרועא ימינא, ובההוא זמנא הרוצה להחכים ידרים. . גבור"ה דרועא שמאלא, ובההוא זמנא הרוצה להעשיר יצפין".

השמטות רנג, רע"ב (ועד"ז תקו"ז חדש קט, רע"א): "ואית למשאל למה מצלאן לקב"ה בכמה דרגין, זמנין מצלין ליה בספירה ידיעא ובמדה ידיעא, לזמנין צלותא לימינא הדא הוא דאתמר הרוצה להחכים ידרים, לזמנין לשמאלא הדא הוא דאתמר הרוצה להעשיר יצפין. . אלא ודאי י-ה-ו"ה איהו בכל ספירה וספירה".

זח"ג כח, רע"א: "...לאבא דאיהו לימינא חסד דביה הרוצה להחכים ידרים".

שם לג, סע"א: "...דלית חכם כמו כהנא, כמה דאוקמוה הרוצה להחכים ידרים".

שם רכז, א: "חכמה לימינא, הרוצה להחכים ידרים, בינה. . שמאלא, הרוצה להעשיר יצפין".

שם רכז, ב: "...חכמה מסטרא דחסד דביה הרוצה להחכים ידרים בחכמה".

שם רלט, א: "...דאיהי חכמה לימינא, דהכי אוקמוה הרוצה להחכים ידרים".

"ירבה בסחורה" – ראה מאירי משלי י, ב (קהלות משה – אמשטרדם תפ"ד, ועוד): "אמרו ז"ל הרוצה להתעשר יתעסק באמונה". שם כח, כ: "כאמרם ז"ל הרוצה להתעשר יתעסק בנאמנות". בית הבחירה להמאירי יומא כב, רע"ב (ירושלים תרמ"ה [ועד"ז ירושלים תש"ל, ע"פ כת"י פרמא]): "כמ"ש ז"ל הרוצה שיתעשר [– להתעשר] יתעסק באמונה". חידושי המאירי ביצה טו, סע"ב (ברלין תרי"ט): "כאמרם הרוצה שיתעשר יתעסק באמונה". בית הבחירה ביצה שם (ירושלים תש"ז): "ובמקום אחר אמרו הרוצה להתעשר יתעסק באמונה". אבל להעיר מבית הבחירה לנדה שם (נ"י תש"ט): "ואם לבו נוטה לעושר, אע"פ שההצלחה מתת אלהים היא וכדכתוב לי הכסף ולי הזהב, וצריך שיבקש רחמים על עצמו לזכות בכך, מכל מקום יהא אף הוא משתדל בכך, ומהו עיקר ההשתדלות בזה? שיהא נושא ונותן באמונה..."

וראה גם וזאת ליהודה (לר"י עייאש – זולצבאך תקל"ו) ח"א ל, א: "...שיהיו נכסיו מצליחים, כאמרם ז"ל במס' נדה בפרק יו"ד, הרוצה שיתעשר ויהיו נכסיו מוצלחים ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה, וזהו תפארת לעושי שיתעשר ויהי מוצלח..." אורות אלים (לבעהמ"ס פלא יועץ – שאלוניקי תקפ"ג) כב, ב: "נדה ד"ע, מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, והא בלא הא לא סגיא. וכן הרוצה שיתעשר ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו. וכן הרוצה שיהיו לו בנים זכרים..." בנין אבות לר' צמח הכהן (בן דור אדה"ז – ירושלים תש"ס) פ"ב, מ"ה: "...כאומרם הרוצה להחכים ירבה בישיבה, רבים הרבו ולא החכימו, יתפלל למי שהחכמה שלו. וכן העשיר¹⁵⁷ ירבה בסחורה, והלא רבים הרבו ולא הצליחו, יתפלל למי שהעושר שלו, שנאמר לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות".

ולהעיר גם מדרכי הגמרא לר"י קאמפאנטון

שול"י הגליון

157) אולי ניקודו: "העשיר" (אם אינו ט"ס – שצ"ל: להעשיר).

להחכים ידרים, ופתורא דשבת צריך למהוי לשמאלא, ועלה אתמר הרוצה להעשיר יצפין."

תכ"ב סד, ב: "...לאחזאה לכל חד מישראל מאתר דקראן ליה לפום צרכיהו, כמה דאוקמוהו הרוצה להעשיר יצפין, להחכים ידרים."

תכ"ד סט, סע"ב: "...מנרתא בדרום ופתורא בצפון, ועלייהו אתמר הרוצה להחכים ידרים הרוצה להעשיר יצפין. . ובג"ד הרוצה להחכים ידרים."

תל"ד עז, סע"א: "בראשית ב' נוקבא פתיחה לקבלא מימינא. . דאת י' על רישיה כגוונא דא ג', ובגין דא הרוצה להחכים ידרים."

תל"ו עח, א: "...ויכל"ו חס"ד דימינא כליל ע"ב שמהן דתמן חכמה, כמה דאמרן הרוצה להחכים ידרים."

תס"ט קב, ב: "...לאו למגנא תקינו מארי מתניתין הרוצה להחכים ידרים, דאיהי חכמה ואיהי מחשבה."

שם קד, סע"א (בנ"א): "...קמץ חכמה על חסד, וביה הרוצה להחכים ידרים."

שם קה, רע"א: "...במיא בימינא, דאתמר ביה הרוצה להחכים ידרים."

שם קז, רע"א: "...בקמץ, בגין דתמן י' דאיהי חכמה, כמה דאוקמוהו הרוצה להחכים ידרים."

שם קכא, ב: "...אנשי חיל מסטרא דחסד דתמן י', ובגיניה אתמר הרוצה להחכים ידרים, יראי אלקים מסטרא דגבורה דתמן ה', ובה אתמר הרוצה להעשיר יצפין."

שם (קכו, ב): "...בימינא. . דתמן חכמה. . לגבי שמאלא דתמן ה' עלאה, ובה הרוצה להעשיר יצפין, ובגין דאתתא מתמן אמרו מארי מתניתין אוקירו נשיכו כי היכי דתתעורון, בגין דמצפון אינון, ומצפון זהב יאתה."

שם רמג, רע"ב: "...וחכמה בימין הרוצה להחכים ידרים, ובינה לשמאלא הרוצה להעשיר יצפין."

שם רמה, סע"ב: "...בסתרי תורה אוקמוה, הרוצה להעשיר יצפין, יתן שלחן לצפון..."

שם רנז, א: "...כמה דאוקמוה מארי מתניתין, הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין."

הקדמת תקו"ז ג, רע"ב: "...חכמה נחית בכרכה דכהנא בימינא וביה הרוצה להחכים ידרים, אימא נחית בקדושה דליואי משמאלא וביה הרוצה להעשיר יצפין..."

שם ה, רע"ב: "...חכמה אתקריאת מסטרא דחסד דבה הרוצה להחכים ידרים. . סדר קדשים..."

שם יג, רע"ב: "...ומנרתא לימינא, ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים. . איהי מנרתא כד נטלא מימינא ושריא עלה חכמה ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים, וכד נטלא משמאלא דאיהי גבורה אתקריאת פתורא ואתמר בה הרוצה להעשיר יצפין ושריא עלה בינה..."

שם טו, א-ב: "...יקן]ו נטיל ליה ימינא דאיהו חס"ד וחתים ביה להכמתא וביה הרוצה להחכים ידרים, קו"י נטיל לשמאלא דאיהו גבורה וחתים ביה לעותרא וביה הרוצה להעשיר יצפין."

ת"י כה, רע"ב: "...אריה מקבל עליה י' במוחא, ובזמנא דאיהו בימינא. . הרוצה להחכים ידרים, שור לשמאלא לקבל לבא. . תמן ה' מצפון זהב יאתה, בההוא זמנא דאיהי ה' בלבא הרוצה להעשיר יצפין."

ת"ח לה, א: "...מימינא דתמן חכמה, כמה דאוקמוהו מארי מתניתין הרוצה להחכים ידרים."

תכ"א נא, סע"ב: "...והוה נחית מניה בחדוה חכמתא ועותרא, כמה דאוקמוהו הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין."

שם נז, סע"א: "...ושרגא איהי דיוקנא דמנרתא וצריך למהוי לימינא, ועלה אתמר הרוצה

מילואים לדקדוקי תורה

קכא

שיוכל לאמר שכבר עשה מה . . ומכש"כ וק"ו בעניני שידוך . . שצריכה להיות כמחזור אחר אבדתו . . ואף שבעניני הסתדרות [- פרנסה] אין דרושה כ"כ יגיעה כהנ"ל . . אבל גם זה צ"ל יגיע כפיך ועשי' וכאמור...".

ולהעיר מהמבואר (באו"א קצת לכאורה) בלקר"ש ח"א ע' 9-188 (מד"ה ויקהל תשי"ב): "אזוי ווי עס שטייט¹⁵⁸ יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, וואס דער טייטש איז¹⁵⁹ אז די יגיעה וואס דער מענטש הארעוועט צוליב זיינע קערפערלעכע באדערפענישן (תאכל), דארף זיין נאר מיט די הענט און ענלעכע חיזוניותדיקע אברים (כפיך) אליין. די קאפ און די הארץ דארפן ליגן אין תורה ומצות, און בשעת זיין הנהגה איז: יגיע כפיך כי תאכל – דאן איז אשריך וטוב לך, לויט דעם מאמר רז"ל¹⁶⁰ אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא.

און דאס מיינט אויך תעשה (בציר"י) בדרך ממילא, ער ליגט ניט אין דעם עסק מיט זיין מוח און הארץ, ער טוט עס נאר בלויז מיטן כח המעשה, און אויך דעם כח המעשה נוצט ער אין דעם מער ניט אויף וויפל עס איז נויטיק אויף צו מאכן א כלי אויף ברכת הוי'...

...אין פלוג, איז אבער ניט פארשטאנדיק פארוואס רופט עס דער פסוק דוקא מיטן נאמען יגיעה, יגיע כפיך? ובפרט לויט ווי געזאגט אז דאס איז בלא לב ולב, ער נעמט זיך ניט צום הארצן?

וועט מען עס פארשטיין לויט דעם וואס איז באוואוסט¹⁶¹, אז ווען מען ארבעט אין א זאך וואס מען האט אין איר א תענוג, איז אפילו

— שו"י הגליון —

(158) בלקר"ש שם הע' 3 מציינ: "זע אויבן עמוד 62" (והוא מש"פ ויצא תשי"א).

(159) שם הע' 4: "לקוטי תורה שלח מב, ד. ועוד." – וראה המובא בדקדוקי תורה הערה 273.

(160) שם הע' 5: "אבות פ"ד מ"א. ברכות ח, א."

(161) שם הע' 7: "זע ד"ה קרוב ה' תר"ץ (סה"מ קונט' ח"א קה, ב)."

זו"ח יתרו לב, א-ב: "...ומאן דבעי לאצלחא באורי' ואשתדל בה עליה איתמר הרוצה להחכים ידרים".

שם, ב-ג: "עיינין סומקין אינון מרכבה דחיה דשור . . מהשמאל . . עיינין חוורין מרכבה דילהון אריה . . בעיינין חוורין נהיר י-ה-ו"ה רחמי ודאי ואתמר ביה הרוצה להחכים ידרים, בעיינין סומקין נהיר אדנ"י וביה הרוצה להעשיר יצפין...".

שם, רע"ד: "...ואריה דימא איהו לימינא דאברהם וביה הרוצה להחכים ידרים".

שם לג, ג: "...כד גלגל דעינא אתהפך . . לחוורא אתגלייא ביה דאיהו . . מסטרא דחסד . . ואם יתעסק באורייתא חכים יהא מסטרא דימינא בגין דתמן אתמר בה הרוצה להחכים ידרים . . וכד גלגל דעינא אתהפך לשמאלא באדימו . . איהו מזמנא תניינא . . והאי יהא עתיר בלא טורח ובלא מזל ועליה איתמר הרוצה להעשיר יצפין . . וכד גלגל דעינא אתהפך לירוקא . . איהו בגלגולא תליתאה ויהא חכים באורייתא ועתיר בממונא דלא טרח ביה, דא איהו שלים מכלא מסטרא דיעקב דאיתמר ביה ויעקב איש תם...".

תקו"ז חדש צח, רע"ד: "...וחכמה לימינא כד"א הרוצה להחכים ידרים".

שם צט, א-ב: "ראיה מסטרא דאריה דאיהו לימינא . . תוספת י' תנינא חכמה, הרוצה להחכים ידרים".

שם קג, ג: "חכמה חסד נצח . . ובגינייהו אוקמוה מארי מתניתין הרוצה להחכים ידרים, דכולהו תלתא אינון דרומים . . בינה גבורה הוד וכלהו לצפון, ובגינייהו איתמר הרוצה להעשיר יצפין, זכאה איהו מאן דמכוין בהון [לנחתא חכמתא ועותרא לשכינתא...".

הערה 275

להעיר מאג"ק חט"ז ע' קסז (כ"ב כסלו תשי"ח): "...בכל אשר תעשה, ותעשה פירושו עשי' אמיתית, ולא בכדי לצאת ידי חובתו לחוד,

מסחר, איז דאס בדוגמא דער שכל וואס ער ווערט נתלבש אין אצבעות היד – בשעת די האנט שרייבט אותיות, איז דארף מען דאך האבן דעם שכל וואס ער זאל אנפירן מיט די פינגער, אז זאל אויסגעשריבן ווערן די אותיות פון ברוך שאמר והי' העולם, וואס די יד מצד עצמה וואלט זיך ניט געוואוסט ווי דאס אנצושרייבן, לולי עצת השכל והוראת השכל – דאס איז אבער ניט דער שכל מצד עצמו, דאס איז דער שכל וואס ליגט אין די כפיים. און אט א דעמאלט – בשעת ס'דא די יגיע כפיך, איז אט דעמאלט איז די ל"ט מלאכות טוט ער, ס'זיינען אבער באַ עם אין ימות החול – אין זיינע כפיים, דאס האט אבער ניט קיין שייכות צו זיין שבת – וואס דאס איז די חכמה שבנפש, דער ענין חב"ד שבמוחין . (13:50) אע"פ וואס איז דאך דא דער שכל פון יגיע כפיים וואס ווי ער באווייזט די אצבעות ווי זיי זאלן שרייבן אותיות און ווי זיי זאלן אנגיין מיט זיין מסחר, כדי ער זאל מאכן א פלי לפרנסה בדרך הטבע...".

מי מנה תשל"ג (10:40): "...וואס אמת טאקע, די עשיי' דארף זיין בלא לב וְלָב, וכידוע דער דיוק יגיעת¹⁶² כפיך כי תאכל, אז ער הארעוועט

שול"י הגליון

(162) בתהלים קכח, ב: "יגיע", אבל כפנים כ"ה גם בדפו"ר (אלטדורף ת"ד, משא"כ בשאר דפוסים) של ספר הנצחון לריט"ל מילהויזן (ס"ע 173): "כמו שארז"ל איזה עשיר השמה בחלקו שני' יגיעת כפיך כי תאכל...". דפו"ר (פראג שע"ח, משא"כ בשאר דפוסים) של עמודי שש (לבעהמ"ס כלי יקר) עמוד התורה פ"ב, רד"ה ורז"ל אמרו (מאמר ז – ה, סע"ג): "...וכאן נאמר יגיע כפיך . . . ראה בעל המאמר לתרץ בפסוק לשון יגיעת כפיך כי תאכל...". מוצאי ש"פ בראשית תשל"ב (שיחה ד – 9:35): "...ס'דארף זיין יגיעת כפיך, און ניט יגיעה פון דעם ראש, דערפאר וואס אין ענינים גשמיים דארף זיין בלא לב וְלָב". וראה גם מנחה חדשה (פירוש מלוקט מראשונים ואחרונים ע"י רי"מ מארפטשיק, "פרקי אבות" קראקא של"ו) פ"ד, מ"א (מא, ב): "...ועל זה מבי' יגיע כפיך כי תאכל . . . מה שאתה נהנה מיגיעת כפיך". מאמץ כח (לר"מ אלמושינו) דרש ו, ג, ב): "...יגיעת כפיך כי תאכל . . . ולא תשתדל ליגע יותר מהצריך לפרנסתך . . . בזה יהיה לך ריוח מיגיעת כפיך לשובע...". מטה משה עמוד גמ"ח ח"ג, פ"ב: "...יגיעת כפיך כי תאכל . . . כלומר אם לא תהנה מסעודת חתן אם לא שתשמחו ביגיעת כפיך...". אדה"א

בשעת מען לייגט אריין אין דעם א סך כחות, ווערט מען ניט אזוי שטארק פארמאטערט, ווייל מען האט אין דעם א געשמאק. אבער ווען מען ארבעט אין א זאך אין וועלכער מען האט ניט קיין געשמאק, איז אפילו אויב מען ארבעט נאר א ביסל, מאטערט דאס אויך אויס.

אזוי אויך ביי דעם: מצד דעם וואס ער האט ניט קיין געשמאק אין גשמיות, ער טוט אין דעם מער ניט ווייל ער מוז . . . איז מצד דעם הכרח, איז אויך דאס ביסעלע וואס ער הארעוועט נאר בלויז מיטן כח המעשה בלבד און דאס אויך אן השתדלות, ביז מען רופט עס אן בדרך ממילא, איז אבער מצד דעם וואס מצד עצם הדבר וויל ער דאס ניט, און ער ווארט שוין אויף דעם מינוט ווען ער וועט קענען פארענדיקן דעם עסק און נעמען זיך צו תורה ומצות, איז אויך דאס ביסעלע וואס ער ארבעט אין דעם, מאטערט אים שטארק אויס".

הערה 277

ראה גם אג"ק חט"ז ע' פח (כ"ב מ"ח תשי"ח): "...מובן שאין דעתי נוחה כלל מהנראה מבין שיטות מכתבו, שמפני העדר שימת לב הדרושה בעניני פרנסתו, יש איזה פגם בהסחורה שלו . . . ואמת נכון דיוק תורת החסידות, יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, ולא יגיעת הראש, שכח ההתבוננות העמוקה צריך להיות בענינים רוחניים ולא בהנ"ל, אבל פשוט שעשי' בעניני פרנסה שעלי' נאמר וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, אי אפשר שתעשה בעינים סגורות ובכף יד בלבד, כי צריך עכ"פ שכל המעשי, ז.א. העשי' באופן שתתאים למטרת העשי', ותקותי שעכ"פ להבא ילך בדרך התורה גם בזה, ז.א. שבעניני פרנסה יעשה בזה באופן שגם ע"פ הטבע יצליח, ואז נותן השי"ת ברכתו גם למעלה מהטבע...".

כ' אב תשכ"ב (שיחה ג – 11:45): "...דער סדר אבער דארף זיין, די יגיע כפיך – ער הארעוועט מיט די הענט און מיט די אברים גשמיים בפללות, ער הארעוועט אבער ניט מיט זיין קאפ און מיט זיין שכל, ווארום דאס ליגט באַ עם אין ענינים פון חכמתו של הקב"ה. אט דאס וואס ס'דא דער שכל וואס מ'דארף האבן פאר

מילואים לדקדוקי תורה

קכג

(ועד"ז שם ר"ע תקעג). שו"ת הריב"ש ר"ס תמוז: "ומוזכר בירושלמי דכתובו" [פ"ב, ה"ג] שרבינו הקדוש היה אומר שכל דבר ענוה ושפלות היה עושה זולתי מה שעשו בני בתירא להלל, שכבודו לאחר לא יתן". מעיני הישועה (להאברבנאל) בהקדמה (ד"ה יעקב חבל): "כל בני יעקב . . הנשאר מהיום ההוא והלאה ולא ימיר את דתו וכבודו לאחר לא יתן ולפסילים תהלתו..." (וראה גם אברבנאל בראשית ג, א-ז: "...מקנאתו וכדי שכבודו לאחר לא יתן..."). מנות הלוי אסתר ט, ד: "...אין מרדכי תחת המערכה, כי י"י א-להיו עמו . . וכבודו לאחר לא יתן". אלשיך רות ג, יא: "...וכבודה לאחר לא יתן". גור ארי' חוקת כא, ח: "אין הקב"ה נותן כבודו לשום צורת בריה, כי לא יתן כבודו לאחר". זרוע ימין להגש"פ (להחיד"א, פרזעמישל תרמ"ה) יט, א: "ה' לי בעוזרי ופשיטא ואני אראה בשנאי, וכבודי לאחר לא יתן, כי לא חטאתי ואין לו הפסק" ע"ש. פרי מגדים או"ח סרצ"ב א"א סוסק"א: "...וענני וודאי באמת ישעך, כמו ישועתך אמיתי, כי לא יתן כבודו לאחר ח"ו, ומתפללים על גלות השכינה...". ובכ"מ.

הערה 400

ראה גם שער האמונה פנ"ז (צא, א-ב)¹⁶⁴: "...ונהר . . שזהו בחי' המחשבה . . שהמחשב היא תמידית שמשוטטת תמיד ברעיונות שונות בלי הפסק כלל . . ותמיד עוברים רעיונות בכלי מוחו בכל דבר ודבר לא תנוח לעולם כנהר ממש . . שהנה' נביעתו והמשכתו מן המעיין . . נביעת המעיין בתמידות בלי הפסק כלל ע"כ גם משיכ' הנה' בלי הפסק, ונמצא שהנהר בערך ויחוס א' מתייחס אל גופו של מעיין באופן ההתחדשו' המשכ' ובלי הפסק . . המחשבה . . שרשה רק מן המעיין דחכמה דוקא . . והוא הנובע מן המקור בלי הפסק...".

הערה 401

ראה גם הנחת אדה"א מד"ה פתח אליהו

מער ניט מיט כפיך, אבער ניט מיט ראשך, אבער אעפ"כ איז דאך יגיע כפיך אויכעט פארבונדן דערמיט וואס ער דארף אין דערויף צוניצן די מוחין, כדי ס'זאל זיין נשאת ונתת באמונה...".

הערה 311

ראה גם תולדות יעקב יוסף בא מה, ב: "...כבר זכרתי בביאור פסוק כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', להסיר מהאדם הגאווה והתאוה, אז בניקל יוכל לדבק בו ית', וזהו שאור ודבש, כי שאור רימז לגאווה, ודבש להנאה...". כי תצא קפט, סע"ד ואילך¹⁶³: "...וז"ש כי כל שאר שהוא הכבוד והוא שאר שבעיסה המחמיץ ומגביהו ועולה בנפיחה, ודבש הוא תאוה והנאה, לא תקטירו ממנו אשה לה', שהוא עניני עה"ז, והוא היפך עולם הבא, אשר לא תקטירו ממנו אשה לה'...". בן פורת יוסף הקדמה ו, סע"ד ואילך¹⁶³: "...ובזה יבואר מצוה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', והוא דשמעתי ממורי בשם הרמב"ן שצוה לבנו, אם יסתפק לך באיזה דבר מצוה איך לעשותו כשיש בו דרכי' לצדד לכאן ולכאן, או שיש לך ספק אם הוא מצוה או לאו, ואם יש לעשותו או למנוע ממנו, אז תראה קודם כל לסלק מעסק דבר זה הנאת עצמך או כבודך, ואח"כ תראה לצדד לכאן ולכאן, אז הש"י יודיעך האמת ותלך לבטח ודפח"ח . . בכל מצוה שהוא לקטר ולקשר ד' אותיות מצוה . . תראה להרחיק מן עסק המצוה שאר ודבש, כי דב"ש המתוק לחיך היא הנאתך, ושאר העולה ומחמיץ . . הוא הכבוד והגאווה להיות עולה בנפיחה על כולנה . . וז"ש כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' וק"ל".

הערה 361

ראה גם פירושי סידור להרוקח (ירושלים תשנ"ב) ח"ב ר"ע תקנח: "על כסאו לא ישב זר . . ומעתה תכון מלכותו וכבודו לאחר לא יתן"

שוליי הגליון

במדבר ח"ד ע' א'תפב: "...וכתי' יגיע כפיך כי תאכל, אבל אין זה אלא יגיעת כפים בפועל העושה בלבד וכמ"ש יגיע כפיך כי תאכל אשריך...".

(163) שבדקדוקי תורה הערה 309.

שוליי הגליון

(164) שבדקדוקי תורה הערה 408.

הנחת אדה"א מביאור להמאמר¹⁶⁶ דש"פ חיי שרה תקס"ו, השבוע שלאחר אמירת ד"ה פתח אליהו הנ"ל (אדה"ז פרשיות ח"א ע' קמ-קמא. תקס"ו ח"א ע' עז-ח): "...מחדו"מ שנק' לבושים וי"ס שמלובשים בכלים כנ"ל נק' גופא, כמבואר במאמר דאליהו . . . לגבי בחי' גופא גם בחי' המחדו"מ נק' לבושים נפרדי' כנ"ל, כי הרי אנו רואים שתתחלף המח' למח' אחרת וכמ"ש כלבוש תחליפם, מזה מוכרח שגם אותו הכח הרוחני של המח' אינו מתאחד כ"כ עם הנפש כמו המדות והשכל הנק' גופא, שאין האברי' מתחלפים לעולם והרי תמיד הן בקיומן בלי שום שינוי ללבוש ולפשוט כמו בג' כחות דמחדו"מ, שהרי היד שמורה על החסד תמיד בקיומו ואיננו מתחלף כלל, וגם הרגל ושאר האברים הפנימים והחיצוני' כולן לא ישנו תפקידם לעולם כידוע, מפני שמתאחדי' עם האורות של הנפש בתכלית היחוד, שהרי הגוף איננו נראה נפרד כלל מן האורות וכחות של השכל והמדות שמלובשים באברי הגוף וכאלו הן עצם א' ממש כו', וע"כ נק' ג' כחות דמחדו"מ בשם לבושים לגבי גופא כו', עד"מ הלבוש שהאדם יכול לפושטו וללבושו מפני שהוא נפרד, משא"כ מאברי גופו לא יוכל לפשוט כי המה עצמי' בנפשו, הגם שהן רק בחי' כלים לשכון בו....".

הנחת הר"מ בן אדה"ז מביאור למאמר הנ"ל (תקס"ו ח"א ע' צה): "...עשר תיקונין הם עצמו' הכלי' דע"ס דאצי' שנקראי' בשם תיקונין מצד שהם הכלים המחוברים ומיוחדים בהאורות של המאציל ב"ה דאיהו וגרמוהי חד, ואינם בחי' לבושי' נפרדי' כהלבושי' דמד"מ שהמה מכסי' ומסתירים עליהם מצד שהמה לבושים נפרדים ממש ואינם מחוברים אל העצם כלל, כמשנ"ת בארוכה (בש"ק פ' וירא ע"ש). ומבשרי אחזה שהשכל והמדות אף שאינן מהות העצמות של הנפש, אעפ"כ הם מחוברים ומיוחדים בעצמות הנפש בתכלית היחוד שלא ישתנו ולא יתחלפו לעולם, דהיינו כמו טבעי' מדת אהבה שאוהב לאיזה דבר בטבעו, אזי לא ישתנה ולא יתחלף

שבתו"א¹⁶⁵ (אדה"ז פרשיות ח"א ע' צז-ח. תקס"ו ח"א ע' לו-לח): "...בהיות ידוע דהשכל והמדו' נק' בחי' עצמו' הנפש עדיין לגבי לבושי' דמחשבה דו"מ שנק' לבושי' נפרדי', ולגבי עצמו' הנפש גם המדו' והשכל נק' לבושי', אך ההפרש שיש בין לבושי' דמחשבה דו"מ ללבושי' דשכל ומדו' היינו שלבושי' דמחשבה דו"מ נק' לבוש נפרד ולבוש דשכל ומדו' נק' לבוש המחובר כו'. וביאור הדברי' הנה אנו רואי' שיש לבוש שיוכל ללבוש אותו ולפושטו כמו לבוש הגשמי על גוף האדם, ויש לבוש שאינו יכול לפושטו אלא מתאחד עמו בתמידות והוא הגוף עצמו שגם הוא נחשב כמו לבוש לנפש, כי הרי הוא מעור ובשר גשמי ונא' בו עור ובשר תלבישני כו', אמנם לבוש הגופני הוא לבוש מחובר שאינו נפרד לעולם . . . מוכרח לומר שאין הנפש בגוף בבחי' התלבושו' נפרד אלא בבחי' התלבושו' מחוברת ומתאחדת בתכלית כאילו הם מתחלת הבריאה עצם א' ממש . . . משא"כ בחי' לבושי' דמחשבה דו"מ הן נק' לבוש נפרד מן העצם, שהרי גם אחרי התלבושו' השכל במחשב' ודיבור מ"מ הן מפורדי' שהרי יכול לפשוט ולפסוק מלחשוב ולדבר כו' וד"ל. והנה ע"ד הנ"ל בלבוש הגופני שהוא נק' לבוש המחובר כך יובן בשכל ומדות עצמן דגם הם נק' לבוש מחובר לגבי עצמו' הנפש ואינם מעצמו' הנפש ממש . . . ומה שנק' לבוש מחובר הוא לפי שמ"מ השכל והמדו' מחוברי' ומיוחדי' בעצמו' הנפש והיו לאחדי' עמה יותר מחיבור הגוף לנפש כנ"ל ואינם לבוש נבדל מן הנפש כו', וזהו עיקר ההפרש בין לבושי' דמחשבה דו"מ שנק' לבוש נפרדי', אבל שכל ומדו' נק' לבוש מחובר מפני שנמשכי' מעצמו' הנפש ממש רק שנעשי' לנפש כמו בחי' כלים איברי הגוף לנפש, אבל יותר דבוקי' בנפש מדיבוק איברי הגוף באיברי הנפש כו', וע"כ נק' המדו' בחי' מהו' ועצמו' לגבי לבושי' דמחשבה דו"מ כו', וכמ"ש בלק"א וד"ל, ועד"ז בהנחת הר"מ בן אדה"ז (תקס"ו ע' כט-לא [ח"א ע' מו-ז]).

נק' בשם עצמי', ולכן אינו בנקל כ"כ להפוך את המדה כמו במח' כשנופל מח"ז בקל יכול לדחותה ע"י שמקשר א"ע במח' אחרת, ובפרט במח' דתורה דמעט אור דוחה הרבה חושך כו', אבל להפוך את המדה צריכים עבודה ויגיעה רבה . . אבל העבודה שבמח' בעצם הוא לדחות את המח"ז ע"י שמקשר א"ע במח' של תורה או תפלה, זהו בקל מפני שהמח' הוא לבוש לבד וכלבוש תחליפם כו', משא"כ המדות שהן עצמיים . . ודבר עצמי לא בנקל להחליפו . . והנה הגם שנת' שבחי' שכל ומדות הם עצמי' הנפש כו', אך באמת אינם עצמי' הנפש ממש רק שלגבי בחי' מחדו"מ שהם לבושי הנפש נק' שכל ומדות עצמות הנפש, אבל גם הם אינם עצמי' ממש, דהנה הנפש עצמה היא למעלה מבחי' שכל ומדות שהרי בבחי' שכל ומדות שייך בהם שינוים, משא"כ עצם הנפש היא חלק אלוך' ממעל שאין שייך בה שינוים כו', ושכל ומדות לגבי הנפש הם רק כערך הגוף לנשמה . . אך הוא למע' מבחי' לבושים, כמו למשל הגוף אף שהוא לבוש ג"כ לנפש אבל מ"מ אינו בערך כלל לגבי לבושים שהם נפרדים ממש ופושט ולובש, משא"כ הגוף אף שהוא ג"כ לבוש לנפש אעפ"כ מתאחד עם הנפש ממש, כמו שאנו רואים שהנפש מתאחדת עם הגוף עד שבין שניהם נק' אדם, ולכן כשיש איזה כאב בא' מהאברים אזי תיכף מרגשת הנשמה משא"כ כשנקרע הלבושים אינו נוגע לה כלל, וזהו ההפרש בין שכל ומדות לגבי מחדו"מ"ע, ששכל ומדות הגם שאינם עצמי' הנפש מ"מ אעפ"כ מתאחד בהם שנק' נפש המשכלת ועיקר השראת הנפש היא במוח ולב והרי הם מתאחדים כמשל הנפש עם הגוף, משא"כ בחי' מחדו"מ הם רק כמו לבושין, אבל עצמי' הנפש היא למע' גם מבחי' שכל ומדות כמו שאינו בערך הגוף אל הנשמה....".

ובפרטיות יותר, ראה תער"ב ח"ב ע' תתנב-ד.

404 הערה

להעיר משער היחוד פל"ט (ע' כט [קלו]):
 "...וכמו שאנו רואי' באותי' המח' המלבישי' למדות, שהאהבה שבלב שכבר באה באופן אותיות הגלוי שלה בלב, הנה בבואה במחשב' הרי היא מתלבשת שם במח' זאת כגוף שמתלבש

לעולם המדה זו להתחלף למהו' אחר לשנוא מאחר שאהוב לו בטבעו (וכמו שאהוב לו החיים ושנאוי לו המות כנודע), משא"כ הלבושי' דמדו"מ שהם מתחלפים כדכתיב כלבושי תחליפ' כו', והיינו שיכול להחליף כמה וכמה מחשבות שונות אין קץ, והגם שהמדות מתלבשי' בהמשכה שמחשב ומהרהר הדבר הנחמד לו, אין זה עצמות שלו כעצמו' המדה שלא תשתנה ולא ימירנה כנ"ל . . ולזאת מחדו"מ הם לבושי' נפרדים שהאדם מתלבש בהן והם מלבישים אותו והם כלבוש תחליפם כו' כנ"ל, משא"כ עשר תיקונין שהם ע"ס שבנפש שהם מחוברים ומיוחדים עמה בתכלית היחוד....".

לקו"ת לג' פרשיות צו, א [אוה"ת לך (ח"ד) תשכח, א]: "ובמ"א נזכר שעד"מ באדם מחדו"מ"ע נקרא דרך כלל חיצוניות לפי שהם רק בחי' לבושים וכלבוש תחליפם, משא"כ השכל ואפי' המדות נקראו פנימיות לגבי מחדו"מ"ע לפי שהן עצמיות הנפש, או מחדו"מ"ע לגבי השכל והמדות הם כערך הלבוש לגבי הגוף, עיין בת"א פ' וירא בד"ה פתח אליהו".

אוה"ת ראש השנה (ח"ה) ע' ב'קא:
 "...וכמשנ"ת ג"כ בתניא שהנה"א כלולה מעשר בחינות ג' שכליים ושבעה מדות, מ"מ לא זה לבד הוא עיקר מהות ועצמיות הנשמה, כי עשר בחי' אלו עם היות שנק' בתניא עצמיות הנפש, המכוון שהם כלים לעצמיות הנשמה כמו הגוף שמתאחד עם הנשמה, ולאפוקי מבחי' מחשבה דבור ומעשה שהן רק לבושי הנפש וכלבוש תחליפם ויחלופו, והלבוש אינו מתאחד לגמרי אפילו עם הגוף, ולא מהערך של יחוד וקישור הגוף עם הנשמה, וכך עשר בחי' הנ"ל שבנפש האלקית היינו השכל והמדות הן כלים ומתאחדים עם עצמיות הנשמה, שהיא בחי' שלמעלה גם מן השכל שבנפש האלקית....".

תרנ"ח ע' ט-עא: "...אפי' מח' שתמיד הוא מחשב, מ"מ הוא יכול לפשוט א"ע ממח' זו למח' אחרת בנקל וכלבוש תחליפם שפושט ולובש, וזהו שנק' בשם לבושי הנפש, משא"כ מדות ושכל נק' בשם עצמות הנפש כמ"ש בסש"ב שבחי' שכל ומדות שהם עשר בחינותי'

ס"ע ריז: "...אותיות המחשבה של אדם שהם נפרדים קצת מן עצם הנפש ונק' לבוש הפנימי של הנפש, כמו שאדם יכול להחליף לבושים שונים זה מזה פושט ולובש אחר, כן המחשבה משוטטת פעם בדבר זה ופעם בדבר זה ואינה קבועה בעצם הנפש, שאם היתה מעצם הנפש היתה תמיד בתנועה אחת..."

❧ הערה 408 ❧

ראה גם אדה"ז פרשיות ח"א (הוספות) ס"ע 7 [תקע"ב ע' קג]: "...דהנה אנו רואים שמח' משוטטת תמיד באדם בלי הפסק כלל וכלל אפי' רגע חדא, שהרי כל שעה ורגע המח' תחשוב בכל הדברים שעולה על השכל והלב וכל מה שעניו רואות ואזניו שומעות כו' הכל מהרהר במח' ואין לה מנוחה אפי' רגע, וא"א שיהי' האדם פנוי אפי' רגע מלחשוב מאומה, וגם בשעת השינה ששכלו ומדותיו ועניו ואזניו סתומים ונאלמים כו', מ"מ אין המח' פנוי' כלל שהרי החלומות הן מעין הרהורא דלבא שביום, וידוע שכל דמיונות וחלומות שבשינה הכל הוא מבחי' אותיות המח', רק שהוא מבחי' האחרונה שבמח' שנק' כח המדמה שבמח' כו'..." (ועד"ז תו"ח ויצא כח, סע"ד). אוה"ת תבוא (ח"ב) ס"ע תרלט: "נהר הוא אותיות המח' עד"מ הנהר שהולך ונמשך תמיד בלי הפסק, כן אותיות המח' משוטטים תמיד וא"א לאדם בלי מח' שמשוטט ונמשך תמיד בלי הפסק". תרנ"ז ע' סג (ועד"ז אוה"ת שמות (ח"ז) ס"ע ב'תשטז): "...שהמח' נמשכת תמיד וא"א לאדם להיות בלי מח', וה"ה כמו הנהר... שיוצא תמיד בלי הפסק".

❧ הערה 412 ❧

בש"ס ווילנא בריש מסכת ערכין (ב, א) כתבו המדפיסים, שפי' רבינו גרשום שבהוצאתם "נעתק מכי"ק של רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל (בעה"מ ספר שיטה מקובצת) ונוספו בו הוספות רבות ושנויי נוסחאות מכ"י רומי" [ובפרטיות יותר, ראה אחרית דבר שבסוף ש"ס ווילנא (מס']

בלבוש נפרד ממש, שע"ז א' כלבוש תחליפם ממש, שהרי לבוש המח' אינו עומד אפי' רגע, שתמיד פושט ולובש ופושט ולובש כו' ממחשב' למח' כו', וכך גם אור השכל בבואו בלבוש דאותיות המחשב' ממש פושט ולובש ממחשב' למח' כו'".

וראה תרנ"ח שבמילואים להערה 401, שמשמע שהדמיון להחלפת לבוש הוא להורות (גם) כמה קל הוא להחליף ממחשבה למחשבה.

ולהעיר מקונטרס ענינה של תורת החסידות סוס"ג: "...כל חלקי התורה, בחי' ה"אין סוף" שבהם מתלבש הוא באיזה ציור... וציור זה... מעלים הוא על פשיטות הא"ס המלובש בו – העלם דלבוש שכביכול א"א להחליפו... וה"ציורים" שענין בחסידות מתגלה על ידם – כלבוש תחליפם ויחלופו [ובהע' 19 שם: "וכידוע דב' סוגים בלבושים, דיש שא"א להחליפם (וכהלבוש דעור ובשר תלבישני)"]... אין הציור מעלים בהעלם אמיתי את פשיטות הא"ס שבו".

ולהעיר שמ"ש באדה"ז נביאים ע' רג-ד (ועד"ז תרס"ו ע' רסו [ס"ע שנד. ושנ"ן]¹⁶⁷): "...במחשבה... כי שאר כחות אינן פועלים בתמידות כ"כ כמו שהיא פועלת תמיד אשר אין רגע בלי מחשבה משוטטת באיזה ענין, ולהיות כי עיקר מהות המחשבה אף שהיא לבוש הנה היא ממהות הנפש בחי' מקיף, ולכן כל מח' שחשב באיזה דבר, אף שחלפה והלכה לה, לא תאבד לעולם אלא קיימת היא, כי היא נצחית מאחר שהיא ממהות הנפש... – אין קיום נצחי זה שייך לנדוד, כי המחשבה כבר חלפה והלכה ממחשבת האדם (כמ"ש מיד לפנ"ז), וקיימת רק באופן מקיף ורוחני שאינה ידועה ומושגת במחשבת האדם (הרגיל).

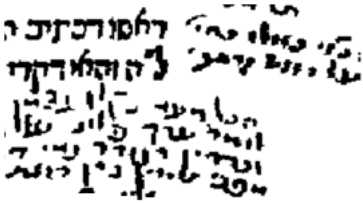
❧ הערה 407 ❧

וראה גם אתהלך ליאזנא (שי"ל כסלו תשי"ח)

מילואים לדקדוקי תורה

קכז

דעת 170:

נדה) ע' 5 (פירוש רבינו גרשום מאור הגולה) וע' 6 (שיטה מקובצת)¹⁶⁸. ובהוצאתם איתא (כנ"ל בפנים): "מפני שאין להם דעת".

אבל בש"ס פפד"מ ת"פ: "...מפני שאין בהן דעת...". וכ"ה בשיטה מקובצת למס' ערכין ע"פ כתי"ק תלמידו (ר"ש עדני, בעהמ"ס מלאכת שלמה למשניות), בני ברק תשל"ו.

והמעייין בכתי"ק ר"ב אשכנזי¹⁶⁹ יראה (בשורה התחתונה שבצילום למטה), שלכאורה הצדק עם הש"ס פפד"מ ת"פ, שצ"ל "מפני שאין בהן

ולהעיר משו"ת צ"צ אה"ע סשכ"ג, ס"א: "כדתנן רפ"ק דערכין . . שאין להם דעת", שם ס"ג: "...המשנה דערכין הנ"ל דאומר בהדיא שאין להם דעת". ולאידך, שם סקנ"ח, רס"ב; סקנ"ט, ס"ו [יבמות פי"ד, מ"א]: "...רפ"ק דערכין . . שאין בהם דעת...".

שולח הגליון

שולח הגליון

170) אבל העתקת ר"ש עדני (שבמהדורת בני ברק הנ"ל בפנים) היא העתקה ממהדורה אחרת של השיטה מקובצת לסדר קדשים, וכמ"ש הר"א אייזענשטיין בחתמיתו (הנ"ל שוה"ג 168): "...ואומרים מפי השמועה שהוא העתקת הר"ש עדני ז"ל תלמיד הגאון רב"א, אולם נראה לכל עין רואה שלא העתיקם מגוף הש"ס אשר לפני, כי בהקובץ הנ"ל חסר הרבה מהגהות ומחידושי הראשונים, וגם אינו עולה בסדר נכון...". וכ"כ במבוא למהדורת בני ברק הנ"ל (ע' ג), ובמבוא למהדורתו (ב"ב תשל"ה) למס' תמורה (ע' 8-10) ובכורות (ע' ד-ו), ומציין שם שבשם הגדולים להחיד"א (מערכת גדולים, אות ב) כתב עד"ז על מס' ב"מ: "וראה זה חדש שבאה לידי שיטה מקובצת למציעא כ"י מהרב בצלאל ז"ל, והוא חומש או שתות מהשיטה מקובצת מציעא הנדפסת. וזה מוכיח כי הרב ז"ל עשה מהדורות, וזו שראיתי בכ"י היא מהדורא קמא, ואח"כ באו לידו עוד מחדושי הראשונים, ועשה מהדורא בתרא תוספת מרובה על העיקר, וזה ברור".

168) ובין השאר כתבו שם, שר"א אייזענשטיין מדארהיטשין (תושב ירושלים) "עמל ויגע . . כעשרים שנה" בהעתקת השיטה מקובצת (כולל פי' רבינו גרשום) מכת"ק ר"ב אשכנזי שבגליון הש"ס שלו, ושרבני ירושלים (ר"א אשכנזי ור"מ אויערבאך) כתבו בהסכמתם על העתקת הנ"ל, ש"יגע את עצמו בעשר אצבעותיו" להעתיקו ג' פעמים "ביגיעה רבה ועצומה, להביט ע"י כלי זכוכית מגדיל האותיות, כי כבר היה הכתב מטושטש וכתב קטן, כאשר עינינו ראו, ולא יאומן כי יסופר את גודל הטורח ורוב היגיעה אשר אם לא ראינו לא האמננו היגיעה הרבה שהי' לכבוד הרב הנז' בהעתקתו", ועד"ז כותב הר"א אייזענשטיין עצמו בחתמתו למסכת מדות המובא שם (ובסוף מס' מדות בתאריך "ט"ו סיון שנת תר"ל"), ע"ש.

169) צילום דף ב, א נדפס במהדורת תשל"ו הנ"ל בפנים, בעמוד שלפני ההקדמה, ותודתינו לספרי' הלאומית שברושלים על אדיבותם.

לע"נ
ר' אליעזר
בן ר' יעקב הלוי ע"ה
וזוגתו מרת שרה רבקה
בת ר' זאב ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

לע"נ
התמים ר' חיים ארי'
בן ר' אליעזר הלוי ע"ה
וזוגתו מרת שיינדל רבקה
בת ר' ישראל אהרן הכהן ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

לע"נ
התמים ר' דובער
בן ר' יהודה לייב ע"ה
וזוגתו מרת דינה אסתר
בת ר' יצחק ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.